

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 53 том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 6 від 24.01.2022 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2022

© Міжнародний гуманітарний університет, 2022

МОБОЗНАБСТВО

*Abramicheva O. M.,
PhD,*

*Associate Professor at Foreign Languages Department of the Faculty of Economics
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

JOHNSONISM AS A LINGUISTIC PHENOMENON: PROFESSIONAL DISCURSIVE PERSONALITY OF BORIS JOHNSON

Summary. The article focuses on the professional linguistic personality of the British Prime Minister Boris Johnson. The linguistic personality of B. Johnson is viewed in terms of political linguistic personology and is grounded on the fact that specific character of a professional linguistic personality of a politician is determined by the combination of individual and institutional communicative and verbal aspects. The study is novel due to the integrative use of communicative-pragmatic, linguostylistic, and rhetorical analysis for identifying the peculiarities of the professional linguistic personality of a political leader. Johnson's linguistic personality is studied through the analysis and interpretation of his professional political discourse, illustrated by the official speeches, commentaries, interviews, etc. which enables to determine the dominant features of Johnson's discursive personality. Johnson-related political discourse is also applied to assess the perception of the politician's discursive personality and behavior by the media. B. Johnson's communicative tactics and techniques are approached as consistent implementation of his communicative strategies and political intentions. The highly diverse inventory of rhetorical and stylistic devices used by B. Johnson is thought to contribute largely to the efficiency of his discourse and to brand Johnson's unique discursive style. The study showed that B. Johnson's linguistic personality greatly contributes to his remarkable political success and continuing popularity in the UK political arena and serves as the linguistic constituent of the Johnsonism precedent phenomenon. Such features of Boris Johnson's professional linguistic personality as intellectuality, linguistic creativity, strategic verbal evasiveness and inconsistency, expressiveness of style, expertise in classical rhetoric, literature and history heavily exploited in the diversified political context, theatricality of self-presentation, are regarded as the basic ones. Professionally gained journalistic competence and extraordinary rhetorical skills developed over the years of political career account for Johnson's independence and sophistication of judgement, great variety of communicative tactics and techniques he employs, high level of intertextuality of the discourse.

Key words: linguistic personality, discursive personality, political discourse, Boris Johnson, Johnsonism.

Problem statement. E. Coseriu once noticed that "language undergoes constant changes precisely because it is *not* something ready-made but is continuously created in the course of verbal activity. In other words, the language changes because it is spoken" [1, p.184]. Hence, a linguistic personality as an individual considered in terms of his potential and readiness for verbal activity and "characterized not so much by what he knows about the language as by what he can do with the language" [2, p.3], remains a live issue for the contemporary language studies. The linguists' increasing

interest in professional discourses entails their growing concern for the professional discursive personality that combines both individual and institutional communicative features. The political discourse is no exception and a politician's professional discursive personality becomes subject to cognitive, psycholinguistic, communicative-pragmatic, rhetorical, linguostylistic, etc. analysis.

The contemporary political linguistics deploys two main approaches to the discourse study. The first one is based on the politician's individual discourse analysis, while the second focuses on the ways of creating a politician's media or public image in the discourse of other politicians, political analysts, or journalists. Integration of these two enables a researcher not only to observe a politician's discursive behavior and study the perception of this politician in the national consciousness, but also find out if the politician's communicative intentions (both declared and concealed) have been successfully realized and led to the predetermined communicative effect noticeable in the media and public response. Thus, combining the two sources of material (individual political discourse and related critical analysis), we're going to consider the phenomenon of Johnsonism in terms of linguistic and communicative competence as well as discursive behavior of B. Johnson.

The **objectives** pursued in the research are the following: 1) to determine and analyze certain communicative tactics and techniques implementing B. Johnson's communicative strategies; 2) to study the inventory of rhetorical and stylistic devices that help B. Johnson effectively realize his communicative intentions; 3) to outline the distinctive features of Johnsonism on the basis of B. Johnson's discursive activity and his linguistic personality perception by other individual and group actors involved in political communication.

The **methodological framework** of the research includes political discourse analysis, communication theory, discursive personality theory, and linguopolitical personology. In the course of the study, methods of communicative-pragmatic and discourse analysis, as well as the elements of linguostylistic, rhetorical, and intertextual analysis were used to identify the peculiarities of the professional linguistic personality of a political leader.

Research prerequisites. In the XXI century, the study of the phenomenon of linguistic personality requires a multidisciplinary approach; it relies on the integration of scientific paradigms of cognitive linguistics (N.N. Boldyrev, V.I. Karasik, V.V. Krasnykh), psycholinguistics (K.F. Sedov), communication theory (F.S. Batsevych, O.A. Semenyuk), political discourse theory (T.A. van Dijk, Ye.I. Sheigal, A.P. Chudinov), linguistic personality and discursive personality theories (G.I. Bogin, S.G. Vorkachev, V.I. Karasik, Yu.N. Karaulov, K.F. Sedov, L.N. Sinelnikova), theory of communicative strategies (T.A. van Dijk, O.S. Issers,

O.L. Mihaleva, O.N. Parshina), linguistic personology (V.N. Bazylev, V.P. Neroznak).

The fact that a linguistic personality realizes itself in discourse and must be viewed as the representation of a speaker's language consciousness in his/her language behavior has been fully acknowledged by linguists [3–8]. A discursive personality manifests itself as a verbal, communicative, linguistic, and ethnosemantic personality. The discourse reveals a personality's psychological traits, philosophical and ideological paradigms, ethno-national, historical, and cultural features [7, p. 44].

The structure of discourse depends on the individual psychological characteristics of the linguistic personality [8]. Operating with such terms as discursive activity, discursive behavior, discursive thinking, discursive competence, K.F. Sedov emphasizes that the evolution of the linguistic personality is the evolution of human communicative competence [9, p. 36].

According to F. Batseyvych, linguistic personality is an individual who has a set of abilities and characteristics that determine the way he creates and perceives texts, characterized by the level of structural-linguistic complexity as well as the depth and accuracy of reflection of reality [10, c. 188].

Among the terms related to the linguistic personality are 'verbal passport', 'linguistic personality profile', 'verbal portrait'. Thus, V.I. Karasik defines 'a verbal passport' as "a set of those communicative features of the linguistic personality that make this personality unique (or, at least, recognizable)" [6]. F. Batseyvych interprets a *verbal passport* as "the information that a person subconsciously conveys about himself in the process of communication by means of a language code" [10, p. 272]. He considers the *verbal passport* a constituent part of the *communicative passport* of a person [ibid].

O.L. Lavrynenko suggests the concept of a *linguistic personality profile* construed as a "specific type of functional relationship between cognitive, motivational, and emotional components of linguistic personality, which is determined by the degree of development of each of these components and shapes a number of psychological qualities of linguistic personality" [11].

A *verbal (speech) portrait* is understood as a functional model of linguistic personality, rhetorical portrayal being yet another example of speech portraying practices [12, p.24].

The discourse of professional politicians has become the object of study of linguopolitical personology, a relatively new school of thought in foreign and national linguistics that focuses on the phenomenon of a professional linguistic personality in the field of politics [12; 13]. Within this framework, researchers widely apply the method of reconstruction of linguistic personality through the speech portrayal and emphasize that the specific character of a professional linguistic personality of a politician is determined by the combination of individual and institutional communicative and verbal aspects. Hence, it is construed as a multilateral and synergetic phenomenon [12; 13; 14].

In the study on the reconstruction of the virtual image of a politician's linguistic personality, based on speech acts analysis, L. Slavova points out that "linguistic personality of a politician can be manifested as individual personality; collective personality representing the ideas of a stratum or nation; generalized symbolic personality – the stratum label of the national ethnic community in the eyes of others; virtual personality constructed by the institute of speechwriting" [13, p. 109]. L. Slavova emphasizes the factor

of a discursive symbiosis of media, internet, and institutional types of discourse enabling the semantic, cognitive, and motivational levels of the linguistic personality of a politician to be verbally implemented in a variety of genres and forms [14, p. 240].

Results and discussion. Politics is about gaining and maintaining power. To stay in power, politicians turn to rhetoric as the instrument of political art, the art of persuasion, which, according to Aristotle, is based on *ethos*, *pathos*, and *logos*.

Political discourse is an institutional type of discourse serving the basic functions of politics – struggle for power, integration, and differentiation of group agents of politics, development of the conflict and establishment of the consensus, implementations of verbal political actions and informing about them, manipulation of consciousness and control over the actions of politicians and the electorate [15]. Political discourse is characterized by the pragmatically determined semantic uncertainty, relativity of designations (when the choice of nomination is determined by the speaker's politics), esoteric, fideistic and manipulative nature, emotionality, the significant role of phatic communication, dynamic language due to the variability of the political situation [15]. These intrinsic properties of political communication are implemented in a variety of ways and their discursive exposure ultimately depends on the politician's individual communicative competence and language skills.

Boris Johnson is American-born British journalist and Conservative Party politician who became prime minister of the UK in July 2019. Earlier he served as the second elected mayor of London (2008-2016) and as secretary of state for foreign affairs (2016-2018) under Prime Minister T. May [16]. The discursive personality of B. Johnson has been moulded since his school years at Eton. Study of classics at Balliol College, Oxford, then a career in political journalism (as a political columnist (1989-94) and an assistant editor (1994-99) for *The Daily Telegraph*, later as an editor of *The Spectator* magazine, till 2005 [ibid.]) left indelible imprint on Johnson's cognitive-discursive phenomenon.

B. Johnson, known for his eloquence and verbal creativity, seems to have brought these skills to perfection over the course of his professional political career and made them serve different political intents. Among Johnson's most noticeable discursive characteristics are evasiveness and implicitness implemented by various language means and discursive tactics. Evasion techniques have become for B. Johnson the discursive instrument for manipulating the addressees, changing their assessment of what is happening to the opposite or, at least, less critical, and avoiding both lying and telling the truth.

In his Brexit Speech of February 14, 2018, the then-Foreign Secretary Johnson said: "*In many cases I believe the feelings [those of grief and alienation] are abating with time, as some of the fears about Brexit do not materialize. [...] I want today to anatomise at least some of the fears and to show to the best of my ability that these fears can be allayed, and that the very opposite is true: that Brexit can be grounds for much more hope than fear*". [17]. *The Spectator* author Dot Wordsworth, reflecting on this speech, alluded to P.G. Wodehouse's fiction and the anecdotal episode from the life of Lord Macaulay, the XIX century British historian and politician: "*As for the speech, its language was not simply a pile of lexical meanings, but also a series of implicit references. Civilised language is allusive. Hence the Wodehouse. [...] Mr. Johnson has read a lot more than Wodehouse. He mentioned that, among some*

who fear Brexit, 'the feelings are abating with time'. To use 'abate' here is to invoke the anecdote about Thomas Babington Macaulay as a little boy having hot coffee spilt on his legs and responding to his hostess's solicitous enquiry with the words: 'Thank you, madam, the agony is abated'." (The Spectator: Febr. 24, 2018 [18]). In the headline for his commentary "The Foreign Secretary's Brexit speech once again made the case for having your cake and eating it", D. Wordsworth alludes to B. Johnson's stance on Brexit suggesting the possibility of both leaving the EU and retaining good links with it, and emphasizes Johnson's elusiveness and natural talent for camouflaging the seamy side of big political decisions with long words and impressive rhetoric. No doubt, Boris Johnson does sound appealing and inspiring when talking about Britain's historical uniqueness and exceptionality. On the other hand, Johnson's 'going global' narrative is internally contradictory as there is an apparent logical, as well as verbal, inconsistency in the idea of 'Brexit strengthening global links and re-engaging Britain with its global identity': "It's not about shutting ourselves off; it's about going global. It's not about returning to some autarkic 1950s menu of spam and cabbage and liver. It's about continuing the astonishing revolution in tastes and styles [...] not so much because of our EU membership [...] but as a result of our history and global links, our openness to people and ideas [...]. In that sense Brexit is about re-engaging this country with its global identity, and all the energy that can flow from that". Johnson quoted Konrad Adenauer, the first West German Chancellor (1949-1963), who said that "every nation had its genius, and that the genius of the British people was for democratic politics. He [Adenauer] was right, but perhaps he didn't go far enough. Yes, it was the British people who [...] began the tradition of parliamentary democracy in a model that is followed on every continent. It was also Britain that led the industrial revolution and destroyed slavery [...], who campaigned for free trade that has become the single biggest engine of prosperity and progress. This, the UK, is the country that is once again taking the lead in shaping the modern world." [17]. Johnson fully relies on pathos in a bunch of tactics he uses. He pays the audience the greatest compliment by emphasizing Britain's role in the world history, he cites a relevant quotation to reemphasize the British *genius*, he turns to the nationalist rhetoric to exhibit strong feelings of national pride and engender the feeling of being British. Besides, Johnson's appeal to his nation's singularity is an effective tactic of evading a leader's personal responsibility under a worst-case scenario concerning Brexit. Hence, Johnson's revolutionary optimism borders on the much-stressed idea of the shared effort and responsibility: "And in the current bout of Brexchosis we are missing the truth: that it is our collective job to ensure that when the history books come to be written Brexit will be seen as just the latest way in which the British bucked the trend, took the initiative – and did something that responds to the real needs and opportunities that we face in the world today [...]. And indeed no one should think that Brexit is some economic panacea, any more than it is right to treat it as an economic pandemic. On the contrary, the success of Brexit will depend on what we make of it. And a success is what we will make of it – together." [17]. This effective climax based on pathos and constructed according to all basic rules of classical oratory is not only a perfect example of style and eloquence, but also a neatly implemented manipulative technique. Reinforcing the key message with great optimism and passion in the close of a speech – its most strategic element – is another efficient technique to get the audience

involved and hopeful. Though Johnson's speech features certain contradiction in terms, populism (in terms of rhetoric, a substitution of *logos* (logic) and *ethos* (credibility) for *pathos* (emotion)), it can be justified in terms of the laws of political rhetoric and the scale of strategic goals Johnson, as Britain's political leader, pursues.

Another reason for Johnson's use of evasion techniques is to avoid an unpleasant issue and keep from both telling a lie and telling the truth. Linguistic mechanisms Johnson employs to sound uncertain vary greatly; they include all sort of weasel-words, circumlocutions, so-called political 'waffle', occasional coinages involving foreign inclusions, mainly Latinisms and classicisms from Greek, all configurations of blends, many of which being very obscure in their meaning but truly remarkable in their form. One of the most popular and much-quoted phrases, "an inverted pyramid of piffle", was produced by Johnson in his mayorship period, in response to the allegations (later confirmed officially) about his extramarital affair: "It's complete balderdash. It is an inverted pyramid of piffle. It is all completely untrue and ludicrous conjecture" [19, p. 101]. The phrase that seems to be reminiscent of Algernon's 'bunburying' from O. Wilde's wittiest play 'The Importance of Being Earnest', both in its effect and function, might as well stand for Johnson's deception, fiction, and escapism. Besides, this example reveals Johnson's creativity and eccentricity in implementing avoidance tactics: instead of saying "nonsense" Johnson invented an absurd but effective locution that made the headlines and added to the stunning collection of 'Borisisms'. S. Walters, a seasoned British journalist and the author of "The Borisaurus. The Dictionary of Boris Johnson", reveals an equally impressive trick of 'Latinate evasion' widely employed by Johnson: "If you are backed into a corner and called upon to give a straight answer, there is a way out: give a Latin veneer to your response and people will be so impressed or bedazzled that they won't notice that you have both given and withheld an answer at one and the same time" [19].

The *Londonist* journalist Dean Nicholas mentions another example of Johnson's "experiments with the mother tongue" or "baffling public exhortations" [20]: "I could not fail to disagree with you less" [ibid.]. It should be mentioned that it is a linguistically ascertained fact that the complication of the syntactic structure of an utterance contributes to its indirectness and / or an increase in referential uncertainty and reduces the information content of a discourse. This communicative tactic is implemented by B. Johnson through an apt substitution of the content of an utterance for the form of its expression.

Similar is the case with Johnson's vague explanations of his involvement in the Christmas 'partygate' in December 2020, when the whole Britain was subject to strict Covid measures and millions of people were banned from meeting close family and friends for Christmas celebration, but there was 'a wine-fueled gathering' in Downing Street 10. Speaking in the Commons one year later, in December 2021, after the emergence of the video showing Downing Street officials joking about a non-socially distanced staff party, Johnson was apologizing yet evasive in admitting his fault: "I apologize unreservedly for the offence that it has caused up and down the country and I apologize for the impression that it gives. But I repeat [...] that I have been repeatedly assured since these allegations emerged, that there was no party and that no Covid rules were broken" [21]. The conventional discursive act of apology is supposed to meet the audience's expectations of a speaker's sincerity, admission of his guilt, acknowledgement

of the truth, etc. The form of Johnson's apology, as much as its content, are meant to disguise the speaker's real intentions to evade his personal responsibility, and that is why, seem to offend ethical and moral rules in the eyes of the law-abiding population. Ellie Mae O'Hagan, in her review for London's weekly *The Big Issue*, of January 21, 2022, wrote: **"Until recently, most political commentators would acknowledge that Johnson was slap dash, reckless and economical with the truth. But they would also marvel at his ability to evade any accountability for his actions. Now, it's like all the accountability, built up throughout his political career has crashed down on him at once"** (The Big Issue: Jan. 21, 2022 [22]). Johnson's truth-evasive language has become more obvious and, hence, less effective as a means of manipulation.

Johnson's evasive definitions are never left unattended by the media. In his Levelling Up Speech, of July 15, 2021, Johnson said that strong leadership was *"the final ingredient, the most important factor in levelling up, the yeast that lifts the whole mattress of dough, the magic sauce, the ketchup of catch-up"* and suggested *"he would like to see more local mayors, perhaps at the county level"* [23]. The *Guardian* columnist Zoe Williams reacted with the metaphoric headline *"Yeast. Magic sauce! went the PM as he lost a one-man game of Articulate"* (The *Guardian*: Jul 15, 2021 [24]), and further prolonged her metaphor: *"He crescendoed on the 'yeast, the magic sauce, the ketchup of catch-up', like a guy playing Articulate and just shouting words, while his teammates look on saying 'what even is magic sauce?'"* [ibid.]. Though in this continuous 'Johnson-media' dialogue, Johnson's crescendo parts always alternate with his critics' diminuendo irony, frequently, it is Johnson's striking metaphors and impeccable play on words that linger longest and give the listener a reason to remember the speaker and his speech.

Johnson's apparent inconsistency and irrationality seem to be an integral part of his linguistic personality that reflects his paradoxical mind, characterize his discursive behavior, and affect his political narrative. The *Guardian* political expert Anne McElvoy says: *"It is true that Johnsonism remains an edifice built on a complex construction of paradoxes"* (The *Guardian*: Jan. 9, 2022 [24]). She points out the inconsistency of Johnson's policies threatening with miscommunication within the Conservatives themselves: *"And yet the quest to understand what Johnsonism means looms larger at the start of 2022 as the prime minister faces resistance to Covid-era restrictions in his ranks"* [ibid.]. Relying on a Tory insider, she admits that Johnson couldn't even escape his oldest friends' disapproval: *"If [...] his present curse is that 'Tories think he [Johnson] is doing unTory things they don't understand', he can change those things. Or alternatively, he can explain his narrative more persuasively to keep his internal coalition intact"* [ibid.]. But Johnson seems to be deliberate and persistent in both using puzzling language and following incongruent policies.

Johnson's cake stance formulated by him back in 2004 *"My policy on cake is pro having it and pro eating it"* can as well serve as his political stance helping make out his discursive personality and explain his professional discursive strategy. In his book *'The Churchill Factor'* (2014), Johnson reveals another political secret: *"The key thing is to be Conservative in principle but Liberal in sympathy"* [25]. And those are just a few examples of Johnson's antinomic statements verbalizing his paradoxical mind.

The prime minister's narrative has been frequently reproached for the lack of clarity and consistency, both domestically

and internationally. *BBC News* reporter Anthony Zurcher in his analysis of what the US makes of the new British leader, quotes *The Washington Post* journalist saying that the Conservative leader's *"incessant appeals to the bravura and derring-do of Britain's past' are entertaining but absurd, and won't translate easily into meaningful politics"* (BBC: July 23, 2019 [26]).

In his interview to the *BBC* journalist Evan Devis, in 2014, the then-mayor of London, Johnson said: *"If you want to be heard you have to speak plainly!"* (B. Johnson for the *BBC Newsnight*: Oct. 1, 2014 [27]). So, it would be wrong to believe that Johnson might not understand what effect his words are likely to produce. His 'political wordiness' is intentional, well-thought-through, and, no doubt, strategic.

Johnson's obscure ideas and 'political waffle' seem not to be meant for easy comprehension either by political set or the mass audience yet can tease those journalists who see in Johnson a skilled rival entertaining himself and the public with amusing verbal tricks. These very journalists feed on his perplexing policies and rhetoric, perfecting their journalistic skills in their eye-catching headlines. Both parties are involved in the sophisticated metaphoric dialogue, exercising their wit, much to the delight of each side. Despite constant and heavy criticism, Johnson retains popular, and this popularity is much due to his discursive talent. He remains interesting for his people, precisely, because he has a genuine talent for creating curiosity. Johnson has converted the rhetorical formula of grabbing attention of the public through creating curiosity into one of his main discursive principles. The rich diversity of the techniques Johnson uses to implement this discursive principle has been acknowledged by many political experts, historians, linguists, and journalists and enabled them to speak of the so-called *'Boris effect'* and *'brand Boris'*. Though a considerable rhetorical expertise is not a rare occurrence in the British politics, to make this expertise a well-known brand that provides a sound basis for the political success is a rare gift. And this is what Johnsonism phenomenon is about.

Another distinctive feature of Johnson is his close adherence to the ancient rhetoric and philosophical practices. *"Boris Johnson has repeatedly applied a cocktail shaker of aspects of various political philosophies to his purpose"* (Anne McElvoy, The *Guardian*: Jan. 9, 2022 [24]). *"It is his understanding of classical rhetoric that has allowed him to develop the hybrid of bombast, nostalgia, trivia, highbrow allusions, and politically incorrect bluster that has made him a successful politician, despite his almost total lack of interest in policy"* (Matthew Walter, The *Week*: July 26, 2018 [28]). Matthew Walter refers to Johnson as *"one of the most arresting and entertaining political speakers of his lifetime, a master of sprezzatura who goes out of his way to look disheveled and sound unprepared whenever he gives a speech"* [ibid.].

According to a historian and author Anthony Seldon, while *"some PMs have struggled with language, and so get others to write their words, Boris sees language as Play-Doh, as raw material to be manipulated into an infinite number of novel shapes and combinations"* [19]. Obviously infected by the prime minister's enormous enthusiasm for linguistic experiments, he called him *"our Play-Doh player-in-chief"* [ibid.] evocative of Johnson's playful manner of running politics. On the one hand, the coinages, both lexical and stylistic, associated with Johnson's discourse, such as *'backstop-ectomy'*, *'imbecilio'*, *'an inverted pyramid of piffle'*, *'chip-o-rama rubbish'*, *'boosterism'* etc. evade the common audience's comprehension and require an expert's

guidance to discern the sense. On the other hand, they are integral to Johnson's discursive personality and political image and ensure the unique character of 'Johnsonism brand'. *The Guardian's* chief culture writer Charlotte Higgins disapproves of such frivolous language applications and considers them a mere self-presentation tactic: "*Boris Johnson's love of classics is about just one thing: himself. [...] Like the prime minister, I studied Latin and Greek. His [Johnson's] references are projections of superiority [...], pure show-offery in the service of brand Boris*" (*The Guardian*: Oct. 6, 2019 [24]). Anyway, admired or criticized, Johnson's 'brand' style is openly admitted by everyone. As Peter Osborne, broadcaster, columnist, and former chief political commentator of *the Daily Telegraph*, has put it: "*Boris Johnson has invented a new type of political discourse*" and everyone who wants to understand British politics today must get acquainted with the language the prime minister speaks [19].

B. Johnson's discourse is noted for its theatricality, flowery style, and effective classical rhetoric. In his address to the nation on 'Brexit day', January 31, 2020, Johnson said: "*The most important thing to say tonight is that this is not an end but a beginning. This is a moment when the dawn breaks and the curtain goes up on a new act in our great national drama*" [29]. The theatrical metaphor employed by Johnson reveals his lust for effect along with the full understanding of the extent of the post-Brexit challenges.

In his Brexit Trade Deal Speech, of December 24, 2020, Boris Johnson deployed a bunch of metaphors expressing special thanks to all who have made their contribution to the post-Brexit trade deal: "*And for squaring that circle, for finding the philosopher's stone that's enabled us to do this, I want to thank President von der Leyen, Ursula von der Leyen of the European Commission, our brilliant negotiators led by Lord Frost, ...*" [30]. Comparison of the Brexit Trade Deal to the philosopher's stone (originally, according to the Merriam-Webster Dictionary, an imaginary stone or substance believed to have the power of transmuting baser metals into gold and sought by alchemists) assumes somewhat elusive quality of the much-sought deal. On the other hand, both metaphors used by Johnson emphasize the role of the UK leader who has managed to 'square the circle', the task that is literally impossible.

The linguistic personality of Johnson particularly reveals itself in his speeches to the fellow party members and adherents, the 'home territory' communication being a great advantage in his public speaking practices. Delivering his speech at the UK Conservative Party Conference 2021, Johnson sounded highly optimistic about the Conservatives and his government, and deeply pessimistic about his political opponents: "*And after decades of drift and dither, this reforming government, this can-do government, this government that got Brexit done, that's getting the Covid vaccine roll out done, is going to get social care done and we are going to deal with the biggest underlying issues of our economy and society*" [31]. Johnson's heavy criticism of the Labour party extends beyond the bias-free language: "*And that's the difference between this radical and optimistic conservatism and a tired, old Labour. Did you see them last week? [B.J. meant their congress in Brighton] Their leader like a seriously rattled bus conductor, pushed this way and that way [...] this way and that by a Corbyn Easter mob of Sellotaped, spectacled sans-culottes, or the skipper of a cruise liner that's been captured by Somali pirates, desperately trying to negotiate a change of course, and then changing his mind*" [ibid.]. A sharp-tongued professional journalist in his past, Johnson has

evolved into a sharp-tongued professional politician whose acid remarks disarm his opponents. His allusions drawn from the French as well as world history, reveal Johnson's nationalist and elitist turn.

Talking about social injustice as the main reason for his new 'leveling-up' policy, B. Johnson refers to one of the best-known poems in English, the *Elegy Written in a Country Churchyard* by Thomas Gray (1750), and recites its lines to the audience: "*When Thomas Gray stood in that country churchyard in 1750 and wrote his famous elegy as the curfew toll the knell of parting day, he lamented the wasted talents of those buried around him, the flowers born to blush unseen, the mute inglorious Miltons, who never wrote a poem because they never got to read*" [31]. Aptly incorporated in the orator's speech, the poet's words as if blurred with Johnson's, to form a lyrical prelude to the consequent, gradually increasing in their vigor and force, political slogans promoting "evenly distributed opportunity" among those talented, genius, imaginative and enthusiastic throughout the whole country [ibid.]. The sophistication of style combined with the complexity of syntactical patterns involved, as well as skillful handling the prosodic means, create a perfect example of speech-making worthy of an oratory classroom study.

In his speech to the UN General Assembly in New York, of September 24, 2019, Boris Johnson spoke of the assets of the revolutionary technologies and the hazards of 'digital authoritarianism' and made a large variety of metaphors and allusions coexist within one context, contributing to the inner logic and integrity of the speech. One of those metaphors was the well-known Prometheus myth revealing a story of Prometheus, one of the Titans, and a god of fire: "*It is a trope as old as literature that any scientific advance is punished by the Gods. When Prometheus brought fire to mankind, in a tube of fennel, as you may remember, that Zeus punished him by chaining him to a tartarean crag while his liver was pecked out by an eagle. And every time his liver regrew the eagle came back and pecked it again. And this went on for ever – a bit like the experience of Brexit in the UK, if some of our parliamentarians had their way*" [32]. Johnson's final parenthesis, seemingly out of place here, shows how pragmatic and consistent Johnson can be when it comes to his personal political goals and agenda: he never forgets to remind the audience, whatever the dominant theme of the speech might be, of his main achievement as the PM of Britain. Secondly, it demonstrates Johnson's accustomed ease and freedom of expression in saying what he likes, in the way he likes. And thirdly, it is due to such unexpected ending of the mythological story, that the listener can identify the true goal of Johnson's metaphor about Prometheus [who got Brexit done] and an eagle feeding on the hero's liver (anti-Brexiters). Johnson's tactic of 'shooting at a pigeon and killing a crow' has been perfectly implemented by way of producing a story that allows for two interpretations and effectively pursues two targets.

Another effective rhetorical tool frequently employed by Johnson is the 'impromptu speaking' tactic. His attempts to produce an impression of saying something *ad lib* are obvious yet do not spoil the enjoyment of the effect. Thus, advocating the Conservatives' 'mission to promote opportunity with every tool they have', Johnson performs the well-prepared *ad lib* scene with an extra player Rishi Sunak, the in-office British Chancellor of the Exchequer and a member of the Conservative Party: "*If you insist on the economic theory behind leveling up, it's contained in the inside of Vilfredo Pareto, a 19th-century Italian figure who floated from the cobwebbed attic of my memories. There are all kinds of improvements that you can make to people's lives, he*

[Pareto] said, 'without diminishing everyone else.' Rishi will, I'm sure, confirm this. We call these 'Pareto improvements,' right? They are the means of leveling up." [31]. The verbalized idea of 'the cobwebbed attic' of Johnson's memories capable of the precise quoting from the Italian economist, conceived as another exposure of the speaker's economic expertise, is perceived not without an irony, though adds to the orator's finesse.

The discursive portrait of eccentric and sharp-witted B. Johnson would be incomplete without mentioning his peculiar brand of humour. To entertain and amuse the public with some unexpected linguistic trick or sophisticated irony have always been B. Johnson's forte. According to Michael Jacobs, the *Inside Story* journal reporter, "the British prime minister's principle schtick is jokey literary and historical allusion" (*Inside Story*: Sept. 29, 2021 [33]). In his speech on climate issues at the UN General Assembly, on September 22, 2021, Boris Johnson asked the assembled leaders and ambassadors to recall *Kermit the Frog*, the well-known Muppet Show character (1955) created and originally performed by Jim Henson: "And when Kermit the frog sang 'It's Not Easy Bein Green', I want you to know he was wrong – and he was also unnecessarily rude to Miss Piggy" [34]. It is a common thing for Johnson to say something wonderfully comic in the middle of a serious speech. This technique helps Johnson stimulate the audience's interest and produce a favourable impression. It also serves the phatic and expressive functions.

Johnson's careful selection of related quotations and allusions and their arrangement within the context, parallel implementation of classicism and humour, alternation of climax and bathos effects, make for his efficiency, eloquence, and eccentricity. Johnson plans his verbal provocations in advance and then consistently delivers them to the 'much concerned' audience. He is inventive in making the most of a story or joke he tells and uses humour to skillfully handle communicative pitfalls. For example, Johnson's 'shambolic' 'Peppa Pig speech' delivered at the Confederation of British Industry (CBI) annual conference, on November 22, 2021, was, in fact, labelled so by the Labour opposition, and then by the British media outraged by the PM's seemingly out-of-the-context story about 'Peppa Pig World' park, where Johnson and his family have been the day before. Regretting the fact that only a small number of the Conference attendees have been to Peppa Pig World, he openly praised an amazing inventive power of British business whose Peppa Pig franchise brought in an immense revenue to the UK. Johnson's exaggerated focus on what he liked in the Peppa Pig World: "very safe streets, discipline in schools, a heavy emphasis on mass transit systems [...] even if they are a bit stereotypical about Daddy Pig" [35] serves the projections of his personal conservative ideals and suggests inferences about the matters of the prime minister's great concern at a time of his mayoral tenure. Yet, within the context of his 2021 conference speech, where Johnson was expected to set clear objectives for British businesses to survive in post-Brexit Covid-hit country, but instead, openly admitted that the government 'cannot fix everything' and 'the true driver of growth is not government but the energy and dynamism and originality of the private sector' [ibid.], his romanticized story about a fictional world of cartoon characters aroused bewilderment and criticism of the opposition. According to Lib-Dem leader Ed Davey, "Boris Johnson rambling on about Peppa Pig [...] is a perfect metaphor for Johnson's chaotic, incompetent government as it trashes our economy..." (BBC News: Nov. 22, 2021 [26]). However, the Peppa Pig story has proved to be

efficient as the attention-switching tactic to ease the sticky situation Johnson found himself in when he lost his place in the oration, the circumstance that led to the 'awkward 21 seconds of apologies and paper shuffling'. An experienced communicator and orator, Johnson told a funny story that not only refocused the audience's attention but also made headlines. The tactic of making the audience laugh when the laugh is not expected, is disarming and irresistible. Moreover, Johnson delivered his seemingly impromptu story about Peppa Pig World not without self-deprecating humour, saying that: "Peppa Pig World is very much my kind of place" [35], which set the company of business leaders laughing. Johnson's readiness to laugh at himself once again stimulated his strong immunity to public criticism and journalists' mockery. Thus, when the Labour's shadow chancellor, Rachel Reeves, said that "no one was laughing, because the joke's not funny anymore" (reported by Jennifer Scott, for BBC News: Nov. 22, 2021 [26]), it was just a figure of speech.

For Johnson self-deprecating humour, as well as irony, are both rhetorical strategies used for multiple political purposes (to ward off the opponents' attacks, forestall possible criticism, boost his image, avoid an uncomfortable or controversial issue, or just manage stress, etc.) and tools of artistic rhetoric intended for self-expression and self-presentation, producing effect, and entertaining the audience. In many cases, his irony and humour seem to be spontaneous, arising out of the opportunity presented by a communicative situation.

Conclusions. The discursive personality of Boris Johnson is characterized by high intelligence level and paradoxical thinking exposed through the use of learned words, a variety of foreign inclusions and quotations, verbal experiments ranging from nonce words of various semantic and structural types to the use of contextually bound incongruent phrases and play on words employed for expressive and stylistic effects, high degree of intertextuality of discourse, and complex syntax. Johnson demonstrates great linguo-rhetorical and discursive competence. A very efficient orator, in most cases, Johnson turns to pathos and persuades by appealing to the audience's emotions, sense of identity or self-interest.

The essential feature of Johnson's discursive personality is evasiveness resulted in sophistry, circumlocution, and populism. Johnson is exceptionally creative and diverse in implementing his 'pro having cake and pro eating it' strategy, both politically and verbally, which finds its manifestation in a great number of evasion techniques he uses.

The need for self-presentation, theatricality, an effective role to play, is inherent part of Johnson's discursive behavior. Both his politics and rhetoric illustrate W. Churchill's well-known saying about a great politician's role: "It's better to be making the news than taking it; to be an actor rather than a critic". Johnson is the political leader who hits the British headlines, arouses a considerable controversy, and remains popular. His political discourse reveals his genuine passion for politics as an art of rhetoric where the victory attends the most successful speaker. Johnson's talent for dazing and amusing the public as well as embarrassing his opponents through efficient use of language, add to his extraordinary discursive personality of the political leader. His optimism and irony are also strategically important as they are what people like and appreciate in their great leaders. Thus, the political success of Johnson is strongly influenced by his language expertise, which enables us to speak of the linguistic aspect of Johnsonism phenomenon.

References:

1. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (Проблема языкового изменения). *Новое в лингвистике*. М., 1963. Вып. III. С. 123–343.
2. Богин Г. И. Современная лингводидактика. Калинин : Калинин. гос. ун-т, 1980. 61 с.
3. Богин Г. И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19. Л., 1984. 31 с.
4. Воркачев С. Г. Сопоставительное описание языковых личностей (на материале немецкой и русской фразеологии). *Лингвистические парадигмы: традиции и новации*: Материалы международного симпозиума молодых ученых «Лингвистическая панорама рубежа веков» (г. Волгоград, 23–25 мая 2000 г.). Волгоград, 2000. С. 68–72.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.
6. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
7. Синельникова Л. Н. Концепт «дискурсивная личность»: междисциплинарная параметризация. *Грани познания*. 2013. № 1(21). С. 42–44.
8. Седов К. Ф. Дискурс и личность: Эволюция коммуникативной компетенции. Москва : Лабиринт, 2004. 320 с.
9. Єрємєнко С. В. Напрями досліджень мовної особистості у сучасній лінгвістиці. *Записки з романо-германської філології*. №2(33). 2014. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua> (дата звернення: 20.01.2022).
10. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
11. Лавриненко О. Л. Профілі мовної особистості. URL: <http://oaji.net/articles/2015/1551-1421344247.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).
12. Никифорова М. В., Чудинов А. П. Лингвополитическая персоналогия: методологические основы и методики анализа. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*, Владикавказ, 2017, № 1. URL: <http://www.yusu.am> (дата обращения: 20.01.2022).
13. Slavova L. L. Image of a leader's linguistic personality in political discourse. *Когніція, комунікація, дискурс*. Харьков, 2015. № 11. С. 109–122. URL: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/> (дата звернення: 20.01.2022).
14. Славова Л. Л. Віртуальний образ мовної особистості (на матеріалі американського та українського політичного дискурсу). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2018. Вип. 2 (62). С. 240–245. URL: <http://mova.knu.ua/> (дата звернення 21.01.2022).
15. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. М. : Гнозис, 2004. 324 с.
16. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com> (Last accessed: 21.01.2022).
17. Uniting for a Great Brexit: Foreign Secretary's Speech: 14 February 2018. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
18. The Spectator. URL: <https://www.spectator.co.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
19. Walters S. The Borisaurus. The Dictionary of Boris Johnson. London : Biteback Publishing. 2020. 243 p.
20. The Londonist. URL: <https://www.londonist.com> (Last accessed: 21.01.2022).
21. Boris Johnson's speech in the House of Commons: 8 December 2021. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-08/johnson-faces-tory-fury-again-this-time-over-a-lockdown-party> (Last accessed: 21.01.2022).
22. The Big Issue. URL: <https://www.bigissue.com> (Last accessed: 21.01.2022).
23. The Prime Minister's Levelling Up Speech: 15 July 2021. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
24. The Guardian. URL: <http://www.theguardian.com> (Last accessed: 21.01.2022).
25. Johnson B. The Churchill Factor: How One Man Made History. London: Hodder & Stoughton, 2014. 432 p.
26. BBC. URL: <https://www.bbc.com> (Last accessed: 21.01.2022).
27. BBC Newsnight. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oJXyI-gwBNU> (Last accessed: 21.01.2022).
28. THE WEEK. URL: <https://www.theweek.co.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
29. PM address to the nation: 31 January 2020. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
30. Prime Minister's statement on EU negotiations: 24 December 2020. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
31. Boris Johnson UK Conservative Party Conference 2021 Speech. URL: <https://www.rev.com> (Last accessed: 21.01.2022).
32. PM speech to the UN General Assembly: 24 September 2019. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
33. Inside Story. Current affairs and culture from Australia and beyond. URL: <https://www.insidestory.org.au> (Last accessed: 21.01.2022).
34. PM speech to the UN General Assembly: 22 September 2021. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).
35. PM speech at the CBI conference: 22 November 2021. URL: <https://www.gov.uk> (Last accessed: 21.01.2022).

Абрамичева О. Джонсонізм як лінгвістичний феномен: професійна дискурсивна особистість Бориса Джонсона

Анотація. Статтю присвячено дослідженню професійної мовної особистості прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона. Мовна особистість Бориса Джонсона розглядається з погляду лінгвополітичної персоналогії та ґрунтується на твердженні про те, що специфіка професійної мовної особистості політика визначається поєднанням індивідуальних та інституційних комунікативних і вербальних чинників. Новизна дослідження полягає в інтегративному застосуванні комунікативно-прагматичного, лінгвостилістичного й риторичного аналізу для визначення особливостей професійної мовної особистості політичного лідера. Задля розкриття мовної особистості Бориса Джонсона було застосовано аналіз та інтерпретацію його професійного політичного дискурсу, репрезентованого офіційними промовами, коментарями, інтерв'ю тощо, що дозволило визначити домінантні риси дискурсивної особистості політика. До аналізу було також долучено політичний медіадискурс навколо Б. Джонсона з метою оцінки сприйняття дискурсивної особистості та дискурсивної поведінки політика засобами масової комунікації. Комунікативні тактики й прийоми Бориса Джонсона інтерпретуються як послідовна реалізація його комунікативних стратегій та політичних інтенцій. Доведено, що надзвичайно різноманітний набір риторичних і стилістичних прийомів, використовуваних Б. Джонсоном, значною мірою сприяє ефективності його дискурсу й формує унікальний дискурсивний стиль політика. Дослідження продемонструвало, що мовна особистість Б. Джонсона стає важливим чинником його політичної успішності й тривалої популярності на британській політичній арені та є лінгвістичною складовою преедентного феномена джонсонізму.

Переважними рисами професійної мовної особистості Бориса Джонсона є інтелектуальність, мовна креативність, умисна мовна невизначеність, ухильність і суперечливість висловлювань, експресивність стилю, активне застосування знань класичної риторики, літератури й історії в різноманітних політичних контекстах, театральність самопрезентації. Професійна компетентність журналіста й непересічні ораторські здібності, набуті Джонсоном за роки політичної кар'єри, обумовлюють незалежність його суджень, складність й неординарність форм і засобів вираження, велику різноманітність використовуваних комунікативних тактик і прийомів, високий рівень інтертекстуальності дискурсу.

Ключові слова: мовна особистість, дискурсивна особистість, політичний дискурс, Борис Джонсон, джонсонізм.

*Баушук Н. П.,**старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ БОГ/GOTT В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Анотація. У статті досліджується концепт БОГ/GOTT в українській та німецькій мовних картинах світу, який відноситься до універсальних концептів, оскільки він входить до мовної картини будь якого народу, а тому є ключовим для розуміння духовних цінностей як цілої етноспільноти, так і окремої особистості. Порівняльний аналіз лексикографічних джерел порівнюваних мов показав, що поняття складова концепту є схожою в тому, що Бог є надприродною силою, яка створила світ і управляє ним та вчинками людей, Бог також виступає найвищим суддею та спасителем. При порівнянні синонімічних рядів лексеми Бог було встановлено, що кількість синонімічних номінацій лексеми Gott в німецькій мові набагато більша ніж в українській. Дослідження образного та ціннісного компонентів концепту проводились на основі паремій, які відіграють особливу роль у створенні мовної картини світу, пов'язані з практичним досвідом, з культурно-історичними традиціями народу, в них закладені моральні, етичні та естетичні ціннісні орієнтири, народна мудрість. Паремійна картина світу українців виявилась багатшою і різноманітнішою в порівнянні з німецькою, проте в обох мовах в повній мірі відображені основні уявлення про Бога. У пареміях обох лінгвокультур Бог постає в образі всемогутнього правителя, справедливого судді, творця світу, батька, помічника та господаря. Співставлення паремійних одиниць при дослідженні ціннісного компонента концепту показав, що більшість концептуальних смислів позитивно оцінюють Бога в обох культурах, проте не слід забувати про амбівалентну природу Бога, адже він, з одного боку, оберігає, застерігає і допомагає, а з іншого боку – карає. Порівнювані мовні картини засвідчують більшу прихильність Бога до бідних, працюючих людей, та тих, які докладають зусиль. Бог довго терпить, проте жорстко карає грішників, може навіть відняти розум у людини. До Бога звертаються, коли вітаються, бажають успіху або здоров'я, сподіваються на його милість та великодушність, адже він все знає і бачить. Нерідко в паремійних одиницях об'єктивується інформація про людську невдячність, адже люди пам'ятають про Бога, лише коли потрапляють у скрутне становище. Відмінності простежуються у відношенні до дурнів, в українців Бог з ними не спілкується, у німців – їм допомагає. В німецькій культурі Бог допомагає найсильнішим і карає зарозумілих, а в уявленнях українців Бог приходиться на допомогу сиротам.

Ключові слова: концепт, Бог, мовна картина світу, цінності, паремія.

Постановка проблеми. Антропоцентрична парадигма лінгвістичних досліджень сприяла вивченню людського фактору в мові і його ролі в формуванні картини світу. Людина у мовній картині виступає не лише носієм певної мови, вона

формує структуру і зміст цієї мовної картини світу крізь призму національної культури та історії, національного менталітету, свого досвіду пізнання світу, в той же час мовна картина впливає на мислення носіїв конкретної мови і культури. Існування мовної картини світу зумовлене гносеологічним чинником – процесом пізнання, яке є невід'ємною частиною сутності людини. В залежності від форм пізнання, усвідомлення та періодів історії людства розрізняють картини світу за змістом та структурою, а тому виокремлюють наукову, міфологічну та релігійну картину світу. Наукова картина світу оперує методологією для світорозуміння людини і є результатом пізнавальної діяльності людства. Міфологічна картина світу сформувалась на основі міфів, які виступали як спосіб узагальнення, систематизації стихійно-емпіричного, буденних знань у формі наочних образів. Міфологія була вищим рівнем первісної свідомості. У релігійній картині світу відображаються уявлення людини про всесвіт, про душу, про смерть. У повсякденному житті людина спирається на мовну картину світу, яка ґрунтується на системі значущих для етнонаціональної спільноти концептів. Система концептів утворює концептуальну картину світу, яка репрезентує риси специфічного людського способу світосприйняття і є набагато ширшою і багатшою за мовну картину світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження концептів в останні роки привертає увагу багатьох як українських, так і закордонних мовознавців. Серед робіт, які розглядають концепт як базове поняття в когнітивній лінгвістиці, особливої уваги заслуговують праці Р. Джакендоффа, М. Джонсона, Дж. Лакоффа, А. Вежбицької, Д. Лихачова, Ю. Степанова, Ю. Апресяна, О. Кубрякової, Є. Бартмінського, О. Селіванової, Н. Арутюнової, В. Карасика, С. Воркачова, В. Маслової, В. Жайворонок, В. Манакіна, В.Сімонок, А.М. Приходька. Незважаючи на велику кількість наукових розвідок визначення концепту все ще залишається дискусійним. О.О. Селіванова визначає концепт як інформаційну структуру свідомості, різнооб'єктну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості у взаємодії з позасвідомим [1, с. 292]. З точки зору лінгвокультурології та міжкультурної комунікації, на думку В.М. Манакіна, концепти – «це особливі ментальні одиниці колективного знання, що містять специфічну етнокультурну інформацію, відображаючи світ національного світосприйняття предметів і понять, позначених мовою» [2, с. 72]. А.М. Приходько розглядає концепт, як багатовимірне ментальне утворення та наголошує на трикомпонентній структурі концепту: поняттєвий субстрат, перцептивно-образний адстрат

та ціннісно/ валоративний епістрат [3, с. 21-27]. Запропонували та теоретично обґрунтували трьохкомпонентну структуру концепту В.І. Карасик та С.Г. Воркачов, які виокремили поняттєвий, образний та ціннісний елементи концепту. Кожний концепт має ядро, яке репрезентує базове поняття, а також периферію, яка визначається за різними текстовими джерелами, як прецедентними, так і індивідуально-авторськими. До ядра концепту відносяться найбільш актуальні для носіїв мови асоціації, а до периферії – менш значущі. Традиційно виокремлюють два основних напрямки в дослідженнях концепту, які умовно можна позначити як «від смислу до мови» і протилежний першому «від мови до смислу». Ці напрямки сприяють виявленню ментальної репрезентації та мовної об'єктивації концептів. В рамках досліджень «від мови до смислу» розглядаються окремі лексичні, фразеологічні одиниці концепту, який аналізується. Цей напрямок дозволяє визначити семантику ключового слова концепту, а отже і набір його семантичних ознак. Семантика фразеологічних одиниць більше залежить від екстралінгвістичних чинників у порівнянні з одиницями інших рівнів, а тому більшою мірою відображає національну свідомість народу. Незважаючи на велику кількість досліджень, проведених на основі нових методів, виділяють три основних способи об'єктивації концептів: за допомогою слів, фразеосполучень та синтаксичних структур. Другим способом репрезентації концептів є паремії, в яких в короткій та стислій формі виражаються деякі когнітивні стереотипи, які властиві національній концептосфері народу [4, с. 7-8].

Концепт БОГ відноситься до універсальних концептів, оскільки входить до мовної картини світу будь якого народу, тому його можна вважати ключовим для розуміння духовних цінностей як цілої етнокультурної спільноти, так і окремої особистості. Раніше досліджували поняття БОГ теологи, філософи, соціологи, психологи, педагоги, зокрема З. Фрейд, Е. Нойман, К.-Г. Юнг, П. Юркевич, в рамках антропоцентричного підходу до них долучились і лінгвісти, серед яких особливої уваги заслуговують монографія П.В. Мацьківа, яка присвячена аналізу концептосфери БОГ в українському мовному просторі у біблійній, фольклорній, лінгвістичній інтерпретації та з'ясуванню закономірностей у семіотичному та структурному моделюванню в синхронічному та діахронічному аспектах [5] та низка робіт Т.П. Вільчинської, яка досліджувала концепт «Бог у поетичній мові Г. Сковороди, у поемі Франка «Мойсей», у поетичному тезаурузі Богдана-Ігоря Антоновича, рівень синтагматичних відношень концепту БОГ у мовотворчості Тараса Шевченка, конотованість сакрального концепту «Бог» у мовній картині світу українців, національно-культурну специфіку концепту «Бог» в українських та російських пареміях. Особливості мовного вираження концепту БОГ у поетичному просторі Віктора Бойка вивчала О.Черненко. Концепту БОГ у стійких виразах та ідіомах англійської мови присвячена робота М.Бойчук. Предметом наукової розвідки Є. Морозова та Н. Уразасвої був лінгвокультурний зміст концепту GOTT в німецькій мовній картині світу. В. Калькова проаналізувала основні компоненти концепту БОГ в російській мовній картині світу. Ідеографічні групи концепту GOTT/GOD/БОГ стали об'єктом розгляду у праці Г. Сергієнко. Комплексний порівняльний аналіз фразеологічних одиниць, які репрезентують концепт БОГ на матеріалі англійської, російської, татарської та турецької мов, був здійснений Базаровою Л.В.

Мета статті – дослідити вербалізацію концепту БОГ/GOTT в українській та німецькій мовних картинах світу, розглянути його поняттєвий, образний та ціннісний компоненти, які репрезентуються в лексичних та паремійних одиницях співставлених мов, виокремити універсальні та культурно-специфічні риси, проаналізувати зібраний матеріал.

Виклад основного матеріалу. Концепт БОГ є складним та багаторівневим, оскільки містить декілька репрезентацій та може відображатися в номінаціях, запозичених з інших концептів. Великі можливості для розкриття змісту даного концепту, для виявлення специфіки його мовного вираження, для визначення місця концепту в мовній картині світу і свідомості нації надають лексикографічні джерела, до яких ми і звертаємося. На визначення поняття у Академічному тлумачному словнику української мови вплинуло атеїстичне минуле та час створення словника, і тому БОГ трактується у релігійних віруваннях як «уявна надприродна істота, що ніби створила світ і керує ним та вчинками людей»; у переносному значенні: «найбільший умілець у чомусь, наймогутніший володар чого-небудь» Універсальний словник-енциклопедія української мови наводить наступні тлумачення лексеми БОГ: «найдосконаліша духовна істота, що є Творцем, найвищим Суддею і Паном кожного створіння; головний об'єкт релігійного культу й кінцева мета людини; в монотеїстичних релігіях дуже акцентується особовий аспект Бога (у християнстві 3 особи у Святий Трійці); центральне поняття в теологічних міркуваннях і в деяких філософських системах; в політеїстичних релігіях пантеони богів з головним богом на чолі».

Німецький тлумачний словник Duden фіксує два основних значення GOTT: 1. «(im Monotheismus, besonders im Christentum) höchstes übernatürliches Wesen, das als Schöpfer Ursache allen Geschehens in der Natur ist, das Schicksal der Menschen lenkt, Richter über ihr sittliches Verhalten und ihr Heilbringer ist»; 2 (im Polytheismus) «kultisch verehrtes Wesen als personalgedachte Naturkraft, sittliche Macht». Цифровий словник німецької мови (DWDS) визначає поняття БОГ як «höchstes und verehrungswürdiges, außerhalb der realen Welt gedachtes Wesen in einer Religion, besonders der christlichen»

При співставленні словникових статей було виявлено схожість в тлумаченні слова «Бог» в тому, що це – Всемогутня надприродна істота, яка створила світ і управляє ним та вчинками людей, виступає Найвищим суддею та спасителем. Аналіз лексем, які об'єктивують концепт у мові, надає можливість виявити диференційні ознаки досліджуваного концепту при співставленні лексем, які відносяться до синонімічного ряду. Для дослідження оберемо синоніми, отримані шляхом вибірки із синонімічних словників аналізованих мов: Бог (рідко Біг) → Господь, Господь Бог, Пан Бог, Отець, Цар Небесний, Владика Небесний, Владика Неба і Землі, Цар Всесвітній, Творець, Творитель, Сотворитель, Світотворець, Спаситель, Всевишній, Вседержитель, Передвічний, Всеблагий, Боженко; Gott → der liebe Gott, Gott der Herr, Gottvater, Herr, Allwissender, Er, Schöpfer, Erlöser, Heilsbringer, Himmelsfürst, Gottmensch, Gottessohn, Erbarmender, Allerbarmer, Gottheit, Unsterblicher, Allmächtiger, Ernährer, (himmlischer) Vater, Allvater, Göttergestalt, Angebeteter, Götze, Adonai, Eloah. Аналіз синонімічних рядів показав, що в німецькій мові кількість синонімів до лексеми GOTT набагато більша, ніж до лексеми БОГ в українській мові. Більшість синонімів співпадають за значенням, проте є номіна-

ції, які представлені лише в одній з мов, як наприклад в українській: Передвічний, Владика Неба і Землі, Цар Всесвітній, Боженко. Така велика кількість лексичних номінацій концепту БОГ/GOTT в обох мовних картинах підтверджує його значущість в культурі як українського, так і німецького народів.

В образному вживанні Бог – «носіє найвищих людських ідеалів, довершеності, втілення ідеї людського щастя, справедливості» [6, с.66]. Вся лінгвокультурна інформація пов'язана з Богом як найвищою сутністю об'єктивується у фразеологічних одиницях та пареміях. Проаналізувавши паремії концепту БОГ, ми виявили наступні його образи: **творець світу**: *Am Anfang schuf Gott Himmel und Erde – На початку Бог створив Небо та землю; Aus Nichts hat Gott die Welt erschaffen – З нічого Бог створив світ*; **всемогутній правитель**: *Der Mensch denkt, Gott lenkt – Чоловік міркує, а Бог керує; Bei Gott ist kein Ding unmöglich – Для Бога нема нічого неможливого; Від Бога ніде не сховається; Усі ми під Богом ходимо; Над Богом нема нікого; Alles steht in Gottes Hand – Все в руках Бога; Menschen haben viele Pläne. Aber am Ende geschieht, was Gott beschlossen hat (досл.: У людей багато планів, але все трапляється, як Бог вирішить)*; **помічник**: *Dem fleißigen hilft Gott; Dem Arbeiter hilft der Gott; Старанному і Бог допомагає; Кому Бог допоможе, той все перемаже*; **господар** (більш представлений в українській мовній картині): *Gott hat mehr denn er je vergab – Більше Бог має, як роздає; Бог – старий господар, має більше, ніж роздасть*; **батько** (більше паремій в українській мові): *Бог – батько, государ – дядько; Бог – батько: як буде нас тримати, то й буде годувати; Бог – батько, цісар – дядько; Wie ein Vater seine Kinder liebt, so liebt Gott alle, die ihn ehren (досл.: Як батько любить своїх дітей, так Бог любить всіх, хто його шанує)*; **справедливий суддя**: *Rechter Richter, richte recht: Gott ist Richter, du bist Knecht (досл.: Справедливий суддя, суди справедливо: Бог – суддя, а ти – слуга); Arm oder reich, vor Gott sind alle gleich – Що убогий, що багатий, у Бога всі рівні; Всі є рівними перед Богом; Vor Gott gilt kein Ansehen der Person.*

Дослідження ціннісного компоненту концепту БОГ/GOTT проведемо також на основі паремій, які дають найбільш повне уявлення про концепт та відіграють особливу роль у створенні мовної картини світу, адже вони пов'язані з практичним досвідом, з культурно-історичними традиціями народу, в них закладені моральні, етичні та естетичні ціннісні орієнтири, народна мудрість. Бог завжди відіграв надзвичайну роль у житті людини, адже «іменем Бога клянуться і проклинають, застерігають і зупиняють, примиряють і вибачають, благословляють і дорікають, повчають з огляду на відповідальність перед майбутнім» [6, с. 66].

Бог часто виступає оберегом для людини в різних життєвих ситуаціях, як наприклад, при зустрічі з ворожо налаштованими людьми, небезпечними тваринами, при входженні в чужий простір або чуже соціальне середовище. Під час дослідження були виявлені паремії, в яких експлікується семантика застереження від чогось небажаного, неприємного, як наприклад: *Нехай мене Бог боронить; Не минай мене, Боже; Сохрани мене Господи, від лихої напасти, від панської користи, від людської ненависти.*

Українці помітно частіше звертаються до Бога з проханням про допомогу, прощення, апелюють до Божої справедливості. Відповідні паремії виконують при цьому фатичну функцію, тобто слугують засобом встановлення та підтримання соціальних контактів між Богом і людиною: *Дай Боже; Боже, дай добре,*

та недовго ждати; Пошли, Боже, з неба, чого нам треба; Господи помилуй – або дай що; Боже допоможи, тут положи [7]. Віра в Бога, його всемогутність і доброту вселяла в українців сподівання на милість Богу, на виконання їх найзаповітніших бажань: *Хто в Бога просить, тому Бог дає; Бог дасть долю і в чистім полі.* Сподіваються на допомогу Бога і представники німецького народу: *Dein Wort in Gottes Gehörgang.*

До Бога звертаються при вітанні один одного в Австрії та на півдні Німеччини: *«Grüß Gott»*, українці ж звертаються до Бога, коли хочуть побажати успіху або здоров'я: *Бог на поміч; Пошли їм, Боже, многа літ; Хай тобі Бог дає вік і щасливий, і добрий; Пошли, Боже, на сім світі панство, на тім світі вічне царство; Хай Бог дає здоров'я, чи застерегти від чогось небажаного: Не приведи Боже; Нехай Бог боронить; Не дай Боже.* Як бачимо з наведених прикладів, етнокультурна семантика, пов'язана з Богом, експлікується в антитестичних пареміях: *Дай Боже, Не дай Боже.* Деякі паремійні одиниці можуть бути полісемантичними, як наприклад: *«Хай Бог дає на здоров'я»* може виражати не лише побажання, а й вживатися як привітання [7, с. 87].

Протиставлення спостерігається також в українських паремійних одиницях, в яких об'єктивується уявлення людини про великодушного Бога, а з іншого боку Бог – це Той, хто карає: *Якби не Бог – хто б поміг; Кого Бог любить, того й карає; Бог покорить, Бог і простить; Каравиши, Бог та й змилюється* [7], інколи Бог карає людину нуждою, аби дати духові науку, адже саме у нужді людина більше думає про Бога. В німецькій лінгвокультурі Бог карає гріхи людини, а не її саму: *Gott straft nicht den Menschen, sondern die Sünde.* В обох культурах Бог може покарати людину, позбавивши її розуму: *Wenn strafen will die Gotteshand, so nimmt sie einem den Verstand – Кого Бог хоче покарати, то перше розум відійме.* Бог довго терпить гріхи людей, та все ж потім жорстко карає грішників: *Gott geduldet sich lange, aber straft auch bitter – Бог довго чекає, та тяжко карає.* Проте Господь великодушний і тому навіть великих грішників милує і прощає: *Gott ist größerer Verzeiher, als der Mensch Sünder ist.* Як в німецькій, так і в українській культурі Бог більш прихильний до бідних, працюючих та до тих, хто докладає зусиль: *Der Mühe gibt Gott Schaf' und Kühe; Dem fleißigen hilft der Gott; Es ist leichter, dass ein Kamel durch ein Nadelöhr gehe, denn dass ein Reicher ins Reich Gottes komme – Швидше верблюд пройде крізь вушко голки, ніж багатий потрапить в рай; Побий того Боже, в кого багацько грошей.* В уявленнях німців Бог допомагає найсильнішим і дурням: *Gott hilft dem Stärksten; Dem Dummen hilft der liebe Gott,* але карає зарозумілих: *Gott bestrafte den Hochmütigen,* а в українців Бог допомагає сиротам: *За сиротою сам Бог з калитою,* але не спілкується з дурнями: *Бог з дурнями не говорить,* бо вони не розуміють Божої правди.

У світогляді українців Бог вселяє страх і водночас винагороджує людей, його бояться і водночас довіряють, на нього сподіваються, що знаходить відображення в пареміях: *Де страх, там і Бог; За потерпіння дасть Бог спасіння; Швидкий сам добіжить, а смиренного Бог донесе; Сліпого Бог веде; На Бога надія. Ці паремії засвідчують амбівалентну природу Бога, який, з одного боку, виступає мірилом істинних цінностей, тому Бога потрібно прославляти, до нього потрібно молитися* [7, с. 87]: *Жить та Бога хвалить; Богу хвала, а вам (добрим людям) честь і слава, Багатий Бог милісто; З Богом підеш – до блага дійдеши; Хто Богу угодний, той і людям приємний; Що Бог не робить, то все на крапце,*

а з іншого боку – Бог нерівномірно розподіляє блага: *Бог нерівно ділить, жде щоб самі ділились; Бог не гуляє, а добро розділяє: в одного візьме, а другому дасть*. Як засвідчують паремії обох лінгвокультур, Божі якості можуть реалізовуватись через людські якості, адже Бог все знає та все бачить: *Gott sitzt hoch, aber er sieht weit; Gottes Auge schläft nicht; Бог усе бачить, та не скаже; Бог видить і знає, але нікому не скаже*. В українському світогляді людина протиставляє себе Богові, усвідомлюючи, що вона йому не рівня, що вона грішна: *Усе Божеє, тільки гріхи наші; Чоловік крутить, а Бог розкручує; Бог те знає, а не ми грішні* [6], у німецькому світогляді лише Богу дано прославляти, карати та судити людину: *Drei R gehören Gott allein: Rühmen, rächen, richten*, проте Бог милосливий, він не залишає людину: *Gott, der Herr, ist barmherzig. Er wird dich nicht verlassen und nicht vernichten*, лише він може прощати: *Fehlen ist menschlich, vergeben göttlich*.

У пареміях обох мов, але більше в українській культурі, наголошується на необхідності багато працювати, відповідати за свої вчинки, виважено підходити до всього, що трапляється в житті людини, а не лише покладатися на Бога: *На Бога надійся, а сам не дармує; Боже помози, а сам не лежи; Бога взивай, а руки прикладай; Богу молись, а до берега гребись; На Бога покладайся, а розуму тримайся; Богу молись, а сам стежи; Не все до Бога: треба й до розуму свого; Hilf dir selbst, so hilft dir Gott; Die Arbeit ist unser, das Gedeihen – Gottes*. Слід зазначити, що людина часто звертається до Бога, коли потрапляє у скрутне становище і забуває про нього, коли справи налагоджуються: *Хто – коли тривога, то до Бога, а по тривозі забуде о Бозі – горе тому; Як лихо, то до Бога, а як лихо минуло, то й Бога забуло; Як по тривозі, то й по Бозі; Wenn die Not am größten, ist Gottes Hilfe am nächsten*.

Висновки. Універсальний концепт БОГ/GOTT відіграє важливу роль у релігійній та мовній картині як українського, так і німецького народу, адже Бог є верховною сутністю, яка наділена абсолютною досконалістю, всемогутністю, яка створила світ і керує ним та є головним об'єктом віри і поклоніння. Саме тому вагомим чинником розвитку лексичної системи в усі часи були релігійні образи та символи. Більшість концептуальних смислів позитивно оцінюють Бога в обох лінгвокультурах, проте кількість паремій, які вербалізують концепт, повною мірою відображають уявлення про Бога та етнокультурну специфіку, більша в українській мові, а кількість синонімів до лексеми БОГ – в німецькій. Проведений аналіз паремій продемонстрував амбіваленту природу Бога, який, з одного боку, оберігає і допомагає, а з іншого боку – карає. Перспективним було б дослідити зміни у вербалізації концепту.

Література:

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2010. 844 с.
2. Манакин В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
3. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.
4. Базарова Л.В. Концепт «Бог» во фразеологических единицах английского, русского, татарского и турецкого языков. Казань: Изд-во Казан.ун-та, 2016. 152 с.

5. Мацьків П.В. Концептосфера БОГ в українській мовній картині картині світу: біблійний, фольклорний, словниково-діахронний дискурс. Монографія. Київ-Дрогобич: Коло, 2007. 332 с.
6. Колоїз Ж.В., Малюга Н.М., Шарманова Н.М. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. Ж.В. Колоїз. Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
7. Вільчинька Т. Фразеологічні одиниці української мови з теонімічним компонентом як маркер національно-мовної картини світу українців. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. 2020. Вип. 2 (44). С. 84–89

Bashuk N. Verbalization of the concept БОГ/GOTT in Ukrainian and German linguistic pictures of the world

Summary. The article studies the concept of GOD/GOTT in the Ukrainian and German linguistic pictures of the world. This notion refers to the universal concepts, being an inseparable part of the linguistic picture of any nation, and, therefore, the key to understanding the spiritual values of both the ethnic community and an individual. Comparative analysis of the lexicographic sources of the languages in question showed that the conceptual component of the idea is similar in terms of the fact that the God is a supernatural force that created the world, governs it and human actions; the God is the supreme judge and savior. Through comparing the synonymic sets of the lexeme God, it was found out that the number of synonymous nominations of the lexeme Gott in German is much greater than in Ukrainian. Studies of figurative and value components of the concept were conducted on the basis of paremia, which play a specific role in creating a linguistic picture of the world, related to practical experience, cultural and historical traditions of people, they contain moral, ethical, aesthetic values and wisdom of the nation. The paremic picture of the world of the Ukrainians turned out to be richer and more diverse than the German one, but in both languages the basic ideas about the God are completely realized. In paremia of both linguistic cultures, the God appears in the image of an almighty governor, a fair judge, creator of the world, father, helper and master. A comparison of paremic units in the study of the value component of the concept showed that most conceptual meanings positively evaluate the God in both cultures, but we should not forget the ambivalent nature of the God, because, on the one hand, he protects, warns and helps, but, on the other hand, he punishes. The comparison between the linguistic pictures show the God is more merciful to the poor, hard-working people, and to those who make efforts. God is patient for a long time, but severely punishes sinners, e.g. a person may be deprived of reason. We turn to the God when we greet, wish success or health, hope for his mercy and generosity, as he knows and sees everything. Paremic units often objectify information about people's ingratitude, because they only remember the God when they find themselves in a difficult situation. Differences can be traced in relation to fools, the Ukrainians think, the God does not communicate with them, but the Germans consider the God to help the foolish people. In the German culture God helps the strongest and punishes the arrogant, and in the minds of the Ukrainians, the God gives his help to orphans.

Key words: God, linguistic picture of the world, values, paremia.

*Bilyanina V.,**PhD in Linguistics,**Senior Lecturer at the Department of Oriental Languages
National Academy of Security Service of Ukraine**Kurianinova A.,**Student,**National Academy of Security Service of Ukraine*

WORD-PALINDROMES AS A MANIFESTATION OF SUPRANATIONAL MENTALITY: ON THE EXAMPLE OF ENGLISH AND CHINESE LANGUAGES

Summary. The article is devoted to the disclosure of the National-Linguistic Picture of the World of English- and Chinese-speaking peoples on the basis of the presence and development of a common linguistic phenomenon – the Palindrome. The study reveals the peculiarities of the formation and development of this linguistic phenomenon (an attempt to identify primary and secondary sources in both languages with the subsequent allocation of basic cultural and religious preconditions for their origin and existence), its verification (by types (natural, artificial) and styles (linguistical, mathematical, musical, technical)), classification (Words-Palindromes, Phrases-Palindromes, Sentences-Palindromes, Palindromes-Texts (Pseudo-Palindromes and Palindromes-Rectus)), specifics of structure (Nouns, Verbs, Adjectives, Exclamations, Adverbs) and transformations (transition, pairs of reverse reading, Palindrome from one part of the language to another) in two comparable languages. Statistical and analytical data of mechanical sampling of Words-Palindrome from English and Chinese dictionaries are presented and analyzed. The article reveals the assumption of the existence of a Supranational Picture of the World, based on the correlation of the results, which demonstrates the natural closeness of worldview models among analytical and synthetic language systems that support the primary sacramental meaning of Palindrome (endowment of Palindromes with supernatural healing and protective forces, replaced by the creation of these language units as intellectual exercises). The authors consider the ability of the Word-Palindrome, as the smallest form of this linguistic phenomenon, to carry out transformations within parts of the language in the English and Chinese language systems. The article considers the similarity of transformational schemes with the dominance of Nouns over Verbs, as well as the specified pair over Adjectives, Adverbs and Exclamations; at the same time, the possibility of the existence of a Supranational Linguistic Picture of the World is stated, due to the dominance of nominative natural Words-Palindromes inherent in both studied languages.

Key words: Palindrome, Word-Palindrome, National-Linguistic Picture of the World, worldview model, language system.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration

The development of linguistic science for many years demonstrates research in the areas of formation and modification

of language and language phenomena, distinguishes between natural and artificial language formations, studies the commonalities and differences between languages of different language families. Despite the wide range of linguistic research, there are areas that are poorly covered among scholars. One of such spheres is the existence of an interethnic linguistic phenomenon that exists on the border between natural and artificial, named – Palindrome. Formed as a result of natural sound imitation, the Palindrome evolved into a phenomenon that spread beyond general linguistics and began to appear in mathematics, music, programming, and so on. Thus, the Palindrome is a unique language formation that is inherent in all existing languages of the world. Due to this fact, there are many studies of this linguistic phenomenon within different language systems. In this study, we seek to consider commonalities that can combine different language backgrounds. The relevance of the work is revealed in an attempt to consider the Palindrome as a manifestation of the supranational linguistic picture of the world on the example of English (analytical) and Chinese (synthetic) language.

Analysis of recent research and publications. According to the Oxford Living Dictionaries, Palindrome is a word or phrase that is read back and forth. It is formed by two Greek roots: “palin” (meaning “again”) and “drom” (formed from “dramein” meaning “run”) [1]. The oldest Palindrome written in Latin dates back to the IV century (“Sator Arepo tenet opera rotas”, which means: “The sower Arepo hardly holds the wheels”). By the X–XI centuries Palindromes spread first in Italy and then in Western Europe. Starting from the XII–XIII centuries information about it appears in textbooks of poetics and treatises on poetry [2]. Until the XIX century the creation of Palindromes was a preference to a limited number of people, and was an intellectual pastime. Only from the nineteenth century Palindromes became widely available to the general reader and started spreading to other fields, such as music, mathematics, programming, and so on. Among the researchers of the Palindrome in English, Bergerson G. was one of the most famous Palindromists in the world, whose greatest work “Palindromes and Anagrams” (1973) enjoyed success not only among word players, but also among serious logologists; Guch R. And Vordrov S. made a great impact to the problem by proposing the most common classification of Palindromes in “Encyclopedia of Palindromes”

(1996); another classification was suggested by Goodis J. in his work “Palindromes” (2015); Crystal D. is a leading English linguist who has studied the linguistic problems of English and methods of learning the language. These ideas were reflected in the “Cambridge Encyclopedia of English”.

To reveal modern approaches to the linguistic studies of the English language Palindrome there are some works worth mentioning. They are: “Equations on Palindromes and circular words” by Ariana Garon (2011), “Playing with Palindrome Words: A Method to Make Learning English Vocabulary Interesting” by Peng Yu (2018), “Palidrome: the union of two symmetrical tails” by Myroslava Tsvetkova (2020) etc. Researchers consider the Palindrome from the standpoint of its structure, semantics, phonetics, syntax, features of presentation.

In Chinese language Palindrome developed in poetry and literature, having a long lasting history. Among the researchers on Palindrome in the Chinese language there are works of Jing Ming, Mei Qingheng, Zhang Hongsheng worth mentioning. Their work is aimed at determining the oldest Palindrome and its author. For example, Mei Qingheng, who commented on Wen Xin Diao Long during the Ming Dynasty (1368–1644), considered the poet of the Song Dynasty (960–1279), He Daoqing, the first author of the Chinese Palindrome [3]. He is opposed by Jing Ming, who believes that the oldest Palindrome poems date back to the Han dynasty (206 BC–220), guided by the poetry of “壘中”, written by his wife Su Boyu [3]. Each succeeding generation of poets perfected their skills in the ability to create Palindromes. According to Zheng Hongsheng in his article “Palindrome works of the Qing dynasty and their heritage and development”, the creation of the Palindrome reached its peak during the Qing dynasty [4]. Contemporary researchers of Palindromes in China continue to focus on classical literature, such as Tingshu Hu in “The Example of the Official Translation of the Tang Poetry” (2013) examines Palindromes through the prism of the Tang Dynasty. Most researches on Palindromes in China are non-linguistic.

Setting the goals and tasks of the article

The *goal* of the study was to explain the phenomenon of the existence of the Palindrome in English and Chinese languages, as well as to prove the superiority of the phenomenon of Palindrome over the main feature of popular consciousness – the national language.

The following *tasks* contribute to the achievement of this goal:

1. To study previous research of the Palindrome in different language systems (English, Chinese).
2. To select Palindromes according to the dictionaries of the studied languages.
3. To make deep analyze of the achieved results.

The *object* of the study were Palindromes of English and Chinese languages, obtained by mechanical sampling.

The outline of the main research material.

Palindrome as a linguistic phenomenon has a long history of its formation and development. Today there are many species and classifications. According to the “Literary Devices” there are: Palindromes-Names, Palindromes-Words, Palindromes-Numbers, Palindromes-linear and Palindromes-texts [5]. S. Vordrov distinguishes: Words-Palindromes; Phrases-Palindromes; Pseudo-Palindromes (a phrase that changes meaning when read back); Rectus (excerpt from the text, consisting of at least one letter, at the location of which ‘in

a circle’ starting from two different places clockwise, you can read two different phrases); Super-Palindrome (a passage of text consisting of letters, at the location of which in a square table coincides the sequence of letters that reveal 4 reading ways: 1) in rows from left to right and from top to bottom; 2) in columns from top to bottom and from left to right; 3) in lines from right to left and from bottom to top; 4) in rows from bottom to top and from right to left) [6, p. 95–97]. For the purpose of a broader classification Goodis J. singles out Palindromes-Names: Anna, Alla, etc. [7, p. 45], and Michaelsen O. also defines as a separate species – Phonetic Palindromes, for such Palindromes the main thing is not the correspondence of spelling, but only the sound of the word [8, p. 78–79].

After analyzing the existing classifications, we offer our own:

1. *By types*: natural – primary, unconsciously formed by man; artificial – consciously created by man.
2. *By styles*: linguistic, mathematical, musical, technical.
3. *By classes*: Words-Palindromes, Phrases-Palindromes, Sentences-Palindromes, Palindromes-Texts (Pseudo-Palindromes and Palindromes-Rectus).
4. *By structure*: Nouns, Verbs, Adjectives, Exclamations, Adverbs.

Because of the limited scope of the article, the subject of our study was decided to be Words-Palindromes, which also allowed to make more accurate statistical calculations on the features of the Palindrome part of the vocabulary of English and Chinese. The actual material was “New English-Russian dictionary” by Müller W. K. [9] and “Chinese-Russian dictionary” by Dmitriev S. N. [10].

As for the English language, a total of 160,000 words were studied, of which 178 were Palindromes (0.1%). Among them, Nouns – 69%, Verbs – 20%, Adjectives – 6%, and 5% – other parts of speech (Adverbs, Exclamations and phrases) (see Fig. 1).

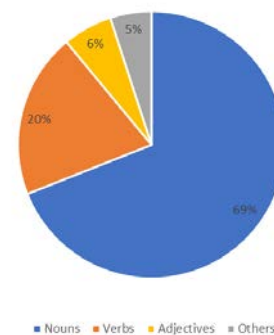

Figure 1. Parts of speech, reflecting Palindromes in English

Made calculations revealed that most of the words when reading in the opposite direction become Nouns (both in the total number (out of 178 Words-Palindromes 118 became Nouns (66%) and in a separate analysis of parts of speech (except for Exclamations, where almost all turned into Exclamations – 3 out of 4)). The most common initial form of the English palindrome was the Noun. $\frac{3}{4}$ from Nouns-Palindromes when read in the opposite direction remained Nouns.

For example: bag – gab, boob – boob, fool – loof (the last example is the only case of conversion into another word, but a synonym) etc.

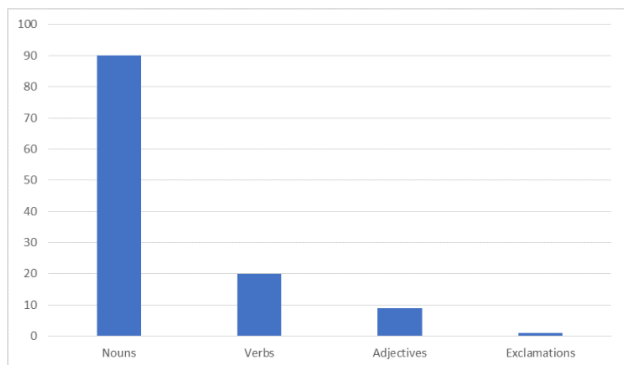

Figure 2. The transformation forms of Palindromes in the English language

As we can see from Fig. 2, the second in number of transformations is the Verb.

For example: pig – gip, teg – get, yap – pay, etc.

The Adjective is the third.

For example: dam – mad, gib – big, war – raw, etc.

The analysis of reverse transformations of Verb Palindromes, shown in Fig. 3 shows the dominance of transitions from Verbs to Nouns, less often to Verbs and Adjectives (see Fig. 3).

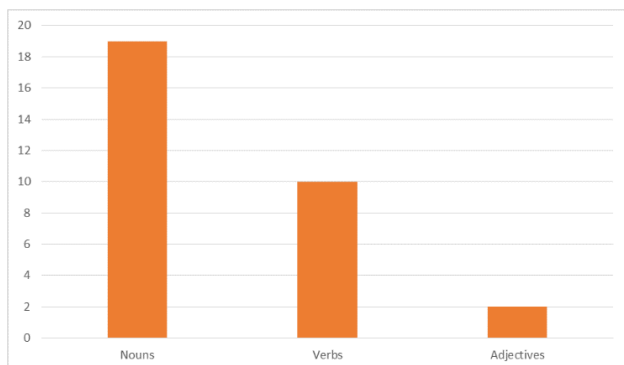

Figure 3. The English Verb-Palindromes transformations

The transition of the Adjective to other parts of speech during the reverse reading of the Palindrome is presented in Fig. 4. and demonstrates the presence of a Noun dominant (see Fig. 4).

Example:

transformation into a Noun: mad – dam, new – wen, sad – das;

transformation into a Verb: bad – dab, wet – tew;

transformation into an Adverb: dim – mid.

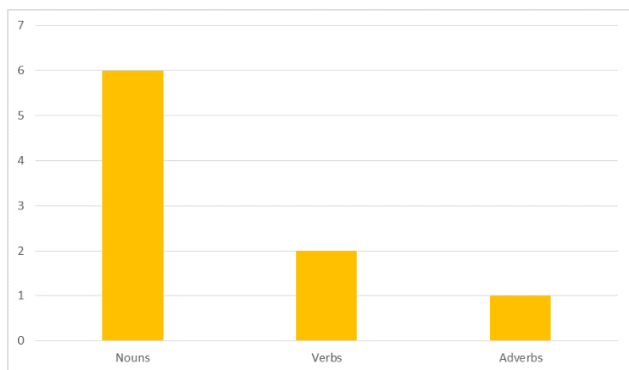

Figure 4. The English Adjective-Palindromes transformations

Analysis of Adverbial transformations showed that the initial form of Adverbs was always transformed into a Noun (*ex.*: even – neve, far – raff, not – ton); while Exclamations (*ex.*: ah – ha, aha – aha, hah – hah) remained in their original form. Two Palindrome phrases were also found in the dictionary: deed poll – lopped (turned into a Verb), wet bob – bob tew (phrase – into a phrase).

Defining absolute Palindromes (see Fig. 5), it was determined that their percentage is quite insignificant (13.4% of all Words-Palindromes). Most of them were Nouns – 83% (*ex.*: keek, level, pup, etc.), Verbs – 9% (*ex.*: deed, eke, refer) and Exclamations – 7% (*ex.*: aha – aha, hah – hah).

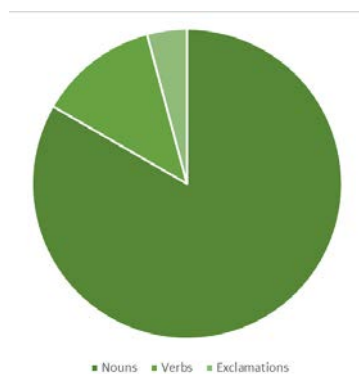

Figure 5. English language absolute Palindromes

The actual material for the selection of palindromes in Chinese was “Chinese-Russian dictionary” by Dmitriev S. N. [10]. A total of 6952 words were processed. 20753 of which were found to be Palindromes (30%). The analysis of the processed material is given in Fig. 6. shows a similar trend with English Palindromes – the domination of Nouns-Palindromes – 42%, however, in contrast to English, this figure is almost no different from the number of Verbs – 39%. Adjectives account for a much smaller share – 13%, Adverbs – 4%, and Exclamations – 2% (see Fig. 6).

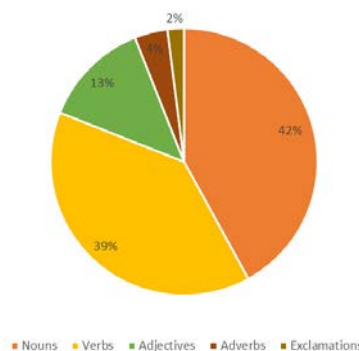

Figure 6. The Chinese language Palindromes

When reading the Palindrome back in Chinese, there is an excellent pattern, unlike English Words-Palindrome, which have mostly become nouns regardless of their original form, Chinese Palindromes often turn into the same part of speech. The meanings of the words were mostly synonymous or related. Also, the word was changed to a phrase more often than was revealed in English. Changes in words to phrases were found in the two largest groups: Nouns and Verbs.

Nouns-Palindromes of the Chinese language most often remained within their part of speech – 51% of Nouns

(*ex.*: 爱情, 板板, 笔画), almost the same number of words was formed among Verbs – 22% (*ex.*: 办法, 部分, 化石) and Adjectives – 21% (*ex.*: 安宁, 白斑, 光明). 6% are phrases, most of which are Verbs + Nouns (*ex.*: 癌学, 爱称, 安装) (see Fig. 7).

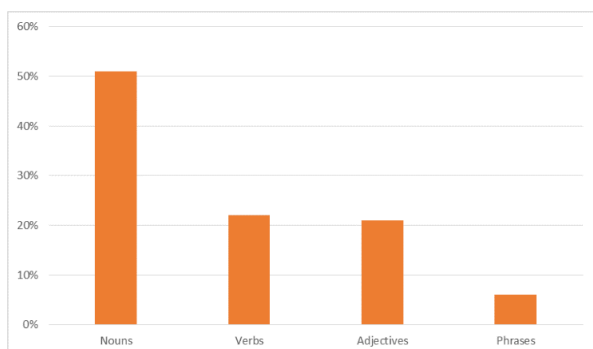

Figure 7. The Chinese Noun-Palindromes

The second in number of Verbs-Palindromes mostly passed to the same part of speech. Which accounted for 66% of Verbs (*ex.*: 抚爱, 办公, 查访), 28% of Verbs (*ex.*: 爱恋, 标定, 航海) were converted into Nouns, and 6% (*ex.*: 案验, 熬夜, 暗恨) – into phrases, where the verb was combined with a Noun or Adverb (see Fig. 8).

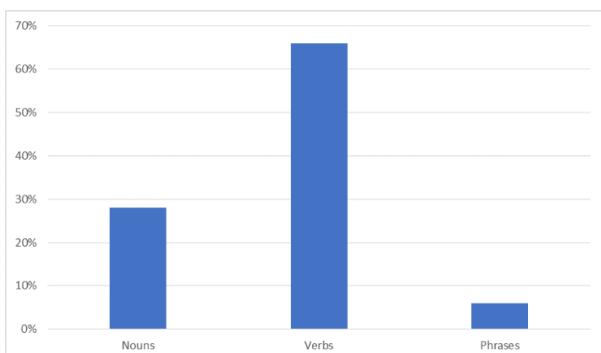

Figure 8. The Chinese Verb-Palindromes

As the Fig. 9 shows, adjectives turned into Adjectives in the largest share – 60% (*ex.*: 皑皑, 敞开, 胆大), as well as in the same percentage of the Noun (*ex.*: 表音, 笔钱, 灰白) and the Verb (*ex.*: 肠断, 畅快, 和缓) – 20% (see Fig. 9).

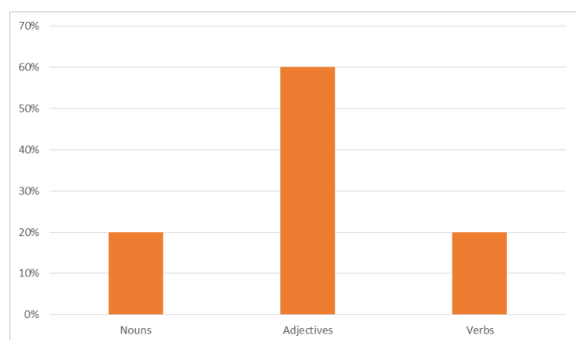

Figure 9. The Chinese language Adjectives-Palindromes

Adverbs-Palindromes, absent in English, were noticed in the Chinese lexicon. All Adverbs in this case either remained Adverbs or became Verbs.

For example: 比比, 畅通, 接连, etc.

Exclamations-Palindromes are sound imitations and are represented in a small number (2%). Each time it is a repetitive syllable: 喳喳, 嘎嘎, 呱呱, etc.

Absolute palindromes accounted for only 17% of all, of which Adjectives – 39%, Nouns – 26%, Verbs and Exclamations – 13%, Adverbs – 9%.

Conclusions and directions for further research in this area.

Examining the results, we can assume that the main purpose of communication among English-speaking speakers is actually to name objects, not to talk about their characteristics. A similar pattern can be traced in the priority of parts of speech in the grammatical basis of language (a direct line of words in a sentence: *who does, what, where, when...*) and in the relative number of Palindromes in the lexical structure of English.

The part of the Noun and Verb of the Chinese language is much more similar, and the fact that the combination of them arose during the formation of phrases, shows us that the Noun and Verb are equally important in Chinese. It should also be noted that the total percentage of Adjectives is more than half as high as in English, and Adverbs are a separate group among the Chinese Palindromes. That supposes to show that, Chinese speakers pay much more attention to the imagery and characteristics of an object or action. In general, the Chinese language is more prone to the existence and formation of Palindromes, which may have been influenced by their ancient tradition of writing from top to bottom from right to left.

However, statistical analysis of the obtained results makes it possible to clearly demonstrate the advantage of the Noun form of the Palindrome over its other forms, with a slight error towards the Verb inherent in the Chinese language, which has a Verb origin. This tendency may indicate a single supranational feature of language, which at the unconscious level of its speakers distinguishes the dominant nominative function.

References:

1. Mohyrova E. What are palindromes exactly? 2018. URL: <https://www.yuqo.com/palindromes-135/> (accessed: 11.11.2021).
2. Каганская Д. Палиндромы в русском и английском языках. 2017. URL: <https://school-science.ru/3/3/31681> (accessed: 11.11.2021).
3. Wikipedia. 回文. URL: <https://zh.wikipedia.org/wiki/回文> (accessed: 13.12.2021).
4. 张宏生. 清代的回文词及其传承与发展 URL: <https://m.aisixiang.com/data/118407.html> (accessed: 14.12.2021).
5. Literary Devices. Definition and Examples of Literary Terms. Palindrome. URL: <https://literarydevices.net/palindrome/> (accessed: 15.12.2021).
6. Wordrow's Palindrome Encyclopedia : encyclopedia / M. S. Donner. New York, 1996. 426 p.
7. Goodies G. Palindromes: monograph. New York : Continuum International Publishing Group, 2015. 308 p.
8. Michaelsen O. Phonetic Palindrome: monograph. New York : Sterling Publishing Co 1998. 213 p.
9. Новый англо-русский словарь : словарь / В. К. Мюллер и др. 8-е изд. Москва : Русский язык, 2001. 880 с.
10. Китайско-русский словарь : словарь / С. Н. Дмитриев и др. Москва : Вече, 2005. 1280 с.

Білянina В. І., Кур'янінова А. Ю. Слова-паліндроми як прояв наднаціональної ментальності: на прикладі англійської та китайської мов

Анотація. Статтю присвячено розкриттю національно-мовної картини світу англо- та китаємовних народів на базі наявності та розвиненості спільного мовного явища – паліндром. Дослідження розкриває особливості становлення та розвитку даного мовного феномену (спроба визначення первинних та вторинних джерел в обох мовах з подальшим виділенням основних культурно-релігійно обумовлених передумов їх виникнення та існування), його верифікацію (за типами (природна, штучна) та стилями (лінгвістичні, математичні, музичні, технічні)), класифікацію (слова-паліндроми, словосполучення-паліндроми, речення-паліндроми, паліндроми-тексти (псевдо-паліндроми та паліндроми-ректус)), специфіку будови (іменники, дієслова, прикметники, вигуки, прислівники) та перетворень (перехід, пари зворотному читанні, паліндрому з однієї частини мови в іншу) у двох порівнюваних мовах. Наводяться та аналізуються статистично-аналітичні дані механічної вибірки слів-паліндромів зі словників англійської та китайської

мови. Стаття розкриває припущення існування наднаціональної загальномовної картини світу, ґрунтуючись на кореляції отриманих результатів, що демонструє природню близькість світоглядних моделей серед представників аналітичної та синтетичної мовних систем, які підкріплюють первинне сакраментальне значення паліндрома (наділення паліндромів надприродними цілющими та захисними силами, заміщене створенням даних мовних одиниць у якості інтелектуальних вправлянь). Автори розглядають здатність слова-паліндрома, як найменшої форми даного мовного явища, здійснювати трансформації в межах частин мови англійської та китайської мовних систем. У статті розглядається подібність трансформаційних схем з домінуванням іменників над дієсловами, а також вказаної пари над прикметниками, прислівниками та вигуками; водночас, розглядається можливість існування наднаціональної мовної картини світу, через домінування номінативних природних слів-паліндромів властиве обом досліджуваним мовам.

Ключові слова: паліндром, слово-паліндром, національна-мовна картина світу, світоглядна модель, мовна система.

*Богуцький В. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ**Лопутько О. А.,**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПОГЛЯДУ НА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості культурологічного підходу до вивчення текстів. Новизна роботи полягає у проведенні аналізу дослідження тексту як елемента мови й мовлення, що дає уявлення про етнокультурні особливості певного мовного колективу, а саме функціонування у тексті окремих одиниць може розкрити специфіку цих особливостей. Актуальність зумовлена важливістю вивчення культури шляхом вивчення текстів. Культурологічний підхід до вивчення текстів, завдяки лексико-семантичному та стереотипному аспектам, передбачає розгляд лексичних одиниць і стереотипів побудови текстів з точки зору національно-культурної специфіки певної мовної спільності. Мета роботи полягає у виявленні та описі культурно-мовних характеристик етнокультурної специфіки (зокрема тематики, організації та ціннісних домінант) текстів. У статті поряд з інформативною і спонукальною проаналізовано кумулятивну функцію мови, що полягає в тому, що мова виступає сховищем колективного досвіду й культури народу. Авторами зауважено, що культурна своєрідність народу, відображена в мові, обумовлена історичними, географічними, психологічними факторами й полягає в нюансах позначення та розуміння об'єктивного та суб'єктивного світу, а в основі духовної культури суспільства лежить комплекс цінностей. Наведено переконливі аргументи відображення мовою у всіх своїх одиницях культури народу та існування одиниць, що більшою мірою відображають не універсальні, а специфічні характеристики матеріального й духовного життя народу, які в концентрованому вигляді несуть крайнознавчу (етнокультурну) інформацію. У статті досліджено положення про те, що знання про світ, отримані людиною в процесі життєдіяльності, існують у її свідомості у вигляді картини світу. Цінності є базовою категорією при побудові картини світу. Конфігурація цінностей визначає культурний тип тієї чи тієї спільноти та специфіку національних картин світу та знаходить свою відображення у мові.

Ключові слова: культурологічний підхід, цінність, картина світу, текст, культура, стереотип, лексична одиниця, етнокультурна специфіка, кумулятивна функція, культурний компонент.

Постановка проблеми. Такі всесвітньо відомі дослідники мови й суспільства, як Л. Вайсгербер, В. фон Гумбольдт, Е. Сепір у своїх працях зазначали, що культура й мова народу тісно пов'язані між собою та схильні до взаємного впливу. Такий погляд став базовим у новому напрямку лінгвістики –

лінгвокультурології, який завершив своє формування наприкінці 90-х рр. ХХ століття і продовжив розвиток зусиллями таких учених, як Є. Верещагин, В. Костомаров, Г. Гачев, Т. Дридзе, Дж. Лакофф, Д. Лихачов, Г. Томахин та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. А саме завдяки дослідженням М. Алефіренка, Н. Арутюнової, В. Воробйова, І. Голубовської, В. Жайворонка, В. Маслової, Н. Слухай, О. Снитко, Ю. Степанова, Т. Радзівської, В. Телії, М. Толстого, Г. Яворської та ін. сучасна антропологічна лінгвістика перейшла на новий етап свого розвитку. Дослідження, які вони проводять, становлять основу лінгвокультурологічного підходу у дослідженні багатьох явищ у мовах і мовленні, зокрема й текстах.

Мета дослідження – виявити та описати культурно-мовні характеристики етнокультурної специфіки текстів. **Об'єкт дослідження** – текст, зумовлений ситуацією спілкування через колективний досвід і культуру народу, а **предмет** – культурно-мовні характеристики, відображені в мові та обумовлені історичними, географічними, психологічними факторами.

Виклад основного матеріалу. Оскільки текст є витвором природної мови та явищем культури [1, с. 122], він традиційно забезпечує даними низку галузей мовознавства. За відсутності текстів та їх інтерпретації неможливий процес обміну інформацією та досвідом, навичками і вміннями, емоціями, цінностями, ідеями й нормами [2, с. 7]. На думку І. Ковалика, яку підтримуємо також і ми, текстом є «...Писемний або усний мовленнєвий потік, [побудований як] послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах (реченнях), які виражають комплекс пов'язаних між собою думок (суджень)» [3, с. 414]. Отже, у нашій роботі ми схиляємося до думки, що текст є елементом як мови, так і мовлення, і тому наділений усіма ознаками таких одиниць, зокрема й культурно-мовними.

На сьогодні соціолінгвістичний спосіб дослідження тексту ґрунтується на виокремленні даних про особливості лексики, синтаксису речення, що є релевантними для соціолінгвістичного аналізу. Однак соціолінгвістична значимість тексту визначається не тільки і не стільки використаними в ньому лексичними засобами або синтаксисом складових його пропозицій, скільки внутрішньою єдністю вербальних знаків природної мови, формально-змістовою цілісністю та прагматичнокомунікативною єдністю [4, с. 12].

З одного боку, вся мовна система загалом дає уявлення про етнокультурні особливості певного мовного колективу,

з іншого – саме функціонування у тексті окремих одиниць може розкрити специфіку цих особливостей [5, с. 175]. Таким чином, слід визнати, що найбільш точно відображає культурологічний підхід до вивчення тексту таке визначення: «Текст – це комунікативно-орієнтований, концептуально обумовлений продукт реалізації мовної системи в рамках певної сфери спілкування, що має інформативно-сміслову та прагматичну сутність» [6, с. 21].

Виходячи з точки зору, що культура в спрощеному вигляді є «колективним інтелектом і колективною пам'яттю, тобто метаіндивідуальним механізмом зберігання та передачі деяких повідомлень (текстів) та вироблення нових» [7, с. 200], культура може розглядатися як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених текстів [8, с. 15]. Таким чином, вивчення культури може базуватися на вивченні текстів з позиції відображення в них мовних функцій: об'єднавчої (етнічної, де мова визнається однією з ознак нації), естетичної (де мова є першоелементом національної літератури) та кумулятивної (відображення, фіксація, збереження, нагромадження, передача в мовних одиницях інформації про досягнуту людиною дійсність, суспільний досвід) [9, с. 34]. Близьким нашому розумінню значення співвідношення тексту та культури є також думка А. Вежбицької, яка вважає, що різні культури знаходять вираження у різних системах мовних актів, що кодифіковані різними мовами [10].

На думку Ю. Караулова, в текстах можна віднайти один з варіантів існування й нагромадження семантики. Також у текстах зібрано знання людства про світ [11, с. 170]. Разом з тим, для культурологічного вивчення важливими є не лише семантичні, а й операційні (стереотипні) аспекти мовних форм поведінки (серед яких є і текст) [12]. Обидві ці точки зору (лексико-семантична та операційна (чи стереотипна) використовуватимуться нами в культурологічному способі розгляду тексту. Водночас наявні відомості людства про всесвіт, картина світу, що віддзеркалена в тексті, стануть об'єднаними складовими, у межах яких будуть досліджені лексико-семантичні та стереотипні елементи.

Застосування культурологічного підходу вимагає розглядати культуру як базове поняття. На сьогодні вчені-культурологи встановлюють у понятті культура такі характерні якості: 1) Культура – витвір животної, соціальної діяльності людини; 2) Наявний історичний генезис культури, кожне прийдешнє покоління вносить у культуру щось своє, отже культура поступово збирає, акумулює цінності; 3) Культура має значення для формування людської особистості [13, с. 38; 14, с. 8]. Дослідники також розрізняють поняття «духовна» й «матеріальна» культура. Можна виділити три головні погляди на визначення духовної культури: 1) інформативний, коли духовна культура сприймається як інформація, що накопичилась у спільній живій пам'яті людей (знання, звичаї, правові норми, види мистецтва і народної творчості, релігійні вірування [15, с. 50]; 2) аксіологічний, за яким духовна культура розглядається як вироблення, поділ і використання духовних цінностей [16, с. 39]; 3) діяльнісний, де духовна культура розуміється як сфера свідомості, процеси та результати духовної діяльності (пізнання, моральність, виховання, право, філософія, наука, етика, естетика, мистецтво, література, міфологія, релігія). Важливими для себе вважаємо два основні моменти, що визначають риси духовної культури: обумовленість духовної культури духовними цінностями, а також відображення цих цінностей у пам'яті народу.

Під матеріальною культурою ми, наслідуючи дослідників, вважатимемо «поєднання фізичних, помітних, відчутних результатів роботи людини, створених впродовж поколінь знарядь праці, засобів пересування, будівель, помешкань, одягу, їжі» [17, с. 50].

Також існує погляд на мову як на частину культури [18], феномен культури [19], засіб вираження культури [20]. Важко не погодитись із думкою, що мова є складовим елементом культури, що передбачає і структуру соціальних відносин. Предметом нашого пильного зацікавлення є національна культура – стереотипи поведінки та цінності культури, вироблені представниками однієї нації (національні література, театр, музика, звичаї), тобто те, що визначає своєрідність цієї національності та відрізняє її від інших. З огляду на мету нашого дослідження ми дотримуватимемося погляду тих авторів, які виходять із визначення культури як комплексу цінностей [21]. Разом з тим у поняття цінності вміщено «найбільш фундаментальні характеристики культури, вищі орієнтири поведінки» [22, с. 3]. Дослідники встановлюють такі характеристики цінностей: 1) вони зумовлені соціально-політичними, економічними факторами (ідеологією, громадськими інституціями, віруваннями) [23, с. 63]; 2) вони є «засобами вдоволення та соціокультурною реакцією на прагнення» [24, с. 96]; 3) вони – об'єкти та перетворення зовнішнього та ментального світу, що отримали найбільш позитивну оцінку; 4) вони постають як орієнтири ціннісно-оцінної активності особистості або спільноти (те, що є взірцем для наслідування та виховання) [25, с. 17]; 5) вони висловлюють суспільне ставлення соціального суб'єкта до різних явищ, факторів, процесів духовного життя і утворюють особливі сукупності або системи у кожній із сфер соціокультурного життя людей [26, с. 30].

Як функції цінностей дослідники виділяють: спонукальну, стимулюючу, координуючу та дидактичну [27, с. 23]; репрезентативну функцію, що полягає у вираженні та позначенні ставлення людини до предметів та явищ дійсності, а також їхньої значущості для людини [28, с. 28]; орієнтувальну функцію, яка ґрунтується на тому, що для свідомості людини цінності виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній та соціальній діяльності; регулювальну функцію цінностей, яка скеровує та ті чи інші дії, тип поведінки, найкращий у цій спільноті, відіграють роль обґрунтування вибору, спрямовують діяльність людини [29, с. 30]. Цінності виконують подвійні функції. З одного боку, вони регулюють відносини між людиною та світом предметів, що представляють цінності за допомогою репрезентативної, орієнтувальної та координуючої функцій. З іншого боку, цінності сприяють упорядкуванню відносин між людиною та світом людей, тобто іншою людиною. У цьому випадку виконуються регулювальна, стимулююча та дидактична функції.

Існує чимало класифікацій цінностей, оскільки вони багатовимірні і включають різні групи, такі, як гедоністичні, естетичні, етичні, утилітарні або інструментальні цінності, духовні й моральні, вищі й нижчі. Культурні цінності – це система, де існують універсальні та специфічні, домінантні та фонові ознаки, які знаходять своє відображення в мові [30, 52].

Як робоча нами була прийнята розроблена В. Карасиком модель цінностей, де з точки зору суб'єкта протиставляються цінності індивідуальні (персональні, авторські), мікрогрупові, макрогрупові, етнічні та загальнолюдські. З погляду оціночної

сфери виділяються цінності моральні та утилітарні, суперморальні (що виходять в область ірраціональних установок і виражають аксіоми поведінки) та субутилітарні (що відображають життєві потреби людини) [31, с. 3–4].

Основними вихідними положеннями в культурологічному підході до вивчення текстів послужили такі твердження: 1) у текстах існує певна структура «інформаційних та ціннісно-нормативних компонентів усього потоку повідомлень «модель світу», яка протягом тривалого часу формує (а також відображає) уявлення, переконання, стереотипи, критерії оцінки й зразки великої кількості людей»; 2) встановлено, що представники однієї культурно-мовної спільноти володіють певною сумою загальних знань, організованих у картину світу та відмінних від картини світу представників іншої культурно-мовної спільноти [32, с. 3]; 3) національна своєрідність картини світу проявляється у поведінці людини, зокрема й мовленнєвій [33, с. 9–10].

Під картиною світу у цьому дослідженні ми розумітимемо «сукупність наукових знань, релігійних уявлень, естетичних, художніх і моральних цінностей певного соціуму, що проживає на певній території в конкретну історичну епоху, закріплених у різних текстах» [34, с. 66]. Вирізняється низка варіантів картини світу: наукова, наївна, художня, релігійна, етична, поетична, ціннісна, національна. Національні картини світу як компонент національної культури відбивають специфіку сприйняття навколишнього світу, національні особливості мислення [35]. Вони присутні у певних типах тексту, які можна вважати конкретною реалізацією загальної картини світу [36, с. 5].

Вивчення засобів вираження картини світу в текстах зосереджено в основному на лексико-семантичних фактах, граматичних моделях та стилістичних прийомах. На думку авторів, вивчення національних картин світу в лексико-семантичному аспекті може вестися з позиції понятійно-концептуального картування світу, де розглядається в основному денотативне значення лексичних одиниць, а також з позиції розгляду їхнього надпонятійного змісту (культурного компонента значення, лексичного фону слова, внутрішньої форми слова) [37]. Стереотипний аспект розгляду картини світу в текстах виділяється виходячи з ціннісного картування світу, оскільки цінності лежать в основі стереотипів поведінки [38]. Ці цінності опосередковано фіксуються в структурі вербального спілкування і піддаються виявленню в результаті застосування методів лінгвістичного аналізу. Найбільш показовою в плані вивчення культури, як це відзначається у багатьох лінгвістів, є лексика мови, фразеологія, прислів'я, приказки, цитати, афоризми [39, с. 45].

У сучасній інтерпретації проблеми взаємозалежності між мовою та культурою, яку вона відображає, основним поняттям є культурний компонент значення слова. Так як слово є позначення тієї чи тієї реальності дійсності, то в його семантиці можна виділити його екстралінгвістичний зміст, що відображає національну культуру, що обслуговується мовою. Під реаліями розуміються «абстрактні сутності, пов'язані з духовними цінностями та звичаями народу, суспільно-політичним устроєм та культурно-соціальними традиціями країни, тобто всі реальні факти, що стосуються побуту, культури, історії країни, особливості національного характеру, риси психологічного складу нації» [40, с. 11–12].

Подібно до того, як у культурі кожного народу є загальнонародське та етнонаціональне, так і в семантиці кожної мови

є відображення як загального, універсального компонента культур, так і своєрідності культури конкретного народу. Універсальний компонент обумовлений єдністю бачення світу людьми, що належать до різних культур, що у XX столітті відбувається особливо інтенсивно завдяки уніфікації мислення та розвитку техніки [41, с. 430]. Універсальний культурний компонент притаманний еквівалентній лексиці. Службові відмінності еквівалентних слів, зумовлені відмінностями у реаліях, називають лексичним фоном слова (сукупністю знань, пов'язаних із певним словом у цій культурі) [42, с. 70–74].

Найважливішим для культурологічного підходу елементом у семантиці лексичних одиниць, що становлять текст, є національно-культурний компонент [43, с. 11]. Він обумовлений етнічними, кліматичними особливостями тощо, але не ідеологією суспільства (вона впливає на поняттєвий зміст слова) [44, с. 30].

За характером культурного компонента виділяється безеквівалентна, фоновая, коннотативна, коннотативно-фоновая. Фоновая лексика відрізняється лексичним фоном, коннотативна, при певній розбіжності фону відрізняється ще й емоційно-естетичними асоціаціями [45, с. 11]. Безеквівалентна лексика мови позначає специфічні явища місцевої матеріальної культури. Здебільшого це об'єкти утилітарного призначення, які стосуються побуту, дозвілля – їжа, одяг, рослинний, тваринний світ. Серед безеквівалентної лексики розрізняють екзотизми (слова, запозичені в чужу мову разом із об'єктом позначення), різні види етнографізмів, наприклад, історизми [46, с. 52]. Національно-культурна своєрідність лексики проявляється не лише у наявності серій специфічних слів, а й у відсутності слів для значень, виражених іншими мовами – лакунах. Поняття лакуни має на увазі відсутність значення або різне співвідношення в оцінному плані понять та відповідних номінативних одиниць при зіставленні в тій чи тій мові [47, с. 7].

Дослідниками наголошується також, що велике значення у вивченні національно специфічної лексики має внутрішня форма слова – спосіб представлення значення в слові, що відчувається мовцями. На думку Н. Мечковської, асоціації та смислові відтінки, створювані внутрішньою формою слова, мають більшу національно-культурну своєрідність, ніж денотативний компонент лексичних значень [48, с. 57].

Вплив культури народу на характер нормативно-стилістичного укладу мови носить більш опосередкований, але й більш глибокий характер, ніж вплив культури на словник. На думку Н. Мечковської, «Якщо словник – це дзеркало культури, то нормативно-стилістична система – її рентгенівський знімок. Лексика відображає зовнішнє, поверхове в культурі суспільства, стилістико-релятивне, вона регулює функціональний розподіл мовних засобів у текстах відповідно до ієрархії типів спілкування, що склалася в культурі; це відображення у мові структурних особливостей культури» [49, с. 58–59].

Нормативно-стилістична система мови, і навіть різні види стереотипів організації вербального спілкування знаходять свій відбиток у картині світу. Використання цих явищ у побудові текстів і відображатиметься у стереотипному аспекті культурологічного погляду на дослідження текстів. Для нашого дослідження релевантними виявляються два основні види культурних стереотипів – нормативно-стилістичний (мовний) та поведінковий. Розглядаючи текст як вербально кодифіковане повідомлення, що має ознаки зв'язності, цілісності, інтенцію-

нальної завершеності та стильової забарвленості, ми вважаємо його залежним від ряду мовних стереотипів: стереотипу жанру, стилю. Для друкованого тексту мовний стереотип регулює вибір мовних одиниць усіх рівнів, алгоритм їх поєднань, вибір адекватного способу їхньої графічної презентації. Національно-культурна специфіка тут проявляється в тому, що стилістичні засоби, які мають подібну стилістичну маркованість у різних культурах можуть бути пов'язані з нетотожними комунікативними ситуаціями, з різними стереотипами поведінки [50, с. 60]. Стереотипність, як видно, є національно специфічною характеристикою побудови текстів. Наприклад, національна специфіка має стереотипні формули вітань, привітань, побажань. Стереотипи побудови різних текстів є основою виділення такого поняття як прецедентний жанр. Прецедентні жанри, як і прецедентні тексти, є основою для формування лінгвокультурних концептів і є одиницями текстової концептосфери, що існує у свідомості носіїв мови [51].

Поведінкові стереотипи відносяться до набору «соціальних та мовних звичок», що споріднює їх зі звичаями, враховуючи їхню конвенційну природу [52, с. 361]. Слово «стереотип» стосовно до культури було застосовано Юнгом, він довів, що духовна (внутрішня) і зовнішня поведінка людини залежить від зразків духовної культури (цінностей), що формують стереотипи поведінки. Орієнтири, що існують у свідомості людини і з якими її оточення співвідносить свої дії, зрештою сприяють виникненню конкретних стереотипів поведінки. У цьому сенсі ми говоримо, що цінності є основою стереотипів.

Дослідники називають стереотипами: 1) певні схематичні, стандартизовані уявлення, образи, які передають, відображають той чи той об'єкт (явище, факт, тип людей); 2) форми життєдіяльності (елементи способу життя) чи соціальні феномени поведінки. При цьому підкреслюються такі їх риси, як широке поширення в суспільстві в цілому або в певному соціальному середовищі, обумовленість соціокультурним механізмом суспільства, його соціальним застосуванням, неіндивідуальними та об'єктивними властивостями живої та неживої природи, стійкість, регулярна повторюваність, стислість форм [53, с. 169].

Щодо текстів поведінкові стереотипи, на нашу думку, можна розглядати як прояв таких параметрів мовного спілкування, результатом якого є породження тексту: дозвіл і заборона в певній спільності типів і різновидів спілкування, стереотипні ситуації спілкування, відтворювані акти спілкування, що входять до фонду національної культури того чи того етносу, етикетно-формальна поведінкова рамка, в якій розгортається діяльність, тематичне обмеження, інституційні, рольові та соціально-символічні особливості, структурна організація текстів, композиційні шаблони, функціонально-стилістичні особливості, система традиційних образів, порівнянь, символічного вживання певних денотатів, що існує в тезаурусі спільності [54, с. 8–9].

Необхідно відзначити важливість того, що текстове спілкування може успішно здійснюватися лише за умови та наявності загального знання значень знаків, що використовуються, тобто на конвенціональній основі їх вживання. Соціальні норми мовної поведінки та конвенції вживання мовних знаків регулюються соціально-культурними традиціями, нормами, звичаями, ритуалами цього соціуму та етносу. У організації тексту істотну роль відіграють стереотипні, типові для членів цієї культури поняття, знання, вміння та соціальні норми поведінки. Таким чином, тек-

стові стереотипи, стаючи інформативними в культурному плані, можуть бути матеріалом для порівняння двох культур.

Висновки та перспективи подальших пошуків. З усього викладеного випливає, що культурологічний підхід до вивчення текстів, які розуміються як одиниці й мови, й мовлення, можна уявити з одного боку, як лексико-семантичний підхід, який стосується функціонування окремих одиниць у тексті, з іншого – стереотипний підхід, який стосується функціонування в тексті мовної системи загалом. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у студіюванні цінностей культури, що знаходять своє відображення у лінгвокультурних полях: будинок, сім'я, робота, вигоди, етикет, розв'язання проблем, самовираження, що об'єктивно виокремлюються через аналіз тематики текстів та методу ключових і тематичних слів.

Література:

1. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка. Москва : Высшая школа, 1983. 271 с.
2. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: проблемы семиосоциопсихологии. Москва : Наука, 1984. 268 с.
3. Ковалик І. Питання українського і слов'янського мовознавства / упоряд. З. Терлак. Львів ; ІваноФранківськ, 2008. 496 с.
4. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія / Н. В. Кондратенко ; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
6. Болотнова Н. С. Художественный текст в коммуникативном аспекте и комплексный анализ единиц лексического уровня. Томск : Изд-во Томского университета, 1992. 312 с.
7. Лотман Ю. М. Избранные статьи по семиотике и типологии культуры. Таллинн : Александра, 1992. 480 с.
8. Абрамов С. Р. Интертекстуальность как конституирующий признак и условие сосуществования семиотических систем. Интертекстуальные связи в художественном тексте : межвуз. сборник науч. трудов. Санкт-Петербург : Образование, 1993. С. 12–20.
9. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 450 с.
10. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. Грамматическая семантика. Ключевые концепты культур. Сценарии поведения : сборник / пер. с англ. А. Д. Шмелёва ; предисл. Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелёва. Москва : Языки русской культуры, 1999. 776 с.
11. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва : ЛКИ, 2010. 7-е изд. 264 с.
12. Тарасов Е. Ф., Сорокин Ю. А. Национально-культурная специфика речевого и неречевого поведения. Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва : Наука, 1977. С. 14–38.
13. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
14. Арнольдов А. И. Введение в культурологию. Москва, 1993. 350 с.
15. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. Москва : Наука, 1973. 280 с.
16. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
17. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. Москва : Наука, 1973. 280 с.
18. Верещаров Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
19. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. Москва : Наука, 1973. 280 с.
20. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка. Ленинград : Наука, 1975. 276 с.
21. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. Москва : Наука, 1973. 280 с.

22. Карасик В. И. Языковая матрица культуры : монография / В. И. Карасик. Москва : Гнозис, 2013. 320 с.
23. Арнольдов А. И. Введение в культурологию. Москва, 1993. 350 с.
24. Карасик В. И. Языковая матрица культуры : монография / В. И. Карасик. Москва : Гнозис, 2013. 320 с.
25. Стернин И. А. Общение и культура. Русская разговорная речь как явление городской культуры. Екатеринбург : Арго, 1996. С. 13–21.
26. Дмитриева О. А. Культурно-языковые характеристики пословиц и афоризмов (на материале французского и русского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Волгоград, 1997. 16 с.
27. Арутюнова Н. Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. Проблемы структурной лингвистики. Москва : Наука, 1984. С. 5–23.
28. Неновски Н. Право и ценности / пер. с болг. В. М. Сафронова ; под ред. В. Д. Зорькина. Москва : Прогресс, 1987. С. 28.
29. Неновски Н. Право и ценности / пер. с болг. В. М. Сафронова ; под ред. В. Д. Зорькина. Москва : Прогресс, 1987. С. 30.
30. Карасик В. И. Языковая матрица культуры : монография / В. И. Карасик. Москва : Гнозис, 2013. С. 52.
31. Карасик В. И. Языковая матрица культуры : монография / В. И. Карасик. Москва : Гнозис, 2013. С. 3–4.
32. Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва : Наука, 1977. С. 3.
33. Леонтьев А. А. Национальные особенности коммуникации как междисциплинарная проблема. Объем, задачи и методы этнопсихоллингвистики. Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва : Наука, 1977. 351 с.
34. Анисимова Р. В. Отражение категории времени. *Текст как отображение картины мира*. Москва, 1989. С. 66–71.
35. Гачев Г. Национальные образы мира. Общие вопросы. Москва : Современный писатель, 1988. 445 с.
36. Торсуева И. Г. Интонация и картина мира художественного текста. Текст как отображение картины мира. Москва, 1989. С. 5–15.
37. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
38. Карасик В. И. Языковая матрица культуры : монография / В. И. Карасик. Москва : Гнозис, 2013. 320 с.
39. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
40. Томахин Г. Д. Реалии – американизмы : пособие по страноведению. Москва : Высшая школа, 1988. 239 с.
41. Гачев Г. Национальные образы мира. Общие вопросы. Москва : Современный писатель, 1988. 445 с.
42. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Русский язык, 1976. 248 с.
43. Воскресенская Л. Б. Лингвострановедческая паспортизация лексики. Москва : Изд-во МГУ, 1985. 120 с.
44. Виноградов М. Ф. Культурный компонент в определении значения слова в толковом словаре. Лингвострановедческое описание лексики. английского языка : сборник науч. трудов. Москва, 1983. С. 30–34.
45. Воскресенская Л. Б. Лингвострановедческая паспортизация лексики. Москва : Изд-во МГУ, 1985. 120 с.
46. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : пособие для гуманитарных вузов и учащихся лицеев. Москва : Аспект Прогресс, 2000. 2-е изд. 207 с.
47. Муравьев В. Л. Проблема возникновения этнографических лакун. Владимир, 1980. 105 с.
48. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : пособие для гуманитарных вузов и учащихся лицеев. Москва : Аспект Прогресс, 2000. 2-е изд. С. 57.
49. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : пособие для гуманитарных вузов и учащихся лицеев. Москва : Аспект Прогресс, 2000. 2-е изд. С. 58–59.
50. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : пособие для гуманитарных вузов и учащихся лицеев. Москва : Аспект Прогресс, 2000. 2-е изд. С. 60.
51. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 1999. 174 с.
52. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. Москва : Прогресс ; Универс, 1993. 656 с.
53. Рождественский Ю. В. Введение в культуроведение. Москва : ЧеРо, 1996. 287 с.
54. Леонтьев А. А. Национальные особенности коммуникации как междисциплинарная проблема. Объем, задачи и методы этнопсихоллингвистики. Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва : Наука, 1977. 351 с.

Bohutskyi V., Loputko O. Features of culturological perspectives on the research of texts

Summary. The article focuses on peculiarities of the culturological approach to the study of texts. The novelty of the work lies in the analysis of the research of the text as an element of language and speech, which gives an idea of ethnocultural features of a particular language group, namely the functioning of individual units in the text can reveal the specifics of these features. The relevance is due to the importance of studying culture by researching texts. The culturological approach to the study of texts, due to lexical-semantic and stereotypical aspects, involves the consideration of lexical units and stereotypes of a text construction in terms of national and cultural specifics of a particular linguistic community. The aim of the work is to identify and describe the cultural and linguistic characteristics of ethnocultural specifics (including themes, organization and value dominants) of texts. The article, along with an informative and motivating function, analyses the cumulative one of language, which lies in that language is a repository of collective experience and culture of the people. The authors note that the cultural identity of the people reflected in the language due to historical, geographical and psychological factors consists in the nuances of designating and understanding of the objective and subjective world, and the spiritual culture of a society is based on a set of values. There are convincing arguments for the reflection of the language in all its units of the people's culture and existence of units that largely reflect not universal but specific characteristics of material and spiritual life of the people, which in a concentrated form carry local historical (ethnocultural) information. The article examines the position that the knowledge about the world, acquired by man in the process of life, exists in his mind in the form of a picture of the world. Values are the basic category in building of a picture of the world. The configuration of values determines the cultural type of a community and the specifics of national pictures of the world, and it is reflected in a language.

Key words: culturological approach, value, picture of the world, text, culture, stereotype, lexical unit, ethnocultural specificity, cumulative function, cultural component.

Бречак О. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

СУЧАСНА АНГЛІЙСЬКОМОВНА РЕКЛАМА З ОГЛЯДУ НА ГІПОТЕЗУ ОПТИМАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОСТІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу сучасної англійськомовної реклами у ракурсі гіпотези оптимальної інноваційності. Відповідно до цієї гіпотези, «привабливість» слоганів комерційної реклами для цільового клієнта залежить від балансу між рівнем інноваційності та розпізнаваності креативних повідомлень. За шкалою «привабливості» слогани ранжовані від оптимально інноваційних, що є найефективнішими, до виключно інноваційних, що вважаються недостатньо вдалими і ефективними.

Ідентифіковано, що лінгвостилістичними тригерами інноваційності є такі засоби, як неконвенційні метафори, повтори-тавтології, плеоназми, апосіопезис, а також синтаксична парцеляція у поєднанні з еліпсисом. З прагматичної точки зору засоби інноваційності маркують відхилення від кооперативних максимумів кількості, стилю / прозорості, релевантності і якості інформації і постають як тригери дискурсивних імплікатур.

Ідентифікація засобів як оптимально інноваційних забезпечується завдяки залученню універсально відомих інтертекстів; когнітивних контекстів цільових адресатів, пов'язаних із цінностями бренду і характеристиками його продуктів; додатковій візуалізації оказіонально-метафоричного слогану у релевантному контексті мультимодального повідомлення; базуванні оказіонального слогану на конвенційній метафорі. Оптимально релевантні засоби відзначені максимальною привабливістю для цільового адресата реклами незважаючи на те, що потребують певних когнітивних зусиль для обробки інформації і інференції дискурсивної імплікатури.

Виключно інноваційні слогани відзначені високим ступенем креативності і полісемантичності за відсутності або недостатності контекстів їхньої релевантної інтерпретації. Значення, заковані такими смислами на рівні дискурсивних імплікатур, можуть залишатися частково або неправильно розкодованими цільовим клієнтом. Такі слогани потребують максимальних когнітивних зусиль з декодування смислів і є найменш привабливими і недостатньо вдалими з точки зору їхньої ефективності як засобів впливу на цільовому клієнта.

Проміжне місце між оптимально і виключно інноваційними слоганами посідають засоби, які відзначені низьким рівнем креативності, але є легко розпізнаваними для адресатів рекламного повідомлення. Такі слогани займають друге місце за шкалою оптимальної інноваційності, оскільки є привабливими для клієнтів-адресатів, потребуючи найменших зусиль з обробки інформації.

Ключові слова: оптимально інноваційний, виключно інноваційний, реклама, дискурсивна імплікатура, стилістичний прийом.

Постановка проблеми. Сучасна англійськомовна реклама відрізняється високим рівнем стилістичної інноваційності,

образності, неконвенційними вербальними і візуальними метафорами, декодування яких часто потребує від цільового споживача додаткових когнітивних зусиль. Натомість, якщо рівень інноваційності рекламних засобів перевищує певну умовну шкалу, це може спричинювати небажані ефекти у вигляді смислових лакун або вилучення цільовим адресатом незапланованих рекламодавцями дискурсивних імплікатур,

Зважаючи на це, експланаторною для пояснення оптимального рівню інноваційної образності у рекламі є, на наш погляд, гіпотеза оптимальної інноваційності [1-3], що дозволяє розподілити стилістичні та прагматичні засоби креативної реклами за шкалою оптимальної інноваційності, що безпосередньо впливає на «задоволення» цільового адресата від декодування реклами (лексема «задоволення» використовується у статті в термінологічному сенсі – у значенні, яке надається цьому терміну гіпотезою оптимальної інноваційності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до гіпотези оптимальної інноваційності, задоволення адресата вербального або візуального повідомлення залежить від розпізнавання «знайомого» у новому і креативному. Задоволення є похідним від взаємодії двох чинників – інноваційності і «розпізнаваності». Ключовим поняттям гіпотези є поняття салієнтності, що базується на дефаміліаризації або деавтоматизації значень. Згідно із гіпотезою ступеневої салієнтності [4] значення є салієнтним, якщо воно заковане і, водночас, проміжним через свою прототипність або розпізнаваність, частотність, конвенційність незалежно від ступеню його буквральності або метафоричності. Значення відзначено меншим ступенем салієнтності, якщо воно заковане, але є менш розпізнаваним і частотним; нарешті, незаковане значення не є салієнтним.

Відповідно до гіпотези оптимальної інноваційності привабливість / задоволення від повідомлення безпосередньо залежить не від образності і метафоричності, а від оптимальної інноваційності [5-7]. Одиниці, які відповідають критеріям оптимальної інноваційності, є новими / креативними, але ідентифікуються цільовими адресатами на основі зіставлення з іншими закованими значеннями, наявними у когнітивних контекстах адресатів. Такі одиниці оцінюються як «найбільш приємні» (most pleasing), але, водночас, потребують додаткових когнітивних зусиль для вилучення закованих в них смислів (наприклад, оказіональний фрагмент слогану бренду Apple *Re-everythinged*).

Одиниці, які відзначені низьким рівнем креативності і є легко розпізнаваними адресатами повідомлення, займають друге місце за шкалою оптимальної інноваційності і привабливості і потребують найменших зусиль з обробки інформації (наприклад, слоган *Small is Beautiful, Apple*).

Нарешті, чисті інновації будуть найменш приємними й привабливими для цільового адресата, оскільки для їхнього декодування бракує когнітивного контексту, у рамках якого креативний засіб набуває осмисленості. З точки зору витрачених зусиль з обробки інформації такі засоби є найбільш складними з огляду на процес інференції закладених в них значень. Прикладами, на наш погляд, можуть слугувати такі слогани Apple, як: *Brilliance, squared; The plot thins; Rapid transit; Do not eat iPod shuffle; Random is the new order.*

Оскільки гіпотеза оптимальної інноваційності є новою гіпотезою, що розробляється у лінгвістичному і міждисциплінарному ракурсах вже у 21 столітті, аналізові різножанрових текстів і дискурсів у ракурсі цієї гіпотези присвячені нечисленні дослідження. Лише поодинокі наукові праці фокусується на висвітленні у такому аспекті сучасної англійськомовної реклами [8; 9].

Мета статті – аналіз сучасної англійськомовної реклами із використанням дослідницьких підходів гіпотези оптимальної релевантності з огляду на визначення шкали інноваційності і «привабливості» слоганів для цільових клієнтів.

Матеріалом дослідження слугував корпус слоганів бренду Apple [10], а також окремі слогани брендів Gordon's Gin [11], Land Rover [12] і Peugeot [13].

Виклад основного матеріалу. Аналіз матеріалу дослідження дозволив визначити основні лінгвістичні і прагматичні тригери інноваційності, засоби забезпечення «розпізнаваності» закодованих смислів, а також розподілити аналізовану рекламу відповідно до шкали її «привабливості» для цільових клієнтів.

Ідентифіковано, що лінгвостилістичними тригерами інноваційності є такі засоби, як неконвенційні метафори, повтор-тавтології, плеоназми, засоби інтертекстуальності, синтактико-стилістичні засоби.

У свою чергу, такі засоби є тригерами стилістичних дискурсивних імплікатур, оскільки маркують відхилення від однієї або кількох кооперативних максим.

Як показав аналіз матеріалу дослідження, всі інноваційні засоби, що актуалізують дискурсивні імплікатури, які потребують адекватної інтерпретації з боку цільового клієнта, розподіляються на дві групи, що, за шкалою інноваційності, утворюють групу найбільш вдалих або оптимально інноваційних (optimally innovative) засобів та групу «виключно інноваційних» (purely innovative) засобів, які можуть залишатися частково або неправильно розкодованими цільовим клієнтом.

Розглянемо особливості кореляції стилістичних прийомів, що забезпечують оптимальну інноваційність і креативність слоганів, із прагматикою таких засобів.

Mini. The next big thing (Apple) – слоган утворює смислову антитезу, базовану на протиставленні значення, що маркує розмір девайсу, і значення, асоційованого з його потужністю. Семантична антитеза постає тригером відхилення від максими релевантності інформації, що актуалізує дискурсивну імплікатуру стосовно того, що мініатюрна версія смартфона є не менш потужною, аніж мобільні телефони звичайного розміру.

За таким самим принципом побудовані такі слогани бренду Apple, як *Simplicity is the Ultimate Sophistication; A little Mini. A lot of Leopard; More Power. Thinly disguised; Small is huge; It's mini in a massive way; Less is more.*

Наступними ілюстраціями оптимально інноваційних слоганів є слогани, що базуються на синтактико-стилістичному при-

йому парцеляції, зазвичай у поєднанні з еліпсисом, словотвірних окаялізмах, неконвенційних метафорах.

This changes everything. Again (Apple) – синтактико-стилістичний прийом парцеляції, що маркує порушення максими кількості інформації; імплікатура відновлюється на основі когнітивного контексту знань цільового споживача стосовно цінності «креативність» як одного із дискурсотвірних концептів дискурсу бренду Apple: новий продукт знов здійснює переворот на ринку ІТ індустрії.

Everything (Apple) – еліпсис, парцеляція, що маркують порушення максими прозорості і кількості інформації.

Redesigned. Reengineered, Re-everythinged (Apple)

Completely Renanoed (Apple)

Останні два з наведених слоганів є словотворами-окаялізмами, які, втім, легко розпізнаються цільовим адресатом через застосування конвенційної словотвірної моделі із префіксом на позначення повтору на новому рівні.

A little Mini (Apple) – плеоназм, що маркує надлишкову інформацію, отже, є відхиленням від кооперативної максими кількості інформації, актуалізуючи імплікатуру, що відновлюється у когнітивних контекстах цільових адресатів, пов'язаних із характеристиками брендового продукту Mac mini, що при розмірі 7,7 дюймів є потужним девайсом. Відповідно, ознаковий плеонастичний компонент *little* актуалізує імплікатуру «ще менше, із збереженням потужності базисної моделі».

Окрему групу засобів оптимальної інноваційності формують неконвенційні метафори, декодування яких базовано на конвенційних метафоричних моделях або інших пресупозиційних знаннях, що забезпечують однозначність інтерпретації.

Blows minds, not budgets (Apple) – слоган базується на смислового розширенні конвенційної метафори.

The lion goes from strength to strength (Peugeot) – метафора ґрунтується на пресупозиціях стосовно логотипу компанії «Пежо».

Оптимально інноваційними є, на наш погляд, слогани, які не є креативними і інноваційними з огляду на їхні стилістичні характеристики, але набувають таких ознак за умови інтерпретації їхньої внутрішньої форми як такої, що містить інтертекстуальні алюзії.

Наведемо, у цьому зв'язку, приклади із дискурсу бренду Apple.

Think different (Apple): використовується алюзія на слоган *Think* компанії IBM – основного конкурента Apple, завдяки чому прикметником-модифікатором якості (мислення) актуалізується сема «новизна», «креативність», що маркує один із дискурсотвірних концептів дискурсу бренду. Додатковим засобом інтертекстуальності стає аудіовізуальна і візуальна реклама, що на тлі слогану демонструє знакових особистостей Альберта Ейнштейна, Махатма Ганді та ін., які також «думали інакше» і через це здійснили революцію в умах людей.

So 1984 won't be like...1984 (Apple) – оптимальну інноваційність забезпечує інтертекстуальна алюзія до роману Дж. Оруела, посилена прийомом апосіопезису і тавтологією, що є тригерами відхилення від максим релевантності і кількості інформації, потребуючи вилучення дискурсивної імплікатури. Додатковим засобом інтертекстуальності стає відеоролик, асоційований з перемогою над тоталітаризмом, який метонімічно ототожнюється, з одного боку, із «старшим братом» у романі Оруела і, з іншого боку, із компанію-монополістом IBM на ринку комп'ютерної індустрії.

iThink, therefore iMac (Apple) – розпізнаваність такого слогану як оптимально інноваційного забезпечується водночас двома інтертекстуальними алюзіями. З одного боку, на відому цитату Рене Декарта "Я думаю, тому я існую" (*cogito ergo sum*), завдяки чому актуалізується дискурсивна імплікатура стосовно когнітивних здібностей, які метонімічно уособлює девайс. З іншого боку, графостилістичний прийом у вигляді маленького *i* у поєднанні з великою *T* натякає на іТ технології, у форматі яких здійснюється діяльність компанії і, ширше, інтелектуальний розвиток людства.

Отже, аналіз наведених прикладів дозволив дійти проміжних висновків стосовно того, що ідентифікація слоганів як оптимально інноваційних рекламних засобів забезпечується у такий спосіб: 1) залученням інтертекстів, які є універсальними прецедентними феноменами, що забезпечують формат запланованої рекламодавцем інтерпретації смислів; 2) залученням когнітивних контекстів цільових адресатів, пов'язаних із цінностями бренду і характеристиками його продуктів; 3) візуалізацією метафоричного слогану; 4) будованням оказіонального слогану на конвенційній метафорі тощо.

Пролюструємо групу «чисто інноваційних» (*purely innovative*) засобів.

No wonder the English have kept cool for 192 years (Gordon's Gin).

У наведеному слогані дійсний маркер на позначення часового проміжку *for 192 years*, скоріше за все, має актуалізувати смисл про давність, класичність бренду. Втім, зважаючи на те, що бренд заснований у 1769 році, така інтерпретаційна гіпотеза спростовується. У термінах теорії релевантності у когнітивному контексті відбувається усунення (*elimination*) [14, с. 216-217] попередньої гіпотези. Натомість смислова лакуна, актуалізована дійсним маркером, залишається, переміщуючи слоган у групу «чисто інноваційних» (*purely innovative*).

Lions can run faster than us, but we can run farther (*Maasai proverb*) (Land Rover).

Наведений слоган є вербальним якорем, що коментує візуальну рекламу бренду Land Rover у вигляді ніг африканця у взутті, під яке пристосовані шини від автомобіля.

Від цільового клієнта очікується, що інтерпретація цілісного рекламного повідомлення з опорою на слоган буде забезпечена базовими знаннями про те, що танзанійське плем'я масаї традиційно носить взуттєві шини, щоб долати великі відстані у важкодоступних місцях (тобто шини замість взуття є не показником бідності, а зручності). Натомість, більшість цільових адресатів реклами не можуть встановити інтендований рекламодавцями смисл через відсутність відповідного когнітивного контексту, пов'язаного із традиціями масаї. Крім того, перша частина слогану *Lions can run faster than us* у рекламі автомобілю може актуалізувати додаткове, незаплановане рекламодавцями значення, пов'язане із швидкісними характеристиками автомобіля (леви бігають швидше, ніж Land Rover).

Висновки. Оптимально інноваційні слогани маркуються неконвенційними метафорами, повторами-тавтологіями, плеоназмами, апосіопезисом, парцеляцією у поєднанні з еліпсисом. З прагматичної точки зору такі засоби маркують відхилення від кооперативних максим і є тригерами дискурсивних імплікатур. Оптимальна інноваційність забезпечує високий рівень привабливості реклами для цільового клієнта і спирається

на залучення універсально відомих інтертекстів; когнітивних контекстів цільових адресатів, пов'язаних із цінностями бренду і характеристиками його продуктів; додаткової візуалізації оказіонально-метафоричного слогану; конвенційних метафор як бази для утворення оказіональної метафоризації.

Виключно інноваційні слогани відзначені високим ступенем креативності за відсутністю або недостатністю релевантних контекстів інтерпретації. Значення, закодовані такими смислами на рівні дискурсивних імплікатур, можуть залишатися частково або неправильно розкодованими цільовим клієнтом. На шкалі оптимальної інноваційності такі слогани є найменш привабливими для цільового клієнта реклами.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо перевірку гіпотези щодо оптимальної інноваційності слоганів комерційної реклами із застосуванням соціолінгвістичного анкетування і психолінгвістичного експерименту у студентській аудиторії.

Література:

- Cardillo E. R., Watson C. E., Schmidt G. L., Kranjec A., Chatterjee A. From Novel to Familiar: Tuning the Brain for Metaphors. *NeuroImage*, 2012. No. 59 (4). P. 3212–3221.
- Fein O., Yeari M., Giora R. On the priority of salience-based interpretations: The case of sarcastic irony. *Intercultural Pragmatics*, 2015. No. 12 (1). P. 1–32.
- Giora R. On the priority of salient meanings: Studies of literal and figurative language. *Journal of Pragmatics*, 1999. No. 31. P. 919–929.
- Giora R. *On our mind: Salience, context, and figurative language*. New York, NY: Oxford University Press, 2003. 259 p.
- Giora R., Drucker A., Fein O. Resonating with default nonsalient interpretations: A corpus-based study of negative sarcasm. *Belgian Journal of Linguistics*, 2014. No. 28. P. 3–18.
- Giora R., Drucker A., Fein O., Mendelson I. Default sarcastic interpretations: On the priority of nonsalient interpretations. *Discourse Processes*, 2015. No. 52 (3). P. 173–200.
- Giora R., Fein O., Kotler N., Shuval N. Know hope: Metaphor, optimal innovation, and pleasure. In G. Brône, K. Feyaerts, & T. Veale (Eds.). *Cognitive linguistics meet humor research. Current trends and new developments*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2015a. P. 129–146.
- Kravchenko N., Yudenko O. Visual metaphor in commercial ad: effectiveness or failure? *Cognition, communication, discourse*, 2021. No. 23. P. 62–71.
- Kravchenko N., Valigura O., Meleshchenko V., Chernii L. Simplicity is the ultimate sophistication” or half a century of IT consumer identity formation: A pragmatics approach. *Token: A Journal of English Linguistics*, 2021. No. 13. P. 141–169 (in print).
- Apple Slogans. Retrieved January 9, 2022 from URL: List of Apple Inc. slogans | Annex | Fandom
- No wonder the English have kept cool for 192 years. Slogan Ideas. Retrieved January 9, 2022 from URL: 40+ Catchy No Wonder The English Have Kept Cool For 192 Years Slogans List, Phrases, Taglines & Names Feb 2022 (bestslogans.com)
- Maasai: Land Rover print advert. Athens: Greekvertising, 2014. Retrieved October 1, 2021. from URL: https://www.adsoftheworld.com/media/print/land_rover_maasai
- Matt Allan. Peugeot 208 review – the lion goes from strength to strength. Thursday, 12th March 2020. URL: Peugeot 208 review – the lion goes from strength to strength | The Scotsman
- Кравченко Н.К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа. Луцк : Волиньполіграф, 2012. 251 с.

Brechak O. Modern English-language advertising in the perspective of the hypothesis of optimal innovation

Summary. The article focuses on the analysis of modern English-language advertising within the framework of the hypothesis of optimal innovation. Depending on the balance between the level of innovation and recognition, the slogans of commercial advertising are ranked according to the scale of "attractiveness" for the target customer – from optimally innovative to purely innovative.

It has been identified that linguistic-stylistic triggers of innovation include unconventional metaphors, repetitions-tautologies, pleonasms, aposiopesis, parcellation in combination with ellipse. From a pragmatic point of view, such tools mark flouting from cooperative maxims of quantity, style / transparency, relevance, and quality of information and are triggers of discursive implicatures.

Identification of tools as optimally innovative is ensured through the use of universally known intertexts; cognitive contexts of target recipients related to brand values and characteristics of its products; additional visualization of the occasional metaphorical slogan; underpinning of the occasional slogan

by a conventional metaphor. Optimally relevant tools are marked by the maximum attractiveness for the target recipient of advertising, despite the fact that they require some cognitive effort to process information and infer implicatures.

Purely innovative slogans are marked by a high degree of creativity and polysemanticity in the absence or lack of relevant interpretation. Values encoded by such meanings at the level of discursive implicatures may remain partially or incorrectly decoded by the target client. Such slogans require maximum cognitive effort to decode meanings and are the least attractive and unsuccessful in terms of their effectiveness as a means of influencing the target client.

An intermediate place between optimally and purely innovative slogans is occupied by means that are marked by a low level of creativity but are easily recognizable to the recipients of the advertising message. Such slogans rank second on the scale of optimal innovation, as they are attractive to target customers, requiring the least effort to process information.

Key words: optimally innovative, purely innovative, advertising, discursive implicature, stylistic device.

*Венгринович А. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри німецької філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ПРИКМЕТНИКИ РІЗНОЇ МОРФОЛОГІЧНОЇ БУДОВИ ТА КІЛЬКІСТЬ СИНОНІМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ “DUDEN. SINN- UND SACHVERWANDTE WÖRTER. SYNONYMWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN SPRACHE”)

Анотація. У статті за допомогою спеціальних статистичних методів верифіковано зв'язок між кількістю синонімів німецького прикметника та його морфологічною будовою. Зі словника синонімів “Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache” за редакцією Вольфганга Мюллера виписано усі наявні прикметники, які розбито на 7 частотних підкласів кількості синонімів (від 1 синоніма до 7 і більше). Така класифікація дозволяє детальніше опрацювати прикметники як із невеликою кількістю синонімів, так і з кількістю синонімів 6, 7 і більше. Увесь корпус прикметників розбито на три класи: прості прикметники, похідні та складні, щоб з'ясувати, як морфологічна будова прикметника впливає на кількість його синонімів. Похідність слова – це його семантична і формальна вторинність, що в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення похідного слова з твірним і відбивається в його двочленній структурі (твірна частина + формант). Формальна вторинність виражається в сукупності морфологічних та морфонологічних засобів, яким похідне слово відрізняється від твірного, – у формантах. Похідними є афіксальні та складні слова, абрєвіатури, одиниці, утворені конверсією та змішаним способом словотворення. Складні слова – похідні слова, утворені способом основоскладання чи словоскладання, що мають не менше ніж дві основи. Встановлення впливу морфологічної будови прикметника на кількість його синонімів може бути зроблено за допомогою критерію χ^2 (критерію хі-квадрат) та коефіцієнту спряженості (Φ). За допомогою критерію хі-квадрат можна визначити і наявність відповідності, і наявність відмінності між розподілом частот різних величин. Величина χ^2 вказує на наявність зв'язків між певними ознаками. Сила цих зв'язків вимірюється величиною коефіцієнта спряженості (Φ). Цей коефіцієнт може показувати не лише ступінь взаємозв'язку ознак, а й “спрямованість” їх спряженості.

Якщо якась певна кількість синонімів пов'язана з простими, похідними чи складними ознаковими словами, тобто якщо її емпіричні частоти перевищують теоретично очікувані, то в результаті статистичного аналізу отримуємо достатньо велику суму *****.

Ключові слова: кількість синонімів; прості, похідні, складні прикметники.

Незважаючи на доволі давно інвентарно-зчислювальну традицію у лексикології усвідомлення усього обсягу евристичного потенціалу дистрибутивно-статистичного підходу до дослідження об'єктів цієї дисципліни лише розпочинається (див. [1, с. 27-29] та [2, с. 414-415]). Ширша пізнаваність

корениться як у збагаченій все новими виокремленими для вивчення об'єктно-онтологічними рисами самого матеріалу, так і досконалішим інструментарієм, який більше відповідає намаганням проникнути до нових рівнів деталізації матеріалу та нових ширших ніж досі обсягів його вияву.

Одним із чинників досягнення цього ефекту є проведення аналізу усієї лексичної системи, розуміння лексикону як множинності лексикографічних корпусів із наслідками їхнього статистичного опрацювання (див. [2, 3]).

Маємо на меті в даній статті з'ясувати, чи існують зв'язки між кількістю синонімів прикметника та його морфологічною будовою.

На основі словника синонімів “Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache” за редакцією Вольфганга Мюллера [4] опрацьовано наявні ознакові слова. Проаналізувавши синонімічний словник Дуден із загальної кількості лем 82000, було виписано 4982 прикметники. Для успішного проведення лінгвостатистичного експерименту необхідно мати в своєму розпорядженні певні частотні підкласи кількості синонімів. Опрацьовуючи синонімічний словник, ми звернули увагу на те, що найбільша кількість прикметників виявляє 1-3 синоніми. Тому, враховуючи те, що прикметники з невеликою кількістю синонімів є найбільш представленими у нашій вибірці і, відповідно, потребують детальнішого вивчення, ми розбили увесь частотний простір на такі синонімічні зони: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 і більше синонімів. Така класифікація дозволяє детальніше опрацювати прикметники як із невеликою кількістю синонімів, так і з кількістю синонімів 6, 7 і більше.

Відносна частота вживання – 0,442, а похибка вибірки – 1%. Тому отриманий нами 1 відсоток свідчить про те, що одержана кількість прикладів є більш ніж достатньою для отримання статистично значущих результатів.

Увесь корпус прикметників слід розбити на три класи: прості прикметники, похідні та складні. Похідність слова – це його семантична і формальна вторинність, що в сучасній мові виявляється на основі співвіднесення похідного слова з твірним і відбивається в його двочленній структурі (твірна частина + формант) [5, с. 474]. Формальна вторинність виражається в сукупності морфологічних та морфонологічних засобів, яким похідне слово відрізняється від твірного, – у формантах. Похідними є афіксальні та складні слова, абрєвіатури, одиниці, утворені конверсією та змішаним способом словотворення.

Складні слова – похідні слова, утворені способом основоскладання чи словоскладання, що мають не менше ніж дві основи [5, с. 555].

Похідні та складні слова співвідносяться з реаліями об'єктивної дійсності й твірними словами. Порівняно з останніми вони є семантично і формально складнішими, бо передають поняття, залежні від поняття твірного, і мають у структурі елементи, які їх виражають. Морфологічні чинники впливають на багатозначність слова, а опосередковано і на кількість синонімів слова: похідні, складні слова завжди несуть у собі поняттєво-оцінну інформацію (див. [3]).

Було опрацьовано і слова, що складаються з однієї основи: *schmuck* (ошатний, гарний), *hübsch* (гарний, привабливий), *kahl* (лисий), *plump* (незграбний, вайлуватий), *klein* (малий), *schlank* (стрункий), *glatt* (гладкий), і складні слова, що складаються з двох і більше основ: *silberhaarig* (сивий), *sonnenverbrannt* (дуже засмаглий, випалений), *rothaarig* (рудий), *liebenswürdig* (люб'язний), *splitterfasernackt* (зовсім голий, у чому мати народила), *ellipsenförmig* (овальний, еліптичний).

До уваги бралися також активні і пасивні дієприкметники: *beliebt* (популярний), *gewinnend* (привабливий, чарівний, солодкокомовний), *entstellt* (деформований), *aufgedonnert* (виряджений, пишно вбраний, причепурений), *beschult* (взутий), *ausgezogen* (роздягнений), *spannend* (захоплюючий, хвилюючий), *einnehmend* (той, що вмє викликати довіру); похідні, утворені за допомогою афіксації: *kleidsam* (вишуканий, елегантний), *zerzaust* (розпатланий, скуйовджений), *unrasiert* (неголений), *bartlos* (безбородий, безвусий), *figürlich* (візерунковий), *strukturlos* (безструктурний, аморфний), *untief* (неглибокий), *lückenhaft* (неповний); прикметники-запозичення: *charmant* (привабливий), *simple* (простий), *clever* (розумний, тямущий), *overdressed* (причепурений), *topless* (оголений), *ladylike* (жіночий), оскільки вони функціонально і семантично є прикметниками. Хоча у лінгвістичній науці побутує неоднозначне трактування дієприкметника, ми схилиємось до думки тих науковців, які класифікують дієприкметники як прикметники дієслівного походження. Це певний клас слів зі своїм специфічним функціональним, семантичним і категоріальним спрямуванням, оскільки вони втратили свої дієслівні ознаки і означають уже не дію, а сталу властивість і ознаку. (див. [5]).

1. Група простих прикметників

До цієї групи належать прикметники: *streng* (суворий) – *strikt*, *drastisch*, *massiv*, *rigoros*, *rigide*, *energisch*, *entschieden*, *bestimmt* ... (7 і більше синонімів); *tolerant* (толерантний) – *duldsam*, *verständnisvoll*, *einsichtig*, *aufgeschlossen*, *weitherzig*, *freizugig*, *nachsichtig*, *schwach*, (abw.) ... (7 і більше синонімів); *frech* (зухвалий, нахабний) – *keck*, *vorlaut*, *vorwitzig*, *naseweis*, *dreist*, *kess*, *ungezogen*, *unartig*, *ungesittet* ... (7 і більше синонімів); *edel* (шляхетний, благородний) – *↑ kostbar* (1 синонім); *lieb* (чарівний, милий) – *teuer*, *wert*, *unersetzlich*, *artig*, *hübsch*, *verehrt* (6 синонімів); *riide* (брутальний, хамський) – *↑ unhöflich* (1 синонім); *brutal* (брутальний) – *↑ unbarmherzig* (1 синонім).

2. Група похідних прикметників

Сюди входять прикметники, типу: *misstrauisch* (недовірливий, підозрілий) – *↑ argwöhnisch* (1 синонім); *unbeeindruckt* (той, що не під враженням) – *ungerührt* (1 синонім); *willentlich* (навмисний) – *absichtlich* (1 синонім); *ehrbar* (шановний, добропорядний) – *ehrenhaft* (1 синонім); *lässig* (невимушений) – *ungezwungen* (1 синонім); *hündisch* (собачий, улесливий, догідливий) – *unterwürfig* (1 синонім); *rotzig* (нахабний) – *frech* (1 синонім); *lehrerhaft* (повчальний) – *lehrhaft* (1 синонім); *schamlos* (безсоромний, цинічний) – *frech* (1 синонім).

3. Група складних прикметників

До названої групи належать: *repressionsfrei* (вільний від репресій) – *↑ freiheitlich* (1 синонім); *hilfsbereit* (готовий допомогти) – *↑ gefällig* (1 синонім); *heimattreu* (патріотичний) *↑ heimatverbunden* (1 синонім); *kontaktschwach* (нетовариський) – *↑ unzugänglich* (1 синонім); *ehrenwert* (шановний, гідний) – *↑ ehrenhaft* (1 синонім); *nagelneu* (новесенький) – *↑ neu* (1 синонім); *saugrob* (дуже грубий) – *↑ unhöflich* (1 синонім).

Відомості про частоту розподілу ознакових слів різної морфологічної будови стосовно кількості синонімів подано в таблиці 1:

Перед нами постає питання, як морфологічна будова прикметника впливає на кількість його синонімів. Встановлення такого впливу може бути зроблено за допомогою критерію χ^2 та коефіцієнту спряженості (Φ).

Якщо якась певна кількість синонімів пов'язана з простими, похідними чи складними ознаковими словами, тобто якщо її емпіричні частоти перевищують теоретично очікувані, то в результаті статистичного аналізу отримуємо достатньо велику суму χ^2 .

У морфологічного класу «Прості слова» позитивні результати спостерігаємо у синонімічних зонах 2, 4, та 7 і більше синонімів. Зони 1, 3, 5 та 6 синонімів показали негативний результат. Для 99 ознакових слів частотного підкласу 2 синоніми виявлено: $\chi^2=91,84$; $\Phi=0,136$. Наведемо приклади синонімічних рядів:

spitz – *kautig*, *spöttisch*;
übel – *böse*, *schlimm*;
edel – *kostbar*, *adlig*;
schröff – *steil*, *unhöflich*.

Частотна підгрупа 4 синоніми показала результат $\chi^2=74,28$; $\Phi=0,122$, сюди належать такі синонімічні ряди, як *tief* – *abgrundtief*, *grundlos*, *bodenlos*, *nicht seicht*;
steif – *starr*, *nicht schlaff*, *nicht weich*, *fest*;
fest – *bleibend*, *dick*, *firm*, *unvergänglich*;
stumpf – *ungeschärft*, *unangespitzt*, *abgebrochen*, *nicht spitz*.

У синонімічній зоні 7 і більше $\chi^2=570,95$, $\Phi=0,338$. Наведемо приклади даної частотної підгрупи:

Таблиця 1

Розподіл прикметників-синонімів за морфологічною будовою

Морфологічні класи	Синонімічні зони							Загальна кількість
	1	2	3	4	5	6	7 і більше	
Прості	274	99	17	26	11	9	108	544
Складні	1125	98	38	21	14	7	55	1358
Похідні	2042	415	136	86	79	55	267	3080
Всього	3441	612	191	133	104	71	430	4982

Зв'язок між кількістю синонімів та прикметниками різної морфологічної будови

Морфологічні класи	Синонімічні зони						
	1	2	3	4	5	6	7 і більше
Прості	-	$\chi^2=91,84$	-	$\chi^2=74,28$	-	-	$\chi^2=570,95$
		$\Phi=0,136$		$\Phi=0,122$			$\Phi=0,338$
Складні	$\chi^2=235,69$	-	-	-	-	-	-
	$\Phi=0,217$						
Похідні	-	$\chi^2=7,04$	$\chi^2=4,69$	-	$\chi^2=5,65$	$\chi^2=4,67$	-
		$\Phi=0,037$	$\Phi=0,03$		$\Phi=0,034$	$\Phi=0,031$	

hoch – haushoch, turmhoch, hochmächtig, emporragend, aufragend, nicht niedrig, groß; groß – hochgewachsen, hochwüchsig, von hohem Wuchs, stattlich, hochaufgeschlossen, lang, baumgroß, baumlang, riesenhaft, riesig, zyklisch, mannshoch, hünenhaft, außergewöhnlich, gewaltig, hoch, sehr;

schwach – anfällig, hilflos, kraftlos, machtlos, tolerant, unbegabt, vordergründig.

Морфологічний клас «Похідні слова» показує результати у чотирьох синонімічних зонах, а саме у зонах 2, 3, 5 та 6 синонімів, тільки синонімічні зони 1 синонім та 4 синоніми показали негативний результат. Оскільки похідні слова – це слова, утворені від афіксів, які мають здатність змінювати семантику слова та надають прикметникові певного відтінку, а полісемантичні слова мають більшу можливість до утворення синонімів, саме тому, на нашу думку, синонімічні зони з більшою кількістю синонімів показують позитивний результат.

Для 415 прикметників частотного підкласу 2 синоніми отримано наступний результат: $\chi^2=7,04$; $\Phi=0,037$. Сюди належать такі синонімічні ряди, як

umständlich – ausführlich, unpraktisch;
unbefangen – ungezwungen, unparteiisch;
wechselhaft – unausgeglichen, veränderlich;
unabgeschlossen – unerledigt, unvollständig.

Частотний підклас 3 синоніми показав результат: $\chi^2=4,69$; $\Phi=0,03$. Наведемо приклади синонімічних рядів:

vertieft – zugesichert, garantiert, versprechen;
heimisch – behaglich, einheimisch, heimatlich;
günstig – aussichtsreich, billig, erfreulich;
beachtlich – ansehnlich, außergewöhnlich, sehr.

Частотна підгрупа 5 синонімів – $\chi^2=5,65$; $\Phi=0,034$. Сюди належать такі синонімічні ряди, як

eingeführt – alteingeführt, anerkannt, gültig, geltend, üblich;
verliebt – entflammt, vernarrt, liebestoll, schmachtend, entbrannt;

anerzogen – erworben, angenommen, äußerlich, adressiert,
oberflächlich; versieget – verplombt, vernagelt, verschlossen, abgeschlossen, abgepackt.

Для 55 лем частотного підкласу 6 синонімів отримано такі дані: $\chi^2=4,67$; $\Phi=0,031$. До цього синонімічного підкласу належать такі ряди:
ruhelos – getrieben, umhergetrieben, umherirrend, rastlos, unruhig, ahasverisch;

formelhaft – stereotyp, ständig, wiederkehrend, gleichbleibend, sich wiederholend, feststehend;

psychisch – seelisch, geistig, mental, nervlich, psychologisch, seelenkundlich.

Клас «Складні слова» показали позитивний результат тільки у частотній зоні 1 синонім, де $\chi^2=235,69$; $\Phi=0,217$. Для даної частотної підгрупи характерні такі синонімічні ряди, як

siegesgewiss – selbstbewusst;

rededefreudig – gesprächig;

armselig – karg;

siegesicher – selbstbewusst.

Наступні шість синонімічні зони показали негативний результат. Сполучуючись із різними коренями та утворюючи з ними складні прикметники, втрачається широка категоріальна семантика слова, що призводить до зведення значення цього слова до одного із компонентів первісного значення. Відповідно, коли відбувається звуження семантики слова, зменшується кількість синонімів у цього слова. Саме це впливає на те, що тільки синонімічна зона 1 синонім показала такі значні позитивні результати.

Відомості про зв'язок морфологічної будови прикметника з кількістю синонімів подано у таблиці 2

Висновки. Лінгвостатистичний експеримент полягає в отриманні певних мовних відомостей з їх подальшим опрацюванням за допомогою спеціальних методів. Тому у роботі не лише отримано кількісні характеристики досліджуваного об'єкта, але і за допомогою спеціальних статистичних методів з'ясовано вірогідність одержаних результатів. Надалі виглядає доцільним вивчення впливу семантики прикметника, його стилістичного статусу та числа значень на кількість його синонімів.

Література:

1. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике. Черновцы: Рута, 2004. 190 с.
2. Левицкий В.В. Семасиология. Винница: Нова книга, 2006. 512 с.
3. Levickij, V. & Wenhrynowytsch, A. Quantitative Charakteristika der substantivischen Synonymie im heutigen Deutsch. *Glottology*. 2014. 2(1). pp. 75–85. DOI: <https://doi.org/10.1515/glot-2009-0007>.
4. Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Herausgegeben und bearbeitet von Wolfgang Müller. Dudenverlag. Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich, 1997. 858 S.
5. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 752 с.

Venhrynovych A. Adjectives of Different Morphological Structure and Number of Synonyms in Modern German Language (based on “Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache”)

Summary. In the article, the relationship between the number of synonyms of a German adjective and its morphological structure has been verified by means of special statistical methods. All the adjectives available in the dictionary of synonyms “Duden. Sinn- und sachverwandte Wörter. Synonymwörterbuch der deutschen Sprache” edited by Wolfgang Müller have been divided into 7 frequency subclasses in accordance with the number of synonyms (from 1 synonym to 7 and more). This classification has allowed us to elaborate on adjectives with a small

number of synonyms as well as with the number of synonyms 6, 7 and more. The whole corpus of adjectives has been divided into three classes: simple adjectives, derivatives and compound ones, in order to find out in what way the morphological structure of an adjective affects the number of its synonyms. Derivation of a word is its semantic and formal secondariness, which in modern language is manifested on the basis of correlation of the derived word with the forming one and is reflected in its binomial structure (forming part + formant). Formal secondariness is expressed in a set of morphological and morphonological means by which the derived word differs from the basic one – in formants. Derivatives include words with affixes and compound words, abbreviations, units formed by conversion and by mixed way of word-building. Compound words are derived words formed by means of either stem or word compounding and have at least two stems. The effect of the morphological structure

of an adjective on the number of its synonyms can be elucidated by means of χ^2 (chi-square) criterion and conjugation coefficient (F). With the help of the chi-square criterion, it is possible to determine both the presence of correspondence and the presence of differences between the frequency distribution of various values. The value of χ^2 indicates the presence of relationship between certain characteristics. The potency of this relationship is measured by means of conjugation coefficient (F). This coefficient can demonstrate not only the degree of interrelation of certain features, but also the “direction” of their conjugation.

If a certain number of synonyms is associated with simple, derived or compound feature words, i.e. if its empirical frequencies exceed the theoretically expected ones, the statistical analysis results in reasonably significant χ^2 value.

Key words: number of synonyms; simple, derivative and compound adjectives.

Гарбар І. В.,старший викладач кафедри сучасних мов
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова**Гарбар А. І.,**старший викладач кафедри сучасних мов
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

СИНТАКСИЧНІ АНОРМАТИВИ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ

Анотація. У статті проаналізовано найпоширеніші синтаксичні помилки у фаховому мовленні. Зокрема, увагу зосереджено на вживанні віддієслівних іменників на *-нн(я)*, розщеплених присудках, конструкціях з предикативними формами на *-но*, *-то*, дієприкметникових зворотах з дієчем в орудному відмінку, пасивних конструкціях. Зазначено, що однотипні ланцюжки із віддієслівних іменників призводять до громіздкості висловлювання. Розщеплені присудки вважають аномативами через неправильне семантичне узгодження компонентів, невдале калькування з російської мови. Зауважено, що активні конструкції є важливою ознакою синтаксису сучасної української літературної мови, а вживання пасивних конструкцій має бути вмотивованим. Речення з предикативними формами на *-но*, *-то* варто вживати, коли йдеться про наслідки якихось заходів чи подій у момент мовлення, а дійова особа не згадана. Зазначено, що доречно використовувати активні конструкції, якщо є потреба вказати на дійову особу. З'ясовано відмінності між безпідметовими конструкціями з предикативними формами на *-но*, *-то* та підметовими конструкціями з пасивними дієприкметниками.

На порушення норм сучасної української літературної мови вказують типові синтаксичні помилки фахового мовлення, які проаналізовані на фактичному мовному матеріалі. Подано нормативні конструкції з предикативними формами на *-но*, *-то*, у яких наголошують на результаті певної дії без зазначення дійової особи; речення, у яких замість пасивних дієприкметників ужито предикативні форми на *-но*, *-то*; приклади заміни віддієслівних іменників дієприкметниками, особовими формами дієслова, іншими іменниками, предикативними формами на *-но*, *-то* тощо.

Звернено увагу на розбіжності в поглядах науковців щодо використання синтаксичних одиниць у фаховому мовленні: розщеплених присудків, віддієслівних іменників. Щодо заміни пасивних конструкцій на активні думки науковців однакові.

Ключові слова: синтаксичні аномативи, віддієслівні іменники, розщеплені присудки, активні конструкції, пасивні конструкції, предикативні форми.

Постановка проблеми. Культура мовлення має вагомий соціальний значення, так як забезпечує ефективне виконання професійних обов'язків, підвищує рівень культури особистості та загалом суспільства. Саме тому вивчення синтаксичних аномативів – неправильно побудованих та недоречних конструкцій, є наразі актуальним. Для фахівців будь-якої галузі досить важливим є дотримання правил поєднання слів у словосполученнях та реченнях. Отож проаналізуємо синтаксичні аномативи, які найчастіше використовуються у фаховому мовленні: надмірне

використання віддієслівних іменників на *-нн(я)*; неправильне семантичне узгодження компонентів у сполученнях «дієслово+віддієслівний іменник»; недоречне вживання предикативних форм на *-но*, *-то*; не властиві для фахового мовлення речення з пасивними дієприкметниками; дієприкметникові звороти з виконавцем дії в орудному відмінку.

На формування синтаксису українського фахового мовлення тривалий час впливала російська мова, що й призвело до втрати національної неповторності. К. Городенська зазначає, що варто поновити у синтаксичній структурі ті одиниці, які засвідчують своєрідність української мови, відбивають її самобутній національний колорит [1, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в українському мовознавстві здійснюють поглиблений аналіз синтаксичних одиниць І. Вихованець, Н. Іваницька, А. Загнітко, К. Шульжук, К. Городенська, М. Вакулєнко, М. Гінзбург, П. Селігей, Р. Рожанківський, Т. Бондаренко. Дослідженням предикативних форм на *-но*, *-то* займалися Ю. Шевельов, С. Смерчинський, А. Даниленко, В. Сімович, О. Курило. Пасивні конструкції у своїх працях проаналізували О. Лаврінець, А. Коваль, М. Плющ, Н. Непійвода та інші. По-новому висвітлили проблему змістової організації речення Т. Ломтева, В. Гак, О. Падучева, Н. Арутюнова, Т. Шмельова.

Мета статті – сформулювати практичні рекомендації щодо нормативного використання синтаксичних конструкцій у фаховому мовленні. Основними шляхами досягнення мети є вивчення та аналіз синтаксичних одиниць у працях українських науковців.

Основний матеріал. У сучасному українському мовознавстві немає єдиної думки щодо використання віддієслівних іменників у фаховому мовленні і це ускладнює їх практичне використання. Зауважимо, що в українській мові доконану чи недоконану дію можна чітко розрізнити як одним дієсловом, так і віддієслівним іменником. Продемонструємо це на прикладах: доконана дія – *відхилити*, *відхилення*, недоконана – *відхилювати*, *відхилювання*; доконана дія – *набути*, *набуття*, недоконана – *набувати*, *набування*; доконана дія – *змінити*, *зміна*, недоконана – *змінювати*, *змінювання* тощо. Варто пам'ятати, що у точних науках важливим є розрізнення дії за тривалістю та повторюваністю, наприклад: *відхилення магнітної стрілки компаса* (разова дія) – *відхилювання магнітної стрілки компаса* (повторювана дія) – *відхилення магнітної стрілки компаса* (тривала дія); *обігрівання приміщення* (разова дія) – *обігрівання приміщення* (повторювана, тривала дія). Українським формам відповідає один російський відповідник –

отклонение, обогрвание. На думку М. Вакуленка, dokonаний вид дієслова змінюється у разову (або короткочасну) дію відповідного віддієслівного іменника, недоконаний – у повторювану, тривалу дію [2, с. 355, 358]. Використовуючи в українській мові різноманітні форми віддієслівних іменників, можна виокремлювати дуже тонкі поняття (на відміну від англійської, російської та інших мов) та вживати найточніший термін.

Проте науковці З. Мацюк та П. Селігей зауважують, що в одному реченні не треба нагромаджувати однотипні ланцюжки із віддієслівних іменників, бо вони призводять до громіздкості, немилозвучності, неясності, двозначності [3, с.212; 4, с. 41]. Так, наприклад, конструкцію *здійснення вимірювання температури приміщення* варто змінити на конструкцію *здійснити вимірювання температури приміщення*, або *щоб здійснити вимірювання температури приміщення*; конструкцію *при озвученні результатів змагання* варто змінити на конструкцію *коли озвучували результати змагання*; конструкцію *запровадження використання інтерактивних методів навчання у закладах вищої освіти* варто змінити на конструкцію *запровадити використання інтерактивних методів навчання у закладах вищої освіти* тощо.

На думку С. Караванського, недосконалим є висловлювання, у якому часто вживаються слова з однаковою кінцівкою [5, с. 48]. Віддієслівні іменники варто замінити:

- неозначеною формою дієслова (не *вжиття рішучих заходів*, а *вжити рішучих заходів*; не *складання іспиту*, а *складати іспит*; не *називання функції мови*, а *назвати функції мови*);

- дієприслівником (не *при користуванні фразеологізмами*, а *користуючись фразеологізмами*; не *при устаткуванні цеху*, а *устатковуючи цех*; не *під час виконання вимірювання площі приміщення*, а *вимірюючи площу приміщення*); особовою формою дієслова (не *врахування рекомендації інвестора під час складання кошторису*, а *складаючи кошторис, врахували рекомендації інвестора*; не *підприємство здійснює перевезення вантажів залізничним транспортом*, а *підприємство перевозить вантажі залізничним транспортом*);

- безособовою формою дієслова на *-но, -то* (не *провели модернізування основних засобів виробництва*, а *модернізовано основні засоби виробництва*; не *відбулося реєстрування всіх учасників конференції*, а *зарєєстровано всіх учасників конференції*);

- іншим іменником (не *режим нагрівання*, а *режим нагріву*; не *розривання сторінки*, а *розрив сторінки*; не *поточне контролювання*, а *поточний контроль*).

У фаховому мовленні доволі часто замість синонімічного дієслова вживають сполучення, у якому неозначена форма дієслова поєднується з віддієслівним іменником (розщепленим присудком). У таких конструкціях значення передає іменник, а дієслово є зайвим, оскільки повторює значення дії, вираженої віддієслівним іменником. Порівняємо: *організувати використання – використовувати*; *здійснити прогнозування – прогнозувати*; *виконувати аналіз – аналізувати* тощо. Думки науковців щодо використання розщеплених присудків не є однозначними.

Анормативами їх вважають:

- через неправильну семантичну відповідність компонентів, невдалий переклад з російської мови. Порівняємо: *вирішити*, а не *прийняти рішення*; *порозумітися*, а не *прийти до згоди* тощо;

- через неможливу сполучуваність допоміжних дієслів з віддієслівними іменниками, наприклад: *питання порушити –*

нормативна сполука, анорматив – питання підіймати, питання загострювати; допускатися помилки – нормативна сполука, анорматив – допускатися розкрадання;

- через беззмістовність, наприклад: *допускається урізноманітнення освітніх методів, організувати вшанування пам'яті, проводити маркування товару* тощо.

П. Селігей зауважує, що в українській мові дію зазвичай можна передати й без розщепленого присудка [4, с. 46]. Порівняємо: *провести попереднє розрахування – попередньо розрахувати; давати вказівки – розпоряджатися* тощо. У науково-технічній мові, як зауважує Р. Рожанківський, вимушене використання іменних складених присудків (розщеплених присудків), буває тоді, коли у цьому присудку іменник – це термін (термінний елемент), а семантично відповідного терміна з дієсловом немає в терміносистемі, наприклад: *виконувати оброблення різанням* замість *обробляти різанням*; *здійснювати лінійне згладжування швидких коливань* замість *лінійно згладжувати швидкі коливання*. Без визначення нових понять простіші конструкції вживати не можна [6, с. 37].

Однак З. Мацюк зауважує, що розщеплені присудки мають низку переваг над дієсловами, так як краще запам'ятовуються, надають висловлюванню офіційності: *надати рекомендації – рекомендувати, висловити подяку – подякувати*; іменник у розщепленому присудку чітко характеризує явище, порівняємо: *переговорити з другом* (розмовний стиль) – *вести переговори* (офіційно-діловий стиль); розщеплений присудок може бути поширеним означенням, наприклад: *надати чергову (декретну, академічну) відпустку*; розщеплений присудок може відрізнятися значенням від синонімічного дієслова, наприклад: *надати підтримку – підтримати, проводити змагання – змагатися* тощо [3, с. 212–213].

Анормативами фахового мовлення є дієприкметникові звороти з виконавцем дії в орудному відмінку: *результати досліджень отримані (ким?) науковцями; спортивні нормативи виконані (ким?) студентами*. Варто замінити дієприкметникові звороти підрядними реченнями: *результати досліджень, що їх отримали (хто?) науковці; спортивні нормативи, які виконали (хто?) студенти*. Іноді підрядне речення, що замінило орудний відмінок діяча, обтяжує вислів. Проаналізуємо варіанти речень: 1. *Проведені вченими дослідження у галузі кібернетики мали вагомим науковим значенням*. 2. *Дослідження у галузі кібернетики, що їх проводили вчені, мали вагомим науковим значенням*. 3. *Дослідження вчених у галузі кібернетики мали вагомим науковим значенням*. Нормативним є третє речення: у ньому немає дієприкметникових зворотів з додатком в орудному відмінку, який позначає виконавця дії і відповідає на питання *ким?*, конструкція не переобтяжує текст підрядним реченням. Проте не є помилкою додаток в орудному відмінку, коли позначає знаряддя дії та відповідає на питання *чим?*, наприклад: *картину написано (чим?) аквареллю; ламінат розрізано (чим?) новим різаком*.

У фаховому мовленні треба усувати пасивні конструкції, які є штучними та не характерними для української мови, замінювати їх на активні, де це можливо. Науковці О. Курило, К. Городенська вважають, що саме активні конструкції є важливою ознакою синтаксису сучасної української літературної мови. Радять будувати речення, у яких додатком є об'єкт, а дію, спрямовану на додаток, описує присудок [1, с. 14]. Органічно звучать активні конструкції: *працівник складає звіт*, а не *звіт складається працівником*; *комісія затвердила кошторис*, а не

кошторис затверджується комісією тощо. Р. Рожанківський рекомендує замість безособових пасивних конструкцій використовувати предикативні форми на *-но, -то*: *текст аналізовано в контексті, а не текст аналізується в контексті; проблему розроблювано в аспекті, а не проблема розробляється в аспекті*. За нормами української мови доречно дієслова на *-ся* вживати у зворотніх конструкціях, у якій підмет водночас є суб'єктом і об'єктом: *приєднатися до конференції в режимі онлайн, сперечатися з приводу результатів дослідження*.

Ю. Шевельов називає природними речення, у яких ужито дієслівні форми на *-но, -то* замість пасивних дієприкметників. Дія – основа думки у реченнях з предикативними формами на *-но, -то*, на відміну від речень з пасивними дієприкметниками, у яких деталізація дії не є важливою [7, с. 433]. Прикладом можуть слугувати такі речення: *У «Довіднику зі слововживання» репрезентовано паронімічні та синонімічні ряди, плеонастичні та тавтологічні сполуки, а не У «Довіднику зі слововживання» репрезентовані паронімічні та синонімічні ряди, плеонастичні та тавтологічні сполуки; До кожної теми подано рекомендації щодо правильного й небажаного використання слів, словосполук та словоформ, а не До кожної теми подані рекомендації щодо правильного й небажаного використання слів, словосполук та словоформ*.

У процесі усунення суб'єкта (виконавця дії) конструкції з предикативною формою на *-но, -то* є кінцевою ланкою у ланцюжку пасивних конструкцій: *Інспектори з техніки безпеки провели огляд будівельного майданчика. → Огляд будівельного майданчика проведений інспекторами з техніки безпеки. → Огляд будівельного майданчика проведено*. Предикативні форми на *-но, -то* надають реченню певного відтінку результативності й минулості: вони виражають недавно завершену дію. Через це їх зазвичай уживають без допоміжного дієслова *було* [8, с. 29].

З'ясуємо, що є відмінним між безпідметовими конструкціями з формами на *-но, -то* (*статут прийнято; наказ підписано*) і підметовими конструкціями з пасивними дієприкметниками (*статут прийнятий трудовим колективом; наказ підписаний ректором*). М. Гінзбург зазначає, що обидві конструкції є нормативними, однак, коли треба виділити присудок (наголосити на дії) доречно безпідметові конструкції. Наприклад, у реченні *Рішення прийнято одностайно* акцентовано на події (*прийнятті*), а не на ознаках *рішення*. Підметові ж речення треба вживати, якщо потрібно вказати не дію, а ознаки, набуті підметом унаслідок дії [8, с.30]. У реченні *Вакцини були використані після ретельної перевірки* дієприкметник не варто замінювати безособовою формою, бо тут зазначено саме властивість (*використані вакцини*). Конструкції з предикативними формами на *-но, -то* доречно вживати у реченнях, у яких зазначають результати певних дій, а суб'єкта не згадують. Порівняємо: *Виявлено основні недоліки у курсовій роботі, а не У курсовій роботі студента виявлені основні недоліки; На занятті з української мови проаналізовано способи творення термінів, а не На занятті з української мови викладачем проаналізовані способи творення термінів*.

Висновок. Провівши наукові розвідки щодо синтаксичних анормативів у фаховому мовленні, можна дійти висновку:

– варто уникати неприродних пасивних конструкцій, які спотворюють логіку вислову, замінюючи їх, де це можливо, на активні;

– використовувати предикативні форми на *-но, -то* замість безособових пасивних конструкцій, або коли у реченні увага читача спрямована на об'єкт або дію, а суб'єкт дії не вказаний;

– не варто вживати дієприкметникові звороти з додатком в орудному відмінку, який позначає виконавця дії та відповідає на питання *ким?*; додаток в орудному відмінку доречно вживати в тому разі, коли він відповідає на питання *чим?* та позначає знаряддя дії;

– не варто в одному реченні нагромаджувати однотипні ланцюжки із віддієслівних іменників;

– варто вживати розщеплений присудок тоді, коли він відрізняється значенням від синонімічного дієслова, є поширеним означенням або точно характеризує певне явище.

Література:

1. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 2001. Вип. IV. С. 11–15.
2. Вакулєнко М. Проблеми вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. *Studia Linguistica*. Київ, 2010. Вип. 4. С. 353–359.
3. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: навчальний посібник. Київ, 2006. 352 с.
4. Селігей П.О. Іменниковість versus дієслівність: у пошуках золотого середини. *Мовознавство*. 2014, № 4. С.36–55.
5. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». Київ, 2001. 233 с.
6. Рожанківський Р. Синтаксично-стилістичні риси науково-технічної мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. «Серія: Проблеми української термінології». Львів, 2009, № 648. С. 34–38.
7. Шевельов Ю. Історичні перипетії однієї синтаксичної конструкції у східнослов'янських мовах (безособові речення на *-но, -то* із знах. відмінком додатка). Вибрані праці: У 2 кн. Кн. 1. Мовознавство. Київ, 2008, 583 с.
8. Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: Практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. «Серія: Проблеми української термінології». Львів, 2008, № 620. С. 26–32.

Garbar I., Garbar A. Syntax anormatics in professional speech

Summary. The article analyzes the most common syntactic errors in professional speech. In particular, attention is focused on the use of verbal nouns ending in *-nn(a)*, nominal compound predicates, constructions with predicative forms ending in *-но, -то*, participial constructions with the verb in the instrumental case, passive constructions. It is noted that the same type of chains of verb nouns lead to cumbersome utterances. Nominal compound predicates are considered anomortive due to incorrect semantic agreement of components, poor copying from the Russian language. It is noted that active constructions are an important feature of the syntax of contemporary Ukrainian literary language, and the use of passive constructions should be motivated. Sentences with predicative forms ending in *-но, -то* should be used when it comes to the consequences of some measures or events at the time of speech, and the subject is not mentioned. It is noted that it is appropriate to use active constructions if there is a need to indicate the subject. The differences between subjectless constructions with predicative forms ending in *-но, -то* and subject constructions with passive adjectives are clarified.

Violations of the norms of contemporary Ukrainian literary language are indicated by typical syntactic errors

in professional speech, which are analyzed on the basis of actual language material. Normative constructions with predicative forms ending in *-no*, *-to* are given, which indicate the results of a certain action without specifying the subject; sentences in which adjective forms ending in *-no*, *-to* are used instead of passive verbs; examples of replacing verbal nouns with adverbs, personal verb forms, other nouns, predicative forms ending in *-no*, *-to*, etc.

Attention is drawn to the differences in the views of scientists on the use of syntactic units in professional speech: nominal compound predicates, verbal nouns. Concerning the replacement of passive constructions with active ones, scientists are unanimous.

Key words: syntactic anomalies, verbal nouns, nominal compound predicates, active constructions, passive constructions, predicative forms.

*Григорян Н. Р.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**Дьоміна Н. Ю.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

МЕЛОДИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПЕРЕКОНУВАННЯ В АРГУМЕНТАТИВНИХ ДІАЛОГІЧНИХ ЄДНОСТЯХ

Анотація. У статті доводиться, що характер спілкування (координуюче, кооперативне та еристичне) суттєво впливає на мелодійне оформлення, тобто частоту основного тону (ЧОТ) переконуючих фраз стимулюючих та реагуючих реплік,

Переконування є різновид соціального впливу, під яким розуміється процес і результат зміни поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень у результаті взаємодії з нею.

Переконування є предметом вивчення теорії аргументації.

Аргументація – це мовленнєва дія, що включає систему тверджень, призначених для виправдання або спростування якоїсь думки. Аргументація звернена до розуму людини, яка здатна прийняти або спростувати запропоновану думку.

Одиницею дослідження в цій роботі є аргументативна ДЄ, що розглядається як одиниця діалогічного тексту, що складається з двох реплік, в яких реалізуються відносини стимула та реакції.; репліки не взаємозамінні, друга репліка породжується першою, залежить від неї і не існує без неї.

Для проведення дослідження цієї були виділені наступні діалогічні єдності:

1) кооперативні ДЕ – це діалоги, де в основі мовної взаємодії знаходиться спільна дія;

2) координуючі ДЕ – це діалоги, мета яких полягає в тому, щоб змінити думку партнера по комунікації;

3) еристичні ДЕ – це діалоги, де мовна взаємодія заснована на протидії співрозмовників.

В результаті проведення експериментально-фонетичного дослідження, порівнюючи показники просодичних характеристик переконувальних фраз досліджуваних типів ДЄ, слід зазначити, що явним піком частотних характеристик серед аналізованих діалогів є переконувальна фраза в координуючій ДЄ. Більша виділеність переконувальної фрази в координуючій ДЄ забезпечується завдяки переважанню частотних характеристик.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що зміни саме даних просодичних параметрів сприяють росту аргументативної значимості реплік координуючої ДЄ. Подібна картина просодичного виділення переконувальної фрази свідчить про більшу переконувальну силу. Аргументи представлених доказів спрямовані на переконування партнера по комунікації в істинності викладеної точки зору та відмовитися від розгляду питання.

Ключові слова: аргументація, діалогічна єдність, мелодія, переконування, просодія, репліка – реакція, репліка – стимул.

Переконування – одна з найважливіших і водночас найскладніших складових людського життя. Переконування є різновид соціального впливу, під яким розуміється процес і результат зміни поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень у результаті взаємодії з нею. Процес переконування складається з послідовного вирішення трьох основних завдань: 1) довести правильність та справедливість своєї позиції; 2) привернути до себе реципієнта; 3) направити думки і почуття реципієнта в потрібний для справи бік [1, с. 50].

Переконування є предметом вивчення теорії аргументації.

Аргументація – це мовленнєва дія, що включає систему тверджень, призначених для виправдання або спростування якоїсь думки. Аргументація звернена до розуму людини, яка здатна прийняти або спростувати запропоновану думку

Аргументування являє собою форму діяльності людини, в якій він реалізує себе як мовна особистість, і в якій виявляються задіяними його знання та уявлення, система цінностей і здоровий глузд, комунікативні навички та логічна культура, його епістемічне та емоційне стани, соціальні параметри аргументативної ситуації. Все це буде вказувати на складну природу аргументації як процесу і пояснює інтегральний характер теорії аргументації [2, с. 27].

Аргумент реалізується як аргументативний дискурс, визначення якого стає протиріччям, вираженим у когнітивному або аксіологічному конфлікті, у зіткненні думок, а опозиція як когнітивне моделювання повідомлення, як техніка переконування [3, с. 36; 4, с. 48].

Актуальність цієї роботи пов'язана з загальним напрямленістю сучасної фонології для вивчення просодії (у цьому випадку мелодійної організації) цілісного мовного твору, встановлення шляхів взаємозв'язку між репліками в аналізованих діалогічних єдностях .

Метою роботи є визначення мелодійного портрету переконуючих фраз аргументативних діалогічних єдностей (ДЕ).

Мета дослідження визначила свої завдання: 1) розглянути загальні теоретичні питання, пов'язані з характером переконування, що є невід'ємним компонентом процесу аргументації; 2) на підставі положень теорії аргументації, визначити основу оптимального сегмента діалогічної мови для вивчення варіації мелодійних зображень (частотних особливостей) аргументативних ДЄ.

Слово «Аргументація» сходить до латинських слів *argumentum*, *arguo*, що означає «пояснення», «проясню».

Аргументація визначається як «мовна техніка, спрямована на переконання співрозмовника, аудиторії» [5, с. 6].

Характер мовної аргументації в парадигмі діалогічної діяльності обумовлюється моделлю взаємодії, визначається самою структурою діалогу. Обмін репліками в рамках цієї структури підлягає інтенціональному параметру та представляє собою розвиваючуся відкриту систему. Особливості діалогічного аргументування проявляються у кількох аспектах, які підлягають розгляду. Поряд з питанням здійснення різних видів аргументаційних висновків, співвідношення частин аргументації (тезис – аргумент) першочерговою є завданням визначення форм та об'ємних характеристик вираження аргументування у процесі мовної взаємодії. Щоб вирішити цю проблему, необхідно визначити межі мовних дій аргументаційного типу [6, с. 101; 7, с. 34].

Узгоджуючись зі Т.І. Сосновцевою, вважаємо, що повна картина структурної організації діалогу розкривається його членуванням, не на окремі репліки, а на поєднання реплік – діалогічні єдності (ДЕ) [8, с. 53]. На цьому етапі, загальноприйнятим можна вважати визначення ДЄ як одиниці, мовна сутність якої полягає у присутності структурно виражених відносин між репліками, які його складають.

Одиницею дослідження в цій роботі є аргументативна ДЄ, що розглядається як одиниця діалогічного тексту, що складається з двох реплік, в яких в одному чи іншому виді, реалізуються відносини стимула та реакції. У той же час, репліки не взаємозамінні, друга репліка породжується першою, залежить від неї і не існує без неї.

Відповідно до покладеного функціонально- комунікативного критерію, для цілей цієї роботи були виділені наступні види діалогічних єдностей:

1) кооперативні ДЕ – це діалоги, де в основі мовної взаємодії знаходиться спільна дія, а успіх спілкування визначається ступенем реалізації загального комунікативного завдання та має таке ж значення для обох сторін;

2) координуючі ДЕ – це діалоги, мета яких полягає в тому, щоб змінити думку партнера по комунікації, скоординувати різні, як здається одному з комунікантів, точки зору;

3) ерістичні ДЕ – це діалоги, де мовна взаємодія заснована на протидії співрозмовників, а успіх спілкування є значним для однієї з сторін і може розглядатися як перемога одного і поразка іншого комуніканта.

Аргументативні координуючі ДЄ (володіють найбільш вираженими частотними характеристиками) порівнювалися з кооперативним (ДЕ згоди) та ерістичним (ДЄ незгоди) [9, с. 57].

У комплексі просодичних засобів, провідна роль належить мелодії. Зміни в частоті основного тону (ЧОТ) є не тільки основними базовими засобами формування синтагми, фрази та ДЄ в цілому, але в той же час виступають як носії семантичної інформації.

Застосування новітніх комп'ютерних технологій дозволяє на сучасному етапі здійснити електроакустичний аналіз, одночасно роблячи процедуру інструментальної обробки даних більш точною і наочною. Для обробки мовленнєвих сигналів по виділенню частоти основного тону (ЧОТ), інтенсивності та тривалості використовувалася програма PRAAT 6.1, розроблена в Великобританії [7, с. 237].

У даній роботі за основу дослідження просодичної організації прийнято системний опис акустичних ознак, розроблений

в ЛЕФ ОНУ, що дозволяє охарактеризувати матеріал з декількох точок зору:

1) акустичні ознаки структурних елементів синтагм і фраз: початкові ненаголошені склади, перший наголошений, ядерний склад, заядерні склади;

2) акустичні ознаки фраз, які несуть різне смислове навантаження;

3) акустичні ознаки репліки-стимула та репліки -реакції аргументативних ДЕ [7, с. 228].

Матеріалом дослідження послуговували аргументативні ДЄ, які були відібрані з творів англійських письменників кінця XIX – XX століть. Методом безперервної вибірки з 4 романів було відібрано 180 двучлених ДЄ, які реалізують функцію переконання, які були представлені наступними компонентами: репліка-стимул та репліка-реакція (загальна кількість, що містить 1245 фраз, з них 433 переконувальних). Відібраний матеріал був начитан англійцями носіями мови (АДЖ – англійська диктор жінка, АДЧ – англійський диктатор чоловік), загальний об'єм звучання склав 60 хвилин.

Після дослідження трьох типів аргументативних ДЄ, що реалізують функцію переконання, можливо відмітити, що максимальні показники даних параметрів були зафіксовані в координуючих ДЕ. У ерістичних ДЄ показники пікової ЧОТ першого наголошеного та ядерного складів також були високими, але поступалися показникам координуючої ДЄ. У кооперативній ДЄ показники пікової ЧОТ першого наголошеного та ядерного складів були найменшими серед розглянутих ДЄ.

Слід зазначити, що відмінними ознаки координуючої ДЕ є найвищі значення частотного інтервалу 1-го наголошеного складу, ядра та завершення, а також максимальні значення частотного діапазону фрази в цілому у порівнянні з кооперативною та ерістичною ДЄ.

Розглянемо приклад координуючої ДЄ:

Репліка-стимул: *I bet. Poor old you. Never mind. You'll det it, of course you will.*

Репліка -реакція: *I know, but what annoys me is that I know I can do all these things really well, but in the actual test.* [WD, 134].

Основні ознаки координуючої ДЕ, відповідно особливостям тонального завершення, були: переважаюча кількість високого низхідного та висхідно-низхідного тонів у фразах переконання стимулюючих та реагуючих реплік причому в репліці-реакції зафіксована максимальна кількість випадків пригаданих термінальних тонів, які, в свою чергу, поступалися значенням кооперативної ДЄ (див. мал.1).

Розглянемо приклад ерістичної ДЄ:

Репліка-стимул: *And you should remember that in spite of your many admirable qualities, it is not certain that you will receive any other offer of marriage, as you have very little money of your own.*

Репліка-реакція: *Sir, thank you again for the honour you have done me, but to accept your proposal is absolutely impossible.* [AP, 38].

Основними ознаками ерістичної ДЄ, згідно особливостям тонального завершення були: переважаюча кількість високого низхідного та висхідно-нисхідного тонів в переконувальних фразах стимулюючих та реагуючих реплік, причому у репліці-реакції зафіксована більша кількість випадків пригаданих фінальних тонів, що, в свою чергу, поступалося значенням координуючої ДЄ (див. рис. 2).

Розглянемо приклад кооперативної ДЄ:

Репліка-стимул: *There was no-one inside it. Somebody must have started it up using a remote control unit.*

Репліка-реакція: *I knew it. Someone is playing games with us. Well, Dick, no-one plays games with BEATCON.* [MD, 36]

У кооперативній ДС, як на матеріалі начитаному дикторами-чоловіками, так і дикторами-жінками, було зафіксовано переважну кількість середнього та високого низхідного фінальних тонів, а також висхідно-низхідний тон в переконувальних

фразах стимулюючих реплік; в реагуючій репліці превалюють високій та середній низхідні тони (див. рис. 3).

Аналізуючи координуючу ДС в цілому, можна зафіксувати збільшення аргументальної значущості репліки-реакції в порівнянні з реплікою-стимулом. Збільшення аргументальної вагомості репліки-реакції відбувається завдяки збільшенню

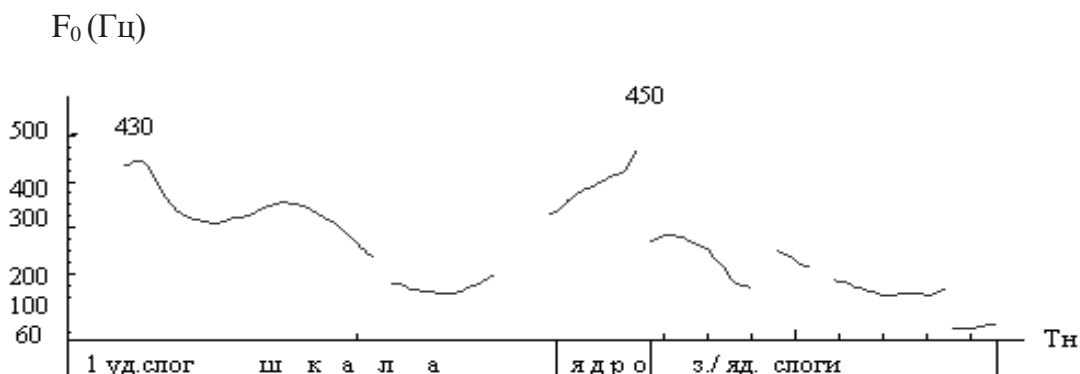

Рис. 1. Интонограма переконуючої фрази репліки-реакції “*What annoys me is that I know I can do all these things*” координуючої ДЕ (АДЖ)

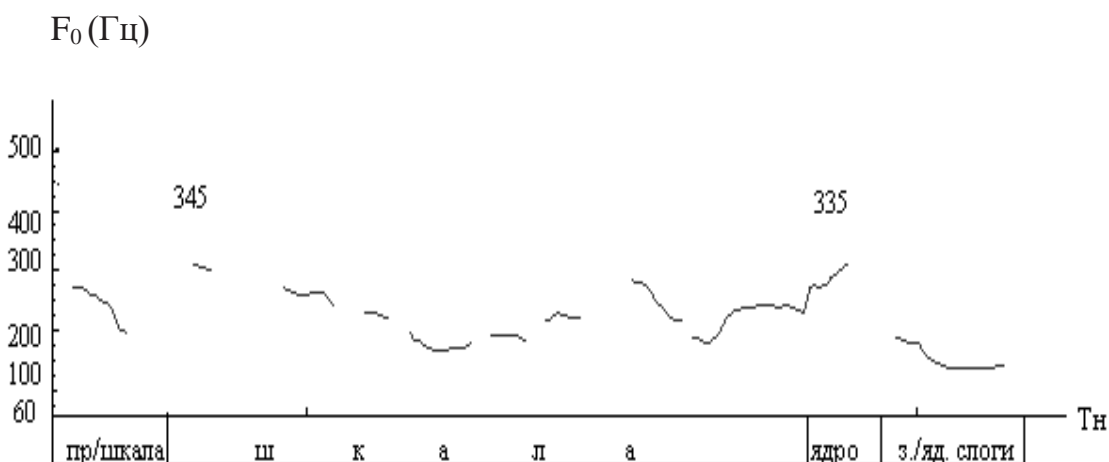

Рис. 2. Интонограма переконувальної фрази репліки-реакції “*But to accept your proposal is absolutely impossible*” ерістичної ДЕ (АДЖ)

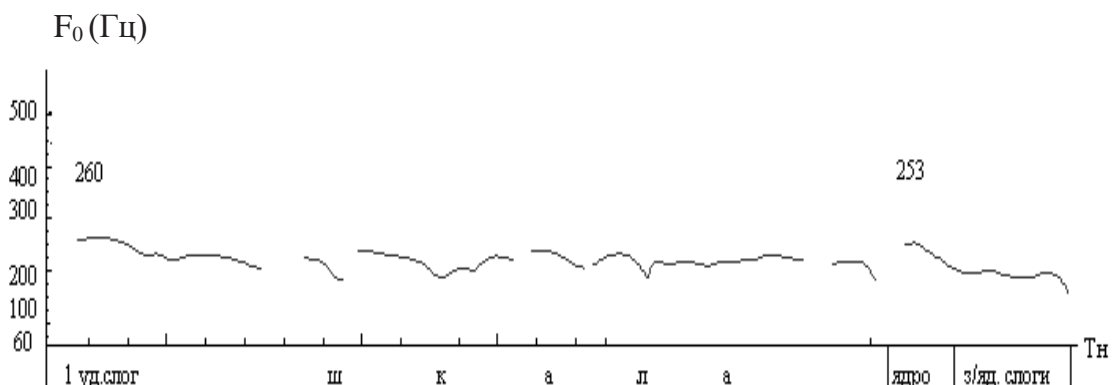

Рис. 3. Интонограма переконувальної фрази репліки-стимула “*Somebody must have started it up using a remote control unit*” кооперативної ДЕ (АДЖ)

пікової ЧОТ та частотного інтервалу структурних елементів фраз, частотного діапазону фрази.

Результати проведенного дослідження свідчать про те, що зміни саме даних просодичних параметрів сприяють росту аргументативної значимості реплік координуючої ДЄ. Подібна картина просодичного виділення переконувальної фрази свідчить про більшу переконувальну силу. Аргументи представлених доказів спрямовані на переконання партнера по комунікації в істинності викладеної точки зору та відмовитися від розгляду питання. Характер інформації, наданої в переконувальній фразі наближається до знання, що сприяє зростанню аргументативної вагомості наведеного аргументу.

Порівнюючи показники частотних особливостей переконувальних фраз координуючої, еристичної та кооперативної ДЄ, здається, важливо відзначити, що частотні характеристики переконувальної фрази в еристичній ДЄ дещо нижчі, ніж у координуючій ДЄ. Слід зазначити, що переконувальна фраза в еристичній ДЄ має більшу просодичну виділеність за частотними показниками у порівнянні з переконувальною фразою в кооперативній ДЄ.

Експериментальні дані дозволяють описати інтонаційні портрети досліджуваних аргументативних діалогічних єдностей в англійському діалогічному мовленні.

Координуючі ДЄ:

Репліка-стимул:

- 1) розширений діапазон ЧОТ;
- 2) високий низхідний та висхідно-низхідні тони;
- 3) яскрава варіативність мелодії.

Репліка-реакція:

- 1) найбільш розширений діапазон ЧОТ;
- 2) максимальна кількість випадків висхідно-низхідного та високого низхідного тонів;
- 3) найбільш яскраво-вираженою варіативністю мелодії, як за допомогою наголошених, так і ненаголошених складів.

Еристична ДЄ:

Репліка-стимул:

- 1) варіативний діапазон ЧОТ, що змінюється від середнього до розширеного;
- 2) високий низхідний і висхідно-низхідний тони;
- 3) яскрава варіативність мелодії.

Репліка-реакція:

- 1) середній діапазон ЧОТ;
- 2) високий низхідний і висхідно-низхідний тони;
- 3) дуже яскрава варіативність мелодії.

Кооперативна ДЄ:

Репліка-стимул:

- 1) звужений діапазон ЧОТ;
- 2) середній низхідний тон, відсутність складних тонів;
- 3) слабка вираженість варіативності мелодії.

Репліка-реакція:

- 1) самий вузький діапазон ЧОТ;
- 2) переважання низького і середнього низхідних тонів;
- 3) відсутність варіативності мелодії.

Загальна картина просодичного оформлення реплік аргументативних діалогічних єдностей з урахуванням частотних параметрів, дозволяє зробити висновок, що переконувальні фрази в координуючій ДЄ мають максимальну просодичну виділеність, а в кооперативній ДЄ переконувальні фрази мають найменшу просодичну виділеність.

Залежно від ступеня обґрунтованої значущості, переконувальна фраза виконує різну роль у процесі інтеграції реплік у рамках досліджуваного відрізка діалогічного мовлення. Обробка даних, отриманих в результаті проведення експериментально-фонетичного дослідження, дає змогу підтвердити ідею,

що аргументативність інтегрована в структуру досліджуваних типів діалогічних єдностей.

Література:

1. Пискорская С.Ю. Теория Аргументации: учебное пособие. Красноярск, 2017. 183 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04. Киев, 1998, 443 с.
3. Васильев Л.Г. Аргументация и ее понимание: логико-лингвистический подход. Калуга, 2016. 151 с.
4. Еемеерен Ф.Х., Грутендорст Р., Хенкеманс Ф.С Аргументация: анализ, проверка и представление. СПб, 2002. 160с.
5. Ивин А.А. Теория и практика аргументации. Москва, 2013. 300 с.
6. Ивлев Ю.В. Теория и практика аргументации. Москва, 2015. 288 с.
7. Кравченко Н.О. Синергійність англійського релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса, 2017. 407 с.
8. Сосновцева Т.И. Роль просодии в реализации семантической категории убеждения в аргументативных ДЄ: дис. ... канд. филол. наук. 10.02.04. Москва, 1992. 223 с.
9. Рузавин Г.И. Логика и аргументация. Москва, 2003. 349 с.

Матеріал дослідження:

1. AP – Austen J. Pride and Prejudice. London, 1994. 300 p.
2. MD – Moses A. Dolphin Music. Cambridge, 1999. 96 p.
3. WA – Wilde O. An Ideal Husband. Moscow, 1999. 352 p.
4. WD – Walker C. Deadly Harvest. Cambridge, 1999. 92 p.
5. WL – Wilde O. Lady Windermere's Fan. Moscow, 1999. 352 p.
6. WW – Wilde O. A Woman of No Importance. Moscow, 1999. 352 p.

Grigoryan N., Dyomina N. The melodic portrait of persuasion in the argumentative dialogic units

Summary. The article deals with the experimental research on three types of argumentative dialogic units prosody, which realize the persuasion function. This study relies substantially on the fundamental points of argumentation theory.

Argumentation is a communicative activity of a person in the unity of verbal, non-verbal and extralinguistic features, the aim of which is to persuade the addressee through the basing of the right viewpoint. Persuasion is a direct influence, which is used to change a definite information into the system of life's maxims in the activity of the person.

In this article the dialogic unit (DU) is defined as an extract of a dialogic speech, which includes stimulating – phrase and reactive – phrase and, of course, they are not interchangeable; the second phrase is produced by the first one, depends on it and can't exist without it.

To investigate melody of the dialogic unit, three types of dialogues were singled out: 1) coordinative DU – the aim of it is to change a partner's point of view; 1) cooperative DU – it is based on the combined action; 3) eristic DU – it is based on the counteraction of the interlocutors.

The research was carried out on the basis of English fiction of the 19th – 20th centuries. The samples were presented in sound by native English speakers.

Electroacoustic analysis of the recorded argumentative dialogic units allowed to reveal the vivid variation of melody in coordinative, cooperative and eristic dialogic units. The investigation emphasizes that the melodic characteristics of the coordinative DU define the highest parameters as compared to the cooperative DU, which show the lowest indices. It proves the fact that in coordinative DU the function of persuasion is sharply defined by comparison with the coordinative and eristic argumentative DU.

Key words: argumentation, dialogic unit, melody, persuasion, prosody, reactive phrase, stimulating phrase.

*Гродський І. Я.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ЛИЦАРСЬКИЙ РОМАН – ВТІЛЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЕТИКЕТУ ТА ІДЕАЛУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лицарського роману у писемних пам'ятках і текстах середньоанглійської мови із погляду взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників мовного розвитку. Походження лицарства і час його виникнення досі викликають суперечки у літературі. У ході роботи визначено соціальне значення правил етикету в улаштуванні порядку, забезпеченні погодженості, дисципліни і єдності в діях і вчинках лицарів. Встановлено зв'язок мови та етикету на функціональному рівні, який передає певні правила ритуалізованої мовленнєвої поведінки лицарів в суспільстві. Мовні засоби вираження етикету ставлять своїм завданням широке висвітлення норм поведінки в суспільстві, а також різних сфер життя та діяльності людини взагалі. Етикет відображає зміст тих чи інших принципів моральності, він є необхідним регулятором людської взаємодії. Це динамічне явище, що розвивається разом із суспільством. Етикетні правила сприяють естетизації зовнішньої сторони поведінки, виявленої в манерах і способах дії. Лицарський роман стає, таким чином, носієм категорії позажанрової літературності мови, він претендує давати норми для життєвої мови, вчить хорошему стилю та хорошему тону: як розмовляти в суспільстві, як писати листи і т.д. При аналізі етикетної лексики середньоанглійської мови враховуємо той факт, що кожна національна мова представляє собою «неповторний людський досвід, неповторну точку зору, що забезпечує можливість взаємного доповнення різних культур». У жанрі середньовічного роману передавалась потреба лицаря осмислити власну долю і визначити своє місце у світі. Лицарський роман дає приклад для всіх можливих ситуацій і випадків життя, всюди протиставляючи себе вульгарному слову з його грубими підходами. Слово в романі будується в безперервній взаємодії зі словом життя. Лицарство нерозривно пов'язане із світом воєн, але воно також пов'язане із поняттям «аристократія», бо лицарі були людьми шляхетного походження – привілейованим станом, захищеним соціально-політичними та юридичними актами. Лицарство унікальний феномен середньовічної західноєвропейської історії та культури.

Ключові слова: лицар, лицарський роман, лицарство, герой, етикет, етикетна лексика.

Постановка проблеми. Критика середньоанглійського лицарського роману керувалася великою кількістю філологічних напрямків, згідно з концепцією походження. В кінці дев'ятнадцятого і початку двадцятого століть, коли була створена позиція середньоанглійського лицарського роману за канонами літератури, дослідники текстів проводили редагування, спираючись на автентичну оригінальну версію роману, тобто на перший переклад лицарського роману на англійську мову. З іншої сторони, літературознавці обґрунтовували свої інтерпретації згідно оригінальних першоджерельних традицій,

тому що французький роман передував перекладу на англійську мову. Протиставляючи нові культурні практики лицарства зі старими літературними ідеалами, лицарські романи забезпечують ідеальне середовище, через яке англійське суспільство може вивчити наслідки прийняття нової лицарської ідеології та в кінцевому рахунку переформулювати концепції лицарства, які краще відображають мінливу роль лицаря уже в пізньому середньовіччі [1, с. 285]. Історично так склалося, що інтерпретація дискурсивного виміру текстів літературними критиками та інтерпретація обсягу матеріалу, пояснює загальний літературно-історичний сюжет роману, сюжет, який продовжує спрямовувати наше розуміння середньоанглійського лицарського роману сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В аспекті історії питання лицарства як явища та традиції, а також в аспекті глибокого огляду теоретичних праць, серед європейських дослідників лицарського кодексу, ми опираємося на фундаментальні праці Е. Р. Курціуса, Ж. Л. Гоффа. У статті ми також орієнтуємося на загальні дослідження лицарської літератури Європи, особливо беремо до уваги працю Болеслава Кучинського «Лицарська література західноєвропейського феодального суспільства XII-XIII століть». Щодо історії лицарства, природи походження, еволюцію та формування середньовічної парадигми явища, опираємося на праці Ж. Бедьє, Дж. Д. Брюс, Р. Луміс, С. Крейн, Ж. Паєн, Г. Р. Яусс, М.Бахтін, А. Гуревич, В. Кожинів, Г. Поспелов.

Метою нашого дослідження є аналіз існуючих підходів до трактування середньоанглійського лицарського роману та окреслити умови його історичного формування. Об'єктом дослідження є середньоанглійський лицарський роман, предметом дослідження постає лицарський роман у писемних пам'ятках і текстах середньоанглійської мови із погляду взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників мовного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова, думка, історія і культура невіддільні одна від одної. Життя суспільства відображається в його мові, а отже, народ виражає себе найповніше й найточніше у формі своєї національної мови. При цьому мова існує для суспільства і її зміст, форма функції та розвиток обумовлені життям мовного колективу. Здатність носіїв мови передавати і змінювати об'єктивну дійсність, встановлювати з нею різного роду відношення. Будучи продуктом духовної діяльності людини, мова одночасно виступає її знаряддям і матеріальним носієм [2, с. 11].

У незв'язному хаосі слів і правил, який ми зазвичай називаємо мовою, дійсно це те, що ми кожен раз вимовляємо. При тому в таких розрізнених стихіях не видно самого вищого, найтоншого у мові, саме те, що можна помітити або відчутти тільки у зв'язному мовленні. Це доводить, що мова у власному

розумінні укладена в самому акті своєї дійсної появи [3, с. 28]. У зв'язку з цим при аналізі етикетної лексики середньоанглійської мови враховуємо той факт, що кожна національна мова представляє собою неповторний людський досвід, неповторну точку зору, що забезпечує можливість взаємно доповнення різних культур [2, с. 11]. Оскільки мовлення інтерпретується настільки глибоко й детально, наскільки це потрібно для вирішення поточних завдань [4, с. 29], то саме етикетні висловлювання є тим засобом, завдяки якому герої намагаються зробити своє життя зрозумілим для себе, детально й глибоко інтерпретуючи почуте, а отже, залучаючи уточнення й перепитування, еліптична структура яких свідчить про тісний зв'язок етикетних одиниць з попереднім мовленнєвим відрізком.

Соціальне значення правил етикету в улаштуванні порядку, забезпеченні погодженості, дисципліни і єдності в діях і вчинках здійснюється через їхній безпосередній вплив на індивідуальну поведінку. Вони сприяють включенню особистого інтересу в загальний дуже оригінальний шляхом – через формування манер. Правилами етикету коректуються манери поведінки, завдяки чому поведінка людей набуває однаковості, стабільності, повторюваності і тим самим здійснюється принцип соціальної єдності, трансформуються цінності, реалізуються інтереси і цільові настанови.

Етикетні правила сприяють естетизації зовнішньої сторони поведінки, виявленої в манерах і способах дії. У своїй сукупності такого роду правила перетворюють естетичну цінність на «технологію задоволення потреб» (правила застілля), здійснення контакту (вимоги до вітання, прощення).

Для створення красивої форми поведінки правила етикету вимагають помірності і стриманості, відмовлення від усього брутального, незграбного, насильницького [5, с. 149-150]. Сукупність етикетних знаків має характер певної системності, їх значущість виявляється тільки із взаємної співвіднесеності. Найбільш яскравим свідченням системного характеру етикету є те, що відсутність передбачуваного етикетного знака в типовій ситуації сприймається не менш, а часом і більш напружено, ніж його наявність. Етикетні знаки впорядковані в парадигматичному відношенні (людині надається можливість вибору одного із сукупності знаків, які маркують ту чи іншу ситуацію), а також в синтагматичному відношенні (вибір будь-якого знака спричинює з більшою або меншою мірою обов'язковості відповідний підбір наступного ланцюжка). Етикет належить до так званих вторинних моделюючих систем, надбудованих над первинною системою – мовою [4, с. 8].

Мовні засоби вираження етикету ставлять своїм завданням широке висвітлення норм поведінки в суспільстві, а також різних сфер життя та діяльності людини взагалі. Система мовних одиниць є однією з тих найвідоміших і разом з тим найскладніших систем, за допомогою якої відбуваються процеси спілкування й пізнання. У зв'язку з цим словниковий склад мови тлумачимо, з одного боку, як явище системне, а з іншого – як структурне об'єднання взаємозалежних та взаємопов'язаних одиниць [2, с. 63].

Походження лицарства і час його виникнення досі викликають суперечки у літературі. Одні вказують виникнення лицарства до часів Гомера та стародавньої Еллади, інші починають з «Німеччини» Тацита, треті беруть за вихідний пункт раннє Середньовіччя, вказуючи на «Беовульфа», а дехто розміщує лицарство цілком в розвинений феодалізм. Не вдаючись

в марну полеміку, зазначимо, що лицарство як військовий стан незмінно пов'язане із службою на коні; недарма в більшості західно-європейських мов сам термін «лицар» є синонімом слова «вершник» (нім. Ritter, англ. knight, фр. chevalier, італ. cavaliere, ісп. caballero). Кінна служба вперше з'явилася на середньовічному Заході при Каролінгах, точніше за часів Карла Мартелле (початок VIII століття), і саме за вірну службу роздавав земельні наділи, які називалися «військовими бенефіціями», а пізніше перетворилися на спадкові володіння – лени або феоди, а їх власників, відповідно, – у феодалів (лицарів). Так з'явився феодальний (лицарський) прошарок, що став панівним класом суспільства [6, с. 12].

Термін «лицарство» не настільки вузький, як його іноді подають в історичній та художній літературі. Він не обмежується тільки бойовими характеристиками. Це поняття включає в себе всю систему цінностей, властивих даному прошарку. Хоча, лицарство нерозривно пов'язане із світом воєн, але воно також пов'язане із поняттям «аристократія», бо лицарі були людьми шляхетного походження – привілейованим станом, захищеним соціально-політичними та юридичними актами. Їм були властиві свої особливі, відмінні від інших верств середньовічного суспільства, етичні, культурні та релігійні норми [7, с. 4].

Лицарство – по-своєму унікальний феномен середньовічної західноєвропейської історії та культури. Лише на християнському Заході була створена надзвичайно оригінальна військово-аристократична етика. Поєднуючи військове ремесло, сеньйоральний побут та релігійні цінності, лицарський ідеал, навіть не будучи оформлений в кодифіковану систему правил, надавав величезний вплив на поведінку середньовічної знаті, наклав відбиток на всю західноєвропейську культуру та в підсумку постав важливим фактором історії особистості [8, с. 436].

Лицарський роман був особливо популярною літературною формою у XII–XVI століттях в Англії, і його популярність породила багато текстового різноманіття. Розмова про точне датування текстів видається сумнівною, оскільки здебільшого йдеться про приблизний час їх створення. При аналізі давніх текстів також має враховуватися традиція створення манускриптів і практика їх написання скрибами [1, с. 284]. Копія й оригінал можуть мати значні часові розбіжності, до створення манускриптів долучався скриб з творчим підходом до переписування текстів, який міг вносити свої зміни. Скриб миг: 1) переписати оригінал без змін, 2) перекласти на свій діалект, 3) списуючи, робити якісь зміни. Скриби найчастіше робили переклад на свій діалект. Наприклад, текст *'Lancelot of the Laik'* (кінець XV ст.), написаний шотландським діалектом, містить деякі елементи північних діалектів, що можна пояснити подвійно: 1) скриб вніс деякі північні форми, 2) текст відбиває процес стандартизації писемної мови [9, с. 27]. Найбільш підтвердженими текстами того часу були романи: *'Sir Isumbras та Robert of Sicily'*, які збереглися у дев'яти копіях, кожен, у той час як *'Bevis of Hampton'* і *'The Siege of Jerusalem'* збереглися у семи. Ця множинність пам'яток писемності представляє текстове дослідження із непростю історією, що тільки посилюється децентралізацією та розповсюдженням лицарських романів в Англії, на відміну від їх придворного місця створення у дванадцятому столітті у Франції. У той же час, літературне пізнання давно піддавалось випробуванню нашаруванням текстів своїх попередників: французьких та англо-норманських романів [1, с. 285].

Чарльз Серль Болдуїн, наприклад, на початку роботи над одним із найпопулярніших англійських романів *'Bevis of Hampton'*, критикує сюжет за те, що це «стара історія» вигнання спадкоємця та повернення його втраченої власності, історія, яка розповідається із спробою компенсувати витонченість лицарства, що слідує за героєм, який демонструє мало ввічливості, навіть своїй дамі. Таким чином, на думку Болдуїна роман стає абсурдним, оскільки він оцінює англійський роман відповідно до читацьких очікувань, яких не вистачає у порівнянні із французьким лицарським романом [10, с. 111]. Привабливість французького роману до літературних і культурних якостей характеризується тенденцією цінувати – естетичну витонченість, психологічну заплутаність, абстрактні ідеали, особливі якості шляхетності та лицарства. На відміну, у середньоанглійському лицарському романі домінують сюжет та пригоди. Ніколя Джейкобс розкриває загальну сучасну відповідь англійському роману: він заявляє, що це «нешасний та принизливий продукт розчарованої творчості», для якого єдиною нагородою є «критичне висміювання». Навіть ті, хто присвятив себе дослідженню середньоанглійського роману не в змозі захистити цінність жанру та замаскувати свою неприязнь до нього [11, с. 69]. Аналіз показує, що романи мають конфліктну відповідь на втрату войовничої гідності в якості визначальної ознаки лицаря: лицарство проявляє себе в першу чергу при дворі, а не у військових ситуаціях, стає корисним інструментом у створенні соціальних відносин, але це також загрожує вихолощенням чоловічої шляхетності та дестабілізує традиційні соціальні структури.

Романи XII–XV ст. складають три основні групи: французькі (пошуки Святого Грааля, про Йосипа Арифамейського, про Карла Великого), британські (король Артур та його оточення) і римські (Троя й Олександр), що переповідалися в усьому західному світі. Деякі з лицарських романів швидко забулися читачами, як-то *'Amis and Amiloun'*, *'Seven Sages of Rome'*. Разом з тим англійська й англо-норманська мови мали власні, створені в межах своєї культури, романи, напр. *'Bevis of Hampton'*, яким судилася коротка міжнародна популярність [9, с. 23].

Лицарський роман стає, таким чином, носієм категорії позажанрової літературності мови, він претендує давати норми для життєвої мови, вчить хорошему стилю та хорошему тону: як розмовляти в суспільстві, як писати листи і т.д. Лицарський роман дає слово для всіх можливих ситуацій і випадків життя, всюди протиставляючи себе вульгарному слову з його грубими підходами. Слово в романі будується в безперервній взаємодії зі словом життя. Прозаїчний лицарський роман протиставляє себе «низькій», «вульгарній» незгоді у всіх сферах життя і висуває на противагу йому своє специфічно ідеалізоване «шляхетне» слово, пов'язане лише з високими і благородними асоціаціями, наповнене ремінісценціями високих контекстів (історичних, літературних, наукових) [12, с. 195].

Лицарський роман довго був підпорядкований універсальному аскетичному типу, бо у лицарів гідним пошани та наслідування вважалися не тільки фізична сила і бойовий дух і навіть не саме по собі усвідомлення кастової честі і дотримання кодексу поведінки, а підпорядкування цих якостей вищим, ідеальним цілям; воїнство мало поставити свою зброю на службу Богові та церкві. По ідеалу не можна судити про все суспільство. Але він служить показником панівних умонастроїв, моральних норм, прийнятих в цьому суспільстві, і відображає

систему цінностей, якою так чи інакше керуються його члени [13, с. 193].

Щоб здійснювати свою задачу стилістичної організації побутової мови, лицарський прозаїчний роман повинен був, звичайно, вмістити в свою конструкцію все різноманіття побутових і внутрішньо літературних ідеологічних жанрів. Всі слова пахнуть професією, жанром, напрямком, партією, певним твором, певною людиною, поколінням, віком, днем і часом. Кожне слово пахне контекстом і контекстами, в яких воно жило своїм соціально напруженим життям; всі слова і форми населені інтенціями. В слові немінучі контекстуальні обертони (жанрові, направлені, індивідуальні) [12, с. 106]. Залежно від характеру введеного жанру трішки варіювався, звичайно, і стиль роману (відповідаючи лише мінімуму жанрових вимог), – але в усьому істотному він залишався одноманітним, про жанрові мови в точному сенсі говорити не доводиться: через усе розмаїття введених жанрів тягнеться лише одна шляхетна мова [12, с. 196].

Суперечлива оцінка часу характерна для лицарського роману. Загальні часові його рамки здається непорушні, але в цьому «незмінному» часі подорожують і здійснюють подвиги лицарі, які відчувають швидкоплинність часу і намагаються заповнити його своїми вчинками. Засвоюючи простір особистого внутрішнього світу, лицар разом з тим розпочинає оволодівати і своїм особистим часом. Час героя роману має свою цінність, якої позбавлено просту людину [13, с. 100].

Герой роману – мандрівний лицар, шукач пригод і подвигів, в яких він реалізує себе і знаходить власну ідентичність. Пригоди героя – не тільки його мандри або здійснювані ним подвиги, але разом з тим і «внутрішні пригоди» – відкриття самого себе. Рухаючись і діючи в природному і соціальному ландшафті, герой роману разом з тим створює і перебудовує структуру своєї особистості. Від нього потрібні кмітливість, винахідливість, хитрість, навіть здатність до обману – він покладається переважно на себе і свої власні здібності, духовні та фізичні сили. Але при цьому він відірваний від соціального світу і не може не відчувати своєї відчуженості від нього. Ця відчуженість часом приймає форми божевілля, впадання в дикий стан. Герої романів проходять граничні, небезпечні ситуації, перш ніж досягти внутрішнього примирення з собою, з коханою і з Богом. В образах Трістана, Персеваля (Парсіфаля) та інших персонажів лицарських романів втілені напружені пошуки особистого свого власного Я. Герої роману нерідко ховаються під чужими іменами, але чи завжди це тільки спроби обдурити інших [8, с. 149]?

Однак, якими б привабливими не видалися лицарські романи, існує чимало труднощів у використанні цього виду джерел. Адже сюжети романів взяті зі світу вимислу і фантазії, а «ідеальний лицар» – це лише літературний образ. Звичайно, в романах лицарський побут дещо ідеалізовано, але з цього зовсім не випливає, що куртуазний лицар є лише поетичною фікцією. Під впливом літератури відбувався процес згуртування лицарства як прошарку суспільства, а образ «ідеального лицаря» вимагав безперервної моральної досконалості [7, с. 5-6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, при аналізі етикетної лексики середньоанглійської мови враховуємо той факт, що кожна національна мова представляє собою «неповторний людський досвід, неповторну точку зору, що забезпечує можливість взаємного доповнення різних

культур» [2, с. 11]. Середньовічний лицарський роман, здавалося б, не має нічого спільного з романом Нового часу, мабуть, все ж не зовсім випадково передав йому у спадок своє жанрове позначення. Роман містить в собі життєвий опис героя, зосереджений на його життєвих перипетіях; у фокусі оповідання – індивід, поставлений в певні ситуації [8, с. 148]. Середньовічний роман, на відміну від героїчного епосу, «орієнтований на зображення самодостатньої особистості», вже не пов'язаної настільки органічно з колективом; головний інтерес лицарського роману полягає «в особистій долі героя» і в зображенні його переживань. Вийшовши з епосу, героїчної пісні і казки і долаючи їх, роман відкриває «внутрішню людину» в епічному герої. У жанрі середньовічного роману передавалась потреба лицаря осмислити власну долю і визначити своє місце у світі. У побудові роману можна углядіти пробудження інтересу до особистості, і чи не свідчить той факт, що герой роману нерідко виступає в ізоляції від соціального оточення (ізоляції, мабуть, набагато більшої, ніж це було можливо в дійсному житті), про загострену увагу автора і його аудиторії до особистості і спосіб її само ідентифікації.

Література:

1. Seaman M. Tugging at the Roots: The Errant Textography of Middle English Romance. *Journal of Medieval and Early Modern Studies*. 2009. Vol. 39(2). Duke University Press. P. 283–303.
2. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. Ужгород : ІВА, 1998. 256 с.
3. Потебня А.А. Мысль и язык. Подгот. Ю. С. Рассказов, О. А. Сычев. Москва : Лабиринт, 1999. 300 с.
4. Демьянков В.З. Специальные теории интерпретации в вычислительной лингвистике. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1988. 88 с.
5. Проценко О.П. Етикет в просторі практичної філософії. Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ, 2002. 239 с.
6. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей Круглого стола. Пер. с фр. М. О. Гончар ; общ. ред., коммент., послесловие Т. Д. Сергеева ; вступ. ст. А. П. Левандовский. Москва : Молодая гвардия : Классик, 2001. 240 с.
7. Грачев Ю. Г. Рыцарство в средневековой Европе. Киев : Аквилон-Плюс, 2006. 286 с.
8. Словарь средневековой культуры / за ред. кол. М. Л. Андреев [и др.] ; общ.ред., предисл. А. Я. Гуревич / 2-е изд., испр. и доп. Москва : РОССПЭН, 2007. 624 с.
9. Калитюк Л. П. Питальне речення в історії англійської мови: структурний та прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04 ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2008. 197 с.
10. Baldwin C. S. *Three Medieval Centuries of Literature in England, 1100–1400*. Boston : Little Brown and Co., 1932. P. 110–112.
11. Jacobs N. “Regression to the Commonplace in Some Vernacular Textual Traditions,” in *Crux and Controversy in Middle English Textual Criticism*. Ed. A. J. Minnis and Charlotte Brewer. Cambridge : D. S. Brewer. 1992. P. 61–70.
12. Бахтин М.М. Лекции по истории зарубежной литературы: Античность. Средние века / публ., подгот. текста, предисл. и коммент. И. В. Ключева, Л. М. Лисунова. Саранск : Изд-во Мордовского ун-та, 1999. 212 с.
13. Гуревич А.Я. Избранные труды. Древние германцы. Викинги. Санкт-Петербург : Издательство С.-Петербургского ун-та, 2007. 351 с.

Hrotskyi I. Chivalric romance – the embodiment of the medieval etiquette and ideal

Summary. The article seeks to highlight a chivalric romance in the written examples and texts of the Middle English language in terms of the interaction of internal and external factors of language development. The origins of chivalry and the time of its emergence are still controversial in the literature. The research performed results of the social significance of the etiquette's rules in establishing order, ensuring coherence, discipline and unity in the actions and deeds of knights. The connection between language and etiquette has been established at the functional level, which conveys certain rules of ritualized speech behavior of knights in society. Linguistic means of expression of etiquette set the task of broad coverage of norms of behavior in society, as well as various spheres of life and human activity in general. Etiquette reflects the content of certain principles of morality, it is a necessary regulator of human interaction. This is a dynamic phenomenon that is evolving with society. A chivalric romance becomes the bearer of the category of non-genre literary language, it claims to give norms for the language of life, teaches good style and good tone: how to speak in society, how to write letters, etc. Analyzing the etiquette vocabulary of the Middle English language, we take into account the fact that each national language is a «unique human experience, a unique point of view that provides an opportunity to complement each other's different cultures». The genre of the medieval novel conveyed the need of a knight to comprehend his own destiny and determine his place in the world. A chivalric romance sets an example for all possible situations and cases of life, everywhere contrasting itself with the vulgar word with its rude approaches. Knighthood is inextricably linked to the world of war but it is also linked to the concept of «aristocracy», because knights were people of noble origin. My examination reveals that the romances have a conflicted response to the loss of martial violence as the defining characteristic of a knight: the chivalry exercised primarily in courtly rather than military situations and becomes useful in building social relationships.

Key words: knight, chivalric romance, knighthood, hero, etiquette, etiquette vocabulary.

*Дзюбак Н. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

НАЗВИ ОСІБ ЗА ГАЛУЗЯМИ НАУКИ В УКРАЇНІ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ, СЛОВОТВІРНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У науковій розвідці порушено проблему називання осіб за галузями науки в Україні. Дослідження цього пласту лексики відбувалося в українському мовознавстві лише дотично під час аналізу назв осіб за родом занять, професією, або у світлі вивчення особливостей функціонування фемінітивів, тому потребує докладного аналізу та опису.

Мета статті – з'ясувати етимологічні, словотвірні та функціональні особливості назв осіб за галузями науки в Україні.

Вивчення семантичної групи назв осіб за галузями науки сприяло розв'язанню низки проблемних питань, зокрема: їхнього походження, словотвірних особливостей, функціонального потенціалу, використання в офіційному та неофіційному спілкуванні, стильового маркування, відповідності законодавчій базі України, а також нормам сучасної української літературної мови.

У ході дослідження з'ясовано, що більшість назв осіб за галузю наукових знань є запозиченнями з грецької, латинської, французької, німецької та інших західноєвропейських мов, що утворені за типовими словотвірними моделями, які формують чотири словотвірні типи. Перевагу мають при цьому слова, мотивовані простими чи складними назвами іменників-назв галузі науки, утворенні суфіксальним способом. Одиначні назви аналізованої групи утворені на українському мовному ґрунті.

Офіційними назвами осіб за галузю науки є іменники чоловічого роду, однак сучасні мовні процеси, зумовнені перевагою демократизму, модернізму та фемінізму, спричинили появу в цій семантичній групі фемінітивів, які в сучасній українській мові функціонують як неофіційні назви.

У науковій статті проаналізовано словотвірні типи назв осіб жіночої статі за галузю наукових знань, визначено три найпоширеніші моделі їхнього творення, наведено приклади використання слів цієї семантичної групи, а також наукових ступенів та вчених звань жіночого роду в мові засобів масової інформації та офіційно-діловому мовленні. На основі аналізу чинних законодавчих актів, норм Українського правопису та думок сучасних мовознавців, обґрунтовано недоцільність використання фемінітивів для називання осіб за науковим ступенем, вченим званням, галузю наукових досліджень в документах і офіційному мовленні.

У висновковій частині наукової розвідки автор наголошує на актуальності дослідження проблеми називання осіб в сучасній українській мові та комунікативній практиці українців, при цьому визначає перспективу наукового вивчення питання утворення назв осіб за науковими спеціальностями і спеціалізаціями.

Ключові слова: словотвір, словотвірний тип, словотвірна модель, назви осіб за галузями наукових знань.

Постановка проблеми. В українській мові значний пласт лексики складають назви осіб, серед яких помітне місце займає лексико-семантична група назв осіб за галузями науки. Законодавством України у системі вищої освіти та науки визначено для характеристики кадрового потенціалу використовувати наукові ступені та вчені звання. Згідно пункту 1 статті 28 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вчені мають право на здобуття наукових ступенів доктора філософії (раніше – кандидата наук) і доктора наук та присвоєння вчених звань старшого дослідника, доцента і професора. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого. Наявність відповідного наукового ступеня або вченого звання є кваліфікаційною вимогою для заняття науковим (науково-педагогічним) працівником відповідної посади. У публічній та науковій усній комунікації, а також у текстах різних стилів та жанрів потрапляємо на назви осіб, що відповідають галузі знань (науки), в якій вони проводять дослідження.

В Україні офіційно визнано двадцять сім галузей науки, до складу яких входять: фізико-математичні, хімічні, біологічні, геологічні, технічні, сільськогосподарські, історичні, економічні, філософські, філологічні, географічні, юридичні, педагогічні, медичні, фармацевтичні, ветеринарні психологічні, військові соціологічні, політичні науки, мистецтвознавство, архітектура, національна безпека, фізичне виховання та спорт, державне управління, культурологія, соціальні комунікації. А отже, наявна потреба у називанні осіб, які представляють ці галузі та проводять наукові дослідження у них. Вивчення семантичної групи назв осіб за галузями науки передбачає розв'язання низки проблемних питань, зокрема: їхнього походження, словотвірних особливостей, функціонального потенціалу, використання в офіційному та неофіційному спілкуванні, стильового маркування, відповідності законодавчій базі України, а також нормам сучасної української літературної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві праці, в яких обрано об'єктом дослідження українські назви осіб досить поширені. Коло наукових інтересів охоплює питання назв осіб за національною і територіальною ознакою (І. І. Ковалик, Л. О. Родніна, З. Валюк, В. Олексієнко), за професією (Г. Дітківська, Л. І. Недбайло, М. С. Лозова), за родом діяльності (О. О. Тараненко, М. П. Годована, Л. М. Томіленко), за гендерними ознаками (П. І. Білоусенко, М. Брус, Л. Марчук) та ін. Питання називання осіб за науковими вдобуттями висвітлювалось лише дотично і потребує значного доопрацювання.

Мета статті – з'ясувати етимологічні, словотвірні та функціональні особливості назв осіб за галузями науки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поповнення лексичного складу сучасної української мови можливе шляхом утворення нових слів або запозичення їх з іншої мови. Для окремих семантичних чи тематичних груп слів основним осередком словотвірної системи є словотвірний тип, оскільки саме завдяки йому в мові створюється сталий еталон словотворення, що реалізується у словотвірних моделях, за якими відбувається деривація нових похідних як задоволення потреби номінування.

М. Я. Плющ під словотвірним типом розуміє «модель похідних слів, (дериватів), що належать до однієї частини мови і характеризуються такими словотвірними ознаками: 1) похідністю від однієї частини мови; 2) спільним засобом словотвору; 3) спільним словотвірним значенням; 4) тотожним словотвірним формантом» [1, с. 29]. Л.О. Вакарюк та С.Є. Пацьо до цих ознак додають ще й «тотожність частин мови похідних слів» [2, с. 125].

Словотвірні типи назв осіб за галузю науки в порівнянні з іншими словотвірними типами назв осіб в українській мові менш продуктивні, оскільки перелік галузей науки сформувався давно і є більш-менш стабільним, однак з часом слова цієї семантичної групи не втратили своєї актуальності.

Більшість назв осіб за галузями науки, які використовують в сучасній українській мові іншомовного походження. Основою вищої науки у часи Київської Русі була грецька мова, на західних українських землях латинська та німецька мови. Науковими дослідженнями здавна займалися переважно представники чоловічої статі, оскільки вони перші отримали доступ до знань і мали змогу навчатися у закладах освіти, тому найдавнішими і найбільш поширеними є назви осіб чоловічої статі за галузю науки (знань). Питання гендерної нерівності в галузі науки залишається актуальним і в наш час. За дослідженнями Інституту статистики ЮНЕСКО, оприлюдненими у 2017 році, лише 28% науковців у світі – жінки. В Україні займаються наукою 46% жінок. А отже, цілком зрозуміло чому серед аналізованих назв переважають іменники чоловічого роду.

В українській мові іменники-назви осіб, які є фахівцями у давніх галузях науки, як правило, запозичені з грецької чи латинської мов, де були мотивовані простими іменниками-назвами галузі науки. Після їхньої адаптації до фонетичної, словотвірної, граматичної системи та норм української літературної мови маємо: *історія* – через церковнослов'янське посередництво запозичено в давньоруську з грецької мови *історія* «розшукання, дослідження, відомості, знання, наука» → *істор* «знавець, той, що розбирається» від *історейо* «дізнаватися, досліджувати, запитувати»; лат. *historicus*; укр. *історик* – фахівець з історії; *математика* – запозичення з латинської мови *mathematica* походить від грецького *μάθημα* «математичне мистецтво», пов'язаного з *μάθημα* «знання, вчення, наука про величини» → гр. *μαθηματικός* / лат. *mathematicus* «математичний» → *математик* – фахівець з математики; *фізика* – запозичення з латинської мови, лат. *physica* «наука про природу» від гр. *φυσικός* «природний, природничий», похідного від *φύσις* «натура, природа» → *фізик* – фахівець з фізики; *хімія* – запозичення з латинської чи грецької мови, лат. *chemia*, гр. *χημία* походить від арабського *al-kimiya*, утвореного із артикля *al-* і гр. *χημία* «чорна магія», пов'язаного

з власною назвою *Χημία* «Єгипет, чорна країна» → *хімік* – фахівець з хімії.

З точки зору словотвору наведені назви осіб за галузями науки утворені суфіксальним способом за допомогою: 1) грецько-латинсько-французького суфікса *-ик* (*-ік*), який при творенні словотвірних типів назв осіб є непоширеним, що додається до основи іменника-назви науки, що утворилася шляхом відкидання суфікса *-ій*, наприклад: *істор-ій(a)* + *-ик* → *історик*, *хім-ій(a)* + *-ік* → *хімік*; 2) нульового суфікса, що додається до іменникової основи-назви науки: *математик(a)* + *-Ø* → *математик*, *фізик(a)* + *-Ø* → *фізик*.

До пізніших запозичень можна віднести назви осіб за галузю науки, що утворилися в мові-першоджерелі від складних іменників – назв науки, зокрема: 1) з основою на *-логія*, порівняймо: *біологія* – термін, утворений Ламарком у 1802 році, від давньогрецьких основ *βίος* «життя», + *λόγος* «слово, розум», запозичений із французької мови *diologie*. Похідне від нього *biologie* → *біолог* – фахівець із біології; *геологія* – запозичення з німецької мови, походить від латинського *geologia*, що утворене від давньогрецьких основ *γῆ* «земля», + *λόγος* «слово, (наукове) пояснення» → *геолог* – фахівець із геології; *психологія* – запозичене із західноєвропейських мов, нім. *psychologie*, фр. *psychologie*, англ. *psychology*, лат. *psychologia* утворено, можливо, Меланхтоном від грецьких основ *ψυχή* «душа, дух» + *λόγος* «слово, вчення, наука» → *психолог* – фахівець із психології; *соціологія* – запозичене з французької мови, фр. *sociologie* «соціологія», утворене з основ *socio-*, що походить від латинського *societas* «суспільство, товариство» + *-logie*, звичайного для назв наук компонента, що через латинську *-logia* зводиться до грец. *λόγος* «слово, розум» → *соціолог* – фахівець із соціології; *фармакологія* – запозичення із західноєвропейських мов; нім. *pharmakologie*, фр. *pharmacologie*, англ. *pharmacology* утворено від гр. *φάρμακον* «ліки, отрута» + *λόγος* «поняття, вчення» → *фармаколог* – фахівець із фармакології; 2) з основою на *-графія*, наприклад: *географія* – через латинську мову *geographia* запозичене з грецької *γεωγραφία* «землепис, твір з географії», є складним словом, що утворене з основ *γῆ* «земля» + *-γραφω* «тишу, вирізую, креслю» → *географ* – фахівець із географії. Як бачимо із етимологічних розвідок, ці назви осіб за галузями наукових знань запозичені в українську мову, як правило, через посередництво французької, німецької чи інших західноєвропейських мов, хоча їх словотвірною базою є давньогрецька основа.

Щодо словотворення назв цієї групи наявні різні припущення, зокрема в етимологічному словнику української мови потрапляємо на такі пояснення: *філологія* – запозичення з латинської мови, лат. *philologia* «любов до науки й літератури» походить від грецького *φιλολογία*, пов'язаного з утвореним з основ іменників *φίλος* «друг» + *λόγος* «слово, вчення, розповідь» → гр. *φιλόλογος* «той, що любить науки, вчений», укр. *філолог* – фахівець із філології; *філософія* – запозичення з грецької мови, дав.-гр. *φιλοσοφία* «любов до знання, філософія», пов'язане з *φιλοσοφός* «освічений, учений», утворене від *φίλος* «друг» + *σοφία* «наука, мудрість» укр. *філософ* – фахівець з філософії, які уможливають гіпотезу про те, що терміни на позначення науки та фахівця в цій галузі могли утворюватися паралельно. Однак, на нашу думку, більш логічним є віднесення їх до словотвірного типу, який мотивується іменником-назвою науки, доказом чого є узагальнена семантика «фахівець у галузі...», а також одно-

типна словотвірна модель. Утворення цих іменників супроводжувалося усиченням, тобто «скорочення кінцевої частини (фіналі) твірної основи», яке окремі мовознавці кваліфікують як морфологічне явище, зумовлене процесом взаємоприсотування морфем. Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо пропонують розрізняти морфологічне явище усичення від словотвірного процесу. При цьому останній кваліфікують як «спосіб словотворення, коли основа похідного слова стає формально меншою, ніж основа твірного, або дорівнює їй, наприклад: *біологія* – *біолог*, *геологія* – *геолог*, *філологія* – *філолог*, *психологія* – *психолог*, *соціологія* – *соціолог* тощо [2, с. 75].

Цікавим є той факт, що окремі назви осіб у давні часи – за видом діяльності, зараз – за галуззю науки мотивували назву науки, зокрема: *архітектор* – запозичення з середньолатинської мови *architector* «творець, будівник», походить від грецької *αρχιτέκτων* «зодчий, будівник» дослівно «головний будівник», що утворилося шляхом складання основ *ἀρχή* «головний, старший» + *τέκτων* «будівник, тесля», латинське *architector*, зараз – *фахівець у галузі архітектури* → грецьке *αρχιτεκτονική*, латинське *architectura*, *архітектура*; *ветеринар* – запозичення з латинської мови *veterinarius* «такий, що стосується робочої худоби, призначений для худоби» від *veterina* «робоча худоба», наявне ще одне припущення, що *veterinarius* є еклітичним утворенням з кельтських слів *vee* «худоба», *teeren* «хворити», *arts* «медик», тобто «лікар хворої худоби», зараз – *фахівець у галузі ветеринарії* → *ветеринарія*.

На українському мовному ґрунті з'явилися поодинокі назви осіб за галуззю науки, утворені переважно суфіксальним способом від основи складного іменника-назви галузі науки після відкидання суфікса -ств- за допомогою суфікса -ець: *мистецтвознавств(о)* → *мистецтвознавець*. В українській мові за цією словотвірною моделлю утворилися слова *мовознавець*, *літературознавець*, які використовують для називання фахівців наукових спеціальностей у галузі філології.

Проблемним є утворення назв науковців у таких галузях, як: військові науки, державне управління, комп'ютерні науки, сільське господарство, соціальні комунікації, технічні науки, фізичне виховання і спорт тощо. Наприклад, наявне в українській мові слово *технік* (від. гр. *technikos* «вправний, майстерний») використовують для називання фахівця із середньою технічною освітою. Відсутність словотвірних можливостей зумовлює паралельне існування у мовленні нормативних та ненормативних варіантів, які використовуються у неофіційному спілкуванні для називання відповідних фахівців, наприклад: *комп'ютерник*, *комп'ютерицик*. У тлумачному словнику потрапляємо на такі визначення: *Комп'ютерник* 1. Той, хто працює з комп'ютером: *Шлойма розгледів на підлозі те, що він спершу прийняв за килимок під ногами в комп'ютерника – великого світлої масті .. тер'єра* (О. Ірванець). *Через помилку комп'ютерника сотням пасажирів на одній із залізничних станцій у Китаї довелося перевіряти свої квитки* (З газети). 2. Фахівець із комп'ютерів: *Це їхній комп'ютерник. — Як це? — Ну, комп'ютерник, він у них комп'ютери ремонтує* (С. Жадан). А отже, ця назва є нормативною, однак швидше придатна для називання особи за професією. Слово *комп'ютерицик* кальковане з російської мови, а тому в офіційному мовленні його використовувати не доцільно.

У таких випадках недостатність словотвірних засобів компенсується можливостями інших систем мови, зокрема синтаксичної. Відповідних фахівців називають за допомогою дво-

три-, чотири-, п'ятикомпонентних словосполучень із словами *дослідник* (*фахівець*, *спеціаліст*) та ін. Наприклад, у класифікаторі нових професій в галузі сільського господарства потрапляємо на такі назви: *дослідник із агрохімії та ґрунтознавства*, *дослідник із захисту рослин*, *дослідник із плодощовівництва та виноградарства*, *дослідник із селекції та генетики рослин*. Виникнення таких способів номінації обумовлено аграрною та освітянською реформами в Україні. Звісно, ці назви є багатоконпонентними і не досить зручними у комунікативній практиці, однак відповідають нормам українського законодавства.

Останні роки із збільшенням ролі жінок у державному та суспільному житті, а також розвитком гендерної лінгвістики в комунікативній практиці українців все частіше почали з'являтися фемінітиви – назви жінок, що протиставляються маскулінитивам – назвам чоловіків. Уже звичними є такі утворення для назв осіб за національністю, за місцем проживання, за видом діяльності, що стали загальноживаними і нормативними в сучасній українській літературній мові, наприклад: *українець* – *українка*, *киянин* – *киянка*, *студент* – *студентка*, *учень* – *учениця*, *майстер* – *майстриня* тощо. Однак утворення фемінітивів для називання осіб жіночої статі за професією та галуззю наукових знань, а також їх вживання в офіційному мовленні викликає низку питань, обговорення яких супроводжується запеклими дискусіями.

М. П. Брус під час вивчення процесів становлення, еволюції та функціонування фемінітивів в українській мові з'ясувала, що виникнення жіночих назв сягає ще дописемної доби. За її спостереженнями, першим фемінітивом, який фіксують давні писемні пам'ятки є слово «*княгиня*». Дослідниця підрахувала, що до складу першого українського друкованого словника «Лексис, Сирьчъ реченія, Вькрагцьѣ събранъ(ъ)ны и из словес(н) скаго языка на просты(й) рускі(й) діалек(к)ть истол(ъ)кованы» (1596 р.) Лаврентія Зизанія увійшло сім жіночих найменувань (*горбата*, *дочка*, *медведиця*, *молодиця*, *невістка*, *скорчена*, *сляка*). У «Словарі української мови» (1907–1909 рр.) Бориса Грінченка зафіксовано вже 935 назв осіб жіночої статі, а найбільший тлумачний «Словник української мови» в 11 томах (1970–1980 рр.) містить близько 3500 фемінітивів [3].

У наукових розвідках І. І. Огієнка та М. Д. Гінзбурга потрапляємо на гіпотези, що гендерні мовні особливості були витіснені з української мови у 30-х роках ХХ ст. під впливом мовної політики СРСР. Відродження українських фемінітивів розпочалося з 1991 року із відродженням української мови в усіх галузях життєдіяльності України. Ці процеси значно інтенсифікувалися після ухвалення 22 травня 2019 року Кабінетом міністрів України постанови № 437 «Питання українського правопису», якою схвалено нову редакцію «Українського правопису».

У засобах масової інформації активно почали обговорювати зміни правописних норм, пропагуючи серед інших змін утворення і використання фемінітивів. При цьому журналісти покликаються на пункт 4 параграфу 32 нормативного кодексу української мови. Зазначений параграф унормовує правопис суфіксів в українській мові, а в пункті 4 йдеться про те, що за допомогою суфіксів -к-, -иц-, -ин-, -ес- та інших від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим при цьому є суфікс -к-, бо він приєднуваний з різними типами основ: *авторка*, *дизайнерка*, *директорка*, *редакторка*, *співачка*, *студентка*, *фігуристка* та ін. Суфікс -иц- приєднуємо насамперед до основ на -ник; *верстатниця*, *набір-*

ниця, порадиця та -ень: учениця. Суфікс -ин- сполучаємо з основами на -ець: *кравчиня, плавчиня, продавчиня*, на приголосний: *майстриня, філологиня, біологиня*. Суфікс -ес- рідковживаний: *дияконеса, патронеса, поетеса* [4, с. 35].

Хоча в новій редакції правопису нічого не сказано про стилюву регламентацію назв осіб жіночої статі за професією чи галуззю наукових знань і не змінилися закони України щодо назв професій та назв осіб за галузями науки, в мовленні засобів масової інформації почався «словотвірний бум» фемінітивів, зокрема, нийпродуктивнішими словотвірними моделями стали:

1) приєднання до безсуфіксного складного іменника чоловічого роду з основою на -лог, -граф, -гог суфікса -ин(я): *біолог - біологиня, геолог - геологиня, географ - географиня, культуролог - культурологиня, психолог - психологиня, філолог - філологиня*. Фомін насупився, зітхнув і, щоб перевести розмову, запитав: — Дружина ваша, вона теж геологом працює? — Так, — усміхнувся Александров, — справжня *геологиня!* (І. Єфремов «Юрта Ворона»). — У цей час дитині треба більше підтримки вчителів і батьків. Ідеально, коли в її житті саме в цей момент з'явиться авторитетний дорослий — тренер чи шкільний вчитель. Найбільше вирає той дорослий, який пам'ятає, що це визріває особистість, — додає *психологиня* («Нова освіта», 17.10.2019). *Політологиня* наголосила, що історія з дебатами цілком логічна, якщо дивитися на неї у світовому контексті («Українське радіо», 03.02.2020). Тамара Марценюк — *соціологиня* та *гендерна дослідниця, доцентка кафедри соціології Києво-Могилянської академії*. Вона досліджує соціальну структуру суспільства, гендерні відносини та гендерну політику, соціальну нерівність і соціальні проблеми, жіночий, чоловічий та ЛГБТ рухи («Т-громадське», 03.02.2020);

2) приєднання до суфіксальної основи іменника чоловічого роду суфікса -к(а): *архітектор - архітекторка, економіст - економістка*, наприклад: *Львівська архітекторка власним коштом ремонтує віллу 19-го століття* («Галичина», 02.03.2020). «Україна зараз вирає від цього періоду світового економічного зростання, але в момент, коли криза почнеться, почнеться відтік капіталу з України, тому що Україна є дуже ризиковою економікою, і в будь-який момент кризи інвестори починають виводити свій капітал з країни з підвищенням рівнем ризику», — пояснила *економістка* («Т-громадське», 03.02.2020);

3) від основи складних іменників чоловічого роду шляхом заміни суфікса -ець на суфікс -иц(я): *мистецтвознавство - мистецтвознавиця, мовознавство - мовознавиця, літературознавство - літературознавиця*. *Мистецтвознавиця* Діана Клочко стала цьогорічною лауреаткою премії ім. Юрія Шевельова за свою книгу «65 українських шедеврів. Визнані й неяви» (Є. Луценко «Т-громадське», 17.22.2019). *Літературознавиця* Тамара Гундорова — про те, що може дати українська література сучасній людині (Т. Прокопишин, Д. Павлов «The Ukrainians та Reporters», 01.03.2020).

Почали використовувати іменники жіночого роду для називання осіб за науковими ступенями та вченими званнями, наприклад: *В інтерв'ю для The Ukrainians докторка філологічних наук і завідувачка відділу теорії літератури Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України розповіла, чому письменниця Ольга Кобилянська протестувала проти біологізму, Каменярь виявився не каменярем, а Шевченко — дармограсем, а також, чим література може бути корисною для*

сучасної людини (Т. Прокопишин, Д. Павлов «The Ukrainians та Reporters», 01.03.2020). *Вперше в історії Університету проєкторкою з наукової роботи є жінка – докторка економічних наук Оксана Жилінська*. Також варто відзначити, що нині жінки-дослідниці очолюють 8 структурних підрозділів Університету: *ННЦ «Інститут біології та медицини» – директорка, докторка біологічних наук Людмила Остапченко, Інститут післядипломної освіти – директорка, докторка економічних наук Наталія Ткаченко, Інститут права – в.о. директора, докторка юридичних наук Олена Орлюк, Інститут управління державної охорони – в.о. начальника, кандидатка юридичних наук Оксана Горова, економічний факультет – пані декан, докторка економічних наук Анжела Ігнатюк, механіко-математичний факультет – пані декан, докторка фізико-математичних наук Оксана Безуцук, факультет соціології – пані декан, докторка соціологічних наук Валентина Чепак, підготовче відділення – завідувачка, кандидатка філологічних наук Галина Усатенко* (Сайт Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка).

А отже, завдяки журналістам і засобам масової інформації фемінітиви-новотвори активно входять у мовленнєву практику українців, хоча ці процеси неоднозначно трактують науковці й державні посадовці. У Міністерстві соціальної політики України рекомендують, назви посад (професій) у штатному розписі визначати відповідно до Національного класифікатора України «Класифікатор Професій» ДК 003:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 за № 327, де назви посад (професій) наводять у чоловічому роді, окрім назв, які використовують тільки у жіночому роді, оскільки ці посади за традицією обіймають лише жінки, наприклад: *друкарка, економка, нянька, покоївка, швачка*. Звісно, є питання щодо довершеності цього закону, оскільки, як бути, коли на цю посаду буде претендувати чоловік?

Щоб усунути окремі недоліки, Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18 серпня 2020 року за № 1574 внесено зміни до національного Класифікатора професій, зокрема запроваджено паралельне використання назв професій: «*сестра медична*» і «*брат медичний*», «*акушерка*» і «*акушер*», «*санітарка*» і «*санітар*» та усіх посад медичних працівників, до яких входять ці назви. А також зазначено, що «за потребою користувача, при внесенні запису про назву роботи до кадрової документації окремого працівника, професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує відповідні роботи (відповідно до пункту 4 параграфу 32 Українського правопису, схваленого постановою Кабінету Міністрів України від 22.05 № 432). Наприклад, *інженер – інженерка, верстатник широкого профілю – верстатниця широкого профілю, соціолог – соціологиня*» (процитовано мовою оригіналу). Однак це ще не дає усіх підстав вважати ці назви офіційними.

Мовознавці дотримуються позиції про недоцільність використання фемінітивів-неологізмів в офіційному мовленні. Так, на думку доктора філологічних наук О. Д. Пономарева, біологиня, філологиня, філософиня – це розмовні назви студенток біологічного, філологічного, філософського факультету. «В офіційно-діловому мовленні перевага віддається формам чоловічого роду, навіть коли є жіночі відповідники в загальнонародній мові. Адже в діловому спілкуванні підкреслюється не стать людини, а її службове й соціальне становище» [5, с. 144]. Про норматив-

ність вживання іменників чоловічого роду для називання жінок за професією говорить К. Г. Городенська. Хоча в українській мові наявні словотвірні засоби, які дозволяють розширювати цю традицію, механічне слідування мовній моді може призвести до виникнення недолугих новотворів на зразок *вождиця, ворогиня, математикиня, мерка, політикеса* тощо, які представники Інституту української мови Національної академії наук України кваліфікують як фонетичне й структурне насилля над мовою.

Використання іменників жіночого роду на позначення осіб за фахом, професією, посадою, науковими ступенями, вченими званнями може призвести до неоднозначного сприйняття змісту висловлення, наприклад: *Марія Мезенцева – одна з кандидаток на посаду президента ПАРЄ у 2022 році*. З цього висловлення розуміємо, що на посаду претендують тільки жінки. За традицією в таких випадках використовують відповідні іменники чоловічого роду: *По закінченні навчання випускники отримують кваліфікацію філолога. Ольга Броварець – український біофізик, доктор фізико-математичних наук, провідний науковий співробітник відділу молекулярної та квантової біофізики Інституту молекулярної біології і генетики НАН України. Лауреат численних премій, автор понад 60 наукових праць, опублікованих переважно у провідних міжнародних виданнях*. Такі назви відповідають законодавству України та підтверджені відповідними документами: стандартами вищої освіти, класифікатором професій, дипломами тощо.

Висновки. Назви осіб є відкритою системою мови, яка реагує на вимоги часу. Мова постійно розвивається, одні слова несподівано з'являються і так же несподівано зникають з мовного обрїю, інші закарбовуються в мові на віки. Час і суспільство вирішують: чи мають вони право на життя, чи є лише тимчасовим віянням мовної моди. Дослідження словотвірних типів назв осіб за галузями науки не втрачають своєї актуальності. Перспективним, на нашу думку, є питання утворення назв осіб за науковими спеціальностями і спеціалізаціями.

Література:

1. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 328 с.
2. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є., Українська мова. Морфеміка і словотвір : Навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 200 с.
3. Брус М.П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування : монографія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Частина перша. 440 с.
4. Український правопис . Харків : Фоліо, 2019. 348 с.
5. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови : Підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

Dziubak N. Names of people by fields of science in Ukraine: etymological, word-forming and functional aspects

Summary. The problem of naming people by branches of science in Ukraine has been raised in scientific research. The study of this layer of vocabulary took place in Ukrainian linguistics only in relation to the analysis of names of people by occupation, profession, or in the light of studying the peculiarities of the functioning of femininities, so it needs detailed analysis and description.

The aim of the article is to find out the etymological, word-forming and functional features of the names of people by the fields of science in Ukraine.

The study of the semantic group of names of people by the fields of science helped to solve a number of problems, including their origin, word-formation peculiarities, functional potential, usage in formal and informal communication, style marking, compliance with Ukrainian legislation and also norms of modern Ukrainian literary language.

During the study it has been defined that most names of people by the fields of scientific knowledge are the borrowings from Greek, Latin, French, German and other Western European languages, formed by typical word-formation models that form four word-formation types. Preference is given to words motivated by simple or complex names of nouns-names of the field of science, formed by the suffix method. The individual names of the analyzed group are formed on the basis of the Ukrainian language.

The official names of people by the field of science are masculine nouns, but modern language processes, due to the predominance of democracy, modernism and feminism, have led to the emergence of this semantic group of femininities that function as unofficial names in modern Ukrainian.

In the scientific article the word-forming types of names of females by the field of scientific knowledge have been analyzed, three the most common models of their creation have been identified, examples of the use of words of this semantic group have been given, as well as scientific degrees and academic titles in the language of media and official business speech. On the basis of current legislation, norms of Ukrainian spelling and opinions of modern linguists analysis, the inexpediency of using femininities to name people by academic degree, academic title, field of research in documents and official speech has been substantiated.

In the concluding part of the scientific research the author emphasizes the urgency of studying the problem of naming people in the modern Ukrainian language and communicative practice of Ukrainians, while determining the prospects of scientific studying of forming the names of people by scientific specialties and specializations.

Key words: word formation, word-forming type, word-forming model, names of people by fields of scientific knowledge.

*Євдокимова І. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

*Савілова Л. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

*Хапіна О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

МОВЛЕННЄВА МАСКА КОМАНДИРА В УСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів інтонації, які сприяють реалізації мовленнєвої маски командира в усному англомовному військовому дискурсі. Мовленнєва маска відноситься до складної комунікативної стратегії, в процесі якої координуються два стилі спілкування: особистісний та обраної маски, яка є обмеженою часом та закінчується з переходом до іншого виду дискурсу. Рольове перевтілення відбувається завдяки імітації іншої мовленнєвої поведінки, яка реалізує основні функції перевтілення: маніпулятивну, імідж творчу, ігрову та самовираження.

Мовленнєва маска командира покликана задля виконання функції управління міжособистісними стосунками, у ході якої відбувається регуляційна комунікація, яка характеризується застосуванням формального діалогу, шаблонного виразу обличчя, жестів та засобів мови.

Команди рухів на плацу носять спонукальний характер, складаються з одного стислого та клішованого речення, включають 1-3 слова, які поділяються на 1-2 синтагми. Команди створюються завдяки дуже високого ступеня гучності, широкого діапазону, наявності коротких або середніх пауз всередині фрази та середньої тривалості пауз між фразами, швидкого темпу вимови ключових слів, низького висхідного термінального тону першої синтагми та низького низхідного термінального тону другої синтагми.

Характеристики голосу відносяться до необхідних знань та вмінь, якими повинна володіти «мовленнєва маска військового командира». Невербальні акустичні засоби допомагають створювати образ лідера. У ході дослідження серед найголовніших було виділено: міра гучності, проєкція на відстань до адресату, виразність вислову, модуляція голосу, різкість подачі команди.

Гучність є компонентом інтонації прямо залежним від відстані до адресату та має фізичні характеристики, при якій коректна гучність створюється при напруженні діафрагми та ненапружених голосових зв'язках; «докричаться» до самої дальньої людини-солдата (кадета) – функція проєкції на відстань до адресату; чітка вимова команд відноситься до вдалого виконання мети дискурсу; різкість вимови фраз прямо залежна від якості команди та відбудовує ідеальне інтонаційне завершення дискурсу.

Ключові слова: мовленнєва маска, команда, інтонація, гучність, синтагма.

Постановка проблеми. Мова відображає усі сфери життєдіяльності людини, створюючи особливі образи в різних галузях інституціонального дискурсу. Роль та функцію, яку виконує людина у суспільстві, відображається на її мовленнєвій поведінці, що проявляється у створенні особливих ролей – масок, які умовно «надіває» адресант. Виділення маски командира, а саме відзначення його інтонаційних характеристик, які притаманні усній англійській мові, є невивченим колом у сфері мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато відомих вчених досліджували термін маску у різних галузях науки: вчасності у лінгвістиці, літературознавстві. Даний феномен становив предметом вивчення цілого ряду науковців зокрема Виноградов В.В., Винокур Т.Г., Голубева І.В., Земска О.О., Китайгородська М.В., Розанова Н.Н., Ільїн Є.П., Іссерс О.С., Кузнецова О.О., Лотман Ю.М., однак кожний фахівець розуміє його згідно з метою дослідження. Серед останніх робіт, присвячених масці, можливо виділити дослідження Попової О.С., Стерніна І.О., Тюпи В.І., Шмелевої О.Я., Шмелева О.Д., Шпільмана М.В. Аналіз останніх досліджень показав, що, незважаючи на значні досягнення та класифікації, мовленнєва маска саме військового мовця-командира ще не була досліджена.

Інтонація мовленнєвої маски відрізняється від сфери застосування та функцій виконання. Немає заперечень щодо стилю та форми звернень, якщо порівнювати мовлення вихователя у дитячому садку та командира при виконанні строєних кроків та рухів. Кожний з даних дискурсів має свої особливості.

Метою статті є аналіз компонентів інтонації, які використовують мовці у процесі військового дискурсу, відтворюючи маску командира.

Об'єктом дослідження виступає усний англійський військовий дискурс, предметом – команди командира задля виконання строєних кроків та рухів.

Виклад основного матеріалу. Поняття мовленнєвої маски актуально для філологічних досліджень, адже вона дозволяє виокремлювати комунікативну поведінку у різних видах дискурсу. У даній роботі ми, вслід за Шпільман М.В., під мовленнєвою маскою розуміємо складну комунікативну стратегію, яка припускає наявність двох стилів спілкування. Перший з яких є відображенням мовленнєвого портрету саме людини, другий – передає стиль спілкування обраної маски та функції, які їй притаманні [1].

Друга маска є обмеженою часом, наприклад, виконанням обов'язків у інституціональному дискурсі, в якому відбувається інше лексичне та стилістичне забарвлення компонентів мови, що відображається і на рівні інтонації. Імітація певної інституціональної поведінки включає іншу манеру говоріння, яка повинна передавати уяву соціуму про даний образ.

Дослідник Стернин І.О. при вивченні мовленнєвої маски вказує на обмеження часу даної комунікативної ролі [2, с. 81]. Перетворення на іншу мовну особистість з тимчасовим виконанням ролі зазначено і у роботі Яковлевої О.О. та Ситникової О.О. [3, с. 3].

Саме на рольове перевтілення, яке передається завдяки імітації іншої мовленнєвої поведінки, наполягає інший дослідник Морева О.Н. [4, с. 442]. Яковлева О.О. та Ситникова О.О. під «мовленнєвою маскою» розуміють специфічний стиль комунікації мовленнєвої особистості, яка формує мовленнєвий образ адресанта, манеру поведінки, що виражається у мовленнєвих діях [3].

Як вказує науковець Шпільман М.В., комунікативна стратегія «мовленнєвої маски» повинна включати чотири функції, серед яких виділяються: маніпулятивна, імідж творча, ігрова та самовираження [1]. Яковлева О.О. та Ситникова О.О., говорячи про перевтілення у іншу мовленнєву особистість, включають момент акторства, гри та втілення у образ [3, с. 3].

Як правило, комунікативна стратегія «мовленнєва маска» формується на основі загальної уяви про риси характеру, рівень освіченості, мовленнєву культуру, комунікабельність людини як представника певної професії та соціальної приналежності.

За Яковлевою О.О. та Ситниковою О.О. дана маска моделюється на основі опиту індивідууму, його уяві о типах та формах комунікації, типах комунікантів [3, с. 3]. Науковці виокремлюють її у комунікативну стратегію вищого порядку, якій приманна зміна та модифікація. Залежно від ситуації дискурсу та характеристик іншого комуніканта, мовленнєва особистість постійно «корегує» маску, при цьому у кожному випадку відбувається створення неповторного образу, при якому зовнішня мовленнєва структура маски зберігається [3].

Так, як у даній статті обрано мовленнєвий образ військового командира, тож манера мовлення повинна передавати означений характер та якості, які йому притаманні у суспільстві.

Командир виступає членом військової організації, функція якого здійснювати управління у процесі вирішення управлінських завдань, серед яких виділяють: постановку цілей; прийняття рішень; розробку способів і прийомів управління для досягнення поставлених цілей; організацію спільної діяльності людей для виконання прийнятих рішень [5, с. 3].

«Одягаючи маску», командири грають (виконують) задалегідь визначені ролі, хоча як особистості можуть давати власну інтерпретацію цих ролей.

Шипіцин С. виділяє 10 управлінських ролей – масок, які з'являються залежно від ситуації. Дані ролі-маски можливо виокремити у наступні групи: міжособистісні, інформаційні

й за прийняттям рішень. Перша категорія масок використовується для побудови міжособистісних стосунків; друга – для побудови інформаційних систем, а третя – для прийняття управлінських рішень.

Задля реалізації міжособистісної ролі виділяють маску головного керівника та лідера; інформаційної ролі – виокремлюють маску збирача інформації, розповсюджувача інформації та представника; ролі за прийняттям рішень: маску підприємця, що усуває порушення (менеджер кризових ситуацій), розподільника ресурсів, той, хто веде переговори [5, с. 9].

У даній статті розглядається маска військового лідера – командира, який здійснює комунікацію з підлеглими під час тренувань злагоджених рухів. Дана форма комунікації відноситься до інформаційного процесу, у ході якого відбувається передавання певних повідомлень.

Комунікація носить односпрямований характер, який не передбачає суб'єкт-суб'єктної взаємодії. При означеній комунікації відбувається реалізація регуляційно-комунікативної функції: командир здійснює регуляцію поведінки інших людей і реагує на їхні дії [6, с. 64]. Крім того, у командах тренувань рухів, згідно класифікації науковця Бацевич Ф.С., реалізується координаційна функція, що сприяє узгодженню дій комунікантів [7].

У ході тренувань командир здійснює мотиваційну, діяльницьку та соціальну комунікацію. Згідно психологічних цілей і властивостей втілюється так званий «контакт масок». Лаптіпов Р.А. робить висновок, що впродовж такого формального діалогу застосовується шаблонний набір масок та притаманний їм набір виразу обличчя, жестів та засобів мови [8].

Інтересним висновкам дійшли науковці Піз А. і Піз Б. у ході дослідження за мовою рухів тіла: передача інформації відбувається завдяки вербальним засобам тільки у 7% випадків; звуковим засобам, які включають тон голосу та інтонації звуку – на 38%, а невербальним засобам – на 55% [9]. Невербальні засоби спілкування можуть бути трьох типів: візуальні; акустичні (звукові): пов'язані з мовою / не пов'язані з мовою; та тактильні: пов'язані з дотиком.

Розглядаючи невербальні засоби: акустичні або звукові, саме ті, які пов'язані з мовою, наполягаємо, що самим вагомим впливом при створенні мовленнєвої маски командира відіграють інтонація, гучність, тембр, тон, ритм, висота звуку, мовні паузи та їх локалізація в тексті [6].

Гучність голосу дуже важливий компонент організації команди, бо вона є дистанційною, направлена на певну соціальну групу адресатів-виконавців, які знаходяться на відстані. Ніколаєва Ж. у дослідженні «Основи теорії комунікації» відносить гучність голосу до акустичного засобу кодування невербальної інформації, динаміка змін якого, особливо збільшення гучності, є засобом впливу на адресата, що передає посилення спонукання команді [10, с. 130].

Як показав аналіз матеріалу дослідження, команди рухів на плацу носять спонукальний характер, складаються з одного речення, включають 1-3 слова, які поділяються на 1-2 синтагми.

Лінгвіст Таранець В.Г. у монографії «Енергетична теорія мови» під синтагмою розуміє одиницю мови більш тривалу, ніж фонетичне слово, яка представляє собою структурну одиницю вищого порядку, включаючи одне або декілька фонетичних слів [11, с. 82].

Одиницею дослідження даної статті є саме синтагма, завдяки якій реалізуються прикази мовленнєвої маски командира

у стислій, клішованій формі. Проведений аналіз щодо структури повідомлення та кількості синтагм, які складають команду, слід зазначити, що у 90% матеріалу речення склалися з 2-х синтагм, перша з яких передає команду підготовки до наступної дії, інша – команду виконання, в останній з яких означається коли і у якому напрямку треба робити наступні рухи.

Вербальний засіб команд рухів відноситься до спонукальних речень, які існують у двох видах: завдяки імперативним конструкціям, в яких імператив локалізується на початку (*dress right*) чи наприкінці (*forward march*) команди, та неімперативним бездієслівним командам (*dismissed*), що характерно для окремих команд, у ході яких підготовча команда та команда виконання збігаються та представляють єдине ціле, що відзначається на рівні інтонації.

Аналіз манери комунікації, змін інтонації адресантів-військових командирів дозволяє зробити висновок про єдність манери спілкування мовців. У ході дослідження практичного матеріалу було виділено наступні інтонаційні характеристики оформлення команд: дуже висока гучність, широкий діапазон, наявність коротких або середніх пауз, швидкий темп вимови ключових слів. Висота тону досліджених команд формується згідно структури англійського непитального спонукального речення.

Як зазначає дослідник Светозарова Н.Д., односкладні висловлювання характеризуються висхідно-низхідним рухом мелодії в англійській мові, однак у більшості випадків переважає низхідна закономірність [12].

Фонетист Таранець В.Г. наполягає, говорячи про інтонацію завершення у більшості мов, що вона характеризується висхідно-низхідною зміною акустичних характеристик, в яких максимальні значення притаманні початку синтагми [11, с. 83].

Аналіз висоти тону практичного матеріалу статті дає право наголосити, що перша синтагма вимовляється висхідним рухом мелодії, друга – низхідним, якщо речення складається з двох синтагм. Проілюструємо: /right | \face |.

Протягом дослідження було виділено окрема група нечисельних команд, в якій відбувається збіг двох фаз команди, у результаті чого створюється єдина команда, мелодійний контур термінального тону якої також є низхідним. Виокремлена група завжди має відмінні характеристики: синтагми вимовляються гучніше. Наведемо приклад: *Fall it, at ease*.

Застосування першої команди вимагає від адресата «зібратись у строй для виконання подальших вправ». Дана команда відома всім підлеглим і виступає фактором-сигналом привернення уваги, який вимагає від підлеглих моментальної стрімкої дії-руху до побудови на плацу.

Друга команда, яка перекладається як «вільно», є індикатором сигналу до відпочинку.

Значний вплив на формування англомовної усної маски командира оказують певні характеристики голосу, які відносяться до невербальних акустичних засобів та характеристик лідера, серед яких виокремлюють: міру гучності, проекцію на відстань до адресату, виразність вислову, модуляцію голосу, різкість подачі команди. Розглянемо дані компоненти більш детально.

Гучність виступає невід'ємним компонентом військового дискурсу, яку необхідно враховувати протягом команди. Слід пам'ятати, що гучність залежить від відстані адресанта до адресату, від кількості реципієнтів, місця та повинна бути врахованою в процесі комунікації. Створення коректної гучності має фізичні параметри, при яких діафрагма людини напружу-

ється, при чому горло та голосові зв'язки залишаються ненапруженими. Дане вміння командира відпрацьовується багатьма усними та дихальними вправами протягом навчання.

Проекція на відстань до адресату – друга характеристика вміння командира, який повинен «докричатись» до самої дальньої людини – адресата-солдата, наприклад. Проекція голосу відтворюється на основі цілої ланцюжка вмінь керувати своїм тілом: правильною осанкою, диханням, розслабленим горлом та напруженою діафрагмою.

Виразність вислову створюється завдяки чіткому вимовленню кожного звуку-слову команд для створення впевненості, що повідомлення зрозуміло всіма співрозмовниками комунікації – строю кадетів.

Зміна висоти тону, яка прямо пов'язана з модуляцією голосу, володіє своїми закономірними засобами. Слід зазначити, що початкова команда починається на нормальному рівні голосу людини, впродовж якої впроваджується збільшення тону, створюючи низький висхідний ядерний тон. Синтагма другої частини команди, яка вказує на час виконання дії, вимовляється низьким низхідним термінальним тоном, дихання теж створюється через діафрагму.

Останнім індикатором вміння створювати усну маску військової команди виступає стрімкість вимови ключових слів. Різкість вимови команди прямо залежна від якості команди та відбудовує ідеальне інтонаційне завершення. Після різкої вимови слова-синтагми, яка потребує контролю, впевненості та рішучості від адресанта, як правило, відбувається тогочасне виконання руху. Означена модуляція голосу неможлива без знання команд взагалі та емоційного використання всіх вище розглянутих елементів.

Висновки. Усна англомовна мовленнєва маска військового командира – тимчасове рольове перевтілення задля реалізації міжособистісної ролі головного керівника/лідера, яке передається завдяки імітації мовленнєвої поведінці згідно нормам, встановленим в інституціональному військовому дискурсі. Комунікація, яка виступає одночасним втіленням багатьох компонентів, носить односпрямований характер, який не передбачає суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Мотиваційна, діяльнісна, соціальна комунікація сприяє реалізації регуляційно-комунікативної функції, у ході якої командир здійснює корегуючі поведінку адресатів-підлеглих і реагує на їхні дії.

Інтонація та модуляція голосу відносяться до невербальних звукових засобам впливу, які грають одну з самих важливих функцій при передачі інформації.

Аналіз матеріалу дослідження дав змогу виділити певні риси мовленнєвої маски військового командира: команди рухів на плацу носять спонукальний характер, складаються з одного речення, включають 1-3 слова, які поділяються на 1-2 синтагми, що дозволяє стверджувати: прикази мовленнєвої маски командира реалізуються у стислій, клішованій формі. Синтагми поділяються на дві частини за інтенцією та лексичним наповненням: підготовку до наступної дії та час і напрямок руху.

Дослідження інтонаційних засобів, притаманних військовим командам виокремлюють: надзвичайну гучність, широкий діапазон, наявність пауз короткої або середньої тривалості, швидкий темп вимови ключових слів; перша синтагма вимовляється висхідним рухом мелодії, друга – низхідним.

Значний вплив на формування англомовної усної маски командира оказують характеристики голосу, які є невербальними акустичними засобами та характеристиками лідера, серед яких виокремлюють: міру гучності, проекцію на відстань до адресату, виразність вислову, модуляцію голосу, різкість подачі команди.

У даній статті предметом аналізу являлась маска, яка відноситься до міжособистісної ситуації спілкування. Невирішеним питанням щодо їх структури та інтонаційних засобів залишаються наступні військові маски реалізації управління: інформаційна та за прийняттям рішень, що складатиме коло інтересів наступних робіт.

Література:

1. Шпильман М.В. Коммуникативная стратегия речевая маска (на материале произведений А. и Б. Стругацких): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 - русский язык (филологические науки). Новосибирск, 2006. 229 с.
2. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие. Воронеж, 2001. 252 с.
3. Яковлева Е.А., Ситникова Е.А. Речевая маска «шутник» в уфимском медиатексте. URL: http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/20860/Stat%27_ua_Lesosibirsk.pdf?sequence=1. (Дата звернення 01.02.2022).
4. Морева А.Н. Типология речевых масок в жанре литературной рецензии (на материале «Литературной газеты»). *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, 2014, No 1 (1). С. 442–447.
5. Шипіцин С. Методична розробка для проведення лекції No 5 з навчальної дисципліни «Основи військового управління (у т.ч. штабні процедури НАТО)». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого військово-юридичний інститут, кафедра підготовки офіцерів запасу. Харків. С. 1-9. "URL: http://nulau.edu.ua/materials/files/caf_v1/0290/01.pdf (Дата звернення 07.02.2022).
6. Культура відносин у військовому колективі. Порадник командира: метод. посіб. / за заг. ред. Н.А. Агаєва. Київ: Видавничий дім «Освіта України», ФОП Маслаков Р.О., 2021. 121 с.
7. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: «Академія», 2009. 376 с.
8. Лаптыпов Р.А. Интернет-революция. Свободная мысль. 2012. No 9. С. 32–34.
9. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Київ: КМ-БУКС, 2015. 416 с.
10. Николаева Ж. Основы теории коммуникации. Улан-Удэ: ВСГУТ, 2004. 274 с.
11. Таранец В.Г. Энергетическая теория речи: монография. 2-е изд. доп. Одесса: Печатный дом, 2014. 188 с.
12. Светозарова Н.Д. Характеристика основных мелодических типов в интонации немецкого языка: дис. ... канд. филол. наук. Л., 1970. С. 17-148.

Yevdokimova I., Savilova L., Khapina O. Speech commander mask in oral English military discourse

Summary. The article is devoted to the research of intonation means contributing to the realization of the commander speech mask in the oral English military discourse. The speech mask is referred to as a complex communication strategy which coordinates two styles of communication: personal and a chosen one, where the last is limited in time and ends with the transition to another type of discourse. Role change is realized due to the imitation of other speech behavior, which implements the main functions of its shift: manipulative, image creative, gamy and self-expressional.

The commander's speech mask appears to perform the function of interpersonal relation coordination during a regulatory communication, which is characterized by the usage of formal dialogue, stereotyped facial expressions, gestures and means of speech.

Commands of movements on the square are motivating, insistent and demanding. They consist of one short clichéd sentence of 1-3 words which form 1-2 phrases. Commands are created due to very high loudness, wide range, pauses of short or medium duration within the phrase and medium duration between phrases, quick tempo of its keywords, low rising terminal tone of the first sense-group and low falling terminal tone of the second intonation-group.

Voice characteristics are of primary importance in the military discourse. They refer to the necessary knowledge and skills that a "military commander's speech mask" must possess. Non-verbal acoustic devices help creating the image of a leader. During the research there have been differentiated the most important characteristics: the rate of loudness, projection of the voice to the recipient at a distance, distinctiveness of speech, modulation of voice, sharpness of command.

Loudness is a component of intonation directly dependent on the distance to the recipient and implies special ability of physical characteristics such as the tension of the diaphragm and untensioned vocal cords; to be heard by the farthest soldier (cadet) that is the function of projection at the distance to the recipient; distinctive pronunciation of commands is directly correlated to the successful realization of the purpose of discourse; the sharpness of the pronunciation of phrases depends on the quality of the command and rebuilds the perfect intonation of the military discourse.

Key words: speech mask, command, intonation, loudness, intonation-group.

Зевако В. І.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського

ПРО УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКІ МІЖМОВНІ ЗВ'ЯЗКИ У ЧАСТИНІ СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВОРІВ (СПРОБА ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ)

Анотація. У статті з'ясовується етимологія лексем з коренями *-пряд-*, *-прат-*, що функціонують в одній зі східнополіських говірок Чернігівщини.

У процесі аналізу враховано той фактор, що північна частина Новгород-Сіверщини за певними фонетичними й лексико-граматичними ознаками виділяється з-поміж інших діалектів ареалу деякими білоруськими особливостями. Серед них відзначено специфіку наголошеного й ненаголошеного вокалізму, м'якість приголосних перед голосними переднього ряду, протетичні приголосні, характерні форми прикметників і дієслів.

Виявлення етимологічних зв'язків у групі лексичних одиниць з коренями *-пряд-*, *-прат-*, уживаних на північ від Новгорода-Сіверського, є метою роботи. Відзначено, що такі форми поодинокі фіксуються на теренах південної частини району, разом з тим вони широко представлені в літературній білоруській мові та її діалектах.

У процесі дослідження встановлено, що внутрішня форма інфінітива *прати* (псл. **pręsti*, **prędo*) – дія, якій властиві натягування, розтягування. Ця ж сема є ключовою для іменника *пратло*. Дієслово *пратати* 'рухатись, бігати туди-сюди', похідне від багатозначного псл. **prędati* 'кидатися, стрибати', 'робити різкі рухи', пов'язане з псл. **pręsti* 'прати'. У свою чергу, спорідненість *пратати* з *пруд*, *прудкий* надає дієслову додаткової конотації з ознакою швидкого повторюваного руху. Через спільну сему 'різкий рух' проглядається зв'язок між інфінітивом *пратати* й полісемічною дієслівною формою *пратати* (псл. **prędati*) 'рвати, розчищати (землю)', яка в говірці функціонує у значенні 'тяжко напружатися'; 'заощадити', 'сховати (перен. з'їсти)'. Окрім того, словоформа *пратати* (псл. **prędati*) 'робити різкі рухи', 'накидати' корелюється з [напратати] й матеріалізована у говіркових формах *напратати*, *напранути* 'вдягнути'. Отже, здійснений аналіз доводить етимологічну спорідненість діалектних форм з коренями *-пряд-*, *-прат-*, похідних від первинних псл. **prędati* (**pręsti*) і **prędati*.

Ключові слова: східнополіський говір, лексико-семантична система, етимологічний аналіз, тлумачний словник, етимологічний словник.

Постановка проблеми. За певними фонетичними й лексико-граматичними особливостями серед східнополіських говірок української мови виділяються говірки північної частини Новгород-Сіверського району.

Фонетичні й граматичні ознаки таких говірок визначив свого часу І. Матвіяс: елементи якання, м'якість приголосних перед відповідниками давніх *i* та *e*, називний відмінок прикметників і займенників середнього роду на *-оіе*; збереження

основ на *z*, *k* у крайніх членах дієслівної парадигми; дієслова першої особи множини теперішнього часу I дієвідміни на *-ом*: *не'сом* [1, с. 33].

Про специфіку говірок на північ від Десни говорить Ю. Шевельов, виокремлюючи характерне для них акання, м'які (або напівпом'якшені) приголосні перед *i* (ба навіть перед *y*!), протетичний *v* перед наголошеним *o* (*vózero*) та форму прикметників сер. роду на *-oje* (проти форм на *-eje* в решті поліських говірок: *bíloje ~ bíleje*). Такі риси, зазначає автор, є в ґрунті речі білоруські, хоч і мають певні українські нашарування, накладені на них упродовж трьох останніх століть [2, с. 975].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про те, що східнополіський говір не становить однотипного утворення, пише М. Железняк. Автор виділяє тут три окремі групи говірок: південні, північні, східні. Особливості північної групи пояснюються взаємодією з білоруськими говірками [3, с. 674].

У лінгвогеографічному аспекті східнополіські говори досліджували К. Михальчук, В. Ганцов, І. Зілінський, Ф. Жилко, І. Матвіяс, Н. Дейниченко, В. Куриленко, Є. Черепанова, О. Бабічева, О. Бірюк.

Синхронічний і діахронічний аналіз окремих мовних підсистем, у тому числі, лексичної, здійснювали у своїх дослідженнях О. Курило, Т. Назарова, П. Лисенко, В. Мойсієнко, Л. Дорошенко, В. Бережнюк, М. Поістогова, Л. Дика, В. Куриленко, Я. Литвиненко, О. Юсікова, А. Орел, О. Холод'юн, Т. Видайчук, Т. Щербина, в етимологічному аспекті діалектну лексику вивчають Т. Швидкова, Г. Гримашевич, М. Волошиноваї, О. Новицька та ін.

Вважаємо за потрібне продовжувати спроби лексико-семантичних розвідок. Дослідження здійснюється на матеріалі тих східнополіських говірок, що розташовані на півночі Новгород-Сіверського району Чернігівської області та включає часткові діалектні системи сіл Грем'яч, Будище, Рогівка, Лесконоги, См'яч, Мамекине, Леньково, Шептаки.

Українсько-білоруські взаємозв'язки в поліських діалектах відзначали свого часу О. Потебня, В. Ганцов, І. Зілінський, Ф. Жилко, його підтверджують М. Никончук, О. Біла, В. Мойсієнко, Г. Гримашевич. Безперечно, така взаємодія характеризує й східнополіські говірки, про що свідчить повне акання поруч із сильним яканням, рефлексії **Ѣ** та [о] в закритих наголошених складах; твердість [ц] перед голосними непереднього ряду; м'якість приголосних перед [i], [e], елементи цекання і дзекання; усічені закінчення прикметників чоловічого роду однини, нестягнені членні закінчення форм жіночого й середнього родів та множини; дієслово буття у формах *іо*, *іос'т'*, *іос'т'і* тощо.

Отже, вивчення українсько-білоруського діалектного суміжжя залишається одним із завдань історичного мовознавства, що визначає актуальність роботи.

Метою роботи є етимологічний аналіз лексем з коренями *-пряд-*, *-прат-*, уживаних на північ від Новгород-Сіверського, поодинокі представлених на теренах південної частини району, але притаманних білоруській мові.

Реконструючи значення словоформи, застосовуємо лінгвогеографічний (врахування ареалу функціонування лексеми) та порівняльно-історичний (семантико-етимологічний аналіз) методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Східнополіські говори української мови містять значний шар унікальної та досі етимологічно не дослідженої лексики.

Нас зацікавили семантичні зв'язки, що історично склалися всередині двох груп споріднених дієслівних лексем та деяких похідних від них іменників: 1) *'пр'ас'м'і* (*'пр'адка*, *'пр'ажка*, *пр'асла*), *'пр'адат'*; 2) *'пр'атат'* (*на'пр'атат'*, *у'пр'атат'*), *на'пр'атат'* (*на'пр'атац'а*).

Безсумнівно, ключовим серед наведеного переліку є дієслово *'пр'ас'м'і* у значенні 'скручуючи волокна коноплі, льону і т. ін., робити безперервну тонку нитку, пряжу' [4, т. 8, с. 371]. Етимологічний словник, окрім 'сукати нитки, пряжу', подає тлумачення 'ворушити, перебирати (руками, ногами); (очима) раз у раз поглядати' [5, т. 4, с. 620]; близький до першого ще один відтінок семантики 'прясці; віць вяроўку', представлений в етимологічному словнику білоруської мови [6, т. 10, с. 325]. У сіверській говірці лексема функціонує лише в першому з наведених значень.

Етимологія слова базується на висновках, наведених М. Фасмером: псл. **pręsti*, **prędo*, далее сюда же лит. *sprėndžiu*, *sprėndžiau*. *spręsti* «обтягивать, обмерять», лтс. *sprėžu*, *sprėst* «натягивать, растягивать» [7, т. 3, с. 394]. Зокрема в етимологічному словнику УМ читаємо: псл. *pręsti* «прясти», пов'язане з *prędati* «кидатися, стрибати», споріднене з лит. *spręsti* «напинати», *sprindis* «п'ядь», лтс. *spriest* «натягати; міряти» [5, т. 4, с. 620]. Цікаво, що семи, які сформували значення досліджуваного номена 'стрибати, натягати, напинати', розвинулися в похідних словоформах, тією чи іншою мірою представлених у сіверській говірці.

Від *'пр'ас'м'і* утворено *'пр'адка* 'домашній верстат, призначений для ручного прядіння', *'пр'ажка* 'нитка із зсуканих волокон, яку одержують при прядінні' та ін.

У нашій говірці маємо номен *прясло* (звучання з аканьям *'пр'асла*) 'вид огорожі, збитої з двох окремих паралельних горизонтальних жердин, часто необтесаних, розташованих на відстані приблизно пів метра одна від одної, що кріпляться на вертикальних кілках'. Наприклад, *'пр'асла ат_л_скоту гарад'іл'і // на'пр'ас'л'і су'шил'і тр'ан'іо // ста'йт' кала_п'р'асла; н'а'пр'і-гай із пр'асла, 'пр'ас'алца наша на'трухла*.

У літературі зустрічаємо різні тлумачення слова: П. Лисенко пояснює *прясла*, и, ж. як плетену з лози огорожу [8, с. 177]; у значенні 'изгородь, плетень' слово вживається в західнобрянських говорах [9, с. 22].

Дещо вужче розуміння подають інші лексикографічні джерела, наприклад: **ПРЯСЛО** 2, а, сер., діал. Частина огорожі [4, т. 8, с. 371]; **Прясло**, -ла, с. Часть плетня между двумя кольями. [10, т. 3, с. 495]; поруч з [*пр'ясла*] «тин», *пр'ясла* [*прясло*] «кіл в огорожі; частина огорожі» [5, т. 4, с. 620]; **ПРА'СЛА**, -а, ж. Частина агароджы (паміж слупамі). [11, т. 4, с. 366].

В етимологічному словнику білоруської мови з-поміж інших значень (**Пра'сла**, *пра'сло*, *пра'смо* «частка агароджы-паркана паміж двома слупамі»), «пралет плота на даўжыню жердак», «частка сцяны паміж вокнамі»), «праход у плоце», «жердка, якой закладваюць праход у агароджы»), «частка застронка», «некалькі жменяў жтатага збожжа»), «вузкі ўчастак зямлі»), «пасама пражы пры тканні») знаходимо властиве сіверській говірці «плот з неабчасанага коля» [6, т. 9, с. 366]. На думку авторів, лексема похідна від **prędslo*, пов'язаного з *пряду* й споріднена з лат. *sprielis* «склепіння», англ.-сакс. *sprindel* «крюк» [там само], що, своєю чергою, близького з лит. *spręsti* «напинати», лтс. *spriest* «натягати»; те ж знаходимо і етимологічному словнику УМ [5, т. 4, с. 620].

Первинне значення номена *прясло* сіверської говірки, таким чином, окреслюється семою 'натягати': жердини *прясла* горизонтально розтягнені впродовж площі, на відміну від вертикально розміщених дошок паркана. Загалом *прясло* – специфічний тип огорожі, відмінний від інших не лише за типом будови, а й функціонально: його розташовують переважно на нежилых ділянках (городах, садах, сінокосах, випасах), щоб зазначити їхні межі або захистити від худоби. Натомість будинки оточують *за'борам'і*, раніше для цього служили *пл'атні'і* 'тини'.

Дієслово *'пр'адат'* функціонує як ітератив у значенні 'часто рухатися, швидко бігати, набридливо миготіти (перед очима)': *с'ад' / ку'жу / н'а'прадай // кол'к'і буд'іш 'пр'адат' // ча'го_с ти 'пр'адайіш на_хат'і //*

Лексема належить до регіоналізмів, не характерних для поліських говорів, його не фіксують словники П. Лисенка, Б. Грінченка, тлумачні словники української й білоруської мов, проте **ПРЯДАТЬ** у значенні 'прыгаты, скакаты, сгыаты, падаы, отскакываты' знаходимо у В. Даля [12, с. 531] і П. Расторгуева 'бегаты' [9, с. 221].

Значалося, що псл. *pręsti* «прясти» споріднене з *prędati* «кидатися, стрибати» [5, т. 4, с. 620]; у свою чергу, [**пр'я да'ти**] «стрибати», [**пр'я'нути**] «кинути», [**спрянути**] «зникнути» похідне від псл. *prędati* «кидатися, стрибати, скакати», пов'язаного чергуванням голосних з *prędo* «течія», спорідненого з дісл. *spretta* «пробиватися, лопатися», *sprat* «тс», англ. *sprint* «бігти, гребти щодуху» [5, т. 4, с. 619]. В етимологічному словнику білоруської мови **пра'нуць** (*пр'януць*) 'стукнуць, ударыць' (Нас.) також розглядається як похідне від *pręsti* «прясти» й споріднене з *пруд*, *прудкі* [6, т. 9, с. 355]. Крім того, у ремарці до лексеми **напрунуць** повідомляється, що багатозначне псл. **prędati* серед інших мало значення 'робити різкі рухи' [6, т. 7, с. 237].

Таким чином, кореневі чергування носових переднього і непереднього рядів у дієсловах *прясти*, *прядати* і *пруд* 'швидка течія води, ріки', *прудкий* 'швидкий' обумовлюють їхню історичну спорідненість, а тому в діалектній словоформі *прядати* сучасної сіверської говірки присутня сема швидкого повторюваного руху, що надає загальному значенню відповідної конотації.

Інша група дієслів корелюється зі словоформами *'пр'атат'* (*у'пр'атат'*), *на'пр'атат'*, *на'пр'атац'а* і *на'пр'атат'* (*на'пр'атац'а*, *на'пр'анут'*), які перебувають у складних семантичних відносинах.

Першорядним у цій групі слів вважаємо інфінітив *'пр'атат'*, реалізований у конкретних словоформах: *на'пр'атат'* 'назбирати, запасти (сіна, соломи, трави тощо)': *на'пр'атал'і с'а'гол'ата тра'ві ат'нуза кар'ов'і буд'а; на'пр'атац'а* 'напра-

цюватися, тяжко наробитися': *на'прамайіс'а на_пал'і так / шо аж 'св'ечк'і у ва'чах; у'нр'атам' 'з'істи, наїстись': у'нр'атала м'а'сца ку'сочік / м'іску'жар'анк'і у'нр'атау і н'а йон.*

Словник української мови з поміткою *діал.* тлумачить дієслово ПРЯТАТИ як 'прибирати' (4, т. 8, с. 371) або ж ОПРЯТУВАТИ і ОПРАТУВАТИ, ОПРЯТАТИ і ОПРАТАТИ, *діал.* 'прибирати, чепурити' [4, т. 5, с. 731]; у словнику Б. Грінченка читаємо: **пратати**, -таю, -еш, *гл.* 1) Прибирати, убирати. 2) Погребати, хоронити. [10, т. 3, с. 495]

В етимологічному словнику УМ щодо діалектної форми [пратати] «прибирати, хоронити», [прататися] «ховатися» наведено чималий перелік похідних: [пратати на] «збирати в лісі дрова» Нед, [пратання] «роботи, зв'язані зі збиранням урожаю» St sl 10, 94, [за пратка] «схованка», [о прат] «прибирання, порядок, чистота» Ж тощо, р. пратать «ховати», бр. апратаць «очистити; одягти», апранаць «одягти, наряджати», стсл. пратати «придушувати, перешкоджати» – псл. претати, очевидно, з первісним значенням «рвати, виривати, розчищати (землю)» [5, т. 4, с. 620–621].

Саме це первинне значення, ймовірно, відображене в діалектній формі *на'нр'атау:а* 'напрацюватися, тяжко наробитися', не випадково й роботи, пов'язані зі збиранням урожаю, називають саме *пратанням*.

Безумовно, переносне значення 'істи' *нр'атам'* або 'з'істи' *у'нр'атам'* містить сему 'ховати', пор.: [за пратка] «схованка», [у праток] «запас, заощаджене» [5, т. 4, с. 620]. Тому 'запаси збіжжя або сіно для худоби' передається однокореневим дієсловом *на'нр'атам'*.

Багатозначною є лексема *пратать*, і в білоруській мові: 'прыбіраць', 'засоўваць, запіхваць (рукі)', 'прыбіраць, упарадкоўваць, даглядаць', 'хаваць', 'ачыщаць ад карэнняў, кустоў' тощо [6, т. 10, с. 14]. Для нас важливим видається твердження про те, що псл. **претати* з першасним значенням 'рвати, виривати, расчыщаць землю пад сябу', магчыма, зв'язане з **претати*, **прести* з першаснай смантыкай 'рзка рухачь, тузачь' [там само].

Дієслівний ряд *напр'атам' / напр'атау:а* 'вдягати / вдягатися' і похідні зі значенням одноразової дії *напр'анут' / напр'ануц:а* належить до широко вживаних у сіверській говірці: *напр'ан'і ку'хвайку // напр'атайс'а м'ан'л'ей / на вул'іци ма'роз // а та'ди напр'анула ка'жух і пла'ток зав'а'зала // нананп'атайм'а'т'опла'і'кон'ай пасом //*

У Б. Грінченка читаємо: **напрудати** II, **напрудати**. Покрывать, покрыть, накрывать, накрыть; напаяливать, напаяливать [10, т. 2, с. 513].

В етимологічному словнику УМ знаходимо [напрудати] «покривати, накривати, натягати», [напрудати], [напрудка] «брезент, покривало для воза зі шкіри, повсті або ряднини, вимоченої в дьогті»; – давнє похідне утворення від основи псл. *прѣдо*, **прѣдті* (> *прѣсті*), паралельної до *прѣго*, **прѣгті* з первісним значенням «натягати, витягати», звідки походить і *прудати* [5, т. 4, с. 41]. Діалектне значення 'одягати' тут не зафіксовано. Проте в білоруській мові лексема представлена дещо ширшим семантичним діапазоном: **напрудать** 'накрывць': *напрудані яе радном* (гродз), *напрудануца*, *напрудануца* 'накрывцьца'; *напрудануць*, *напрудануць* 'надзець, апрудануць', *напрудануца* 'адзецца, апрудануца', 'укривцьца', рус. діял. *напрудануць* 'надзець, накривцьца', укр. *напруданути* 'накривць, накривць, нацягнуць', незак. *напрудати*. Відать, да псл. **прѣдати*, шматзначнага дзеяслова, які сядо

інших меў значэнне 'рабіць рэзкія рухі', 'накривцьца', гл. *прудануць* 'бегаць' (Растарг.), *прудануць* 'стукнуць, ударіць' (Нас.); збліжэнне з **прѣдати* 'хаваць' праз стадію 'прыбіраць, наряджачь і хаваць нябожчыка', 'апрудануць', да якога Мяркулава адносіць бел. *напрудануць*, *напрудануца*, можа быць другасным [6, т. 7, с. 23].

Досліджувані дієслівні форми доконаного й недоконаного виду функціонують лише у значенні 'вдягати / вдягатися / вдягнути', інколи 'накривати', при цьому мова йде лише про верхній, теплий одяг. Можна *напруданути* кожух, куртку, пальто, але *вдягнути* кофту, сарафан, плаття, штани, *зав'язати* хусту, платок, шаль. Тому зрозуміло, що [напруданути] 'накривати, натягати брезент, повсть' пов'язане з **прѣдті* (> *прѣсті*) 'натягати, витягати', проте діалектне значення 'вдягати, вдягнути' форм *напрудануць / напрудануць* ґрунтується, як і в білоруській мові, на псл. багатозначному **прѣдати* 'робити різкі рухи', 'накривати'.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

У процесі дослідження виявлено, по-перше, що внутрішня форма інфінітива *прудати* (псл. **прѣсті*, **прѣдо*) – дія, пов'язана з натягуванням, розтягуванням, вимірюванням. Ця ж сема є ключовою для іменника *прудать*.

По-друге, дієслово *прудати* 'рухатися, бігати, ходити туди-сюди', похідне від багатозначного псл. **прѣдати* 'кидатися, стрибати, скакати', 'робити різкі рухи' тощо, пов'язане з псл. **прѣсті* 'прудати'. У свою чергу, спорідненість *прудати* з *пруд*, *прудкий* надає дієслову додаткової конотації з ознакою швидкого повторюваного руху.

Через спільну сему 'різкий рух', по-третє, проглядається зв'язок між інфінітивом *прудати* й полісемічною дієслівною формою *прудати* (псл. **прѣдати*) 'рвати, виривати, розчищати (землю)', яка в говірці функціонує в значенні 'тяжко напрацюватися'; 'запаси, заощадити', 'сховати (перен. з 'істи)'.

Крім того, по-четверте, *прудати* (псл. **прѣдати*) 'робити різкі рухи', 'накривати') пов'язане з [напрудати], що реалізується в говіркових формах *напрудати*, *напруданути* 'вдягнути'.

Отже, здійснений аналіз свідчить про етимологічну спорідненість діалектних форм, похідних від первинних псл. **прѣдати* (**прѣсті*) і **прѣдати*. Важливо, що такі слововиди, за даними лексикографічних джерел, мають місце в ареалах розповсюдження української й білоруської мов, що підтверджує думку про їхню глибоку історичну зв'язку.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому вивченні й описі лексичної системи сіверської говірки з метою уточнення її мовної основи.

Література:

1. Матвіяк І. Г. Групування говорів української мови. *Структура українських говорів*. Київ: Наукова думка, 1982. С. 3–68.
2. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
3. Железняк М. Г. Східнополіський (лівобережнополіський) говір. *Українська мова: Енциклопедія* / В. М. Русанівський, О. О. Титаренко, М. П. Зяблюк та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 664.
4. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1983. Т. 4: Н–П / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Склярєнко. 2003. 656 с.
5. Етымалагічны слоўнік беларускай мовы. Мінск: Беларуская навука. Т. 7. Мг–Ня. Рэд. В. Ё. Мартынаў, 1991. 316 с.; Т. 9. П. Рэд. Г. А. Цыхун, 2004. 367 с.; Т. 10. П. Рэд. Г. А. Цыхун, 2005. 325 с.

6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 3. (Муза– Сят). / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стер., Москва : Прогресс, 1987. 832 с.
7. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ : Наукова думка, 1974. 260 с.
8. Расторгуев П. А. Словарь народных говоров Западной Брянщины (материалы для истории словарного состава говоров). Минск, 1973. 296 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 5 : Н–О ; ред. Тому : В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с. ; Т. 8: Природа–Ряхтливий ; ред. Тому : В. О. Винник [та ін.]. 1977. 927 с.
10. Словарь української мови : у 4 т. / збір. ред. журн. «Киевская Старина» ; упоряд., з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : Репр. відтворення вид. 1907–1909 рр.. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958–1959. Т. 2 : 3–Н. 1958. 573 с. ; Т. 3: О–П. 959. 506 с.
11. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. Мінск, 1978. Т. 4 : П–Р. 768 с. URL: https://knihi.com/none/Тлумачальны_слоник_bielaruskaj_movy_zip.html#TSBM4.djvu_366 (дата звернення: 18. 02. 2022).
12. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : Т. 1–4. Москва : Рус. яз, 1989. Т. 3 : П. 1990. 555 с.

Zevako V. Ukrainian-Belarusian interlingual relations due to the East Polesian dialect (attempt of etymological analysis)

Summary. The article finds out the etymology of lexical items with roots *-prjad-*, *-pryat-*, which function in one of the East Polesian dialects of Chernihiv region.

The analysis takes into account the fact that the dialects of the northern part of the Novgorod-Sivershchyna on certain phonetic and lexical-grammatical features are distinguished

from other dialects of this area due to some Belarusian features. There are the specifics of stressed and unstressed vocalism, the softness of consonants before vowels in the front row, prosthetic consonants, characteristic forms of adjectives and verbs among them.

The objective of the work is to investigate the etymological connections in the group of lexical units with the roots *-prjad-*, *-pryat-*, used north of Novgorod-Siverskyi.

It is noted that such forms are singly recorded in the southern part of the district, however, they are widely represented in the literary Belarusian language and its dialects.

In the course of the research it has been found that the internal form of the infinitive *to spin* (in Proto-Slavonic **pręsti*, **prędę*) is an action associated with stretching, spreading. The same sema is key to the noun *priaslo*. The verb *priadat* 'to move, to run hither and thither' is derived from the plural in Proto-Slavonic **prędati* 'to jump', 'to make sharp movements', related to in Proto-Slavonic **pręsti* 'to spin'. In turn, the affinity *priadat* with *prud*, *prudkyi* gives the verb an additional connotation with a sign of rapid repetitive motion. Through the common sema 'sharp movement', the connection between the infinitive *priadat* and the polysemous verb form *priataty* (in Proto-Slavonic **prętati*) 'tear, clear (the earth)', which in the dialect functions in the sense of 'hard to work'; 'save', 'hide' (in figurative sense 'to eat'). In addition, the word form *priadat* (in Proto-Slavonic **prędati*) 'to make sharp movements', 'to sketch' correlates with [*napriadaty*] and is materialized in the dialectal forms *napriatat*, *naprianut* 'to clothe'. Thus, the analysis proves the etymological affinity of dialectal forms with the roots *-prjad-*, *-pryat-*, derived from the primary in Proto-Slavonic **prędati* (**pręsti*) and **prętati*.

Key words: East Polissya dialect, lexical-semantic system, etymological analysis, explanatory dictionary, etymological dictionary.

*Знанецька О. М.,**кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара**Цветаєва О. В.,**кандидат наук соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ «ПАНДЕМІЧНОГО» СЛОВОТВОРЕННЯ

Анотація. Хвороба COVID-19 з'явилася як респіраторна інфекція, яка змінила життя всього людства. Весь світ обговорює спалах нового коронавірусу та його руйнівний вплив на країни по всьому світу. Майже щодня ми зустрічаємо багато медичних термінів, слів і фраз, пов'язаних з COVID-19. Хвороба Covid-19 стала домінуючим глобальним мовним дискурсом.

У в розмовній мові та у ЗМІ з'явилося безліч нових висловів, більшою мірою пов'язаних з коронавірусом, у тому числі з'явилося багато нових явищ, що потребують найменування. Протягом короткого проміжку часу лінгвісти виявили і проаналізували величезну кількість нових лексем та фразеологізмів, пов'язаних з коронавірусом, проте неологізми поступово продовжують з'являтися з виникненням нових тематичних пластів.

Дана стаття спрямована на лінгвістичний аналіз неологізмів, пов'язаних із коронавірусом (COVID-19). Це нова коронавірусна хвороба, яка загрожує глобальному здоров'ю. З кожним днем по всьому світу з'являється все більше підтверджених випадків захворювань, що насторожило світові органи влади, включаючи Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ). У дослідженні використовується термін «неологізм», що означає «створення нових слів». Неологізми відігравали значну роль протягом всієї історії епідемій та пандемій. У центрі уваги цього дослідження є феномен неологізму для вивчення створення нових слів під час спалаху COVID-19. Теоретична основа даного дослідження базується на трьох компонентах неологізму: словотворі, запозиченні та лексичній девіації. Дані були зібрані зі статей, книг, соціальних мереж і різних веб-сайтів та отримані з січня 2020 року по квітень 2020 року. Результати цього дослідження показали, що зі спалахом COVID-19 більшість людей у соціальних мережах, ЗМІ та державних брифінгах, використовують неологізми у формі іменників, прикметників та дієслів. Також використовуються аббревіатури та акроніми, які пов'язані з поточною ситуацією з COVID-19. Неологізми уособлюють барвисті зображення різних соціальних і культурних практик відповідних суспільств.

Ключові слова: неологізм, лінгвістичний аналіз, словотворення, коронавірус, COVID-19, запозичення, лексичне відхилення.

Постановка проблеми. Пандемія Covid-19 не тільки створює велике навантаження на систему охорони здоров'я, але також підкреслює мовні зміни та прийняття нових фраз. Нова інфекція COVID-19 глибоко вплинула на весь світ. Оскільки

кількість людей, інфікованих новим коронавірусом (COVID-19), стрімко зростає в усьому світі, занепокоєння населення збільшується в багатьох регіонах. Оскільки спалах COVID-19 триває, у суспільстві піднялася хвиля страху та занепокоєння. Ніхто не хоче заразитися вірусом, який має відносно високий ризик смерті [1]. З іншого боку, під час спалаху COVID-19 виконавчий редактор Оксфордського словника англійської мови Патон заявив, що для лексикографів було достатньо рідкісним досвідом спостерігати надзвичайне зростання використання окремого слова за дуже короткий період, а також зазначає, що це слово стало переважним у глобальному дискурсі, навіть за виключенням більшості інших тем. Лексикографи Оксфордського словника англійської мови (OED) та багато інших науковців працюють з дому та вносять свій внесок у розвиток мови пандемії. Весь світ обговорює спалах нового коронавірусу та його руйнівний вплив на країни по всьому світу. Майже щодня ми зустрічаємо багато медичних термінів, слів і фраз, пов'язаних з COVID-19 [2]. Так, хвороба Covid-19 стала домінуючим глобальним дискурсом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно значну увагу неологи приділяють проблемам визначення, класифікації та систематизації неологізмів (В.Г.Гак, С.М.Снікеєва, В.І.Заботкіна, Ю.А.Зацний та ін.), адже це зумовлено постійною появою нових лексичних одиниць у сучасній англійській мові та кардинальними змінами у суспільному житті її носіїв, що було викликано новими реаліями ХХІ сторіччя, а саме – подією глобального масштабу – пандемією COVID-19 [3].

Виклад основного матеріалу. Деякі автори зазначають, що виникнення новотворень тісно пов'язано насамперед із політико-економічними змінами у суспільстві, проте пандемія COVID-19 не тільки докорінно змінила стиль життя людства, але й спричинила появу понад 1000 нових слів та висловів на позначення явищ COVID-19.

Так, зареєстровані в Oxford English Dictionary (OED), ці слова стали позначати нові явища в царині медичного дискурсу, а точніше, його різновиду – епідеміологічного, який трактується як тип інституційного дискурсу, утвореного в результаті комунікації в галузі медицини [4], що відбиває комунікативні відносини між учасниками різного статусу (як професіоналами, так і цивільними громадянами), що мають конкретну мету – порятунок людей від епідеміологічної загрози.

Актуальність досліджень епідеміологічного дискурсу з позиції лінгвістики безпеки пов'язана з його значимістю

для комунікації ризику [5;6]. У такому випадку важливим є адекватне висвітлення надзвичайних подій та загрозових епідеміологічних ситуацій, які можуть порушити умови життєдіяльності громадян, спричинити людські жертви чи завдати матеріальної шкоди. З урахуванням цього автори вважають необхідним чітко, зрозуміле і своєчасне пояснення нових понять, медичних термінів, породжених COVID-19, а також правил поведінки під час карантину, які за умов національної ситуації безпеки повинен розуміти кожен громадянин і дотримуватися їх.

Мета даної наукової статті – дослідити особливості словотворення неологізмів на позначення COVID-19 у текстах англійського «пандемічного» дискурсу.

Термін «*soyonaivirys*» був включеним до OED ще 2008 року разом з іншими термінами, що позначають відповідні віруси, якими хворіють люди і тварини (*papillomavirus*, *retrovirus*, *rhinovirus* і т.п.). Слід наголосити, що на відміну від інших номінацій пандемій людства, таких як *Human Immunodeficiency Virus (HIV)*, *Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS)*, *Spanish Flu (1918-1920)*, *SARS (2002-2004)*, *Swine Flu (2009)* [7], які вживаються у медичному/епідеміологічному дискурсі, термін «*soyonaivirys*», раптово винирнувши з епідеміологічного дискурсу, протягом чотирьох місяців міцно закріпився не лише в медіа дискурсі, але й у побутовому мовленні. Такий стрибок у його вживанні та зміні сфери функціонування можна пояснити глобалізацією сучасного світу, значно більшою згуртованістю і контактністю людей навколо соціальних мереж, ніж у період, наприклад, свинячого грипу 2009 року. Сьогодні все, що відбувається, миттєво стає відомим і так само миттєво ретранслюється за допомогою соціальних мереж [3].

Мова людини розглядається як творче утворення. Крім того, вона є динамічною, а не статичною. Однак, ці якості сприяють виживанню та розвитку мови. Фактом є те, що лексика всіх мов постійно розвивається. Тому нові утворення мають форму неологізму, тобто словотворення, запозичення, лексичного відхилення. Те ж саме стосується дискурсу стосовно COVID-19. Нові терміни з'явилися в усьому світі під час спалаху COVID-19. Неологізм – це явище, яке описує нові слова в мові. За П. Стенеторпом [8], «неологізм – це лексема, яка не описана в словниках». У центрі уваги цього дослідження є феномен неологізму для вивчення створення нових слів під час спалаху COVID-19.

Латинське слово «*soyona*» означає «корона». Вірус називають «корона» через його форму корони та шипи. Після спалаху COVID-19 для визначення нових ситуацій були придумані нові слова, які широко використовуються як у друкованих виданнях, так і у соціальних мережах. Так, у січні та лютому 2020 року в світі з'явилися ключові слова, пов'язані з COVID-19, а також інші, пов'язані з глобальними подіями, наприклад, імпічмент Дональда Трампа, лісові пожежі в Австралії, зраді сарани в Східній Африці, вбивство Касема Сулеймані тощо [2].

У січні 2020 року такі слова в основному стосуються назви та опису вірусу: коронавірус, ГРВІ, вірус, від людини до людини, респіраторний, грипоподібний, – як досліджує OED в аналізі. Так, до березня ключові слова відображають соціальний вплив вірусу, а також проблеми, пов'язані з медичною реакцією: соціальне дистанціювання, самоізоляція та самокарантин, локдаун, відкладення, ШВЛ – всі ці слова вживаються особливо часто.

Неологізм впливає на створення нових слів. Л. Квзар [9] стверджував, що неологізм допомагає у створенні форм слів та утворенні нових слів. Він удосконалює та полегшує форми слів та нові слова у мові. У соціальному та культурному контексті неологізм також висвітлює сучасність та сучасні перспективи. М. Хан [10] заявив, що неологізм або створення нових слів є важливим інструментом для вивчення варіацій або змін у мові. Дуже часто ми вигадуємо інноваційні слова, щоб пояснити або описати нові ідеї та речі, але важливо, коли в даний час немає слова, щоб точніше висловити наші думки чи переживання. Неологізм також представляє запозичені слова, акроніми та скорочення. Згідно з OED [11], неологізм визначається як «новостворене слово або лексичний елемент, який може перебувати в процесі перемикання у спільному житті». Однак він не може бути широко прийнятий як офіційна мова. Я. Пепрник та ін. [12] зазначають, що неологізм зосереджується не лише на лінгвістиці, але й репрезентує інші сфери життя. Робота аналізує неологізм у перспективі спалаху COVID-19. Люди в усьому світі використовували утворення різних слів, щоб ефективно підкреслити свою мову під час спалаху коронавірусу.

Люди, які використовують мову в усьому світі, можуть генерувати та вигадувати нові слова відповідно до своїх інтересів і потреб. Вони також практикують це з підтримкою існуючих слів. З іншого боку, мова відіграє роль моста і пов'язує різні культури, мови та окремих людей, і цей тип зв'язку представляє синтаксичні слова та нові морфологічні структури. Отже, мова уособлює міжособистісне та соціальне явище, яке передає інформацію від покоління до покоління. Мова розглядається як суміш ідей та думок, яка автоматично генерує та створює нові слова для задоволення потреб розмовних ситуацій.

На думку М. Хана [10], сила нових слів перевищує накопичуваний обсяг інформації. М. Азіф та ін. [13] також проливають світло на утворення та використання нових слів у власному вивченні та зосереджують увагу на користувачах мови в певному контексті. Л. Квзар [9] стверджував, що «письменник виходить за межі приписних правил використання мови і придумує кілька нових виразів, які не вписуються у загальноприйняті граматичні правила». С. Усевікс [14] вважає, що слова не повинні бути старшими за двадцять п'ять років, і «тому їх можна вважати неологізмом». Д. Кристал [15] пояснює неологізм як основу нових лексичних одиниць, прийняту у мовленнєвому співтоваристві в певний час. За М. Янсен [16], неологізм утворює лінгвістичну категорію. Він означає компоненти мовної модифікації. Крім того, він також підкреслює, що мова не є статичною, а має динамічний потенціал.

Висновки. Звісно, всі типи процесу словотворення не повною мірою залучалися до створення неологізму в перспективі COVID-19. Дослідження певним чином зосереджується на теорії ономастології П. Штекауера [17], який досліджував процес словотворення з точки зору мовленнєвої спільноти. Однак у цьому стані переважно іменник представляє неологізм. Те саме стосується спалаху COVID-19, і більшість людей у соціальних мережах та на державних брифінгах, вживають нові слова у формі іменників, прикметників та дієслів. Також використовуються аббревіатури та акроніми, які пов'язані з поточною ситуацією з COVID-19. Безсумнівно, неологізми представляють барвисті зображення різних суспільств і культур. Нині неологізми організовані по-різному через кризу спалаху коронавірусу в усьому світі. Таким чином, неологізми

виходять із різних контекстів захворюваності на COVID-19. Необхідно постійно намагатися знайти підходи, щоб представити неологізм у простий і читабельний спосіб. У той момент, коли слово придумано, неможливо сказати, яким буде його остаточний статус у мові: воно може стати частиною норми мови і виявитися неологізмом, а може і ні, і залишитися як одноразове слово [18].

Література:

- Sahu K.K., Mishra A.K., Lal A. Comprehensive update on current outbreak of novel coronavirus infection (2019-nCoV) *Annals of Translational Medicine*. 2020. DOI: 10.21037/atm.2020.02.92.
- Asif M., Deng Z., Iram A., Nisar M. Linguistic analysis of neologism related to coronavirus (COVID-19) *Social Sciences & Humanities Open* 4 (2021) 100201. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291121000978> (дата звернення: 12.01.2022).
- Бабелюк О.А., Дідух Л.І. Способи творення неологізмів на позначення явищ COVID-19 в англomовному епідеміологічному дискурсі. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 7, 2020. С. 5–12.
- Кукаріна А. Д. Способи перекладу абривіатур в англomовному та україномовному медичному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2017. 19 с.
- Бабелюк О. А. Постмодерністська чуттєвість: стиль життя, концепт чи прийом? *Концепти и контрасты: монографія / Н. В. Петлюченко, С. И. Потапенко, О.А. Бабелюк, Е. Л. Стрельцов и др.; под. ред. Н. В. Петлюченко. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 479–486.*
- Infanti Jennifer J., Sixsmith Jane, Barry Margaret M., Núñez-Córdoba Jorge M., Ortega Cristina Orovioigoicoechea, Guillén-Grima Francis-co. A literature review on effective risk communication for the prevention and control of communicable diseases in Europe. Stockholm : ECDC, 2013. 20 p.
- Martin Paul M.V., Martin-Granel Estelle. 2,500-year Evolution of the Term Epidemic. *Emerging Infectious Diseases*. 2006. No12 (6). P. 976.
- Stenetorp P. Automated extraction of Swedish neologisms using a temporally annotated corpus. URL: <https://pontus.stenetorp.se/res/pdf/stenetorp2010automated.pdf> (дата звернення: 12.01.2022).
- Qaisar K. The diary of a social butterfly. *European Academic Research*; Vol. II, Issue 11, February 2015. P. 14824–14836.
- Khan M. Neologisms in Urdu A linguistic investigation of Urdu media. *Language in India*. 2013;13(6). P. 818–826.
- Oxford Dictionary URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/apr/15/oxford-dictionary-revised-to-record-linguistic-impact-of-covid-19> (дата звернення: 12.01.2022).
- Peprnik, Jaroslav. English lexicology. Olomouc: Univerzita palackeho v olomouci, 2006. 186 p.
- Asif M., Deng Z., Hussain The case study of pragmatic failure in second language of Pakistani students. *International Journal of English Linguistics*. 2019; 9(4). DOI:10.5539/ijel.v9n4p200.
- Usevičs S. Neologisms in British newspapers. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/1dd8/c7e932e8670ccc9ae24cfa90dc809f434c07.pdf> (дата звернення: 12.01.2022).
- Crystal D. Cambridge University Press; Cambridge, UK: 2001. Language and internet.URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139164771> (дата звернення: 12.01.2022).
- Crystal D. Cambridge University Press; Cambridge, UK: 2001. Language and internet.URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139164771> (дата звернення: 12.01.2022).
- Štekauer P. John Benjamins; 1998. An onomasiological theory of English word-formation. *Studies in functional and structural linguistics*, 46. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1998. P. 189.
- Bauer L. Watching English change: An introduction to the study of linguistic change in standard Englishes in the twentieth century. London: Longman, 1994. 200 p.

Znanetska O., Tsvietaieva O. Linguistic analysis of “pandemic” word formation

Summary. The article deals with the issues of ways of word-formation of neologisms naming COVID-19 phenomena in English pandemic discourse. The novelty of the research lays in the fact that at the contemporary stage of linguistic studies we are witnessing a new turn, deeper and more detailed, to the investigation of neologisms formation because of a rapid increasing of their number. This affords grounds to define some changes and concrete tendencies in a word-formation system of a definite language, and of the English language in particular. The goal of the article is to investigate the peculiarities of word formation of neologisms to denote COVID-19. The current study is aimed to explore the linguistic analysis of neologism related to Coronavirus (COVID-19). Recently, a new coronavirus disease COVID-19 has emerged as a respiratory infection with significant concern for global public health hazards. However, more and more confirmed cases are being reported worldwide which has alarmed the global authorities including the World Health Organization (WHO). In this study, the researchers use the term neologism which means the creating of new words. Neologism has played a significant role throughout the history of epidemic and pandemic. The focus of this study is on the phenomenon of neologism to explore the creation of new words during the outbreak of COVID-19. The theoretical framework of this study is based on three components of neologism, i.e. word formation, borrowing, and lexical deviation. The data were collected from articles, books, social media, different websites and retrieved from January 2020 to April 2020. The findings of this study revealed that with the outbreak of COVID-19, the majority of the people on social media and state briefings, the word-formation is utilized in the form of nouns, adjectives, and verbs. The abbreviations and acronyms are also used which are related to the current situation of COVID-19. No doubt, neologisms present colorful portrayals of various social and cultural practices of respective societies.

Key words: neologism, linguistic analysis, word formation, coronavirus, COVID-19, borrowing, lexical deviation.

*Ігнатоля А. А.,**викладач української мови та методики викладання української мови,
ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»
Мукачівського державного університету**Данченко О. Б.,**викладач української мови та методики викладання української мови,
ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»
Мукачівського державного університету**Шипович М. В.,**викладач української мови та літератури
ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»
Мукачівського державного університету*

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД УСКЛАДНЕННЯ ТА УСКЛАДНЮЮЧИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Анотація. У статті проаналізовано особливості ускладнення простого речення. Зокрема, увага зосереджена на вставних, вставлених конструкціях та звертаннях. У синтаксичній теорії зазвичай ускладненим називають речення з однорідними членами, з відокремленими членами, вставними і вставленими конструкціями та звертаннями. Але в нашій статті, ми їх називаємо ускладнюючі компоненти. Одним із видів ускладнення традиційно вважаються вставні та вставлені конструкції (слова, словосполучення, речення) – особливі комунікативно-синтаксичні одиниці модальної сфери мовлення, які відображають думки, почуття мовця до висловленого. У сучасній мовознавчій науці особливу увагу приділяють дослідженню семантичної структури речення як одного зі важливих аспектів ускладнення синтаксичних одиниць, зокрема неелементарного простого речення. Просте у формально-синтаксичному плані речення може бути семантично складним, і ця складність не є наслідком простого кількісного подовження, а відображає семантичну місткість простого речення, його здатність висловлювати складну думку й за змістом наближатися до складного речення. Одним із здобутків сучасної синтаксичної теорії є розмежування аспектів вивчення синтаксичних одиниць, зокрема формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного. У зв'язку з цим чітко розрізняють формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції синтаксичних одиниць, а також синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення між ними. Вирізнення формально-синтаксичної та семантико-синтаксичної структур речення як окремих об'єктів вивчення зумовило виділення двох рядів мінімальних синтаксичних одиниць (членів речення) – формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних, що певною мірою позбавляє еклетичних нашарувань, наявних у традиційній класифікації. Дослідження сукупності мінімальних синтаксичних одиниць як формального, такі і семантичного типу, закономірностей їх взаємодії стосується важливих проблем теоретичної граматики, оскільки вони виступають компонентами основної синтаксичної

одиниці та найбільшої одиниці в мовній системі – речення. До актуальних завдань синтаксичної теорії належить виділення елементарних одиниць (у формально-синтаксичному та семантико-синтаксичному планах) і дослідження закономірностей їх ускладнення

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою з'ясувати всі можливі способи семантичного ускладнення структури простого речення, яке й сьогодні залишається до кінця не розв'язаним та не до завершення дослідженим.

Ключові слова: ускладнення, вставні слова та вставлені конструкції, семантичний тип, синтезований підхід, підмет, присудок, звертання.

Постановка проблеми. Одним з актуальних питань сучасної лінгвістичної теорії української мови залишається питання семантичного ускладнення простого речення та ускладнюючі компоненти: вставні слова, вставлені конструкції, звороти різного типу, фразеологізми та звертання. Синтаксична категорія предикативності є основою для відправлення семантики самого речення до елементарно-простого або семантично-ускладненого. Найбільшою мірою ми розглядаємо речення як структурно-семантичну одиницю – інваріантну мовну систему, що характеризується комунікативною, змістовою й інтонаційною завершеністю, а найголовніше логічно-смісловими зв'язками, та логічною завершеністю.

Якщо розглядати речення як вияв мовленнєвого варіанта, то ми побачимо висловлення, конкретного мовленнєвого акту, і з цього випливає що це речення буде наповнюватися емоційно-смісловими зв'язками. Мовленнєва діяльність як акт окремого індивіда чи багатьох мовців, продукт певного колективу (етносу) виявляє свою сутність у породженні висловлювань, які сприймаються та розуміються та мовному рівні співрозмовником. Речення як синтаксична одиниця стосується потоку тексту. Текстуальне виділення у простому реченні ускладнення допомагає синтезувати знання про ускладнюючий компонент,

як смислорозрізнавальну одиницю між простим та складним реченням. Основними аспектами дослідження й опису речення дослідники-лінгвісти називають: логічний, структурний, семантичний і комунікативний. Саме у цих аспектах проторах реченнєвий сегмент виявляє свої основні функції в процесах формування, вираження і повідомлення думки та звичайного ускладнення.

Одним із видів ускладнення простого речення традиційно вважаються вставні та вставлені конструкції (слова, словосполучення, речення) – особливі комунікативно-синтаксичні одиниці модальної сфери мовлення, які відображають думки, почуття мовця до висловленого існує значна кількість досліджень, що присвячені проблемі ускладненого речення. Вставні слова, словосполучення та речення можуть надавати певного модального відтінку простому реченню, а саме надавати значення, а не вступати в смислові зв'язки з реченням чи його частинами, які розчленовані у мовному потоці. У лінгвістичній літературі, проте й сьогодні серед мовознавців немає єдиної думки, щодо вирішення та роз'яснення зі цієї проблеми. У синтаксичній теорії зазвичай ускладненим називають речення з однорідними членами, з відокремленими членами, вставними і вставленими конструкціями та звертанням.

Речення ми визначаємо на рівні багатоаспектності синтаксичної одиниці, зокрема виділення формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного рівня його організації, дозволяє виробити синтезований підхід до синтаксичних одиниць, який враховує і рівень формальних синтаксичних зв'язків, і рівень їх семантичних відношень, яким властива співвіднесеність із відображуваною об'єктивною дійсністю [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою семантико-синтаксичного ускладнення простого речення займалися на різних теоретико-методичних рівнях та на різних теоретичних засадах. Проблемою загального ускладнення речення як предикативного компонента займалися українські дослідники (О.С. Мельничук, І.К. Кучеренко, Л.О. Кадомцева, І.Р. Вихованець, Н.Л. Іваницька, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, К.Ф. Шульжук, Н.В. Гуйванюк) та зарубіжні лінгвісти (Г.А. Золотова, В.А. Белошопкова, А.Ф. Прияткіна, О.О. Каминіна та ін.) [2]. Спробу у розмежуванні простих ускладнених та неускладнених речень, зважаючи на формальний аспект, зробив К.Ф. Шульжук: «З урахуванням наявності предикативного ядра та супровідних компонентів виділяють формально неускладнені та формально ускладнені речення» [3].

Якщо на попередніх етапах дослідження ускладнюючого компонента простого речення і основну увагу приділяли вивченню форми речення, активно досліджували його формально-граматичну, структурну ускладненість, пов'язану з наявністю особливих типів синтаксичних відношень між компонентами предикативної одиниці, то в сучасних працях мовознавці-лінгвісти враховують інформативний зміст речення, розглядаючи його семантико-синтаксичний рівень ускладнюючого компонента.

Постановка завдання. Проблема семантико-синтаксичної категорії простого ускладненого речення, незважаючи на тривалу історію їх вивчення на матеріалі різних мов, залишається однією з найбільш дискусійних. У сучасному українському мовознавстві та лінгвістикознавстві деякі питання, пов'язані з їхнім системним вивченням, ще не отримали

свого аргументованого розв'язання та теоретико-практичного обґрунтування та застосування. У обґрунтуванні семантико-граматичної природи цих компонентів маємо суттєві розбіжності [4]. Не розв'язаними на сьогодні є питання про місце суб'єктних синтаксем у системі семантичних компонентів речення, семантичні типи та ранги суб'єктів, роль деяких непрямих відмінків та прийменниково-відмінкових форм у вираженні суб'єктного значення, роль ускладнюючих компонентів для смислорозрізнавального членування даних одиниць мовного потоку тощо. Суб'єктні синтаксеми потребують комплексного дослідження у семантико-синтаксичному, морфолого-синтаксичному, морфологічному, формально-синтаксичному, і комунікативному планах для адекватного визначення їхньої ролі в мовній структурі та мовному потоці.

Мета статті. Так як одноставної думки на тему ускладнення немає, тому ми на меті маємо дослідити основні проблемні засади ускладнення структури простого речення, дослідити вплив вставних слів та конструкцій на логічний виклад та смислово наповненість речення з цими компонентами.

Виклад основного матеріалу. Досить тривалий час у лінгвістичній науці не виділяли поняття просте ускладнене речення. Зокрема в граматиках XVI–XVIII століття або взагалі не було розділу про синтаксичну будову мови. Речення за своєю семантикою є багатоплановою та багатоаспектною текстуальною одиницею. Якщо йти за визначенням сучасного уявлення про семантику речень, аналіз їх змісту передбачає врахування не лише експліцитної інформації, але й імпліцитної [5]. Тому що речення – це не проста категоріальна одиниця лексичних і граматичних значень слів, що входять до його складу, а окрема семантико-синтаксична й інтонаційна єдність, виділена текстуальним потоком.

На останніх десятиріччях семантична організація речення, зокрема формально простого, була предметом постійної уваги мовознавців-лінгвістів та інших дослідників. Стало очевидним, що назва “просте речення” зовсім не означає загальної простоти синтаксичної одиниці, що просте речення здатне виражати складну логічно-скомпоновану думку і за змістом наближатись до складного речення, і бути часто сплутаним з ним за ускладнюючими компонентами. Загально визнаним у мовознавчій літературі є положення про те, що речення найчастіше є асиметричним знаком, в якому спостерігається розбіжність між типологією вираження і типом змістової наповненості. До таких ускладнених речень належать і конструкції з дуплексидами.

Термін “дуплексив” (від лат. duplex -подвійний), запропонований Л.Д. Чесноковою, не можна вважати загальноприйнятим та загально визначеним для повного трактування. Хоча останнім часом цим поняттям все частіше послуговуються мовознавці. Щодо ускладнення то у працях В. Кононенко «Просте ускладнене речення» [6], визначає як синтаксичну конструкцію, що характеризується синтаксичними і семантичними зв'язками та відношеннями, які доповнюють смислові зв'язки й відношення між членами простого неускладненого речення. А поняття ускладнення пов'язують насамперед із напівпредикативністю – особливим синтаксичним значенням, що виступає близьким до предикативного [6]. Формально просте речення, яке містить у своєму складі дуплексив, є асиметричним знаком, у якому спостерігається розбіжність між планом вираження і планом змісту: монопредикативне речення

з дуплексивом виражає такий зміст, який співвідноситься зі змістом складного речення.

Особливістю ускладненого речення є поєднання в одній структурі предикативності (монопредикативності) з неповною предикативністю. Ця особливість відрізняє ускладнене речення від неускладненого, але не є достатньою підставою для виокремлення її як автономної предикативної одиниці. Ускладнене речення має одне предикативне ядро, щодо якого вибудовуються всі вхідні до нього складники. Приєднуючи ускладнювальні утворення, просте речення зберігає свою головну структурну ознаку – моно предикативність. Формально елементарне й формально неелементарне просте речення різняться типологічним виявом синтаксичних зв'язків, типом семантико-синтаксичними відношеннями між його компонентами та складом другорядних членів речення.

Часто у працях лінгвістів сплутують явище ускладнення з синонімією простого ускладненого речення та складно-підрядним сполучниковим реченням. Синонімічні моделі синтаксичних одиниць у складному та ускладненому простому реченні утворюють такі синонімічні пари:

1. Складнопідрядне речення з підрядним присубстантивним і просте речення, ускладнене дісприкетниковим/прикетниковим зворотом або відокремленим неузгодженим означенням, вираженим іменниками в непрямих відмінках із прийменниками або без них: Біжить Василь, увесь мокрий од довгого бою, біжить у великій тривозі (О. Довженко). – Біжить Василь, що був увесь мокрий од довгого бою, біжить у великій тривозі. (Є. Кононенко).

2. Складнопідрядне речення з підрядним часу і просте речення, ускладнене дісприслівниковим зворотом: Люди перестають мислити тоді, коли перестають читати (Д. Дідро) – Перестаючи читати, люди перестають мислити тоді; Як на землю зійду з космічних висот, до струмка припаду між зелених осок (Л. Татаренко)

Не заперечуючи доцільності та необхідності нових підходів до проблем відокремлених другорядних членів речення, І. Вихованець трактує ускладнювальні компоненти які відокремлені та опосередковані другорядні члени [6].

Речення, ускладнені відокремленими членами, однорідними членами, звертаннями і вставними словами, характеризуються набором певних семантичних, структурних, інтонаційних і функціональних ознак, що зближують ці побудови та трактуються по-різному. Такі речення близькі до простих, оскільки мають одну граматичну основу, а частково – до складних речень, оскільки можуть характеризуватися поліпредикативністю, додатковою присудковістю, наприклад, у реченнях із відокремленням; однак напівпредикативність відокремлених членів не піднімає їх до «рангу» підрядних частин. Те, що в складному реченні наявне в реальному, розгорнутому вигляді, в простому ускладненому реченні начебто згорнуто, стиснуто або взагалі його уникнули, тільки натякнувши на його місце. Напівпредикативність мовознавці визначають які особливе синтаксичне значення, що є додатковим повідомленням до основного висловлення про співвіднесеність змісту повідомлюваного до дійсності [7]. Наявність напівпредикативності в ускладнених реченнях дає змогу визначити позицію ускладнених речень як проміжну між простими і складними структурами. Так, ближчими до простих є речення, ускладнені однорідними членами, звертаннями, вставними та вставленими

структурами, а ближче до складних стоять речення з відокремленими членами.

Необхідно зауважити, що процедура декомпозиції вхідного повідомлення в реченні та тексті за базовими структурами ускладненого простого речення відбувається з урахуванням явища «згортки», тобто з повідомлення виключаються повтори певних тез. Ця процедура широко використовується в мовній діяльності у випадках, коли мовцем і реципієнтом мовлення однаково сприймаються окремі фрагменти повідомлення. Розглянемо це явище на прикладі. Візьмімо рядок: «Рече та стогне Дніпр широкий»; поліпредикатна його інтерпретація подається двома базовими структурами: в першій розглядаємо як звичайне речення «Рече Дніпр широкий». Другою варіативною стороною речення є «Стогне Дніпр широкий», яке за стильовою орієнтацією є перетворенням першого, але змістова лінія зміщується на дієслово «стогне».

Крім однорідності та синтаксичного синонімічного поєднання, просте речення ускладнюється вставними компонентами та вставними словами.

За значенням вставні слова ми розподілили на такі розряди:

1) вставні слова з модальним значенням, які виражають оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного: Може, все, що діється навколо мене, є звичайний, нормальний життєвий процесі [3]; Напевне, і в останню смертну хвилиночку ще варила вона бійцям їсти [3];

2) вставні слова з емоційним значенням, що виражають почуття мовця (радість, співчуття, здивування тощо: на щастя, на жаль, на сором, дивна річ, як на біду, які навмисне тощо): Наша урядова верхівка в цих справах, на жаль, нікчемна і розумово слабенька, провінційна, що і знайшло своє жалюгідне завершення в [7];

3) вставні слова, що вказують на джерело повідомлення (кажуть, як кажуть, як відомо, по-нашому, по-моєму, на думку, з точки зору, за повідомленням та ін.): Українці-письменники починають уже, здається, обходити мене і вже, кажуть, починають каркати над моєю головою... ворони, чекаючи поживи [4, с. 180]; А хіба ви зробили щось таке, за що вас, на вашу думку, треба розстріляти? [4, с. 49];

Уживання ускладнених простих речень зумовлене насамперед прагненням носіїв мови та мовлення до стилістичного урізноманітнення мовних засобів, потребою стисло висловити в малому контексті думку, максимально навантажити конструкцію відповідним значенням, яке б було зрозуміле як науковому так й широкому загалу. Тому дослідження семантико-синтаксичних параметрів цих речень й особливостей їхнього функціонування в різних дискурсах актуальне та перспективне як для граматики, так і для теорії мовленнєвих актів, когнітивної лінгвістики, функційної стилістики і культури української мови.

Висновки і пропозиції. Проведений нами аналіз мовного матеріалу дозволив дійти висновку, що просте ускладнене речення, які правило, є поліпропозитивним, водночас поліпропозитивне речення не обов'язково ускладнене з формального боку. Досліджуючи синтаксеми як мінімальні семантико-синтаксичні одиниці вони можуть бути семантично елементарними та семантично неелементарними. Перспективним завданням синтаксису є багатоаспектний аналіз мінімальних синтаксичних одиниць: дослідження їхніх семантичних, морфологічних, формально-граматичних і комунікативних варіантів у їх тісному взаємозв'язку. Перспективу для наших подальших

досліджень вбачаємо в необхідності вивчення додаткової інформації, яку виражають ускладнені конструкції простого предикативного речення.

Література:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис : підручник. М-во освіти України. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Доленко М. Т., Дацюк І. І., Квашук А. Г. Сучасна українська мова. Київ : Вища шк., 1987. 346 с.
3. Довженко О.П. Сторінки Щоденника (1941-1956). Київ : Вид-во гуманіт. л-ри, 2004. 384 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. Донецьк : ДонДУ, 2001. 662 с.
5. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові. Київ : Вища шк., 1986. 168 с.
6. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. Київ : Вища шк., 1985. 127 с.
7. Кононенко В.І. Синтаксичні зв'язки в ускладненому реченні. *Українська мова і література в школі*. 1980. № 1. С. 27–34.
8. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ : Рад. школа, 1961. Ч. 2. 287 с.

Ignatolia A., Danchenko O., Shypovych M. Problems of research of theoretical fundamentals of complication and complex components of a simple sentence in modern Ukrainian linguistics

Summary. The article analyzes the features of complexity and simple sentences. In particular, attention is focused on inserted, inserted constructions and appeals. In syntactic theory, sentences with homogeneous members, with separated members, inserted and inserted constructions and appeals are usually called complicated. But in our article, we call them complicating components. One of the types of complications is traditionally considered to be inserted and inserted constructions (words, phrases, sentences) – special communicative-syntactic units of the modal sphere of speech, which reflect the thoughts,

feelings of the speaker and what is said. In modern linguistics, special attention is paid to the study of the semantic structure of sentences as one of the important aspects of the complexity of syntactic units, in particular non-elementary and simple sentences. A simple sentence in formal and syntactic terms can be semantically complex, and this complexity is not the result of a simple quantitative lengthening, but reflects the semantic capacity of a simple sentence, its ability to express a complex thought and approach a complex sentence. One of the achievements of modern syntactic theory is the delimitation of aspects of the study of syntactic units, including formal-syntactic, semantic-syntactic and communicative. In this regard, a clear distinction is made between formal-syntactic and semantic-syntactic functions and syntactic units, as well as syntactic connections and semantic-syntactic relations between them. Distinguishing between formal-syntactic and semantic-syntactic sentence structures of individual objects of study has led to the allocation of two series of minimal syntactic units (members of the sentence) – formal-syntactic and semantic-syntactic, which to some extent deprives the eclectic layers of existing classifications. The study of the set of minimum syntactic units of both formal and semantic type, the laws of their interaction concerns important problems of theoretical grammar, as they are components of the basic syntactic unit and the largest unit in the language system - the sentence. The current tasks of syntactic theory include the selection of elementary units (in both formal-syntactic and semantic-syntactic plans) and the study of patterns of their complexity

The relevance of our study is due to the need to clarify all possible ways of semantic and complicating the structure of a simple sentence, which today remains unresolved and not fully explored.

Key words: complications, inserted words and inserted constructions, semantic type, synthesized approach, subject, predicate, treatment.

*Камишова Т. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

ГАСТРОНІМІЧНИЙ КОД В ПАРЕМІЙНОМУ ФОНДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню паремій англійської та української мови як засобів відображення гастрономічного коду культури. У статті надається визначення поняття «код культури» та характеризується гастрономічний код культури. Ключова увага приділяється в статті порівняльному аналізу англійських та українських гастрономічних паремій як засобів відображення особливостей характеру, менталітету, національних рис британців і українців.

Порівняльний аналіз паремійних одиниць англійської та української мов дозволив встановити, що в обох мовах існує значна кількість паремій із лексемою «*bread (loaf)*», «*хліб*». Хоча хліб є одним із основних продуктів харчування не тільки української, але й британської нації, в українській мові існує значно більше паремійних одиниць із цим семантичним компонентом. Це вказує на любов українців до хліба та хліборобської праці. Аналіз семантичних особливостей українських паремій із лексемою «*хліб*» дозволив також з'ясувати, що цей продукт харчування асоціюється в українців із гостинністю та достатком. Вивчення англійських гастрономічних одиниць із вказаним компонентом свідчить про гостинність і чемність представників британської нації переважно стосовно званих гостей. Паремії на позначення національних продуктів харчування та страв британців та українців вказують на гастрономічні пристрасті та вподобання представників зазначених спільнот.

Англійські та українські паремійні одиниці на позначення води вказують на усвідомлення її першорядної значущості в житті людства як британцями, так і українцями. І в українській, і в британській лінгвокультурах існує значна кількість паремійних одиниць, в яких вода порівнюється із часом, життям, життєвими обставинами та досвідом людини. Українські паремії із лексемою «*вода*» використовуються також для надання позитивних і негативних характеристик людини.

Аналіз англійських паремійних одиниць із одиницями на позначення спиртних напоїв говорить про стриманість цієї нації та відсутність зловживання нею алкоголю. Українська ж нація навпаки представлена в її прислів'ях та приказках як така, що не позбавлена любові до горілки та інших спиртних напоїв. У зв'язку з цим в українському паремійному фонді існує значна кількість одиниць, що засуджують пияцтво та його наслідки.

Ключові слова: британці, гастрономічний код, національні риси, менталітет, паремії, українці.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Паремії завжди привертала увагу мовознавців, оскільки ці одиниці мови є невичерпним джерелом знання про світ, людину та людські спільноти. Через фольклорне походження паремії

вважають також засобами реалізації різних кодів культури [див., напр., 1, с. 22; 2, с. 48], аналіз яких може надати різноманітні знання про ту чи іншу лінгвокультурну спільноту та особливості сприйняття нею світу, оскільки саме фольклор є формою існування її народної культури, традицій, звичок, вподобань тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, вивчення невиділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Попри наявність значної кількості досліджень різноманітних кодів культури та засобів їх втілення у мові та мовленні [див., напр., 1–7], ще дотепер відсутні є ґрунтовні дослідження гастрономічного коду, актуалізованого зокрема в паремійних одиницях англійської та української мов. Аналіз подібних одиниць не тільки дозволить виявити гастрономічні вподобання представників різних націй, але й надасть уявлення про особливості їх характеру, менталітету, ідіоетнічні риси. Цей факт і визначає **актуальність** наукової розвідки, а її мета полягає у визначенні та наданні характеристики поняттям «культурний код», «гастрономічний код», аналізі гастрономічних паремій англійської та української мов.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У працях Д. Б. Гудкова та М. Л. Ковшова [3], В. В. Красних [4; 5], В. Н. Телія [6], С. М. Толстой [7] культурний код розглядається як знакова реалізація архетипів свідомості. Архетипи являють собою універсальні вроджені психічні структури, диспозиції, що визначають зміст колективного несвідомого, розпізнаються та виявляються у думках, уявленнях, снах, діях індивідів [8, с.14]. Архетипи, зберігаючись у формі колективного несвідомого, є результатом багатоголікового досвіду наших пращурів. Архетипи визначають не конкретні уявлення, образи чи дії людини, а вроджені загальні настанови, що детермінують її поведінку, життєдіяльність, реакції. Такі настанови здобувають конкретну, в тому числі й образну форму в межах певного етнокультурного середовища та можуть виражатися в продуктах творчої діяльності у якості типових персонажів священних писань, міфів, казок, загадок, прислів'їв, приказок тощо. Змістову характеристику ці праобрази отримують лише тоді, коли вони проникають у свідомість та наповнюються матеріалом національно свідомого досвіду представників певної лінгвокультури.

Коди культури виражають набір культурних архетипів, що характеризують ідентичність лінгвокультури. На думку В. В. Красних, код культури є «сіткою», яку культура «накидає» на навколишню дійсність, членуючи, категоризуючи, структуруючи та оцінюючи її [5, с. 146]. Отже коди культури співвідносяться з давніми архетиповими уявленнями людини і, власне, «кодуєть» їх. Вони

є універсальними за своєю природою, ними володіє будь-який індивід. Вважається, що коди культури співвідносяться, насамперед, із тими архетипними уявленнями, в яких зафіксовані «наївні» уявлення людини про себе та всесвіт [4, с. 6].

В. Н. Телія вважає, що код культури – є власне таксономічним субстратом її текстів. Цей субстрат являє собою сукупність окультурених уявлень про картину світу тієї чи іншої лінгвокультури – її об'єктах, артефактах, явищах і притаманних їм просторово-часових та якісно-кількісних вимірів [6, с. 32]. Утворюючись, коди здійснюють свої функції у культурі.

Якщо за вихідне положення брати те, що коди культури є системою знаків (знакових тіл) матеріального та духовного світу, що стали носіями культурних смислів [5, с. 146], то сам код постає вторинним використанням знаків, які мають вже закріплене за собою первинне значення. Природа первинних знаків розподіляється на природні об'єкти (тваринний, рослинний коди), речі (предметний код), дії (акціональний код) та інші прояви дійсності (кольорові, звукові, смакові тощо). Засобами актуалізації культурних кодів постають не тільки предмети, об'єкти дійсності, артефакти, але й одиниці мовного коду, зокрема паремії.

Культурні коди фіксуються в паремійних одиницях, які поряд із одиницями інших семіотичних систем, відіграють провідну роль у ретрансляції та актуалізації колективного досвіду лінгвокультур, що характеризують їх ідентичність. Відображаючи у своїй семантиці фрагменти культурологічного характеру, ці одиниці слугують джерелом інформації про особливості менталітету тієї чи іншої нації.

Будь-який культурний код задає зміст, систему символів, декодування та розшифрування яких відбувається шляхом аналізу, інтерпретації змісту та символів коду, втілених зокрема в паремійних одиницях. Конденсуючи досвід поколінь, паремійні одиниці постають найпотужнішими засобами декодування змістів, що визначають особливості існування, світосприйняття, національні цінності, культурні коди тієї чи іншої нації [9, с. 519].

Гастрономічний код вказує на уявлення про їжу, напої, їх розмаїття, особливості здобуття, використання, приготування, традиції вживання, різноманітні трапези, гастрономічні пристрасті та уподобання, культуру харчування представників певної лінгвокультурної спільноти. Засобами актуалізації таких уявлень постають гастрономічні паремійні одиниці.

Уявлення про їжу, її розмаїття, особливості здобуття, використання, приготування, традиції вживання, гастрономічні пристрасті та уподобання, культуру харчування фіксувалися людиною найрізноманітнішими способами протягом всієї історії розвитку людської цивілізації. Їжа відіграла особливу роль у будь-якій лінгвокультурі, стаючи ідентифікатором її своєрідності та самобутності. Ставлення до їжі і дотепер відіграє роль універсального способу оцінювання та розуміння рис та якостей, менталітету представників різних лінгвокультур.

Гастрономічні паремії становлять значний шар паремійного фонду як англійської, так української мов. В англійській мові на сьогоднішній день нараховується більше семисот прислів'їв і приказок про їжу, її способів приготування та використання, в той час як кількість таких одиниць в українській та російській мовах є майже вдвічі більшою.

Велика кількість англійських та українських паремій має у своєму складі лексему *bread (loaf)*, *хліб*. Як один із основних

продуктів харчування багатьох народів, хліб вважається джерелом життя людини, символом її труда, на що вказують наступні англійські й українські прислів'я та приказки: *one can't live without his bread; they that have no other meal, bread and butter are glad to eat; good bread with fresh butter, the greatest of feasts; to know on which side one's bread is buttered; don't quarrel with your bread and butter; bread is the staff of life; to make one's bread; риба не хліб, ситий не будеш; млин меле водою, а чоловік живе їдою; без хліба і любов гине; кожному хліб не гіркий; коли хліб, тоді і розум; як уродить жито, то всім буде сито; хліб – над усією їжею пан; як є хліба край, то і в хліві рай, а як хліба ні куска, так і в горниці нудьга; хто без діла, той без хліба; риба – вода, ягода – трава, а хліб – усьому голова; без солі, без хліба – немає обіду; грушка – минушка, а хліб кожний день.*

Хліб вважається національним продуктом України, символом її родючої та благодатної землі. Українці шанують хліб, на що вказують наступні паремійні одиниці: *у хлібороба руки чорні, зате хліб білий; найсмачніший хліб від свого мозоля; з неба хліб не падає; як будеш рано орать, то не будеш бідувати; ооб лиха не знає, треба сіяє і орать; хто сіє та віє, той не бідніє; яка земля, такий і хліб; гній сухий – хліб пустий; сій озиме в пору, матимеш хліба гору; треба знає, коли жать; від колосу до колосу не чути й голосу.*

Українці знають багато рецептів приготування хліба. Кількість українських паремій із лексемою «хліб» є значно більшою у порівнянні із англійськими із лексемами *bread* та *loaf*. Різноманітні види хліба та хлібобулочні вироби мають свої назви, які часто використовуються у прислів'ях та приказках українців: *житий хліб – дідів пиріг; літом сякий-такий бур'янець, а хліба буханець – то й ситий чоловік; пироги не вороги; не гарна хата вуглями, а гарна пирогами; де пиріг із грибами, там і ми з руками; з'ївши калач, берися знов до хліба; не для Гриця паляниця; житий хліб пшеничному калачеві дід; обійдеться Великдень без гречаної паски; завжди є їдець на готовий хлібець; коли не стане хліба, то грінки гріє; там публіка – сім душ на пів бублика; або моя душа ворог цілого книша?*

Хліб та хлібобулочні вироби традиційно були продуктом торгівлі та обміну в Україні, зокрема: *плети йому калачі, а він тобі латті; треба хлібу напекти, на базар його вести.* Українці шанують та люблять свій хліб, родину, дім, країну, на що вказують наступні українські прислів'я: *де хліб-сіль-каша, там родина та домівка наша; краще їсти хліб з водою, ніж жити чужиною; жито та яриця вічно буде снитися.*

Як свідчить українські паремії із лексемою «хліб», цей продукт харчування асоціюється в українців із гостинністю та достатком: *як хліба край, то й в хліві рай; живемо: хліб жуємо, а іноді ще й присолоємо; коли хліб, тоді і розум; буде на хліб, буде й на обід.* Згідно з українським звичаєм гостинності круглий хліб із сільничкою посередині підносять гостям на рушнику, про що йдеться у наступному українському прислів'ї: *де хліб – сіль, там гостям рушник і постіль.*

Деякі українські продукти та страви є обрядовими. Наприклад, паляниця вважається українцями символом щастя і благополуччя родини й оселі, знаком прихильності та гостинності. З палянницею в Україні до дівчини йшли свататися, говорячи при цьому: *«у нас паляниця – у Вас гарна дівчина, у Вас товар – у нас купець».* Гарбуза давали при відмові одружитися з парубком, отже в українській мові існують такі вирази: *«піднести гарбуза», «годувати гарбузами».* Каравай, як символ достатку

й щастя, був окрасою весільного столу. Існувало також повір'я, що вдало спечений коровай принесе молодим щастя, тріснутий віщує розлучення, а покручений – злу долю.

У британців існує лише декілька одиниць із лексемою *bread*, яка вказує на гостинність та достаток: *a happy man has bread buttered on both sides* – забезпечена людина є щасливою; *to eat somebody's bread and salt* – бути чимось гостем. Британська нація загалом вважається також гостинною та чемною, що експліковано наступними англійськими виразами: *break bread with somebody* – розділити з кимось хліб, *cast one's bread upon waters* – робити добро не чекаючи на подяку; *to write bread-and-butter letter* – писати листа-подяку за гостинність. Проте британці раді лише званям гостям та досить негативно та підозріло ставляться до випадкових зустрічей, запрошень, обідів.

Іжа у Великій Британії принаймні до XVII століття не була досить різноманітною. Проста гарна кухня – ось у чому відчувався пуританський дух цієї країни. Зокрема, їжею англійців була юшка, для приготування якої вони використовували борошно. Англійці любили їсти та готувати юшку, саме тому в англійській мові існують такі паремійні одиниці, як: *too many cooks spoil the broth; every cooks praises his own broth; it's the same old broth for dinner, only made a bit thinner*. Картоплю було завезено вперше в Ірландію лише у 1586 році, і лише через п'ятдесят років цей продукт став поширеним на території Великої Британії. Нині картопля є найважливішим компонентом денної трапези британців. Вважається, що в середньому за рік англієць з'їдає близько двохсот кілограмів картоплі [10, с. 36]. Проте в англійській мові існує небагато виразів із відповідною лексемою, можливо тому, що картопля все ж таки не була споконвічним продуктом харчування британців: *small potatoes* – незначні люди; *quite the potato* – якраз те, що потрібно. Помідори було завезено до країни лише в середині XVII століття.

Однією із найбільш улюблених українських страв є борщ, який вважається також найбільш поширеною першою стравою в Україні й дотепер. Унікальні смакові якості борщу зробили його відомим у всьому світі. Українці готують борщ із м'ясом, грибами, ковбасою, додаючи сметану. Пісний борщ із грибами заправляють олією з часником, а до борщу подають пампушки, политі олією з часником. В українському паремійному фонді існує достатня кількість одиниць, у яких відзначається любов українців до борщу та інших традиційних страв: *борщ – усьому голова; що до чого, а борщ до хліба; до борщу пан, а до м'яса сам; борщ та каша – їжа наша; добрий борщик, та малий в нас горщик; буде бабі біб у борщ; дешеве м'ясо – поганій борщ*.

В паремійному фонді англійської та української мов існує значна кількість образних одиниць із лексичним компонентом «вода». Так, наприклад, вода порівнюється у обох лінгвокультурах із часом (*as water into one's shoes* – невчасно (небажано); *час як вода, вчорашньої води не доженеш, пролиту воду назад не збереш*); життям, життєвими обставинами та досвідом людини (*life is not all clear sailing in calm waters* – життя – не спокійне плавання в тихих водах; *too much water drowned the miller* – у надлишку води й мельник потонув; *the scalded dog fears cold water* – обпікившись молоком, дуєш на воду; *to go through fire and water* – пройти вогонь та воду). На відміну від англійських, українські паремії із лексемою «вода» використовуються для надання характеристик людині, його поведінці, наприклад: *він у десятьох водах митий, він проти води пливе; він без кінця воду варить* тощо.

На сьогоднішній день в українській мові існує безліч прислів'їв і приказок, які вказують на ставлення українців до горілки, зокрема: *за козацьким звичаєм, п'ють горілку до чаю; пішла горілка по животу, як брехня по селу; горілка з ніг валить; горілочка, як дівочка: попробуєш, то ще схочеш; аби горілка була, ми й сухарі поїмо; з чужої горілки голова не болить*. Без горілки на Україні не обходилося жодне свято, жодна соціально значуща подія, на що вказують наступні паремійні одиниці: *без горілки ані не оженишся, ані не вмиреши; горілку попили, молоду бачили – пора й додому*. За українською традицією вважалося, що будь-який гідний хазяїн повинен мати у своєму хазяйстві горілку: *поставивши тарілки, дайте по чарці горілки; горілка єсть – хазяїну честь*.

Надмірна любов до горілки та пияцтво суворо засуджувалося українцями, на що вказує велика кількість паремійних одиниць української мови. Українці вважали, що зловживання горілкою може призвести до втрати здоров'я (*горілка – не дівка, здоров'ю злодійка; горілка людину в гріб заведе*); розуму (*втопив розум у горілці; горілка йому очі засліпила; горілочка-кума зведе хоч кого з ума; не шкода горілки випитої, а шкода розуму пропитоого*); надмірної балакучості (*горілку випив, а язиком закусив*); лінощам та ледарству (*де ледарі зійдуться, там вино і горілка знайдуться; горілка в роботі – не помічник*); бідності та злиднів (*латку на латці ношу, а шаг на горілку держу; горілка худобу у борги гонить; пуди до дна – не бачити добра*); сварок, бійок, розладу у родинних стосунках (*де чарка, там і сварка; коло горілки не обійдеться без бійки; де горілка, там і сльози; горілку полюбив – родину знищив; хто горілку п'є, той найліпшу жінку б'є*); вслякому людському горю та біді (*горілка тільки біду шукає; горілка – всього доброго злодійка*).

Необхідно зауважити, що використання алкоголю в більшості лінгвокультур супроводжується певними правилами, умовностями та заборонами. І хоча в англійській мові, на відміну від української, не існує такої кількості паремійних одиниць, що вказують на негативні наслідки споживання алкогольних напоїв, представники британської нації все ж таки не обминають цю тему, про що свідчать їх паремійні одиниці: *«eat at pleasure, drink with measure»* – «їж вволю, пий у міру»; *«drunken days have all their tomorrow»* – «п'яний скаже, а проспавшись – плаче»; *«when wine is in, wit is out»* – «вино увійшло, розум вийшов».

Цікавим є той факт, що зараз, завдяки поширеним в англійському світі вимогам та правилам політичної коректності щодо уникнення вживання лексичних одиниць, які можуть дискримінувати або образити людину відносно її віку, статі, розумово-фізичних особливостей, расової приналежності, зовнішності, соціального статусу, фізичного стану тощо, в англійській мові замість лексичної одиниці «*drunk*» почали використовувати словосполучення «*tired and emotional*» [11, с.18].

Отже, паремії є засобами актуалізації культурних кодів, у яких відбивається система цінностей, традицій, ціннісних настанов, особливостей світобачення та світосприйняття певної нації, лінгвокультурної спільноти. Коди культури є системою знаків матеріального та духовного світу, за допомогою яких здійснюється категоризація та концептуалізація навколишньої дійсності. Паремійні одиниці є засобами вторинної семіотичної системи, за допомогою яких відбувається об'єктивізація кодів культури. Англійські та українські гастрономічні паремії не тільки надають уявлення про

гастрономічні вподобання, особливості здобуття, приготування, традиції вживання та культуру харчування представників української та британської націй, але й про їх риси та якості, особливості світосприйняття та менталітету, культуру та традиції.

Література:

1. Волошкина И. О. Паремии: семантика, структура, функции. Москва : Изд-во «Перемена», 2011. 216 с.
2. Галинська О. М. Природний код культури в українських та англійських фразеологізмах. *Проблеми семантики слова, речення та тексту* : зб. наук. пр. 2003. Вип. 9. С. 48–57.
3. Гудков Д. Б., Ковшов М. Л. Телесный код культуры. Москва : Просвещение, 2007. 288 с.
4. Красных В. В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В. В. Красных. *Язык, сознание, коммуникация* : сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. 2001. Вип. 19. С. 5–19.
5. Красных В. В. Предметный код культуры в русском культурном пространстве. *Русистика на пороге XXI века: проблемы и перспективы* : материалы международной научной конференции, г. Москва, 8–10 июня 2003. Москва : Изд-во «Просвещение», 2003. С. 146–148.
6. Телия В. Н. Вариантность идиом и принципы идентификации вариантов. *Проблеми устойчивости и вариантности фразеологических единиц* : материалы межвузовского симпозиума, г. Тула, 23–24 февраля 1972. 1972. Вип. 2. С. 30–69.
7. Толстая С. М. Пространство слова. Лексическая семантика в общесловянской практике. Москва : изд-во «Книга», 2008. 528 с.
8. Кондаков И. Психологические термины. Москва : Высшая школа, 1986. 142 с.
9. Куш Е. О. (2021). Англійські та українські паремії: етнокультурний аспект. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. № 1 (21). С. 519–520.
10. Fox K. *Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour*. London : Nicholas Brealey Publishing, 2008. 440 p.
11. Goodheart E. *PC or Not PC*. New York : Partisan Review Press Book, 1994. 224 p.
12. Кунин А. В. *Англо-русский фразеологический словарь*. Москва : Русский язык, 1984. 944 с.
13. Номис М. *Українські приказки, прислів'я і таке інше*. Київ : Либідь. 1993. 768 с.

Kamyshova T. Gastronomic code in the paroemia fund of the English and Ukrainian languages

Summary. The article is devoted to the research of the paroemia of the English and Ukrainian languages as a means of reflecting the gastronomic code of culture. The definition of the «code of culture» is given in the article and the gastronomic code of culture is characterized in it. Comparative analysis of English and Ukrainian gastronomic paroemias as means of reflecting of the national features and mentality of representatives of the British and Ukrainian nations is also carried out in the article.

Comparative analysis of English and Ukrainian paroemias revealed that a significant number of such units with the lexeme «bread (loaf)» exist in the English and Ukrainian languages. Although bread is one of the main food of both nations, paroemias with the abovementioned lexeme is more numerous in the Ukrainian language. This fact confirms love of Ukrainian nation for bread and agriculture. Semantic features of Ukrainian paroemias with the lexeme «bread» show, that it is associated with hospitality and prosperity by Ukrainian people. The study of English gastronomic paroemias with the component «bread» indicates the fact of hospitality and courtesy of the British nation towards invited guests. The analysis of paroemias with components designating national food and dishes of British and Ukrainian people reveal their gastronomic preferences.

English and Ukrainian paroemias with the lexeme «water» reveal the awareness of its great importance for human life by both nations. Semantic analysis of English and Ukrainian paroemias with the abovementioned lexeme shows that water is compared with time, life, life circumstances and human experience in them. Ukrainian paroemias with the lexeme «water» are also means of giving of positive and negative characteristics to people.

Analysis of British paroemias with units designating alcoholic drinks shows the fact of restraint and absence of alcohol abuse by the nation. Ukrainian nation is represented in its proverbs and sayings as one that like gorilka and other alcoholic drinks. That is why a significant number of such Ukrainian paroemias condemn drunkenness and its consequences.

Key words: British, gastronomic code, national features, mentality, paroemias, Ukrainians.

Каракевич Р. О.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри практики німецької мови

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ МЕТАФОРИЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ЗІСТАВНОМУ АНАЛІЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Анотація. У пропонованій статті подається зіставний аналіз німецьких та українських фразеологічних одиниць об'єктивованих у метафоричних принципах, що демонструють численні випадки асиметрії фразеологічних одиниць, які пов'язані насамперед з особливостями національної свідомості та характерів німецького й українського народів.

Такі поняття як *життя, земля, батьківщина, мир, природа, сім'я, народження* та ін., містять основні риси національного характеру певної лінгвокультури. Аналізуючи дані концепти на матеріалі німецької та української фразеології крізь призму його кореляції з внутрішнім світом і парадигмою морально-ціннісних установок людини ми виокремлюємо певні пріоритети німецької ментальності: (людина прагне до довершеності, до спокою, та ін.), які збігаються з основними поняттями щодо національного характеру філософів, психологів та культурологів. Це ще раз є доказом того, що фразеологія дійсно є “дзеркалом душі народу” (див. Маслова, 1), яке за допомогою фразеологічних одиниць (ФО) адекватно рефлексує головні риси ментальності тієї чи іншої лінгвокультури.

Розглядаючи поняття *життя*, ми дійшли висновку, що даний концепт проходить крізь призму кодів культури, як в українській так і в німецькій мовах, оскільки останні співвідносяться з найдавнішими архетипними уявленнями людини. Зазначимо, що між цими кодами культури немає чітких меж, тому вчені називають різну їх кількість. У пропонованому дослідженні ми підтримуємо думку М.В. Піменової [2, 7–8], яка виокремлює низку культурних феноменів (кодів) культури. Це, наприклад: біоморфний, космоморфний, міфологічний, ментальний, антропоморфний, предметний, просторовий, часовий коди.

На основі виокремлених культурних феноменів, демонструються численні випадки асиметрії ФО, що декларуються у метафоричні принципи, пов'язані з чотирма стихіями: *водою, землею, повітрям і вогнем*.

Важливим для зіставного дослідження культурних феноменів є те, що цим поняттям в основній своїй частині властивий ізоморфізм, тобто в кожній культурі існує весь перерахований спектр феноменів (кодів), але не всі елементи цих кодів ізофункціональні. Пошук специфічних елементів, які відрізняють той чи інший код культури, може сприяти виявленню асиметрії фразеологічних лінгвокультурем, що висвітлено в цій розвідці.

Проведений нами зіставний аналіз німецьких та українських фразеологічних одиниць з такими концептами як *життя, земля, батьківщина, мир, природа, вогонь, вода*, демонструють численні випадки асиметрії ФО, які пов'язані насамперед з особливостями національних характерів німецького й українського народів.

Ключові слова: метафоричні принципи, асиметрія, фразеологічні одиниці, особливості національної свідомості, лінгвокультура, архетипні уявлення, культурний феномен, культурний код.

Постановка проблеми. Проблема співвідношення мови народу та його свідомості, мислення, національної культури аналізується нині в межах різних наукових парадигм. Де ж закладено основу вивчення взаємодії та взаємовпливу мови й культури людини? Ймовірно у фундаментальних працях О.О. Потебні, І.О. Бодуена де Куртене, Л. Вайсгербера, В. фон Гумбольдта, Е. Сепіра, та ін. Наукові розвідки цих учених стали базою для виникнення на стику ХХ-го та ХХІ-го століть нової антропологічної дисципліни – лінгвокультурології, об'єктом дослідження якої є “взаємозв'язок і взаємодія культури й мови в процесі її функціонування та вивчення інтерпретації цієї взаємодії, як єдиної системної цілісності” [3, 32].

Актуальність дослідження зумовлена комплексним вивченням семантики, які спрямоване на висвітлення феномену *Життя*, навколо якого організуються концепти *земля, батьківщина, мир, природа, сім'я, народження*, що входять, як і концепт *життя*, до ядра національної концептосфери будь-якої лінгвокультури.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення інформації, отриманої в результаті пізнання людиною сутності життя та його онтологічно важливих аспектів, що особливим чином концептуалізовані й категоризовані у свідомості й мові відповідно до географічних і культурно-історичних особливостей того чи іншого етносу має неабияку значимість. Тому *життя* є базовим концептом, (у розумінні А.М. Приходька [4, 219]), а його належність до категорії архетипів вважається нами безперечною, оскільки цей давній “образ-поняття” присутній у всіх культурах і має універсальний (надетнічний) характер. Підтверджують статус *Життя* як базового концепту і В.Г. Зусман та З.І. Кірнозе [5], які зазначають, що ядро концептосфери складають насамперед такі базові концепти, котрі об'єктивуються у концептах *земля, мир, природа, сім'я, народження*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у зіставному вимірі, у розкритті національно-культурного смислу фразеологічних одиниць у зазначеній сфері, у їхньому культурологічному аспекті, функціональності та лінгвокультуремній асиметрії.

Метою пропонованої розвідки є дослідження функціональності метафоричних принципів у зіставному аналізі на матеріалі ФО неблизькоспоріднених мов.

Об'єктом дослідження виступають фразеологічні одиниці, пов'язані з особливостями національної свідомості та характерів німецького й українського народів.

З огляду на те, що поняття *життя*, проходить крізь призму культурних кодів культури, у нас сформувалася низка метафоричних принципів, що проходять крізь визначені біоморфного коди культури, це насамперед біоморфний, космоморфний, міфологічний. Так, у космоморфному кодї можна виявити порівняння життя з чотирма стихіями: *водою, землею, повітрям і вогнем*. У німецькій фразеології при вербалізації концепту *життя* домінує концепт *повітря* [6, 22], напр.: *den letzten Hauch von sich geben* (букв.: випустити останній подих) – “спустити дух (умерти)”; *j-m / einer Sache Leben einhauchen* (букв.: кому-н. / справі вдихнути життя) – “вдихнути життя в кого-н., що-н.” [7, т. 1, 313; 7, т. 2, 14]. Як бачимо, *Життя* – це *подих*: воно таке ж легке, швидкоплинне, важко вловиме. Мить – і життя немає. Тут маємо кореляцію концепту *повітря* з концептом *дух*, який вважається суттю людини, частиною Божественного начала (Космосу). Тому мотиваційно прозорою є семантика ФО нім. *den Geist aushauchen* (букв.: видихнути дух) – “померти”; укр. *спустити дух* – “померти, загинути” [7, т. 1, 250; 8, 223–224].

Наступний метафоричний принцип презентує нам порівняння *життя* з *землею*. Тут маємо в українській і німецькій мовах фразеологічну асиметрію: в німецьких ФО поняття *Земля* присутнє хоча б імпліцитно, напр.: *auf der Schattenseite des Lebens stehen* (букв.: стояти на тіньовому боці життя) – “бути позбавленим життєвих благ; бути скривдженим долею”; *auf der Sonnenseite des Lebens stehen* (букв.: стояти на сонячному боці життя) – “бути улюбленцем долі” [1, т. 2, 158; 200]. Натомість в українській фразеології подібних ФО не зафіксовано, що, на перший погляд, здається дивним, оскільки земля в українців насамперед пов'язана з життям і символізує життя, матір-годувальницю, батьківщину, духовність, багатство, щедрість, родючість [2, 273].

Наступний метафоричний принцип: *життя* – це *вогонь*, напр.: нім. *kein Funke von Leben* (букв.: жодної іскри життя) – “відсутні ознаки життя”; укр. *гаснути як свічка* – “помирати” [10, Bd. 2, 489; 9, 134]. Можливо це пов'язано з тим, що вогонь знаходиться між матерією та духом, тому він вважається найбільш нереальним серед чотирьох стихій Всесвіту [12, 71–72]. Показово, що в українців життя більше асоціюється з теплом, напр.: *ледве живий та теплий* – “у дуже важкому фізичному стані” [7, 234]. Вогонь символізує життя [7; 1], тому прозорою є мотивація наведених вище ФО: вогонь гасне – людина помирає.

Асиметричною в українській і німецькій фразеології є поєднання концепту *Життя* з концептом *вода*, оскільки в німецькій мові цей концепт виявляє себе імпліцитно лише в декількох ФО, напр.: *j-m / einer Sache Leben einflößen* (букв.: кому-н. / справі влити життя) – “вдихнути життя в кого-н., що-н.” [7, т. 2, 14], а в українській мові функціонують численніші компаративні ФО, які фразеологізовані на основі метафоричного принципу *життя* – це *вода*, напр.: *біжить як вода* – “минає безповоротно (про життя, час)”; *іде як вода по камінню* – “минає безповоротно (про життя, час)” [11, 28].

У межах міфологічного коду домінують антропоморфні ФО з компонентом *Життя*. І це не дивно, бо відповідно до міфологічних переконань неживі предмети ставали живими, тому багатьом реаліям навколишнього світу надаються антропоморфні ознаки, що сприяє фразеологізації німецьких ФО на

основі метафоричного принципу *життя* – це *людина*, напр.: *sein Leben hängt an einem seidenen Faden* (букв.: його життя висить на шовковій нитці) – “хто-н. втратив своє життя або є смертельно хворим”; *dem Leben ablauschen* (букв.: прислухатися до життя) – “відображати життя (про художній твір)” [7, т. 2, 13–14; 10, Bd. 3, 940]. В українській фразеології аналіз показує відсутність подібних ФО, що можна пояснити деякою пасивністю українців в освоєнні навколишнього світу, на чому наголошують дослідники української ментальності [див., напр.: 14, 14], тому життя є пасивним феноменом і на нього, відповідно, завжди спрямовується дія, напр.: *віддати життя* – “1) загинути, борючись за кого-н., що-н., захищаючи когось, щось; 2) повністю присвятити себе кому-н., чому-н.”; *обірвати життя* – “призвести до смерті, до загибелі; згубити, убити когось”; *позбавити життя* – “умертвляти, убивати кого-н.” [8, 99, 448, 530]. Пасивність у світоспогляданні українців перегукується з їх певним песимістичним ставленням до життя, що підтверджується фразеологічним матеріалом [див., напр.: 15, 229]. Така відмінність у ментальності німецького й українського народів створює асиметрію антропоморфних ФО. Специфічними для української фразеології є також ФО, що містять у своїй семантичній структурі семи “прощання”, “розлучення”, напр.: *прощатися з життям* – “умирати, гинути”; *розлучитися з життям* – “умерти” [7, 612]. Ці ФО слугують для евфемістичного позначення смерті.

Проте існують в аналізованих мовах і деякі антропоморфні ФО з подібною семантикою, утворені на основі метафоричного принципу *життя* – це *вчитель*, напр.: нім. *durch die Schule des Lebens gehen* (букв.: йти школою життя) – “набувати хорошого досвіду”; укр. *проходити школу життя* – “набути досвіду, змужніти, загартуватися в чомусь” [7, т. 2, 177; 8, 574], де акцентується увага не на здатності “рухатися” в сенсі характеристики людини як живої істоти, а на значущості її інтелектуальної діяльності.

Вербалізується концепт *життя* і за допомогою ФО, які репрезентують ментальний код, оскільки в німецькій та українській лінгвокультурах життя може постати на основі метафоричного принципу *життя* – це *пам'ять* в образі своєрідного “накопичувача пам'яті”, з якого завжди можна щось викреслити, напр.: нім. *j-n, etw. aus dem Leben streichen* (букв.: викреслити кого-н., що-н. із життя) – “викинути кого-н., що-н. із пам'яті (голови)”; укр. *викреслити з життя* – “змусити забути” [10, Bd. 15, 941; 7, 74].

Відомо, що життя можна піддавати будь-якій дії, впливаючи на нього як на предмет. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним: все залежить від конотації, яку приносить у ФО стрижневе дієслово. Наш фактичний матеріал дозволяє виокремити ФО, утворені на основі таких метафоричних принципів: *життя* – це *коштовний предмет*: його можна подарувати, вкрати, ним розплачуються, дуже добре, коли його приносять, дають, дуже погано, коли його гублять, за нього б'ються, напр.: нім. *j-m das Leben gauben* (букв.: вкрати в кого-н. життя) – “позбавити кого-н. життя”; *einem Kind das Leben schenken* (букв.: подарувати дитині життя) – “дати життя дитині, народити дитину”; *sich durch das Leben schlagen* (букв.: битися за життя) – “перебиватися, з трудом заробляти собі на життя”; укр. *подарувати життя* – “залишати живим, помилувати кого-н.”; *давати життя* – “створювати умови, можливості для розвитку, розквіту чогось” [7, т. 2, 14–15; 8, 178, 543,

242].) *життя* розглядається як *непотрібний предмет*: його можна викинути, витратити, віддати або його потрібно позбутися, напр.: нім. *sein Leben vertun* (букв.: витратити дарма своє життя) – “занапастити своє життя”; укр. *позбутися життя* – “померти, загинути”; *віддати життя* – “1) загинути, борючись за кого-н., що-н., захищаючи когось, щось; 2) повністю присвятити себе кому-н., чому-н.” [7, т. 2, 14–15; 8, 531].

Життя можна порівняти з *важким/легким предметом*: його можна важити або зробити важким / легшим, напр.: нім. *j-m das Leben schwer machen* (букв.: зробити кому-н. життя важким) – “ускладнювати життя кому-н.”; *важити життям* – “наражати кого-н. на смертельну небезпеку” [7, т. 2, 14; 8, 49]. *Життя – це рятувальне знаряддя (предмет)*: за нього можна ухопитися, на ньому можна висіти, урешті-решт відірватися, напр.: нім. *an seinem Leben hängen* (букв.: висіти на своєму житті) – “чіплятися за життя”; укр. *хапатися за життя* – “виявляти велике бажання жити, відірватися від життя – “втрачати відчуття реальності” [7, т. 2, 15; 8, 740, 106].

Життя – це мотузка (нитка) (цей метафоричний принцип має тісний семантичний перетин із принципом *життя – це дорога*, який спрацьовує в межах просторового коду культури, що є ще одним доказом “розмитості” меж останніх): укр. *вкоротити життя* – “убити кого-н.”; *обірвати життя* – “призвести до смерті, до загибелі; згубити, убити когось” [10, Bd. 3, 940; 8, 740, 449]. Когнітивний сценарій обривання (вкорочування) нитки (мотузки), який лежить в основі формування цих ФО, є мотиваційно прозорим і в багатьох лінгвокультурах позначає закінчення чогось (у нашому випадку закінчення життя – смерть), тому не потрібно спеціальних знань для ремотивації цих ФО неносіями мови. Проте цього не скажеш про українську ФО *зв’язати своє життя* – “вступати до шлюбу, одружуватися з ким-н.” [8, 260], яка містить етнокультурну семантику, демотивуючу її: ця ФО побудована на весільному обряді, коли нареченому й нареченій зв’язували рушником руки, щоб їхній шлюб був довгим і міцним. Тут рушник також є символом життя, специфічним саме для українців.

Зазначимо, що лише у фразеології німецької мови зафіксовані ФО, які побудовані на основі взаємодії концептів *життя* -- *це гра*, *життя* -- *це мистецтво*, що створює асиметрію ФО в аналізованих мовах, оскільки поняття “гра” й “мистецтво” також належать, на нашу думку, до витворів людських рук, тобто артефактів, напр.: *sein Leben aufs Spiel setzen* (букв.: поставити життя на гру) – “ризикувати своїм життям” *das Leben ist kein Kinderspiel* (букв.: життя – це не дитяча забавка) – “вік прожити – не поле перейти”; *das Leben ist eine Kunst* (букв.: життя – це мистецтво) – “вік ізвікувати – не пальцем перекидати” [7, т. 2, 14–15].

Висновки. Таким чином, проведений зіставний аналіз німецьких та українських фразеологічних лінгвокультурем, що б’єктивовані у концептах *Leben / життя*, а також в поєднанні з іншими концептами духовної культури, котрі є продовженням нашого пошуку в ракурсі вивчення особливостей процесів концептуалізації та категоризації об’єктивної дійсності неспорідненими лінгвокультурами, продемонстрував численні випадки асиметрії проаналізованих ФО; спостерігається більша когнітивно-світоглядна пасивність українців, виражена тенденція в українській лінгвокультурі щодо евфемізації взаємопов’язаних понять *життя* та *смерть*, сприйняття життя німцями як виключно своєї власності.

Перспективи подальших досліджень. На перспективу залишається вивчення асиметрії ФО, які вербалізують не тільки концепти *життя*, але й інші поняття, що віддзеркалюють характер та культуру даних народів. Наприклад, такі концепти, що представляють характер людини, певні людські цінності, народження, вольовитість, доленосність, народження – симбіозно пов’язані з концептами *життя*, *смерть*, *земля*, *мир*, *народження та ін.*

Література:

1. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва : Изд. центр “Академия”, 2001. 208 с.
2. Пименова М.В. Концепт *сердце*: Образ. Понятие. Символ: Монография. Кемерово: КемГУ, 2007. 500 с.
3. Воробьев В.В. Лингвокультурология: монография. Москва : РУДН, 2008. 336 с.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем’єр, 2008. 332 с.
5. Зуслан В.Г., Кирнозе З.И. Национальный культурный мир как концептосфера. Язык. Культурные концепты. Текст: сб. науч. тр. Нижний Новгород: Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2003. С. 85–92.
6. Демидкина Е.А. Фразеологизмы, паремии и афоризмы как средство объективации концепта “Leben” в немецкой языковой картине мира: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Саратов, 2007. 261 с.
7. НУФС Німецько-український фразеологічний словник / Уклали В.І. Гавриш, О.П. Пророченко. В 2 т. Київ : Рад. школа, 1981. Т. 1. 416 с.; Т. 2. 382 с.
8. СФУМ Словник фразеологізмів української мови / Уклали В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук, Н.М. Неровня, Т.О. Федоренко. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.
9. Живіцька І. Символ як стереотипизоване явище культури (на матеріалі українських паремій). *Наукові записки*. Випуск 81 (3). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 4 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. С. 271–275.
10. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Freiburg; Basel; Wien: Herder, 2001. – Bd. 1 – 348 S., Bd. 2 – 734 S., Bd. 3 – 1106 S., Bd. 4 – 1502 S., Bd. 5 – 1910 S.
11. ССНП Юрченко О.С., Івченко А.О. Словник стійких народних порівнянь. Харків: Основа, 1993. 176 с.
12. Аврамова В. “Огонь” как носитель национальной культурной памяти. Проблемы когнитивного и функционально-коммуникативного описания русского и болгарского языков. Вып. 4. Шумен: Университетско издателство “Епископ Константин Преславски”, 2006. С. 71–80.
13. Плачинда С.П. Словник давньоруської міфології. Київ : Український письменник, 1993. 63 с.
14. Яцук Н.Є. Українська ментальність як феномен етногенетичного та соціокультурного буття народу: Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Н.Є. Яцук; Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2003. 16 с.
15. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія, 2-е вид, випр. і доп. Київ : Логос, 2004. 284 с.

Karakevych R. Functionality of metaphorical principles in comparative analysis (on the material of phraseologisms of German and Ukrainian languages)

Summary. The proposed article presents a comparative analysis of German and Ukrainian phraseological units objectified in metaphorical principles, demonstrating numerous cases of asymmetry of phraseological units, which are primarily related to the peculiarities of national consciousness and characters of German and Ukrainian people.

Such concepts as *life, land, homeland, peace, nature, family, birth*, etc. contain the main features of the national character of a particular linguoculture. Analyzing these concepts on the material of German and Ukrainian phraseology through the prism of its correlation with the inner world and the paradigm of moral values of a person, we distinguish certain priorities of the German mentality (a person strives for order, perfection, peace, etc.), which coincide with basic concepts on the national character of philosophers, psychologists and culturologists. This is the proof that phraseology is really a "mirror of the soul of nation" (see Maslova), which with the help of phraseological units (PhU) adequately reflects the main features of the mentality of this or that linguoculture.

Considering the concept *life*, we came to the conclusion that this concept passes through the prism of cultural codes, both in Ukrainian and German, as the latter correspond to the oldest archetypal ideas of a man. We point out that there are no clear boundaries among these codes of culture, so scientists call their different number. In the proposed research we support the opinion of M. V. Pimenova [2, 7–8], who identifies a number of cultural phenomena (codes) of culture. These are,

for example: biomorphic, cosmomorphic, mythological, mental, anthropomorphic, objective, spatial, time codes.

On the basis of the distinguished cultural phenomena, numerous cases of asymmetry of phraseological units are demonstrated, which are declared in metaphorical principles connected with the four elements: *water, earth, air and fire*.

The important thing for the comparative research of cultural phenomena is that these concepts are mainly characterized by isomorphism, i.e. in every culture there is a whole range of phenomena (codes) but not all elements of these codes are isofunctional. The search for specific elements that distinguish one or another code of culture can help to identify the asymmetry of phraseological linguoculturemes, which is highlighted in this study.

We have made the comparative analysis of German and Ukrainian phraseological units with such concepts as *life, land, homeland, peace, nature, fire, water*. It demonstrates numerous cases of asymmetry of phraseological units, which are primarily connected with the peculiarities of the national characters of German and Ukrainian people.

Key words: metaphorical principles, asymmetry, phraseological units, peculiarities of national consciousness, linguoculture, archetypal ideas, cultural phenomenon, cultural code.

*Козубська І. Г.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Борковська І. П.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Духаніна Н. М.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ДЕФІНІЦІЯ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ГАЛУЗІ БІОМЕДИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню змісту та сутності поняття «дефініція» в наукових текстах та висвітленню особливостей вживання дефініцій в англійських наукових текстах галузі біомедичної інженерії. З'ясовано, що дефініції є невід'ємною частиною сучасних наукових текстів, оскільки вони не лише допомагають сформулювати наукову концепцію, гіпотезу чи закон науки, а й несуть у собі текстотворчий потенціал, що сприяє ефективній передачі знань читачу та впливу на нього. Дефініції є основою інтелектуальної комунікації і слугують засобом отримання професійних знань. Встановлено та обґрунтовано ключові функції дефініцій, до яких належать компресорна (дефініція сприяє скороченню, концентруванню інформації); когнітивна (у дефініції закріплюється знання про об'єкт); комунікативна (за допомогою дефініції уточнюється значення термінологічних одиниць природної мови, стає можливим глибоке взаєморозуміння між людьми); узагальненя (дефініція поєднує спільні характерні риси позначуваного поняття та виводить загальне твердження про нього). У статті на конкретних прикладах представлено різноманіття типів дефініцій на позначення термінів галузі біомедичної інженерії в англійських наукових текстах. Класифікація цих типів відбувається за двома ознаками, а саме за комунікативною самостійністю чи несамостійністю структур (виділяються прямі та непрямі дефініції) і вираженістю чи невираженістю компонентів дефініцій (виділяються явні, контекстуальні та комбіновані дефініції). Виявлено, що в досліджуваних текстах переважають прямі, явні та комбіновані дефініції, які допомагають реципієнту швидше орієнтуватися в текстовому масиві інформації, отримувати чітко та точно пояснення представлених термінів, забезпечувати внутрішню цілісність смислової структури текстів. Встановлено характерний типізований набір дієслів-зв'язок (to be, to be defined as, to be known as, to be named, to refer to, be said to be, to be called), за допомогою яких передається відношення між двома структурними частинами дефі-

ніцій: власне терміном (дефінієндумом) та визначальною частиною (дефінієнсом).

Ключові слова: дефініція, науковий текст, функції дефініцій, класифікація дефініцій, науковий стиль.

Постановка проблеми. Науковий текст, що є засобом передачі і зберігання інформації, являє собою складну систему ієрархічно-організованих і взаємозв'язаних смислових елементів, гнучку та інформаційно-багату структуру, що реалізує інтенцію автора в акті комунікації. Композиція наукового тексту відображає динаміку пізнавального процесу, знаходиться під безпосереднім впливом мовленнєвомисленнєвих закономірностей наукової діяльності і комунікативної цілеустановки автора. В науковому творі простежується процес формування знання, послідовні етапи якого фіксуються і складають типічну стратегію текстобудови, просуваючи науковий зміст тексту. Це відбувається за допомогою мікро- та макроелементів різної структури, одним з яких є дефініція (визначення). Саме дефініції є основою інтелектуальної комунікації і слугують засобом отримання професійних знань. Вивчення наукової дефініції як елемента тексту, властивості наукового стилю відкриває нові перспективи для дослідження способів визначення наукових об'єктів – предметів, понять і концептів. На тлі значних змін у науковій сфері людства, розвитку інформаційних технологій та появи нових термінів в різних галузях науки вивчення дефініцій залишається актуальним і досі, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених цьому питанню та постійний інтерес науковців, які на різних етапах дослідження вносять своє власне розуміння у сутність та природу дефініцій, а також їх функціонування у наукових текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дефініція традиційно була предметом вивчення логіки, де розглядалася як логічна операція, в процесі якої розкривається зміст терміну (Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель, Т. Гоббс,

Дж. Локк, Дж.С. Милль, К. Попа, Д.П. Горський, Н.І. Кондаков, Е.К. Войшвілло та ін.). Багато логіків звертали увагу на тісний зв'язок логічного і лінгвістичного у визначеннях [1, с. 3]. Про цей зв'язок згадується і у працях сучасних лінгвістів. Так, Л.В. Гордійчук зазначає, що «дефініція наукового поняття є однією з логіко-смыслових категорій.... Як наслідок, дефініція є одночасно логічною, гносеологічною, дидактичною і лінгвістичною категорією» [2, с. 82], Г.Ю. Гришечкіна визначає дефініцію як «унікальне логічне і мовне явище, в якому мова і мислення взаємодіють, удосконалюючи один одного» [3, с. 120]. Основи наукового аналізу дефініцій, закладені працями логіків, досліджувалися такими лінгвістами, як Я.К. Грот, І.І. Срезневський, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, Б.А. Ларін, Ш. Баллі, Х. Касарес, Л. Згуста, В. Дорошевський, на сучасному етапі цьому питанні присвячені праці Ю.М. Кузнецової, А.М. Зарви, О.В. Шиловой, Л.С. Ковтун, В.Є. Трусової, З.І. Комарової, Л.В. Гордейчук, В.Л. Моїсєвої та ін. У працях згаданих дослідників велика увага приділялася загальним питанням термінознавства та дефініцій зокрема, їх лексикографічним, словотвірним та іншим аспектам. А питання, пов'язані з функціонуванням дефініцій в наукових текстах певного профілю (у нашому випадку біомедичної інженерії) залишаються невирішеними.

Мега статті – розглянути і систематизувати існуючі підходи до визначення та класифікації дефініцій, виявити типи дефініцій в наукових текстах біомедичної інженерії, їх мовне вираження та особливості вживання.

Виклад основного матеріалу. Широке розуміння категорії дефініції було дано дослідником з питань логіки і філософії Д.П. Горським: «Визначенням є мисленевий прийом, за допомогою якого прагнуть відшукати, уточнити, пояснити значення мовного вираження в тій чи іншій мові або розширити мову за рахунок введення нового знакового вираження... Якщо наявна вказана ціль, то перед нами визначення в широкому смислі» [4, с. 24].

Дефініція встановлює суттєві ознаки поняття та виявляє його зв'язок з іншими поняттями. «Дефініція – це словесне вираження тих специфічних особливостей, які відрізняють дане поняття від суміжних з ним, перерахування суттєвих ознак предмета, явища, які репрезентують поняття» [5, с. 162]. Дефініцію можна назвати своєрідним «мостом взаєморозуміння», оскільки вона зв'язує старе знання з новим, бере участь в передачі досвіду від покоління до покоління, допомагає спілкуванню спеціалістів всіх областей знань, сприяє ефективності і успішності когнітивної діяльності людини [3, с. 120].

Будучи компонентом наукового дискурсу, дефініція виявляється залученою в конкретну пізнавально-комунікативну ситуацію, коли перед автором стоїть задача в рамках тексту не стільки вказати конвенціональне значення терміну, скільки в даний момент і в даній ситуації встановити це значення, і зробити це так, щоб ефективно вплинути на уявлення читача про предмет дефінування.

Дефініція є важливим фрагментом наукового дискурсу, оскільки в ній відображається сучасне знання людини про об'єкт, що визначається. З цього випливають функції, які дефініція виконує в наукових текстах. Серед основних функцій можна виділити наступні: компресорну (дефініція сприяє скороченню, концентруванню інформації); когнітивну (у дефініції закріплюється знання про об'єкт); комунікативну (за допомогою дефініції уточнюється значення термінологічних одиниць

природної мови, стає можливим глибоке взаєморозуміння між людьми); узагальнення (дефініція поєднує спільні характерні риси позначуваного поняття та виводить загальне твердження про нього) та ін.

О.В. Шилова, розглядаючи дефініції в науковому тексті, відмічає їх роботу на забезпечення внутрішньої цілісності смислової структури тексту, участь у створенні різних властивостей і категорій тексту: інтегративності, інформативності, логічності і відповідно до цього виділяє наступні функції дефініцій в науковому стилі:

1) функція введення в тему: за допомогою дефініції автор виробляє перехід від назви статті до її змісту;

2) функція розкриття теми: визначення основних понять дослідження, характеристика об'єктів, що вивчаються, їх ідентифікація, репрезентація знань про описувані об'єкти;

3) функція диференціації понять, що забезпечує розмежування близьких по смислу чи зв'язаних між собою термінів, які іменують ці поняття;

4) функція аргументації: спираючись на дефініцію, автор може висловлювати власну думку по відношенню до питання, що обговорюється, оскільки в процесі дефінування виділяє лише ті ознаки поняття, які допомагають йому обґрунтувати свою точку зору;

5) інструментальна функція відображає специфіку наукового тексту як такого, що поєднує старі і нові знання. Компонентами інструментальної функції дефініцій є: функція представлення знання, що передувало; функція введення чи фіксації нового знання (представлення результатів дослідження, формулювання висновків); функції зв'язку старого і нового знання;

6) функція введення в текст авторського терміна;

7) моделююча функція: дефініція являє собою мовну і ментальну модель предмету, що описується нею [1, с. 18].

З огляду на вищесказане можемо стверджувати, що дефініції є невід'ємним атрибутом сучасних наукових текстів, оскільки вони не лише допомагають сформулювати наукову концепцію, гіпотезу чи закон науки, а й несуть у собі текстотворчий потенціал, що сприяє ефективній передачі знань читачу та впливу на нього.

Різноманіття дефініцій стало передумовою створення їх класифікацій. Варто зазначити, що загальноприйнятої класифікації дефініцій не існує і дослідники в залежності від різних факторів виділяють різні типи дефініцій. Наприклад, описові, родовидові, відсилочно-логічні, комбіновані, синонімічні та антонімічні визначення [3]; прямі і зворотні, розгорнуті і згорнуті, родовидові, описові і характерологічні, власне дефініції і квазі-дефініції [6]; родовидові, описові (дескриптивні), партитивні, перераховуючі, операціональні, релятивні, синонімічні, комбіновані [1] та ін. Досліджуючи типи дефініцій наукових текстів з біомедичної інженерії, у своїй роботі ми послуговуватимемося класифікацією, запропонованою Л.В. Гордійчук у книзі «Основи научної речі» [2, с. 85], оскільки, на нашу думку, дана класифікація найбільш повно представляє всі типи дефініцій, що зустрічаються у вищезазначених текстах.

Класифікація типів дефініцій ґрунтується за двома ознаками, а саме комунікативною самостійністю чи несамостійністю структур і вираженістю чи невираженістю компонентів дефініцій.

Комунікативна самостійність / несамостійність дефінітивних структур визначається стратегією висловлювання, цільо-

вою настановою мовця. За цією ознакою можна виділити прямі і непрямі дефініції.

Прямі – це дефініції, оформлені як самостійне речення чи поєднання речень: 1) *The electrocardiogram (ECG) is the recording of the heart's electric activity of repolarization and depolarization of the atrial and ventricular chambers of the heart* [7, p. 5]; 2) *The caroid pulse is a pressure signal recorded over the carotid artery as it passes near the surface of the body at the neck* [8, p. 38].

Непрямі – це дефініції, що є частиною речення: 1) *Given the definition of the complex cepstrum as the inverse z-transform of the logarithm of the z-transform of the signal, and the fact that the left-side of the equation above represents the z-transform of $h(n)$, it is clear that the coefficients of the series $h(n)$ are the cepstral coefficients of $h(n)$* [8, p. 346]; 2) *The semi-invasive procedure of arthroscopy (fiber-optic inspection of joint surfaces, usually under general anesthesia) is often used for diagnosis of cartilage pathology* [8, p. 394].

Аналіз показав, що у наукових текстах галузі біомедичної інженерії значно переважають прямі дефініції. Це може пояснюватися тим, що такі дефініції є легшими для сприйняття читача на відміну від непрямих і дозволяють йому швидше зорієнтуватися в текстовому просторі та визначити місце і роль терміну в науковому повідомленні.

В залежності від вираженості чи невираженості логічних компонентів дефініції в її синтаксичній структурі можна виділити явні, контекстуальні і комбіновані дефініції.

Явні дефініції – це визначення, в яких мовна форма відповідає логічній структурі дефініції: 1) *A signal is any physical quantity that varies as a function of one or more independent variables* [9, p. 4]; 2) *Pattern recognition or classification may be defined as categorization of input data into identifiable classes via the extraction of significant features or attributes of the data from a background of irrelevant detail* [8, p. 449].

Контекстуальні дефініції – це такі визначення, в яких логічна структура вираження наукового поняття виявилася лінгвістично не вираженою. Це речення з асиметрією між планом вираження і планом змісту. «Контекстуальність» подібних дефініцій заключається в інформативній самодостатності дефінітивного речення для розкриття змісту включеного в нього терміну, на основі чого дана структура може бути перетворена в явну дефініцію [2, с. 89]: 1) *The Doppler Effect describes the shift in wave length frequency or pitch that result when sound or light from any portion of the electromagnetic spectrum are influenced by the distance and directional movement of the object* [10, p. 21-6]. – *The Doppler Effect is the shift in wave length frequency or pitch that result when sound or light from any portion of the electromagnetic spectrum are influenced by the distance and directional movement of the object*; 2) *Magnetic resonance imaging (MRI) uses radiofrequency energy and oscillating electromagnetic fields to determine the chemical structure of materials within a magnetic field* [10, p. II-3] – *Magnetic resonance imaging (MRI) is imaging that uses radiofrequency energy and oscillating electromagnetic fields to determine the chemical structure of materials within a magnetic field*.

Однак не дивлячись на таку самодостатність, поза контекстом таке речення як дефінітивне не сприймається. Можна сказати, що в контексті речення закладена потенційна дефінітивність, яка реалізується лише при включенні цього речення в ширший контекст. Контекстуальна дефініція, відображаючи

емпіричний рівень пізнання, дозволяє нібито «реконструювати» дійсність. Крім того, в контекстуальних дефініціях, як правило, значення терміну розкривається лише через диференційну ознаку, що дозволяє зосередити всю увагу на новій інформації, а не розчиняти її в уже відомій [2, с. 89].

Обидва типи дефініцій виконують однакову функцію, а саме розкривають значення терміна, що міститься в них. Тому їх структура поділяється на дві частини: власне термін (дефінієндум) та визначальна частина (дефінієнс). При цьому структура речення детермінується взаємною співвіднесеністю двох організуючих моделей компонентів.

Комбіновані дефініції – це поширений тип дефініцій, який поєднує в собі риси явних і контекстуальних тлумачень наукових термінів. Даний тип дефініцій є типічним і досить характерним для учбової літератури, так як в ньому зафіксовано не готове знання, а представлений ніби сам процес отримання цього знання. В даних конструкціях спостерігається строго фіксований порядок частин: визначальне – означуване, тобто описова (термінована) частина завжди передує частині, що вводить термін [2, с. 91]: 1) *Each nucleus that has a spin also has a microscopic magnetic field. When an external electric field is applied, the spins tend to align with that field. This property is called nuclear magnetism* [7, p. 16] 2) *The design of distance functions and decision boundaries requires a training set of feature vectors of known classes. The functions so designed may then be applied to a new set of feature vectors or samples to perform pattern classification. Such a procedure is known as supervised pattern classification due to the initial training step* [8, p. 453].

Оскільки порядок слідування компонентів дефініції визначає її власне дефінітивні функції, то в цьому плані всі різновиди комбінованих дефініцій виконують одну й ту ж дефінітивну функцію, а саме – введення терміна. Комбіновані дефініції протиставляються явним як біфункціональним, які можуть як вводити термін, так і розкривати його значення, і контекстуальним як контрфункціональним, які спеціалізуються лише на розкритті значення терміну [2, с. 91].

Спостереження показали, що в наукових текстах біомедичної інженерії переважають явні та комбіновані дефініції, перші з яких достатньо точно встановлюють значення відповідних термінів, а другі дають читачеві ширше уявлення про характер та істотні ознаки наукового поняття, що вводиться автором.

Зміст дефініції, що контролюється когнітивними і прагматичними умовами наукової комунікації, вимагає від автора вибору певних засобів вираження. Для дефінітивних речень, що зустрічаються в наукових текстах з біомедичної інженерії, характерним є набір певних дієслів-зв'язок, за допомогою яких передається відношення між двома структурними частинами дефініції: власне терміном (дефінієндумом) та визначальною частиною (дефінієнсом). До них належать *to be defined as, to be known as, to be named, to refer to, be said to be, to be called* та ін. Проілюструємо їх функціонування в контексті: 1) *The proton density is defined as the number of targeted nuclei per unit volume* [7, p. 17]; 2) *The science of measurement of physiological variables and parameters is known as biometrics* [8, p. 51]; 3) *The signal has also been named as the sound-, acoustic-, or phonomyogram* [8, p. 46]; 4) *The term "ransom noise" refers to an interference that arises from a random process such as the thermal noise in electronic devices* [8, p. 75]; 5) *A stationary process is said to be ergodic if the temporal statistics computed are independent*

of the sample observed; that is, the same result is obtained for any sample observation $x_k(t)$ [8, p. 81]; 6) Signals or processes that do not meet the conditions described above *may be*, in general, called *nonstationary processes* [8, p. 82].

Висновки. Невід'ємним компонентом наукових текстів є дефініції, в яких експлікуються різні ознаки предмета чи явища та які беруть безпосередню участь в процесі формування знань. Об'єкти дефініцій вводяться в науку і функціонують в структурі наукового знання у вигляді понять, термінів та гіпотез. В наукових текстах дефініції виконують різні функції в залежності від мети та цілей комунікації, а також цілеустановки автора, що в свою чергу обумовлює й різноманіття типів дефініцій. Серед основних різновидів дефініцій, що переважають в текстах біомедицинської інженерії, виділяються прямі, явні та комбіновані дефініції, які допомагають реципієнту швидше орієнтуватися в текстовому масиві інформації, отримувати чітке та точне пояснення представлених термінів, забезпечувати внутрішню цілісність смислової структури текстів. Перспективу подальших досліджень убачаємо у з'ясуванні своєрідності дефініцій в текстах інших функціональних стилів.

Література:

1. Шилова Е.В. Терминологическая дефиниция как метатекст в русскоязычной и англоязычной научно-технической литературе: автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2005. 24 с.
2. Основы научной речи : учеб. пособ. / Н.А. Буре, М.В. Быстрых, С.А. Вишнякова и др.; под ред. В.В. Химика, Л.Б. Волковой. СПб.: Филологический факультет СПбГУ; Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 272 с.
3. Гришечкина Г.Ю. Виды дефиниций терминов в научно-популярном тексте. *Ученые записки*, 2010. № 1 . С. 120–127.
4. Горский Д.П. Определение (логико-методологические проблемы). Москва : Мысль, 1974. 311 с.
5. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология : Вопросы теории. Москва : Наука, 1989. 246 с.
6. Юлинецкая Ю.В. Основные разновидности дефиниций в юридических текстах. *Записки з романо-германської філології*, 2017. Вип. 1 (38). С. 160–167.
7. Theis F.J., Meyer-Base A. Biomedical signal analysis: Contemporary methods and applications. Massachusetts: The MIT Press, 2010. 432 p.
8. Rangayyan R.M. Biomedical signal analysis. A case-study approach. Canada, Calgary, Alberta: IEEE Press, 2002. 556 p.
9. Devasahayam S.R. Signals and systems in biomedical engineering (second edition). New York: Springer, 2013. 389 p.
10. Medical devices and systems. / ed. Bronzino J.D. Boca Raton: CRC Press. 1403 p.

Kozubska I., Borkovska I., Dukhanina N. Definition in modern English scientific texts of the biomedical engineering field

Summary. The article is devoted to the study of the content and essence of the concept of "definition" in scientific texts and highlights the peculiarities of the use of definitions in English scientific texts in the field of biomedical engineering. Definitions have been found to be an integral part of modern scientific texts, as they not only help to formulate a scientific concept, hypothesis or law of science, but also have textual potential that contributes to the effective transfer of knowledge to the reader and influences him. Definitions are the basis of intellectual communication and serve as a means of obtaining professional knowledge. The key functions of definitions are established and characterized. They are compressing function (definition helps to reduce and concentrate information); cognitive function (definition enshrines knowledge of the object); communicative function (with the help of the definition the meaning of terminological units of natural language is specified, deep mutual understanding between people becomes possible); generalization function (the definition combines the common characteristics of the denoted concept and derives a general statement about it). The article presents a variety of types of definitions to denote terms in the field of biomedical engineering in English scientific texts. The classification of these types is based on two features, namely the communicative independence or non-independence of structures (direct and indirect definitions are distinguished) and the expression or vagueness of the components of definitions (explicit, contextual and combined definitions are distinguished). It was found that the studied texts are dominated by direct, explicit and combined definitions that help the recipient to navigate faster in the textual array of information, get a clear and accurate explanation of the terms presented, to ensure the internal integrity of the semantic structure of texts. The certain set of verbs-connectors (to be, to be defined as, to be known as, to be named, to refer to, be said to be, to be called) is established, by means of which the relation between two structural parts of the definitions (the term itself and the defining part) is transferred.

Key words: definition, scientific text, functions of definitions, classification of definitions, scientific style.

*Крижанівська Г. Т.,**кандидат філологічних наук, доцент**Львівського національного університету імені Івана Франка*

БЛОГ ЯК ЖАНР ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій породжує нові суспільні відносини. Комунікативний простір інтернету формує сприятливе середовище для виникнення та функціонування різноманітних інтернет-жанрів. Поняття жанру зазнає трансформацій з огляду на нові прагматичні установки учасників комунікативної ситуації та акценти на феномені мовної особистості. У статті розглянуто трактування поняття «жанр» у різних мовознавчих науках, зокрема у лінгвістиці інтернету. Дослідження проведено на аналізі такого поширеного жанру інтернет-комунікації як блог, вплив якого на суспільство важко переоцінити. Досліджуються його комунікативно-прагматичні, структурно-композиційні, семантико-стилістичні та медійні характеристики. Поліфункціональність цього жанру призводить до виникнення його різновидів. Серед комунікативно-прагматичних характеристик блогу виділено інформативну, розважальну, репрезентативну, соціалізаційну, психотерапевтичну та просвітницьку характеристики. Структурно-композиційна модель жанру, яка вирізняє його від інших жанрів, включає такі елементи як профіль, основна сторінка, сторінка окремого запису та сторінка друзів. Семантична єдність блогу обумовлена цілями та пріоритетами його автора й базується на хронологічному принципі. Інтерактивність жанру зумовлює поєднання літературно-публіцистичного та розмовного стилів його текстів із відповідним арсеналом мовних засобів. Медійні характеристики жанру споріднюють його із іншими жанрами інтернет-комунікації: технічні можливості мережі дають можливість для його існування, інтерактивність досягається через інформаційний обмін елементів його системи, мультимодальність виявляється у поєднанні його вербальних та невербальних засобів. Результати проведеного дослідження можуть бути основою для аналізу інших жанрів інтернет-комунікації.

Ключові слова: інтернет-комунікація, жанр, блог, мультимодальність, структурно-композиційна модель.

Постановка проблеми. Невпинний процес інформатизації суспільства – одержання, зберігання, використання та поширення у ньому інформації – свідчить про новий етап у його розвитку, про «нову історичну фазу розвитку цивілізації [1: 154]. Перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного, де активно розвиваються інформаційно-комунікативні технології, наявний вільний доступ до мережі Інтернет, й поняття «інформація» набуває нового значення, породжує нові суспільні відносини й притаманні цим віртуальним відносинам субкультури [2]. Увага науковців різних галузей знань прикута до цього процесу.

У галузі лінгвістики можна стверджувати про формування такої дисциплінарної парадигми як «Лінгвістика інтернету» [3], netlingo/e-talk/weblish/netspeak [4; 5]. Аналізуються лінгвістичні особливості інтернет-комунікації на різних мовних

рівнях: морфологічному, лексичному, текстовому, комунікативному тощо (див, наприклад, [6]). Комунікативний простір Інтернету формує сприятливе середовище для виникнення та функціонування різноманітних інтернет-жанрів, які стають об'єктом мовознавчих розвідок передусім з огляду на зміни, які зазнало поняття жанру у цьому інформаційному середовищі, зокрема зміну прагматичних установок і цілей учасників комунікативної ситуації, акценти на феномені мовної особистості, яка презентує себе у віртуальному просторі за допомогою використання тієї чи іншої жанрової форми [6:174]. Виникнення нових та зміни у вже існуючих жанрах відображають трансформації, які відбуваються у суспільстві та свідчать про його розвиток і модернізацію. З огляду на це, дослідження такого поширеного жанру інтернет-комунікації як блог видається актуальним та цікавим.

Аналіз досліджень. Блог неодноразово привертав увагу науковців, зокрема як засіб журналістської комунікації [7], як форма впливу на громадську думку [8], як засіб індивідуального самовираження [9]. Дослідники аналізують психологічні механізми існування блогів [10], їх мовні [11] та гендерні [12] особливості. Проте питання його жанрових характеристик залишається відкритим. Зокрема питання комунікативно-прагматичних характеристик, які спричиняються до виникнення різновидів цього жанру; медійних, які роблять блог важливим засобом інтернет-комунікації, структурно-композиційних, які відрізняють його від інших жанрів інтернет-комунікації та семантико-стилістичних, які спричиняються до формування/пропагування певної культури спілкування у мережі.

Мета дослідження полягає у дослідженні поняття жанру у інтернет комунікації на прикладі такого поширеного жанру як блог, зокрема аналіз його комунікативно-прагматичних, структурно-композиційних, семантико-стилістичних та медійних характеристик.

Основний матеріал дослідження. Для початку коротко зупинимось на трактуванні поняття жанр у лінгвістиці. У різних філологічних науках дослідження жанру ґрунтується на різних методологічних принципах. Наприклад, у текстолінгвістиці жанр вважають однією із парадигм тексту, яка визначає структуру, композицію та мовні характеристики тексту [13]. Відповідно, жанр часто розглядають або як функціонально-комунікативний феномен й ототожнюють із певним типом тексту, або як текстовий тип з певними комунікативно-прагматичними параметрами й притаманними йому засобами вербального оформлення [14]. Текстові дослідження спрямовані на виявлення прототипової моделі тексту, яка включає усі його базові характеристики.

Жанрознавчі розвідки у напрямку когнітивної лінгвістики мають на меті виявити жанрові прототипи/сценарії, які є основою для розпізнавання, сприйняття та побудови жанрів [15; 16].

Трагування жанру як «стереотипу мовленнєвої поведінки у типових для певного соціуму комунікативних ситуаціях» [17: 25] отожднює його із особливим видом сценарію, фрейму чи моделлю, які широко використовуються у когнітивній лінгвістиці. Когнітивно-конструктивна роль мовленнєвих жанрів вказує на їхню функціонування як зразків побудови мовлення та засобів прогнозування подальшого розгортання дискурсу [18: 60].

Жанрові дослідження у галузі прикладної лінгвістики тісно пов'язані із поняттям «дискурсивної спільноти» [19]. Жанр трактується як узагальнення певного класу комунікативних подій, у яких мова відіграє важливу роль а комунікативні події стають жанрами лише коли набувають спільних для учасників цілей. Ключова роль належить комунікативній меті жанру, яка накладає певні обмеження на структуру змісту і форми його текстової реалізації. Прикладні мовознавчі розвідки показують, що різні дискурсивні спільноти породжують жанри, оскільки жанри є засобами для досягнення їхніх цілей. Аналіз жанрів полягає у з'ясуванні їхньої соціокомунікативної спрямованості, особливостей їхніх контекстуальних чинників та розгляді глобальної організації типологічного змісту текстів та їхніх стратегій [18: 71].

Різні жанрових концепцій свідчить не лише про загальний інтерес мовознавців до жанрів та їх теоретичного осмислення, а й про їх складну, багатогранну сутність, яку можна вивчити лише відповідно до методологічних пріоритетів певного напрямку. Наведені трактування жанрів мають як спільні, так і відмінні риси, проте їх ключовим моментом є соціокомунікативна і функціональна зумовленість жанрів, під впливом якої формуються різнорівневі жанрові ознаки [18: 71].

Комунікативне середовище Інтернету сприяє інтенсивному розвитку найрізноманітніших жанрів, а аналіз наукових концепцій свідчить, що пошук спільних ознак для їх класифікації триває. Проблема полягає у тому, що інтернет-комунікація – це складна полікодова система, в якій мова кодує лише один із потоків інформації. Інтернет-жанр є багаторівневою полікодовою системою на яку впливають різні фактори: частота оновлення інформації, інтерактивність середовища, адресат, особа автора тощо. Межі інтернет-жанрів також є досить рухомими та розмитими й часто один і той матеріал вважають не просто жанром, а елементом гіпержанру. Функціонування різних типів дискурсів творить поліфонію у інтернет-спілкуванні, гіпертекстові та інтерактивні можливості мережі змінюють процес породження та сприйняття інформації. Наприклад, веб-сайт є гіпертекстовим утворенням, який включає різні жанрові формати інтернет-комунікації спрямовані на створення образу організації/особи через гіпертекстуальність, мультимедійність та інтерактивність композиційних одиниць електронного контенту [20: 76]. З огляду на це, жанр в інтернет-комунікації можна розглядати як стійку модель мовної діяльності, яка опосередкована комп'ютером і спеціальними мережами з притаманними специфічними рисами комунікативного характеру і призначена для реалізації конкретної інтенції користувача.

Комунікативно-прагматичні, структурно-композиційні та семантико-стилістичні характеристики є важливими критеріями диференціації жанрів, тоді як медійні параметри є невід'ємною рисою жанрів інтернет-комунікації. До медійних характеристик відносять оформлення жанру (розташування на екрані його елементів), креолізованість/полікодовість (вербальні та невербальні елементи), гіпертекстуальність (наявність посилань), інтерактивність та синхронність (здатність

читача активно взаємодіяти з адресантом), кількість (міжособистісна, групова, масова) та вираженість комунікантів (експлікований або анонімний учасник комунікації) [20: 92]. Відповідно до зазначених параметрів розрізняють такі інтернет-жанри, як веб-сайт, електронна газета/журнал, електронний лист, блог, форум, чат тощо.

Зупинимося детальніше на такому популярному інтернет-жанрі сьогодення, як блог. Блог – це веб-сайт, який підтримується індивідом, що містить регулярні записи з коментарями, описами подій або іншими матеріалами, такими як графіка і відео. Записи зазвичай відображаються у зворотному хронологічному порядку.

Деяких блогерів можна порівняти з громадянськими журналістами – особами, які збирають, аналізують і публікують інформацію, не маючи належної професійної журналістської підготовки. Блогерство має значний вплив на сучасне суспільство і передбачити траєкторію його подальшого розвитку важко. Модним стає виставляти напоказ все своє життя, а бажання стати популярним, заробляти великі гроші є двигуном блогерства і робить його ще більш масовим.

Серед прагматичних характеристик блогу є передусім наявність адресанта (автор блогу) та адресанта (реальних людей, які стежать та реагують на повідомлення). Інтенція адресата передбачає комунікативно-прагматичну спрямованість цього жанру. Як показує дослідження, блоги за своєю сутністю є поліфункціональними. Їхня комунікативна функція полягає у трансляції повідомлення великій кількості користувачів Інтернету та багатовекторному спілкуванні зі своїми підписниками. Будь-який блог несе інформацію про особу автора, а тому виконує й функцію саморепрезентації. Блоги також є джерелом розважального контенту: ведення, перегляд та коментування блогів є частиною нашого дозвілля. Соціальні мережі, на яких розміщують блоги, об'єднують десятки тисяч користувачів зі всього світу, серед яких можна знайти знайомих, людей з подібними смаками та вподобаннями, що свідчить про їхню функцію соціалізації. Блог як місце фіксації важливої інформації чи життєвих подій виконує акумулятивну функцію, а його психотерапевтична функція полягає у тому, що слугує вираженню емоцій й, наприклад, допомагає вийти з негативного психічного стану завдяки позитивним коментарям у відповідь. Дослідники вказують також на просвітницьку функцію блогів, які містять навчальну інформацію (здебільшого, блогери є викладачами, тренерами та психологами). Функцію просування товарів та послуг мають блоги магазинів: можуть відстежувати реакцію аудиторії на товари, взаємодіяти з клієнтами, рекламувати послуги тощо. Така різна функціональна спрямованість блогів свідчить про відмінності у намірах/меті адресата та його відносин з адресантом, що призводить до появи жанрових різновидів блогу.

Різновиди блогів залежать від того, який напрямок обрав автор, яку платформу використовує, які види публікацій розміщують, наприклад, за авторством, розрізняють персональні (особисті), корпоративні, «примарні» (від імені невідомого) блоги. За видом мультимедіа – текстові, фотоблоги, музичні, відеоблоги, підкасти, блогкасти, а за технічною основою – блог на окремій платформі та блог на блог-платформі. За тематикою розрізняють тематичні (кулінарія, моді, спорт тощо) блоги та блоги загальної тематики. Маючи власну мету, кожен блогер обирає власну стратегію, але усіх об'єднує бажання знайти свою аудиторію та збільшувати її.

Оформлення, або інтерфейс блогу – його структурно-композиційні елементи – дають можливість відрізнити його від інших жанрів інтернет-комунікації. Цими елементами є профіль, основна сторінка, сторінка окремого запису/посту та стрічка друзів. Зупинимось детальніше на кожному з них. Профіль є обов'язковою невід'ємною частиною блогу, де розміщена інформація про користувача (стать, вік, освіта, місце проживання, інтереси тощо). Основна сторінка – це стрічка записів, які розташовані у зворотному хронологічному порядку, об'єднані заголовком, підзаголовком, системою тегів та рубрик. Блоговий запис супроводжується аватаром (зображенням автора), рубрикою, до якої відноситься текст тематичними помітками (тегами) та інформацією про обставини написання тексту (настрій, місце тощо). На основній сторінці також знаходиться бічна панель керування для зручної навігації (календар, посилання на додаткові ресурси, список записів з кількістю коментарів до них, кількість/список читачів блогу тощо). Сторінка окремого запису дає його повну версію тексту та коментарі до нього. Стрічка друзів – це список блогів, які читає автор – пости різних користувачів, об'єднані в одну стрічку у зворотному хронологічному порядку, здебільшого оформлена на зразок записів самого автора. Усі із зазначені елементи є обов'язково присутні у композиційній структури жанру і формують образ цього жанру.

Різновиди та різне функціональне спрямування блогів позначаються й на їхніх семантико-стилістичних особливостях. Семантична єдність блогу великою мірою обумовлена цілями та пріоритетами його автора, проте незалежно від змісту записів, стрічка має однакову структуру і організована за хронологічним принципом. Політематичним чи монотематичним є блог, його тексти – записи та коментарі – завжди організовані як цілісно-завершена тематична прогресія, не є спонтанно-асоціативними, а стосуються предмету мовлення, що зумовлено асинхронним характером комунікації [20: 42].

Тексти блогів є авторськими творами. Оскільки вони пов'язані за змістом, їх усіх варто розглядати як єдиний інтерактивний твір. У текстах блогів спостерігаємо змішування стилів. Тексти записів здебільшого написані літературно-публіцистичним стилем. Для них також характерною є природність та наближеність до розмовної мови. У записах, які адресовані великій аудиторії наявні елементи фамільярного стилю, й інтимного – якщо призначені конкретному адресату. Використання чи нівелювання тих чи інших мовних засобів та правил залежить лише від мовного смаку та інтенцій автора.

На лексичному рівні мовний арсенал блогів характеризується оцінною на розмовною лексикою, фразеологізмами, мовними кліше, стійкими словосполученнями, неологізмами та словами іншомовного походження. На синтаксичному рівні спостерігаємо тяжіння до спрощених синтаксичних структур – простих речень та експресивних стилістичних структур – повторів, паралелізмів, окличних речень, риторичних запитань та еліпсів та інверсії.

Як форма інтернет-комунікації тексти блогів є полісемантичними. Їх основою є вербальні засоби вираження, які доповнюються невербальними, візуальними та аудіо/відео елементами, які розширюють можливості користувача самовиразитися і реалізувати свою комунікативну мету. Тому важливим аспектом аналізу є медійні характеристики блогу. Є блоги створені в рамках певного блогowego сервісу, як наприклад,

Livejournal, чи сайту корпорації, а є на окремій платформі. Однак як було зазначено, усі вони мають такі обов'язкові елементи як профіль користувача, стрічку записів, стрічку друзів, які наявні/працюють завдяки технічним можливостям мережі. Саме наявність Інтернету дає можливість жанру існувати, розвиватися та збагачувати свій мультимедійний контент: тексти, аудіо, відео та графічні додатки, та реалізувати свою обов'язкову характеристику як інтернет-жанру – інтерактивність. Інтерактивність жару – це такий принцип організації його системи, при якому мета досягається інформаційним обміном елементів цієї системи. Елементами інтерактивності є всі елементи взаємодіючої системи, за допомогою яких відбувається взаємодія з іншою системою/ людиною (користувачем).

Висновки. Отже, ми розглянули поняття жанру та інтернет-жанру й охарактеризували поняття блогу та його особливості як інтернет-жанру через призму комунікативно-прагматичних, структурно-композиційних, семантико-стилістичних та медійних параметрів, що однак не вичерпує усього матеріалу для дослідження, який пропонує цей жанр. Перспективним може бути аналіз особливостей цього жанру в різних дискурсах. Цікавим він видається і для когнітивних та лінгвокультурологічних досліджень, оскільки відображає світосприйняття віртуальних спільнот, а тексти блогів відображають мову різних соціальних груп сучасного суспільства.

Література:

1. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность): словарь-справочник. Х.: КП «Городская типография», 2009. 392 с.
2. Новицький А. М. Феномен «інформаційного суспільства як об'єкт наукового дослідження». Інформація і право. 2011. №1. С. 25 – 29.
3. Горшко Е. И. Интернет-жанр и функционирование языка в Интернете. Жанры речи. Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. Выпуск 6. С. 11–27.
4. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press, 2001. 216 p.
5. Thurlow C. The Internet and Language. Concise Encyclopedia of Sociolinguistics. Elsevier, 2001. P. 24.
6. Компанцева Л. Ф. Интернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти. Луганск: Знання, 2007. 444 с.
7. Кожемякин Е. А. Попов А. А. Блоги как средство журналистской коммуникации. Гуманитарные науки. 2012. №6 (125). Вып. 13. С. 148–154.
8. Тонких І. Журналістичні блоги як засіб впливу на громадську думку. Психолінгвіст. 2012. №11. С. 290–297.
9. Плещенко К. В. Низова блогосфера як засіб індивідуального самовираження. Соціальні комунікації. 2013. №2. С. 97–101.
10. Волохонський В. Л. Психологічні механізми та основи класифікації блогів. Особистісна і міжособистісна взаємодія в мережі Інтернет. Блоги: нова реальність. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2006. С. 67–72.
11. Nowson S. The language of weblogs: a study of genre and individual differences. University of Edinburgh, 2006. P. 279.
12. Martin L. Language and Gender in Blogs. In Weiss and Wodak (eds.), Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity. Palgrave Macmillan, 2015. P. 241–271.
13. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. Одесса: Редакционно-издательский отдел областного управления по печати, 1991. 124 с.
14. Kress G. Linguistic Processes in Sociocultural Practice. Oxford: Oxford University Press, 1989. 101 p.

15. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. Изд. АН. Сер. Литературы и языка. Москва, 2004. Т. 63. №3. С. 3–12.
16. Dijk T. A. van. Macrostructures: An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Intercation, and Cognition. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1980. 317 p.
17. Долинин К. А. О функциях речевых жанров: материалы XXVII межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Санкт-Петербург : Изд-во СПб. ун-та, 1998. С. 24–27.
18. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 240 с.
19. Swales J. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 260 p.
20. Щипицина Л. Ю. Комплексная лингвистическая характеристика компьютерноопосредованной коммуникации (на материале немецкого языка): дис. д-ра филол. наук. Воронеж, 2011. 446 с.

Kryzhanivska H. Blog as a genre of Internet communication

Summary. The development of information and communication technologies creates new social relations. The communicative space of the Internet provides a favorable environment for the emergence and functioning of various Internet genres. The concept of genre is undergoing transformations in view of the new pragmatic attitudes of the participants in the com-

municative situation and the emphasis on the phenomenon of linguistic personality. The article considers the interpretation of the concept of "genre" in various linguistics, in particular in the linguistics of the Internet. The study is based on the analysis of such a popular genre of Internet communication as a blog. Its communicative-pragmatic, structural-compositional, semantic-stylistic and media characteristics are studied. A variety of blog's functions results in the genre's diversifications. Among its communicative and pragmatic characteristics are informative, entertaining, representative, socializing, psychotherapeutic and educational characteristics. The structural and compositional model of the genre helps to distinguish it from other genres and includes such elements as profile, main page, individual record page and friends' page. The semantic unity of the blog is determined by the goals and priorities of its author and is based on a chronological principle. The interactivity of the genre determines the combination of formal and informal styles of its texts with the appropriate usage of language tools. Media characteristics of the genre akin it to other genres of Internet communication: the technical capabilities of the network allow for its existence, interactivity is achieved through the exchange of elements of its system, multimodality is manifested in a combination of verbal and non-verbal means. The results of this study can be the basis for the analysis of other genres of Internet communication.

Key words: Internet communication, genre, blog, structural-compositional model, multimodality.

Кришко А. Ю.,*кандидат педагогічних наук,**старший викладач кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини***Філіппович Т. М.,***викладач кафедри теорії та практики іноземних мов**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини***Ставчук Н. В.,***викладач кафедри теорії та практики іноземних мов**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ У ВІТЧИЗНЯНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню шляхів розвитку психологічного напрямку в українському мовознавстві.

У мовознавчій науці другої половини XIX – початку XX ст. психологізм стає панівним методологічним принципом, ґрунтуючись на якому, Олександр Потебня створив власну лінгвопсихологічну концепцію, що значно відрізняється від будь-якої психологічної концепції XIX ст. Українського вченого вважають засновником психологічного напрямку у вітчизняному мовознавстві. Його концепція не тільки стала засадничою в науковій діяльності Харківської лінгвістичної школи, а й визначила провідні шляхи розвитку мовознавства в Україні.

У статті наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, що полягає у дослідженні особливостей становлення та розвитку психологічного напрямку у вітчизняному мовознавстві, виявленні лінгвофілософських ідей О. Потебні, які мали продовження в українському мовознавстві та педагогіці, та розкритті особливостей їх впливу на відродження національних інтенцій в Україні.

З'ясовано, що головна проблема мовної освіти в Україні означеного періоду пов'язана з питанням двомовності й навчанням у школі рідною мовою. У цьому контексті О. Потебня формулює проблему лінгвоциду як асимілятивного процесу, при цьому вчений вважає, що деградація є обов'язковою, оскільки вона охоплює і народ-асимілятор. Вчений обґрунтовує, що асиміляція мов у процесі денационалізації підриває етичні й естетичні підвалини культури людства, порушуючи естетичні та моральні закони.

Виявлено, що О. Потебня розглядає необхідність навчання в школі рідною мовою та поетапного оволодіння рідною словесністю, а вже потім іноземними мовами, з одного боку, як проблему педагогічної психології, а з другого – як проблему етнічної психології народів, насамперед пов'язану з дегенеративним процесом денационалізації, результатами якого є уніфікація світової культури (як позбавлення різноманітності й оригінальності її форм і змісту), а також морально-естетична й інтелектуальна деградація людства загалом. Цю думку О. Потебня обґрунтовує з позиції когнітивної психології й когнітивної лінгвістики, розвиваючи ідею Вільгельма фон Гумбольдта про мову як орган думки в аспекті власної концепції мови як інструменту пізнання світу.

Ключові слова: психологічний напрям, мовознавство, мовна освіта, денационалізація, психолінгвістична концепція.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У мовознавчій науці другої половини XIX – початку XX ст. психологізм стає панівним методологічним принципом, ґрунтуючись на якому, Олександр Потебня створив власну лінгвопсихологічну концепцію, що значно відрізняється від будь-якої психологічної концепції XIX ст. Українського вченого вважають засновником психологічного напрямку у вітчизняному мовознавстві. Його концепція не тільки стала засадничою в науковій діяльності Харківської лінгвістичної школи, а й визначила провідні шляхи розвитку мовознавства, адже науково-дослідна діяльність О. Потебні охоплювала немалу кількість галузей, зокрема, він розробляв філософію мови й мистецтва, теорію походження та розвитку мови, проблему мислення та пізнання, питання взаємодії мови й мислення, питання мови й нації, питання наголосу, історію граматики, синтаксис, фонетику й фонологію, семасіологію, поетику, історію літератури, діалектологію, теорію мовних запозичень, теорію мовних актів і прагматику, займався фольклором і етнографією, сформулював принципи етимологічних досліджень, займався художнім перекладом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Обрана нами тема наукової статті зумовлена кількома магістральними напрямками наукових досліджень у галузі мовознавства. По-перше, це праці, в яких порушується питання рецепції ідейної спадщини європейських вчених українськими філологами О. Потебнею, П. Житецьким і Д. Овсянико-Куликовським (Ф. Бацевич [1; 2], М. Безлепкін [3], В. Виноградов [4], Л. Грицик [5], І. Зірко [6], Т. Івасишина [7], М. Ісаєва [8], Т. Кияк [9], І. Савченко [10], В. Франчук [11] та ін.); по-друге, це блок досліджень, де підіймаються проблеми становлення мовної освіти на теренах Галичини й Наддніпрянщини та формування україністики як науки (С. Бевзенко [12], В. Глушенко [13], М. Ломацький [14], О. Лотоцький [15], Ф. Савченко [16], Л. Шологон [17] та ін.); по-третє, це сучасні праці, в яких розглядаються проблеми мов-

ної освіти (О. Білецький [18], Т. Боднарчук [19], М. Жовтобрюх [20], Т. Ковалевська [21], Л. Мамчур [22] та ін.).

Спробу розглянути, хоча і гранично коротко, філософські погляди О. Потебні було зроблено в монографії М. Безлепкіна [3], що презентує філософські погляди вітчизняних мислителів на феномен мови в контексті становлення лінгвофілософії, а також у дисертаційному дослідженні А. Колодної [23], присвяченому світоглядній концепції українського вченого. Праця М. Безлепкіна має оглядовий характер, дисертація А. Колодної більше прив'язана до лінгвістичного вчення мислителя і тому не дає повного уявлення про О. Потебню як про філософа. Дослідження філософських ідей О. Потебні та їх систематизацію в загальнофілософському контексті здійснює у своїй роботі І. Хайруллін [24]. Філософським поглядам О. Потебні присвячено монографію українського дослідника Ю. Вільчинського [25], дисертаційне дослідження М. Скорик [26], присвячене безпосередньо філософії мови.

Останнім часом з'явився ряд цікавих для нашого дослідження праць з різних галузей філології: О. Акульшин [27], Т. Ахутіна [28], М. Дмитрієв [29], М. Дружинець [30], О. Яковлева [31] та ін.

Формування мети статті. Мета дослідження – розглянути шляхи розвитку психологічного напрямку у вітчизняному мовознавстві, виявити лінгвофілософські ідеї О. Потебні, які мали продовження в українському мовознавстві ХХ ст., та розкрити особливості їх впливу на відродження національних інтенцій і розвиток українознавства.

Відповідно до теми та мети визначено такі завдання: здійснити історіографічний огляд проблеми; окреслити основні напрями психологізму в слов'янському мовознавстві; уточнити зміст психолінгвістичної концепції О. Потебні; виявити актуальні для українського етносу ідеї О. Потебні й визначити особливості їх впливу на розвиток українського мовознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним із тих, на кого наукові розвідки О. Потебні справили сильне враження й стали школою для навчання у сфері фольклористичних студій, був Іван Франко. Він писав: «Талант проф. Потебні – поперед усього талант незвичайно тонкого аналітика. Розбирає він кожну пісню на найпростіші складові часті або мотиви та на найпростіші форми поетичні, слідить за кожною відмінною формою, за кожною комплікацією, кожним перемішанням або занидінням первісного мотиву, послуговуючися при тім величезним порівнюючим матеріалом, якого достарчають йому збірники етнографічні всіх племен слов'янських, між котрими він обертається як у себе дома» [32, с. 189].

Зазначимо, що майже половина наукового доробку О. Потебні присвячена фольклору та міфології, адже намагаючись зрозуміти проблеми мови, її творчі механізми й творчий потенціал, він занурюється у глибинні мовні пласти етносу. Ця частина спадщини мислителя являє собою порівняльно-історичні дослідження обрядів, вірувань, відтворення релігійно-поетичного світосприйняття давніх слов'ян і споріднених з ними народів; фольклорно-етнографічний матеріал учений використовує як основу для міфологічних реконструкцій. М. Дмитренко зазначає, що формування фольклористичної концепції О. Потебні відбувалося під впливом різних чинників, проте дослідник упевнений: «В основі глибинного зацікавлення творчістю народу, безперечно, лежить фактор етнічної самоі-

дентифікації, усвідомлення себе українцем за родом, кров'ю, менталітетом, устремліннями» [33]. При цьому вкажемо, що теорія міфу й фольклористична концепція О. Потебні мали під собою серйозне лінгвофілософське підґрунтя. Наслідуючи В. фон Гумбольдта, мову він розглядає не лише як орган, який утворює думку, але і як витвір «народного духу», що ним зумовлено своєрідність світосприйняття й світогляду кожного народу та унікальність його культури. Проте О. Потебня йде далі – на ґрунті основоположних засад гумбольдтівської філософії мови український мислитель ставить проблему історичної еволюції форм і засобів вираження людської думки. Він формулює концепцію, згідно з якою міфологічній свідомості (що у її просторі існує народна культура) притаманна недиференційована єдність образних і поняттєвих сторін мови. На сучасному рівні людської свідомості відбулося розчленування на абстрактно-поняттєвий (науково-філософський) і асоціативно-образний (художньо-творчий) типи мислення, що їх архетипи можна знайти в міфах і в різних жанрах усної народної творчості, які стосовно мови виступають похідними моделювальними системами. Цим зумовлена увага вченого до етнографічних скарбниць словесної творчості. Фундаментальні положення теорії міфу й фольклористичної концепції Потебні розроблено в працях, що вийшли за життя дослідника: «Про деякі символи в слов'янській народній поезії» (1860), «Думка і мова» (1862), «Про міфічне значення деяких обрядів та повір'їв» (1865), «Про Долю та споріднених із нею істот» (1867), «Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення» (1867), рецензія на «Народні пісні Галицької та Угорської Русі, зібрані Я. Ф. Головацьким» (1880), «Пояснення малоруських і споріднених народних пісень» (т. 1883, т. 1887). Решту було опубліковано після смерті вченого: «Із лекцій з теорії словесності: Байка. Прислів'я. Приказка» (1894), «З нотаток з теорії словесності» (1905). Як зазначає Ф. Широкоград, у працях О. Потебні 60-х років, як і в тотожних за тематикою дослідженнях його вчителя П. Лавровського, зароджувалася така галузь слов'янознавства, як етнолінгвістика, формувалася теорія міфу [34, с. 4].

Маємо сказати, що названі праці стали основою для російської філософії мови ХІХ ст., теоретично обґрунтованою класичною німецькою філософією ідеалізму Ф. Шеллінга, Е. Канта, Г. Гегеля й німецькими мовознавчими концепціями Я. Грімма, Ф. Боппа, В. фон Гумбольдта. Представники її формалістичного та психологічного напрямків, виходячи з гегелівської ідеї розвитку й шеллінгової думки про самоцінність національних культур, сформулювали засади слов'янської лінгвофілософії. Зокрема, слов'янофіли О. Хом'яков і К. Аксаков, а також О. Потебня, за словами М. Безлепкіна, «на початках німецького ідеалізму побудували свого роду феноменологію російського народного духу, об'єктивованого в мові» [35].

Під впливом названих чинників відбувалося не тільки формування кола наукових інтересів О. Потебні як майбутнього науковця, а й сформувалася національна самосвідомість найвидатнішого з українських учених-філологів, на що вказує назва і зміст випускного твору «Перші чотири роки війни Хмельницького» (1856). Потебня пише його, спираючися на українські літописи, народні пісні й інші фольклорні матеріали, до яких звертається як до історичних свідчень, що їх зберегла народна пам'ять.

У контексті психологічних і когнітивних процесів О. Потебня обґрунтовує думку про вагомість літературної мови,

яка, в розумінні вченого, є більш ефективним знаряддям свідомості й засобом ускладнення думки, отже розвитку свідомості людини й пізнавальних можливостей мови, «органом більш дієвої думки» [36, с. 127], ніж мова, яка не має писемності. Він пише: «За своєю більшою об'єктивністю писемність, як знаряддя свідомості, як виховний засіб, створений думкою для самої себе, діє з подвоєною силою в порівнянні з усною мовою. Мисль, вихована досвідом попередніх поколінь, збереженням писемністю в його роздільності та його конечних висновках, ускладнюється й удосконалюється незрівнянно швидше, ніж та думка, яка намагається одним усним переказом, що вельми недосконало зберіг результати попередньої розумової діяльності. Як свідомі думка не можлива без мови, так складніша робота цієї думки не можлива без писемності...» [37, с. 126].

О. Потебня обстоював самостійний розвиток української літературної мови, відмінної від російської, і вважав ганебною й дикою заборону української літератури й мови російським урядом, про це свідчать ті, хто знали вченого особисто. За словами Д. Овсянико-Куликовського, О. Потебня казав, що до заборони української літератури й мови, коли ще можна було писати й друкувати українською, треба було створювати національну школу, тоді б «українська національність на початок 80-х років зміцнилася б настільки, що жодна заборона вже не зупинила б її подальшого розвитку» [37, с. 146].

Як ми звертали увагу, аналізуючи працю «Думка і мова», Потебня науково обґрунтував необхідність поважливого ставлення до народності та її мови «як необхідного і законного явища» [37, с. 71]. У цьому контексті абсолютно логічним і послідовним убачається звернення вченого до питань денационалізації. Денационалізацію О. Потебня розглядає як проблему насамперед педагогічну й лінгвістичну, адже, з одного боку, учений пов'язує її з дотриманням «основного педагогічного правила: не ігнорувати наявних засобів учнів, а використовувати ці засоби й розвивати їх» [38, с. 73], з другого – з ідеєю В. фон Гумбольдта, яку ще ніхто не наважився заперечувати: «жоден народ, не міг би оживити й запліднити чужої мови своїм духом без того, щоб не перетворити цієї мови на іншу» [38, с. 74]. Перекоаний у неспростовності гумбольдтівської ідеї, О. Потебня стверджує: «Взагалі денационалізація зводиться до *дурного виховання* (курсив – О. П.), моральної хвороби: до неповного використання наявними засобами сприйняття, засвоєння, впливу, до знесилення енергії думки; до *гідоти спустошення* (курсив наш.) на місці витіснених, але нічим не замінених форм свідомості; до послаблення зв'язку молодих поколінь з дорослими, заміненого лише слабким зв'язком з чужим; до дезорганізації суспільства, розпусти, негідництва. Навіть коли гнобителі доволі близькі до пригноблених, а останні не втрачають майна через насилля й не піддаються рабству в найбрутальніших формах, денационалізація все-таки призводить до економічної й розумової залежності та служить джерелом страждань» [38, с. 73].

Зазначимо, що, описуючи суть процесу денационалізації, учений звертається до біблійного образу «гідоти спустошення» з Книги пророка Даниїла: «І він вернеться, і погодиться з тими, хто покинув святий заповіт. І постануть його війська та й зневажать святиню, твердиню, і спинять сталу жертву, і поставлять гідоту спустошення» (Дан. 11:30–31), щоб підкреслити у такий спосіб аморальну й неприродну сутність цього явища, яке порушує не лише закони моралі, природи, культури, а гли-

бинні онтологічні закони існування світу. Перетворення мови й народу на «етнографічний матеріал» О. Потебня прирівнює до людоджерства, викриваючи антилюдяний і антикультурний зміст денационалізації. При цьому вчений під «гідотою спустошення» розуміє й негативні наслідки асиміляторства для самих асиміляторів, адже наведені ним слова В. фон Гумбольдта він пояснює так: «народність, яка поглинається іншою народністю, вносить у неї зародки розпаду, які діятимуть тим помітніше і швидше, чим численнішою й морально сильнішою й самотнішою є народність, що поглинається» [39, с. 271].

Сучасний український етнолінгвіст Р. Кісь доводить правильність розмислів О. Потебні, стверджуючи, що перехід з однієї мови на іншу часто супроводжується болісним роздвоєнням особистості, навіть «спустошенням свідомості» людини, оскільки йдеться про свого роду дезорганізацію лінгвокультурного світу, втрату ним своєї усталеності й цільності, врешті-решт, про внутрішню духовну підпорядкування людини: розмивання її ідентичності, духовну несвободу, залежність від зовнішніх чинників, які ведуть до занедбання набутих свого попереднього національного світу, кризи самої духовної традиції, розриви в міжпоколінній тягості, креолізацію свідомості [40, с. 153].

У цьому контексті О. Потебня порушує проблему, пов'язану зі глибоким для розвитку як окремого індивіда, так і всього народу навчанням у школі нерідною мовою: «...іномовна школа, чи то буде школа в прямому розумінні, чи то солдатчина, чи то взагалі школа життя, має приготувати зі свідомості учнів різновид палімпсесту, при чому її учні за рівності інших умов будуть відставати від тих, кому в школі не треба було забувати колишнє, а лише вчитися, тобто прикладати шкільні крихти знання та іншого до поза- і до шкільних його запасів. Відомо до якої міри шкідливим до подальших успіхів є зневір'я, породжене усвідомленням навіть оманливої неможливості вирватися з останніх рядів. Для народу, який піддається денационалізації, одна розумова й моральна залежність складає ряд несприятливих умов існування» [38, с. 73]. Отже, проблема денационалізації як наукова тлумачиться О. Потебнею з позицій психологічних і когнітивних, і з такої точки зору висновок ученого є категоричним – денационалізація призводить до розумової деградації людства. При цьому, з огляду на властивості мови, відкриті В. фон Гумбольдтом і висвітлені О. Потебнею під кутом зору когнітивних процесів людської психіки, останній розв'язує проблему денационалізації в аспекті морально-естетичному: «Мова не є тільки певною системою прийомів пізнання, як і пізнання не відмежоване від інших сторін людського життя. Те, що пізнається, діє на нас естетично і морально. Мова є разом шляхом усвідомлення естетичних і моральних ідеалів, і в цьому відношенні відмінність мов є не менш важливою, ніж відносність пізнання» [39, с. 259]. На цій підставі постає думка, що асиміляція мов у процесі денационалізації та їх подальше зникнення не тільки підриває етичні підвалини культури людства, а й порушує естетичні закони, на яких вона ґрунтується.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, О. Потебня розглядає необхідність навчання в школі рідною мовою та поетапного опановування рідною словесністю, а вже потім іноземними мовами, з одного боку, як проблему педагогічної психології, а з другого – як проблему етнічної психології народів, насамперед пов'язану з дегенеративним процесом денационалізації, результатами якого є уніфікація світової культури

(як позбавлення різноманітності й оригінальності її форм і змісту), а також морально-естетична й інтелектуальна деградація людства загалом. Цю думку О. Потебня обґрунтовує з позиції когнітивної психології й когнітивної лінгвістики, розвиваючи ідею В. фон Гумбольдта про мову як орган думки в аспекті власної концепції мови як інструменту пізнання світу.

Здійснене дослідження не претендує на всебічний розгляд порушеної в ньому проблеми. На тлі останніх подій в нашій державі певні вектори даної розвідки вбачаються вельми назрілими й потребують, на наш погляд, подальшого поглибленого аналізу. Насамперед це стосується питань дегенеративних процесів денационалізації як актуальної проблеми виховання і навчання в Україні.

Література:

- Бацевич Ф. О. О. Потебня і К. Твардовський: спроба порівняння лінгвофілософських концепцій. *О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури*. Київ, 2004. С. 128–133.
- Бацевич Ф. Ідеї О. О. Потебня у творчій спадщині Л. С. Виготського. *Наукова спадщина О. О. Потебні в контексті сучасності*: п'ятий міжнародний конгрес україністів, м. Київ, 26–29 серпня 2002 р. Київ, 2005. С. 37–42.
- Безлепкин Н. И. Философия языка в России: К истории русской лингвофилософии. Санкт-Петербург: Искусство, 2002. 272 с.
- Виноградов В. В. История русских лингвистических учений: учебное пособие для филологических специальностей ун-тов. Москва: Высшая школа, 1978. 367 с.
- Грицик Л. В. Психологічна школа Потебні і розвиток порівняльного літературознавства в Україні: Д. Овсянико-Куликовський. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2000. № 491. С. 445–449.
- Зірко І. П. Граматичне вчення О. Потебні у викладенні мови в іноземній аудиторії. *Мовні й концептуальні картини світу*: зб. наук. праць. Київ, 2011. Вид. 33. С. 35–40.
- Івасишина Т. А. Теoантропологічна концепція в лінгвістиці від О. Потебні до сучасності. *Мовні й концептуальні картини світу*: зб. наук. праць. Київ, 2011. Вид. 33. С. 27–31.
- Ісаєва М. І. Проблема аперцепції інтерпретації О. Потебні. *Мовні й концептуальні картини світу*: зб. наук. праць. Київ, 2011. Вид. 33. С. 31–35.
- Кияк Т. Р. Дух слова, дух мови, дух народу. *Мовні й концептуальні картини світу*: зб. наук. праць. Київ, 2011. Вид. 33. С. 3–6.
- Савченко І. Наукова спадщина Павла Житецького з питань українського правопису. *Київська старовина*. 2007. № 3. С. 37–42.
- Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня. Сторінки життя і наукової діяльності. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 376 с.
- Бевзенко С. П. Історія вивчення української мови. Історія вивчення української мови: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1991. 231 с.
- Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / за ред. О. Б. Ткаченко. Київ: Рідна мова; Донецьк: КІПС, 1998. 221 с.
- Ломацький М. Українське вчительство на Гуцульщині. Торонто: Об'єднання Українських Педагогів у Канаді, 1958. 72 с.
- Лотоцький О. Українська книга. Прага: Legiografie, 1926. 13 с.
- Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. До історії громадських рухів на Україні 1860–1870 рр. Харків, Київ: Державне видавництво України, 1930. 415 с.
- Шологон Л. І. Українські педагогічні товариства Галичини та Буковини 80-х рр. XIX – початку XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2003. 229 с.
- Білецький О. А. Розвиток народної освіти в Катеринославській губернії (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Слов'янськ, 2009. 203 с.
- Боднарчук Т. В. Сучасний стан білінгвальної освіти в Україні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2013. Т. 3. С. 89–90.
- Жовтобрюх М. А. Нарис історії українського мовознавства (1918–1941). / за ред. В. М. Русанівського. Київ: Наук. думка, 1991. 260 с.
- Ковалевська Т. Ю. Актуальні напрями сучасного мовознавства: метод. посібник. Одеса, 2020. 31 с.
- Мамчур Л. Розвиток мовної особистості у контексті сучасної шкільної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*: зб. наук. праць. Умань: ПП Жовтий О. О., 2013. Ч. 2. С. 291–298.
- Колодная А. И. Мироззрение А. А. Потебни и некоторые философские вопросы его лингвистической концепции: автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.03. Львов, 1967. 20 с.
- Хайруллин И. И. Философские идеи в наследии А. А. Потебни: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.03. Мурманск, 2008. 211 с.
- Вільчинський Ю. М. Олександр Потебня як філософ. Львів: ЛДУ, 1995. 128 с.
- Скорик М. М. Теорія мови О.Потебні: філософсько- культурологічний аналіз: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.04. Київ, 1996. 163 с.
- Акульшин О. В., Заруба О. Г., Компанцева Л. Ф., Кудінов С. С., Слухай Н. В. Гібридна війна: технології сугестії та контрсугестії: монографія. Київ, 2018.
- Ахутіна Т. В. Нейролінгвістический анализ лексики, семантики, прагматики. Москва, 2014.
- Дмитрієв С. В. Новітні підходи у навчанні розвитку мовлення на уроках української мови. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку*. Одеса, 2020. Вид. 2. С. 228–232.
- Дружинець М. Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти. Одеса, 2019.
- Яковлева О. В. Мовне вираження кордоцентризму в українських прислів'ях і приказках. *Славянская фразеология и паремнология: традиционные и новаторские решения проблем*. Гомель: ГГУ им.Ф. Скорины, 2020. С. 258–262.
- Франко І. Нові праці про Україну. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 29: Літературно-критичні праці (1886–1889)* / за ред. С. В. Щурат, М. Т. Яценко. Київ: Наук. думка, 1980. С. 187–195.
- Дмитренко М. Олександр Опанасович Потебня. Фольклористична концепція. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/folklorystyka1.htm>.
- Ширококоряд Ф. Х. Потебня Олександр Опанасович. *Олександр Опанасович Потебня: (До 170-річчя з дня народження)*: бібліогр. покажч. / уклад. В. Ю. Франчук, Ф. Х. Ширококоряд, Ю. Ю. Полякова. Харків: Харківський національний ун-т, 2005. С. 3–8.
- Безлепкин Н. И. Немецкий идеализм и русская философия языка. *Русская и европейская философия: Пути схождения*: сб. материалов конф. СПб., 1999. URL: http://anthropology.ru/ru/texts/bezlepkin/ruseur_06.html.
- Потебня А. А. Общий литературный язык и местные наречия. *Потебня О. О. Мова, національність, денационалізація. Статті і фрагменти* / упор. і вступ. ст. Ю. Шевельова. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1992. С. 122–137.
- Потебня А. А. Мысль и язык. *Потебня А. А. Эстетика и поэтика* / ред. М. Ф. Овсяников, вступ. ст. и примеч. И. В. Иванько и А. И. Колодной. Москва: Искусство, 1976. С. 35–220.
- Потебня А. А. Проблема денационализации. *Потебня О. О. Мова, національність, денационалізація. Статті і фрагменти* / упор. і вступ. ст. Ю. Шевельова. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1992. С. 67–75.

39. Потебня А. А. Язык и народность. *Потебня А. А. Эстетика и поэтика* / ред. М. Ф. Овсяников, вступ. ст. и примеч. И. В. Иванько и А. И. Колодной. Москва : Искусство, 1976. С. 253–285.
40. Кісь Р. Я. Мова, думка і культурна реальність: Від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму. Львів : Літопис, 2002. 304 с.

Kryshko A., Filippovych T., Stavchuk N. Psychological direction in native linguistics

Summary. The article is devoted to the study of ways of development of psychological direction in Ukrainian linguistics.

In the linguistics of the second half of the XIX - early XX centuries Psychologism becomes the dominant methodological principle, based on which, Oleksandr Potebnia created his own linguistic-psychological concept, which is significantly different from any psychological concept of the nineteenth century. The Ukrainian scientist is considered to be the founder of the psychological direction in native linguistics. His concept not only became fundamental in the scientific activity of the Kharkiv Linguistic School, but also identified the leading ways of linguistics development.

The article presents a theoretical generalization and new approach to solving an important and urgent task, which is to study the peculiarities of the formation and development of psychological direction in native linguistics, identifying linguistic and philosophical ideas of O. Potebnia, which

were continued in Ukrainian linguistics and pedagogy revival of national intentions in Ukraine.

It was found that the main problem of language education in Ukraine during this period is related to the issue of bilingualism and schooling in native language. In this context, O. Potebnia formulates the issue of linguicide as an assimilative process, while the scientist believes that degradation is mutual, because it includes also the nation-assimilator. The scientist argues that the assimilation of languages in the process of denationalization undermines the ethical and aesthetic foundations of human culture, violating aesthetic and moral laws.

It was found that O. Potebnia considers the importance of schooling in native language and the gradual mastery of native language and literature, and then learning foreign languages as an issue of pedagogical psychology, and, on the other hand, as an issue of ethnic psychology, primarily related to the degenerative process of denationalization, the results of which are the unification of world culture (as the deprivation of diversity and originality of its forms and content), as well as the moral, aesthetic, and intellectual degradation of mankind in general. O. Potebnia substantiates this opinion from the standpoint of cognitive psychology and cognitive linguistics, developing Wilhelm von Humboldt's idea of language as an organ of thought in terms of his own concept of language as an instrument of cognition of the world.

Key words: psychological direction, linguistics, language education, denationalization, psycholinguistic concept.

*Круть О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

СКЛАДНІ (СКЛАДНОПОХІДНІ) ІМЕННИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ: СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджено складні (складнопохідні) іменники на позначення агресії у словотвірному аспекті. Словотвірний аналіз вважається необхідним, оскільки саме він готує базу для аналізу ономазіологічного та когнітивного. Мета цієї роботи полягає у з'ясуванні моделі для систематизації структурної організації складних (складнопохідних) іменників в англійській, українській та російській мовах.

Установлено, що за словотвірною структурою складні найменування на позначення агресії – це іменники, які моделюються за спільним способом словотвору (словоскладання), за певним словотвірним типом: мають відповідну словотвірну модель та характеризуються загальним словотвірним значенням.

Визначено, що модель для зіставного аналізу складних (складнопохідних) іменників на позначення агресії встановлюється на основі систематизації відношень між твірними основами та відповідним словотвірним значенням. Помічено, що серед таких утворень домінують найменування англійської мови.

У роботі класифіковано складні (складнопохідні) іменники у залежності від їхньої реалізації у зіставлюваних мовах. З'ясовано, що складні (складнопохідні) іменники мають два типи моделювання двох твірних основ на базі п'яти словотвірних значень.

Обґрунтовано, що для найменувань, які організовано за першим словотвірним типом, характерно три типи словотвірних значень в англійській мові. У слов'янських мовах реалізується одне значення. Доведено, що у зіставлюваних мовах іменники, які моделюються за другим словотвірним типом, репрезентують два словотвірних значення.

Зроблено висновок, що зіставний аналіз складних утворень на позначення агресії сприяє встановленню культурно-національної специфіки в утворенні різних словотвірних типів. Складні (складнопохідні) іменники мають високу частотність реалізації в англійській мові, у слов'янських мовах розповсюджені похідні. Результати роботи відкривають перспективи подальших розвідок у когнітивному вимірі.

Ключові слова: складні (складнопохідні) слова, спосіб словотвору, словоскладання, словотвірний тип, словотвірна модель, словотвірне значення, твірна основа.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки визначається зростанням інтересу науковців до вивчення когнітивних, комунікативних процесів у мові та мовленні, що ґрунтуються на засадах теорії номінації та результатах виокремлення ономазіологічної структури слова, проблемах дериватології тощо [1; 2; 3; 4]. Останнім часом лінгвістика збагатилася

методикою дослідження словотвірної структури й семантики слова, ґрунтовними описами дериваційних систем германських та слов'янських мов [5; 6; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що аналіз похідних та складних слів в мовознавстві розпочався в 40-х роках та активізувався з 60 – 70-х років ХХ століття. Об'єктом уваги науковців поставали питання їхнього морфемного складу та словотвірної структури [8; 9; 10]. Словотвірним проблемам складних слів були присвячені праці Л. Азарової, О. С. Кубрякової, О. Д. Мешкова, Г. І. Приходько, Л. А. Радомської, Л. Г. Радочинської та інших учених [1; 8; 11; 12].

На сучасному етапі увага мовознавців зосереджується на функціональних особливостях мовних одиниць. О. С. Кубрякова вважає, що при аналізі комплексної одиниці необхідно визначити, як само взаємодіють значення його складових та які типи інтеракції спостерігаються у комплексних знаках [11, с. 14]. Кожна структура композита розглядається як комплексний знак, композиційна семантика якого відображається в інтеграції двох ментальних просторів (концептів) та, таким чином, в утворенні нової концептуальної структури. Предикат є центральним компонентом пропозиції такої структури, який поєднує два ментальних простора у складі слова [13]. Першим етапом аналізу має бути словотвірний, бо саме він передує ономазіологічний та когнітивний.

Словотвірний аналіз сприяє встановленню *словотвірного типу, словотвірної моделі, словотвірного значення* слова. Взаємозв'язок структури та семантики одиниць на позначення агресії здійснюється на основі відповідності словотвірного значення номінативної одиниці та її структурної організації. Слова на позначення агресії утворюються за допомогою таких способів моделювання, як: *афіксація, словоскладання, скорочення, субстантивізація, конверсія*.

Словотвірне значення одиниць на позначення агресії визначається шляхом співвідношення похідного слова з його твірною основою за допомогою форманта [9, с. 114]. Для проведення зіставного аналізу складних (складнопохідних) іменників на позначення агресії використовуються модель, що встановлюється на базі систематизації відношень між твірними основами за відповідним словотвірним значенням [14, с. 11]. Зіставний аналіз складних (складнопохідних) одиниць сприяє визначенню культурно-національної специфіки в утворенні різних словотвірних типів, що характерні для кожної із трьох досліджуваних мов [10; 11; 12; 13]. Саме це пояснюється підходом, згідно з яким семантика композита розглядається на основі методики словотвірного аналізу у взаємозв'язку зі структурою останнього.

Результат дослідження складних (складнопохідних) одиниць на позначення агресії дозволяє нам стверджувати, що формування їхньої семантики на цьому етапі здійснюється за участю двох твірних основ у структурі складного слова. Зазначимо, що словотвірна форма слова вказує на самоорганізацію його структури, тому регулярність та мотивованість вважаються основними характеристиками словотвірного типу [13].

Формування мети і завдань дослідження. Мета цієї розвідки полягає у виявленні й систематизації структурної організації складних (складнопохідних) слів на позначення агресії в англійській, українській та російській мовах. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- вибір критерію відбору складних (складнопохідних) іменників на позначення агресії у зіставлених мовах;
- аналіз композитів на позначення агресії за запропонованою методикою;
- систематизація складних (складнопохідних) іменників за відповідними словотвірними типами у зіставлених мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складні (складнопохідні) іменники на позначення агресії характеризуються належністю до словотвірної категорії предметності; спільним способом словотвору – словоскладання; наявністю двох твірних основ і суфікса у структурі іменникового композита; спільним словотвірним значенням. Складні (складнопохідні) іменники на позначення агресії утворюються за двома типами моделювання: 1) 'іменникова твірна основа+(дієслівна твірна основа+суфікс)'; 2) '(прикметникова / іменникова твірна основа + іменникова твірна основа) + (суфікс)'.

До складних (складнопохідних) іменників належать:

– складні утворення зі структурою 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)': англ. *house(breaking)* 'зламування будинку', укр. *м'ясо(руб-к(а))* 'кровопролиття', рос. *кровотийца* 'истязатель';

– іменники, що структуруються за моделлю 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)': англ. (*skin-head*) 'a man who has extremely short hair, especially one who behaves in a violent way'; укр. (*зло-віс*)-ник; рос. (*зло-язык*)-ник.

Проаналізовані джерела дають можливість стверджувати, що в трьох зіставлених мовах композити організуються за двома словотвірними типами. Найбільша «активність» до утворення трьох типів словотвірних значень проявляється у складних (складнопохідних) іменниках, які структуруються за моделлю '(прикметникова / іменникова твірна основа + іменникова твірна основа)+(суфікс)' (пор. англ. – 19,8%, укр. – 1,6%, рос. – 2%), найменша (два СЗ) – за моделлю 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)'. В англійській мові одиниці на позначення агресії зі структурою складного іменника вживаються в десять разів більш, ніж у слов'янських мовах (пор. англ. – 30,2%, укр. – 3,7%, рос. – 3,6%) (див. табл. 1).

Складні іменники зі структурою '(прикметникова / іменникова твірна основа + іменникова твірна основа) + суфікс' характеризуються трьома типами словотвірних значень:

а) «найменування володіння, що передається твірними основами»:

Пор. англ. (*ill-nature*) 'злість', (*ill-humour*) 'сварливість', укр. (*зло-пам'ят*)-ство, рос. (*зло-серд*)-ие,

б) «найменування місцезнаходження суб'єкта дії так, як названо у першій твірній основі»:

Пор. англ. *panel-thief* 'зłodий, що проникає у притон...', через розсувну панель у стіні', *hedge-bird* 'грабіжник', укр. – не зареєстровано, рос. – не зареєстровано,

в) «найменування суб'єкта дії таким, як названо у першій твірній основі»:

Пор. англ. *smart-mouth* 'нахабник', *hard-head* 'хитра людина', укр. – не зареєстровано, рос. – не зареєстровано.

У трьох досліджуваних мовах словотвірне значення «найменування належності того, що передається твірними основами» реалізується у структурі композитів завдяки здатності знака до взаємодії синтагматичних асоціативних зв'язків (іменникової / прикметникової твірної основи зі значенням якості та іменникової твірної основи на позначення «частин тіла», людини, її ментальності або емоційного стану) безсуфіксальним способом в англійській або суфіксальним у слов'янських мовах – за допомогою суфіксів укр. *-ств(о)*, рос. *-и(я)*. Пор.: англ. *ill-nature* 'злість', *ill-humour* 'сварливість', укр. (*зло-пам'ят*)-ство, рос. (*зло-серд*)-ие. Суфікс як граматична домінанта бере участь в активізації «зміщення» у значенні твірних основ, що веде до їх переходу у лексико-граматичний клас складних (складнопохідних) іменників в українській та російській мовах. В англійській мові граматицизація твірних основ активізується імплікованим предикатом стану. «Зміщення» у значенні твірних основ зумовлює породження нових іменникових композитів на позначення агресії.

У слов'янських мовах словотвірні значення «найменування місцезнаходження суб'єкта дії так, як названо першою твірною основою», та «найменування суб'єкта дії таким, як названо першою твірною основою» не є типовими для моделювання складних (складнопохідних) іменників на позначення агресії, але беруть участь в утворенні похідних іменників, таких як: укр. *горищник* 'зłodий, що обстежує горища на наявність там забутих цінних речей', рос. *дачник* 'дачний вор'. В англійській мові ці значення активізуються за умови, якщо інтеракція двох твірних основ – 1) прикметникової твірної основи на позначення місцезнаходження та 2) іменникової твірної основи на позначення «людини», її «частин тіла» або найменувань тваринного світу репрезентуються у структурі композитів на позначення агресії:

Пор. англ. *panel-thief* 'зłodий, що проникає у притон, через розсувну панель у стіні', англ. *hedge-bird* 'грабіжник', англ. *smart-mouth* 'нахабник', англ. *hard-head* 'жорстока людина'.

Таблиця 1

Частотність реалізації складних іменників

Модель	Кількість словотв. значень	Англійська мова	Українська мова	Російська мова
(прикм./ім.тв.осн. + ім.тв.осн.) + (суф.)	3	639/ 19,8%	57/ 1,6%	56/ 2%
ім.тв.осн. + (дієсл.тв.осн.+ (суф.))	2	336/ 10,4%	72/ 2,1%	69/ 1,6%
Всього	5	975/ 30,2%	129/ 3,7%	125/ 3,6%

Репрезентація моделі цього словотвірного типу в англійській мові відбувається завдяки синтагматичним асоціативним зв'язкам, які характерні для взаємодії ад'єктивних та іменникових твірних основ. При цьому, їхня грамадикалізація активізується імплікованим предикатом та завершується асоціативним узгодженням двох твірних основ.

Розглянемо складні (складнопохідні) іменники на позначення агресії, що організуються за моделями: 1) 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс із значенням дії)', 2) 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс зі значенням діяча)'. У залежності від їхнього словотвірного моделювання такі найменування мають два типи словотвірних значень:

а) «найменування дії другої твірної основи, яка спрямована на об'єкт першої твірної основи»:

Пор. англ. *pocket-(picking)* 'карманна крадіжка', *parlour-(jumping)* 'пограбування квартири через вікно'; укр. *брато-(вбив-ств(о))*; рос. *дето-(убивств(о))*;

б) «найменування суб'єкта дії другої твірної основи, який спрямований на об'єкт першої твірної основи»:

Пор. англ. *jail-(breaker)* 'злочинець, що здійснює втечу з місця ув'язнення', *shop-(breaker)* 'погромник крамниці', укр. *торбо-хват*, рос. *горло-рез*, *голого-рез*.

Ці обидва типи словотвірних значень характерні для утворення складних іменників у трьох досліджуваних мовах.

Словотвірне значення «найменування дії другої твірної основи, яка спрямована на об'єкт першої твірної основи» експлікується інтеракцією іменникової твірної основи на позначення об'єкта «люди», «речі» та дієслівної з диференційною семою «завдання шкоди» за допомогою суфіксальних формантів на позначення абстрактних понять англ. *-ing*, укр. *-в-ств(о)*, рос. *-ств(о)*:

Пор. англ. *pocket-(pick-ing)*, укр. *брато-(вбив-ств(о))*, рос. *дето-(убий-ств(о))*.

В англійській мові при утворенні складних іменників, наприклад, англ. *shop-(break-ing)* 'погром крамниці, крамнична крадіжка', здійснюється трансформація цього значення через те, що ця словотвірна модель є реалізацією нового словотвірного значення, а саме: «найменування дії другої твірної основи, яка спрямована в певний простір першої». Пор. англ. *parlour-(jump-ing)* 'пограбування квартири через вікно'. Предикат дії англ. *break*, *jump*, який позначено другою твірною основою, транслює свій об'єкт або адвербіалій у першу твірну основу іменникових композитів. Граматична домінанта, тобто суфікс іменників *-ing*, що належить другій твірній основі дієслова, реалізує синтагматичні зв'язки першої іменникової твірної основи та другої, завершує асоціативне узгодження та зумовлює формування нових значень складних іменників на позначення агресії.

Словотвірне значення «найменування суб'єкта дії другої твірної основи, який спрямований на об'єкт першої», бере участь в утворенні складних іменників на позначення агресії. В англійській мові моделювання складних найменувань з таким словотвірним значенням здійснюється за допомогою суфіксації.

Пор.: англ. *jail-(break-er)* 'злочинець, що здійснює втечу з місця ув'язнення', *shop-(break-er)* 'погромник крамниці'.

Предикат дії другої твірної основи англ. *break* виявляє прагнення до реалізації зв'язку із об'єктом, тобто з першою твірною основою (пор. англ. *jail*, *shop*). Граматична домінанта на позначення суб'єкта дії, наприклад, суфікс *-er* завершує асоці-

ативне узгодження другої твірної основи та першої й свідчить про семантичне «зміщення» двох твірних основ. В результаті породжується нове утворення на позначення агресії, пор.: *to break a shop => shop-(break-er)* 'той, хто громить крамниці'.

В українській та російській мовах це словотвірне значення виявляється у комбінаториці першої іменникової твірної основи на позначення речей, частин тіла (укр. *торба*, рос. *горло*) та другої дієслівної твірної основи (укр. *хан(ати)*, рос. *рез(ать)*) шляхом скорочення (усічення) дієслівної твірної основи: укр. *торбо-хан*, рос. *горло-рез*.

Таким чином, у зіставлюваних мовах виокремлено два типи складних іменників на позначення агресії: 1) 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)'; 2) 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)'. В англійській мові складні іменники, що утворюються за моделлю 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)'. Вищезазначені характеризуються трьома типами словотвірних значень. На відміну від англійської, у слов'янських мовах для композитів такого словотвірного типу характерно словотвірне значення «найменування володіння, що передається твірними основами».

Утворення складних іменників на позначення агресії за моделлю 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)' на базі двох словотвірних значень характерно для трьох зіставлюваних мов. Однак, в українській та російській мовах композити, які організовано за моделлю 'іменникова твірна основа + (дієслівна твірна основа + суфікс)', формуються усіченням другої твірної основи.

Складні (складнопохідні) слова набувають значення агресивної дії за допомогою експлікованого або імплікованого предикату дії. Набуття словом нової морфологічної оформленості є наслідком семантичного «зміщення» у значенні твірних основ та показником взаємодії семантичних і граматичних домінант.

Словотвірний етап аналізу складних (складнопохідних) іменників на позначення агресії є підготовчим, оскільки саме він передувє ономазіологічний аналіз одиниць на позначення агресії. Необхідність останнього зумовлена тим, ономазіологічний аналіз є розвитком структурно-семантичного та підготовлює основу до когнітивного аналізу номіналем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у зіставлюваних мовах складні (складнопохідні) іменники на позначення агресії організуються за спільним способом словотвору – словоскладання, характеризуються певним словотвірним типом, мають спільну словотвірну модель та словотвірне значення. Результати аналізу дозволяють стверджувати, що у далеко- та близькоспоріднених мовах складні (складнопохідні) іменники на позначення агресії утворюються за двома типами словотвірного моделювання у залежності від їхньої культурно-національної специфіки. Такі слова мають високу частотність реалізації в англійській мові. В українській мові ця лакуна заповнюється похідними словами на позначення агресії. Перспективою подальшої розвідки вважається дослідження композитів на ономазіологічному та когнітивному етапах аналізу.

Література:

1. Азарова Л. Закономірності структурної організації багатокомпонентних складних слів у концепції «золотої пропорції». *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. Вип. 38. Дрогобич, 2016. С. 225–235.

2. Актуальні проблеми українського словотвору. / За ред. В. Грещука. Івано-Франківськ : Плай, 2002. 669 с.
3. Гинзбург Е. Л. Словообразование и синтаксис. Москва : Наука, 1979. 264 с.
4. Радомська Л. А. Семантичні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах: автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова. Вінниця, 2016. 20 с.
5. Ильина А. Н. Словообразование в современном английском языке. Учебное пособие. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. 2012. 90 с.
6. Радочинська Л. Г. Особливості словоскладання в англійській мові. *Materialy Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2014»*. Volume 16. *Filologiczne nauki. Przemysl.*: Nauka i studia, 2014. С. 56-60.
7. Снігівська І. Ю. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: Конспект лекцій. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2019. 149 с.
8. Мешков О. Д. Словообразование современного английского языка. Москва : Наука, 1976. 245 с.
9. Ширшов И. А. Проблемы словообразовательного значения в современной отечественной науке. *Вопр. языкознания*. 1979. № 5. С. 113–119.
10. Ball A. *Compounding in the English language*. N.-Y.: Dutton, 1971. 123 p.
11. Кубрякова Е. С. Когнитивная лингвистика и проблемы композиционной семантики в сфере словообразования. *Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз.* 2002. Т. 61, № 1. С. 13–24.
12. Приходько Г. І. Словотвір у системі оцінюючої лексики: Навч. пос. Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1999. 97 с.
13. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразования. Москва : Либроком, 2012. 83 с.
14. Балтова Ю. Рабочая модель для сопоставительного исследования близкородственных языков. *Сопоставительное изучение словообразования*. Москва : Наука, 1987. С.5-16

Krut O. Composite (compound derivative) nouns denoting aggression: derivational aspect

Summary. The paper examines of implementing ideas of the composite (compound derivative) nouns denoting aggression on the derivational level. The derivational analy-

sis is considered to be of great importance due to its ability of serving the basis for onomasiological and cognitive analyses. The aim of the work is to clarify the model for the systematization of the structural organization of the composite (compound derivative) nouns in English, Ukrainian and Russian.

It has been established, that according to their derivative structure the composite (compound derivative) names denoting aggression are the nouns, organized by a common way of word-formation (composition) by means of a definite derivational type. They are characterized by a definite derivational model and a derivational meaning.

It was defined, that the model for the comparative analysis of the composite (compound derivative) nouns denoting aggression is determined on the basis of the systematization of relationship between the derived stems and the appropriate derivational meaning. It was noted, that the units observed dominate mostly in the English language.

The composite (compound derivative) nouns are classified according to their realization in the language compared. It was determined that the names denoting aggression are formed by 2 types of modelling their structure by means of two derived stems on the basis of 5 derivational meanings.

It was justified that the composite (compound derivative) nouns of the first derivational type are characterized by three derivational meanings in English. In the Slavonic languages the only one type can be realized. It was proved that in the languages compared the names of the second derivational type represent 2 derivational meanings.

This led to the conclusion that the comparative analysis of the composites denoting aggression helps to the formation of cultural national capability in the creation of different derivational types. The composite (compound derivative) nouns have high realization in English, whereas in the Slavonic languages the derivatives denoting aggression are widely spread. The results of the derivational analysis show new perspectives of further research in the cognitive dimension.

Key words: composite (compound derivative) nouns, way of derivation, composition, derivational type, derivational model, derivational meaning, derived stem.

*Кузнецова І. В.,**доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ВЕРСТАТОБУДУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено лексико-семантичним особливостям англомовної терміносистеми верстатобудування. Було розглянуто семантичні особливості англомовної терміносистеми верстатобудування і зазначено, що лексика термінології верстатобудування збагачується шляхом семантичної зміни. Верстатобудівні терміни було розподілено на терміни іменники, прикметники та дієслова. Однослівні терміни-іменники, які поділяються на лексико-семантичні групи на основі опозиції «конкретне» – «абстрактне», превалюють над іншими частинами мови, а конкретні терміни-іменники над абстрактними. Також зазначено, що конкретні терміни-іменники розподіляються на 5 лексико-семантичних груп, а абстрактні – на 3 групи. Терміни-прикметники займають друге місце серед однослівних термінів та представлено 3 лексико-семантичними групами. Терміни-дієслова найменш частотні в аналізованій підсистемі і були розподілено на 4 лексико-семантичні групи. У терміносистемі верстатобудування реалізуються полісемічні, синонімічні, омонімічні та антонімічні відношення. Доказано, що такий спосіб, як полісемія в спеціальній лексиці, зокрема в термінології верстатобудування, є небажаним, оскільки спроби мови зберегти однозначну відповідність між референтом і номінативним знаком, а також наявність багатозначних термінів у межах однієї наукової галузі є виявом неупорядкованості конкретної термінології. Під час аналізу було встановлено, що, омонімія, яка є способом творення вторинної номінації, є явищем, при якому одна й та ж сама мовна форма має декілька значень, які не мають, на відміну від полісемії, ніяких спільних семантичних ознак, ніяких спільних елементів змісту та відповідно ніяк не пов'язані між собою. Поширеність явища синонімії пояснюється прагненням до максимальної точності та пошуком стислих форм.

Підтверджено, що семантична деривація є одним із основних способів творення вторинної номінації, при якому термінами, утвореними семантичним способом словотвору, є ті, які виникли внаслідок отримання цілком нового лексичного значення або утворилися в результаті спеціалізації (довантаження) семантики загальноживаних слів. На основі цього було виділено 10 тематичних груп. Це дозволило говорити про продуктивність вторинної номінації як одного зі способів утворення галузевих термінологій, що свідчить про наявність генетичного зв'язку між термінологічними одиницями і загальноживаними словами, на основі яких вони виникли.

Ключові слова: термінологія, терміносистема, верстатобудування, терміни-іменники, терміни-прикметники, терміни-дієслова, вторинна номінація, семантична деривація, омонімія, полісемія, синонімія, загальноживані слова.

Постановка проблеми. Розвиток новітніх технологій, упровадження досягнень науково-технічного прогресу в різні

сфери суспільного життя, виникнення сучасних інформаційних мереж зумовлюють появу та вдосконалення відповідних терміносистем, однією з яких є терміносистема верстатобудування.

Потреба цілісного всебічного аналізу фахової лексики англійської термінології верстатобудування, утвореної внаслідок вторинної номінації зумовлює **актуальність даної роботи**, оскільки це складне й неоднозначне явище. Галузь верстатобудування утворює особливий лексичний прошарок, який з перебігом часу зазнає змін і динамічно розвивається, забезпечуючи комунікативні потреби фахівців цієї галузі. Сучасна термінологія верстатобудування об'єднує не лише власне терміни верстатобудування, але й номінації, що становлять основу техніки (фізичні, хімічні, математичні), а, отже, містить розряди природничо-математичних, загальнотехнічних і спеціалізованих технічних термінів. Таким чином, терміносистема верстатобудування була досліджена лише на базі терміносистеми машинобудування Ю. С. Даниліною, С. В. Сасіною, О. А. Литвинко, І. І. Артоболевським, О. М. Боголюбовим, А. І. Сидоровим, Ф. Рело, А. Любке, Т. Беком тощо, а це дозволяє вперше описати становлення та розвиток, а також сучасний стан цієї галузі знання та зробити її структурно-семантичний аналіз.

Мета цієї статті – вивчення лексико-семантичних особливостей англомовної терміносистеми верстатобудування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, верстатобудування – це галузь машинобудування, що виробляє обладнання для оброблення сировини, конструкційних матеріалів, деталей машин і механізмів шляхом механічної або комбінованої (електро-, оптико-, термо- тощо) дії, а також устаткування з механізації та автоматизації складальних процесів у промисловості. Поява металорізачних верстатів пов'язана з розвитком крупного капіталістичного виробництва, з організацією перших промислових підприємств заводського типу. Значне поширення машин-знаряддя, а потім і парових машин вимагало підвищення точності оброблення деталей. Це завдання можна було вирішити лише з винаходом машин для виробництва і, у першу чергу, металорізачних верстатів з механічним супортом. Таким чином, дослідження з історії верстатобудування не тільки збагачують наше знання про основні закономірності науково-технічного прогресу, але й дають можливість виявляти логіку та особливості розвитку англійських верстатобудівних термінів.

Вважається, що термінологія цієї науки є окремою структурою. Як англійська, так і українська верстатобудівна терміносистема є відкритою лексико-семантичною групою, що знаходиться у стані безперервного руху та поступового вдосконалення. Система постійно поповнюється словами на позначення нових верстатобудівних реалій. Тенденції розвитку зазначеної термінології саме англійської мови обумовлені,

з одного боку, потребами максимально точного вираження поняття, з іншого – можливостями словотвірної системи англійської мови.

Як показало проведене дослідження, серед однослівних термінів нашої вибірки переважають терміни-іменники (71,9%). Розподіл іменників на лексико-семантичні групи базується на опозиції «конкретне» – «абстрактне». У цій терміносистемі превалюють конкретні терміни (69,7% термінів-іменників нашої вибірки), абстрактні терміни верстатобудування посідають друге місце і становлять 30,3% термінів-іменників.

Конкретні терміни-іменники розподіляються на такі лексико-семантичні групи: 1. найменування деталей машин: *binder* – з'єднувальна деталь, *faucet* – втулка, *raddle* – лопать: *The composite sheets shaping was performed in autoclave "Scholz" with working space of Ø800×2000 mm and also by pressing method on punch press at different high curing temperatures of the modified binder* [1]. – Формування листів композиту проводили автоклавним способом (автоклав «Шольц» з робочим простором 0 800x2000 мм, а також пресовим методом на штампувальних пресах при різних підвищених температурах затвердіння модифікованої з'єднувальної деталі; 2. найменування машин: *beveler* – верстат для зняття фасок, *forge* – кувальна машина, *pump* – насос: *The beveler can be provided with binding elements – push bars, toothed members, hubs, advancing cams, clamps, plug connectors* [2]. – На верстаті для зняття фасок також можуть бути встановлені елементи зчеплення – штовхачі, зубчасті елементи, втулки, кулачки, фіксатори, вилки; 3. найменування пристроїв та механізмів: *calibrator* – калібратор, *retainer* – затискач, *purifier* – пристрій для очищення: *The retainer (2) will start ejecting the electric bulb (5) from the lamp socket (6), and when the distance between the free end of the bracing section (1) exceeds the width of the retainer, the clamp will return to its initial position* [3]. – Затискач (2) почне штовхувати лампу (5) з лампового патрона (6) назовні і в момент, коли відстань між вільними кінцями затиску (1) стає більше ширини затискача, він буде займати вихідне положення; 4. найменування інструментів: *chipper* – пневматичне зубило, *drill* – свердло, *facer* – інструмент для оброблення торцевих поверхонь: *Tool joints connect drills into drill string and represent elements with external tapered thread (referred to as the pipe nipple) or with internal thread (referred to as the tool joint box)* [1]. – Замки служать для з'єднання свердл у бурову колону і являють собою елемент із зовнішньою конічною різьбою (далі: ніпель), або елемент із внутрішньою конічною різьбою (далі: муфта); 5) найменування технічних матеріалів: *grease* – пластичний мастильний матеріал, *iron* – залізо, *steel* – сталь: *On machine tool major component structures are generally made from either cast iron or steel weldment* [2]. – На верстатах основні складові компоненти, як правило, виготовляються або з чавуну або із сталі зварної конструкції.

Серед абстрактних термінів-іменників верстатобудування виокремлюються такі лексико-семантичні групи: 1. Найменування якостей, властивостей матеріалів: *closeness* – щільність, *deflectivity* – здатність до згинання: *This mechanical technique improved on more time – consuming designs achieved by hand and allowed for greater delicacy, precision, and closeness of line, as well as greater speed* [4]. – Цей механічний метод удосконалив більше конструкцій, витратних за часом, зроблених вручну, при цьому допускалося більше делікатності, точності і щільності

лінії, а також більше швидкості; 2. Найменування технологічних операцій оброблення матеріалів: *aggregation* – з'єднання частин, *carburation* – карбюризація: *Metallic particles oxidize oil of alubricating composition (process oil) and the yare prone to aggregation that deteriorates a lubricant quality and shortens the oil service term* [3]. – Металеві частки окислюють мастило мастильної композиції (робочого мастила) і схильні до з'єднання частин, що погіршує якість мастила і зменшує термін служби мастила; 3. найменування технологічних операцій експлуатації обладнання: *admission* – наповнення, *desactivation* – вимикання: *This includes also descativation the machine tools after the last working shift and on weekends* [3]. – Це включає в себе також вимикання верстатів після останньої робочої зміни і в вихідні дні.

Терміни-прикметники підсистеми верстатобудування становлять 21,5% серед однослівних термінів нашої вибірки. Вони представлені такими лексико-семантичними групами: 1. прикметники, що надають якісні характеристики технічним об'єктам: *abrasive* – абразивний, *green* – незагартований, *unmachinable* – той, що не піддається обробленню на верстаті: *Grinding technology was limited only by the lack of suitable abrasive materials* [1]. – Якість шліфування була обмежена лише відсутністю відповідних абразивних матеріалів; 2. прикметники, що надають характеристики процесам експлуатації обладнання та процесам технологічного оброблення матеріалів: *cold* – холодний (про процес зварювання), *deep* – глибокий (про процес свердлення): *Manufacturer and distributor specialize in deep hole gun drills and other deep hole drills* [2]. – Виробник і дистриб'ютор спеціалізуються на верстатах для глибоких отворів та на інших верстатах для більш глибоких отворів; 3. прикметники, що характеризують технічні об'єкти за способом їх устрою: *feedable* – з приводом подачі, *horizontal* – з горизонтальним шпинделем, *valveless* – безклапанний): *A horizontal grinding spindle with an axis that is oriented parallel to the table* [3]. – Горизонтальний шліфувальний шпиндель з віссю орієнтовано паралельно станині.

Терміни-дієслова верстатобудування найменш частотні в аналізованій підсистемі (6,6% однослівних термінів). Вони розподіляються на такі лексико-семантичні групи: 1. дієслова, що позначають дію, спрямовану на експлуатацію обладнання: *dado* – установлювати в паз, *disengage* – відводити інструмент від деталі, *tape* – нарізати різьбу метчиком: *When we speak of the operations performed on the drilling machine, we mean such operations as tapping, reaming, lapping* [4]. – Коли ми говоримо про виконання операцій на свердлувальному верстаті, ми маємо на увазі такі операції, як нарізання різьби метчиком, розсвердлювання, притирання; 2. дієслова, що позначають переміщення чи перебування у просторі або часі: *float* – переміщуватись по осі, *spread* – поширюватись, *sway* – переміщуватись навкруги горизонтальної осі: *In the process of machining the part can be floated and swayed on planning machine* [1]. – Під час обробки деталі на стругальному верстаті деталь може переміщуватись по осі та навкруги горизонтальної осі; 3 дієслова, що позначають дію, спрямовану на технологічне оброблення матеріалів: *orient* – орієнтувати (заготовку), *planish* – вигладжувати легкими ударами молотка: *For vertical work, consider your task and orient the workpiece so that you'll be working across the jaws and not in line with them* [2]. – Уродовж вертикальної роботи орієнтуємо заготовку таким чином, що ви будете працювати по широті кулачків

патрона, а не по одній лінії з ними; 4. дієслова, що позначають стан технологічних об'єктів під час експлуатації обладнання: *clog – засмічуватися, oscillate – коливатися, solidify – твердіти, gummi, zastugati. In case if the slag solidifies during as low-passing cooling process, the escaping gases leave allow-density porous aggregation behind them* [3]. – У разі, коли шлак твердне в умовах повільного охолодження, гази, що виділяються, залишають після себе пористий агрегат низької щільності.

У термінологічній підсистемі верстатобудування реалізуються полісемічні, синонімічні, омонімічні та антонімічні відношення. Полісемічні відношення є найбільш поширеними. Майже всі ключові терміни зазначеної підсистеми є полісемічними: *gear* 1) механізм 2) зубчасте колесо 3) зубчаста передача, 4) привід; 5) редуктор; *shaft* 1) вал; 2) вісь; 3) шпindel; 4) шток; 5) стержень; 6) тяга. Зазначимо, що полісемантичність терміноодиниць найбільш розвинена у коренях слів і менш розповсюджена в складних лексичних утвореннях: *machine* 1) машина, механізм; (обчислювальна машина, комп'ютер); автомат, машина (у кібернетиці), 2) верстат, 3) транспортний засіб; автомобіль, літак, велосипед; амер. пожежна машина, 4) механізм; (організаційний) апарат; *machine tools* 1) верстат; 2) металорізальний верстат, 3) механічні засоби та *boring machine* 1) розточувальний верстат. Труднощі опису значень міжгалузевих термінів виникають через незнання спільних значень багатьох з них. Розбіжність значень може бути настільки широка, що в них не розкриваються спільні значення. Але етимологічний аналіз може підтвердити зв'язаність їх походження, а деякі подібності позначуваних об'єктів можуть допомогти розібратися у випадках, коли простежується вторинна номінація на основі метафори, де спільних значень також може не бути, але наявна асоціативна схожість. Так, серед значень терміна *crowfoot* виділяються такі 1) біол. жовтець, лядвенець рогатий; нафт. 2. хрестовина (нафтового клапана), 3. ловильний гак (для вилучення уламки бурової штанги); стан. 4. стяжна скоба, монтажна скоба; 5. стрілка розмірної лінії (на кресленні); 6. гребінь (греблі, поперечного профілю дороги); 7. шелига (склепіння арки), де, на перший погляд, не виявляється нічого спільного, але номінація в біологічній термінології заснована на формі довгого стрижневого кореня і численних стебел рослини, що лежать та піднімаються, а технічні пристосування становлять основу або пластину, як правило, дугоподібну, із закріпленими на них зубами або перемичками. Тобто всі об'єкти, виражені значеннями міжгалузевого терміна *crowfoot*, що має метафоричне походження і дослівне значення «вороняча лапа», мають схожу форму, яка частково і нагадує лапу птаха. Таким чином, міжгалузеві терміни в різних сферах знань не існують незалежно один від одного. Наявність системного зв'язку в них проявляється ще й в тому, що їх значення не суперечать одне одному, тобто якщо вони функціонують в абсолютно різних галузях, в них все одно можна виявити деякі спільні характеристики, що свідчать про семантичну цілісність термінів.

Поширеність синонімії пояснюється прагненням до максимальної точності та пошуком стислих форм. Лексичні одиниці підсистеми верстатобудування можуть входити до складу синонімічних рядів, які утворюють парадигматичні структури. Наприклад: *workpiece = metal block, work part, section, stock, bar, block, billet – заготовка*.

У термінологічній підсистемі верстатобудування наявні три різновиди омонімів: 1) загальнотехнічні терміни, що вжи-

ваються в суміжних галузях науки і техніки: *bar – напрямна верстата, заготовка (верстатобудування); стрижень (машинобудування); болванка (металургія): This bar would slip to this spring with the tension the other way* [2]. – Заготовка буде під напором ковзати в зворотному напрямку, на пружину. *Still more convenient is a large iron bar, maintained in vibration electrically, to which the plate maybe attached by cement* [3]. – Ще зручніше великий залізний стрижень підтримується у вібрації електрично, до такого стрижня пластина може бути прикріплена за допомогою цементу. *Is it possible to transport the red-hot steel bars with the help of an electromagnet in the shop of a metallurgical plant* [3]? – Чи можна транспортувати розжарені сталеві болванки в цеху металургійного заводу за допомогою електромагніту. *Internal grinders are grinding machines used for finishing internal surfaces of cylindrical or conical shape* [2]. – Внутрішні шліфувальні верстати – це шліфувальні верстати, які використовуються для обробки внутрішніх поверхонь циліндричної або конічної форми. *You have cavities in two grinders* [4]. – У тебе два дупла в корінних зубах; 2) терміни, що функціонують у несуміжних галузях науки і техніки: *grinder – шліфувальний верстат (верстатобудування); корінний зуб (медичина): Burnishing was limited only by the lack of suitable abrasives* [4]. – Шліфування було обмежено лише відсутністю відповідних абразивних матеріалів; 3) терміни-омоніми, що функціонують лише в галузі верстатобудування: *burnishing – полірування, шліфування – bornishing – обкочування: Once installed and bornished of this gear an estimation will be made of the capacity that can be devoted on this lathe* [4]. – Після встановлення й обкочування цього механізму на верстаті можна буде приблизно визначити його потужність.

Серед антонімів термінологічної підсистеми верстатобудування, які допомагають ідентифікувати полярні одиниці термінологічного поля, виокремлюються такі групи: контрарні антоніми: *large-calibre; medium-(calibre); small-calibre – великокаліберний; середньокаліберний, малокаліберний; контрадикторні антоніми: *to fasten – закріплювати – to unfasten – розтискати; комплементарні антоніми*: *inlet – впуск – outlet – вивіск; векторні антоніми*: *to switch on – вмикати – to switch off – вимикати*.*

Розповсюдженим способом терміноутворення в терміносистемі верстатобудування виступають лексичні запозичення, які є першим щаблем іншомовного впливу. Як відомо, запозичення – це універсальне лінгвістичне явище, що проявляється в обміні мовними знаками двох або більше контактуючих націй у різних сферах діяльності. Зовнішні й внутрішні фактори розвитку будь-якої мови впливають на цей процес.

В англійській терміносистемі верстатобудування є значна кількість слів, запозичених з німецької мови. Разом з тим, власне німецьких словникових одиниць, що увійшли до складу англійської лексики, не так вже й багато. Справа в тому, що досить велика кількість слів, запозичених з німецької мови і відносяться до галузі науки, є утвореннями від латинських і грецьких коренів, тобто це, насправді, слова інтернаціональні, хоча вони і були запозичені з німецьких джерел: *spindle – шпindel, cone – конус, деталь конічної форми, disk – диск, flux – флюс*. Більша частина німецьких верстатобудівних термінів була запозичена з XVI по XVIII століття, коли в Англії починається активна розробка рудних родовищ, розвивається металургія, машинобудування, верстатобудування. Німеччина в той час була передовою країною гірничої справи, металургійної

та машинобудівної промисловості. Велика частина верстатобудівних термінів оформилася в англійській мові в перекладній формі, тобто у формі кальки. Калькування ряду словосполучень і складних слів німецької мови полегшувалося родинними зв'язками німецької та англійської мов: *gauge* – *колібр*, *swaft* – *стружка*, *shank* – *хвостовик*.

Як відомо, творення термінів, а зокрема й верстатобудівних, в англійській мові зумовлене дією таких основних способів: семантичної деривації чи термінологізації, використання для позначення наукового поняття вже існуючого слова загальноживаної мови за допомогою метафори або метонімії, перехід цього слова до розряду термінів (так званий семантичний спосіб творення чи вторинна лексична номінація), детермінологізації, ретермінологізації, запозичення. Як відомо, семантична деривація є одним із основних способів творення вторинної номінації. Таким чином, термінами, утвореними семантичним способом словотвору, вважаємо ті, що виникли внаслідок отримання цілком нового лексичного значення, а також ті, що утворилися в результаті спеціалізації (довантаження) семантики загальноживаних слів.

Найвні в системі термінів галузі верстатобудування загальноживані слова можна стратифікувати за такими тематичними групами: 1) соматичні (*3-jaw scroll chuck* – *трикулачковий спірално-рейковий патрон*, *headcrash* – *аварія головки*, *headstock* – *передня бабка*): *On one end of the bed is mounted the headstock, which provides drive to the spindle mounted with a work-holder* [2]. – *На одному кінці станини вмонтована передня бабка токарного верстата, яка виконує передачу на шпиндель, на якому знаходиться пристрій для встановлення деталей*; 2) назви частини будівлі, будови, меблі (*bed* – *станина*, *bench* – *верстак*, *stojak*, *housing* – *корпус*, *table* – *золотник*, *floor space* – *площа, що займає верстат*): *The lathes consist of a headstock, tailstock, carriage and bed* [2]. – *Токарні верстати складаються з передньої бабки, задньої бабки, каретки та станини*; 3) назви предметів (*boxways* – *прямокутні напрямні ковзання*, *knife file* – *ножевий напилек*, *sage* – *сепаратор підшипника*): *Solid box guide ways deliver maximum antivibration capabilities and overall longer machine tool life* [4]. – *Тверді прямокутні напрямні ковзання забезпечують максимальні антивібраційні можливості і в цілому більш тривалий термін служби верстата*; 4) назви тварин (*alligator shears* – *алігаторні різальні ножниці*, *rig* – *болванка*, *чушка*, *flywheel* – *маховик*, *worm drive* – *черв'ячна передача*): *In the course of subsequent rotation of a drive flywheel, rounded ends of the levers bear against the cramps while pressing the lid against the pipe through seals* [1]. – *При подальшому обертанні маховика приводу закруглені кінці важелів натискають на скоби, притискаючи при цьому кришку до патрубку через ущільнення*; 5) назва одягу (*pron* – *фартух*, *coat* – *облицювання*, *dress* – *заточка*, *dressing block* – *блок для правки шліфувального круга*): *A pron is attached to the carriage and hangs over the front side of the lathe bed* [2]. – *Фартух кріпиться до каретки та нависає над переднім боком станини*; 6) назви деталей та механізмів (*slide* – *золотник*, *workpiece* – *заготівка*, *toolbox* – *різцетримач*, *saddle* – *салаки*): *All motions of the turret, cross slide, spindle, chuck, and stock-feed mechanism are controlled by cams* [4]. – *Всі рухи револьверної головки, вертикального супорта, шпинделя, тримача та механізм стійкого подавання матеріалів контролюються за допомогою кулачків*; 7) назви процесів (*shaping* – *фасонування*, *strugannya*; *profiluvannya*; *stamping* – *штампування*; *karbuвання*; *vidavлювання*;

slotting – *видовбування або прорізання пазів, канавок*, *planning* – *стругання*, *turning* – *точіння*): *Turning is also commonly used as a secondary process to add or refine features on parts that were manufactured using a different process* [4]. – *Точіння зазвичай використовується також як вторинний процес для того, щоб додати або вдосконалити характерні особливості деталей, які були вироблені шляхом застосування різних процесів*; 8) назви видів верстатів (*face milling machine* – *верстат для фрезерування площини*, *поздовжньо-фрезерний верстат*, *boring machine* – *розточувальний верстат*, *gear-cutting machine* – *зуборізний верстат*): *In the United States the lathe and various types of gear-cutting and grinding machines were all introduced before 1850* [2]. – *У Сполучених Штатах токарні та різні типи зуборізних і шліфувальних верстатів були запроваджені у виробництво ще до 1850 року*; 9) назви дій (*finish* – *постачати*, *zabezpechuvati*, *zmцнювати*, *fix* – *встановлювати*, *promote* – *сприяти*, *reat* – *обробляти отвір розгортокою*): *Use the eye-bolts or TV brackets/bolts to fix the TV to the machine tool* [4]. – *За допомогою болтів з вушком або кронштейнів і болтів для TP закріпіть пристрій на верстаті*.); 10) назви ознаки (*high* – *високий*, *plain* – *рівний*, *plane* – *плоский*, *integral* – *цілісний*): *The base can be fixed on the frame with the pin of the lock or can rotate on the axis or on the plain bearing and integral rollers* [3]. – *Основа може бути зафіксована на станині штирем замка або може обертатися на осі або на рівному підшипнику і цілісних роликах*.

Таким чином, семантичний спосіб утворення нових слів полягає в розвитку у вже існуючому слові нового, вторинного значення на основі подібності позначуваного явища з явищем уже відомим.

Отже, термінологія підсистеми верстатобудування – складне й неоднозначне явище. Вона утворює особливий лексичний прошарок, який з перебігом часу зазнає змін і динамічно розвивається, забезпечуючи комунікативні потреби фахівців даної галузі. У термінологічній підсистемі верстатобудування чільне місце посідають терміни-іменники. Серед них превалюють конкретні терміни, що пояснюються тим, що в аналізованій підсистемі об'єктами найменування виступають, насамперед, предмети (деталі, інструменти, матеріали тощо). В аналізованій підсистемі є поширені полісемантичні, синонімічні, омонімічні та антонімічні відношення. Полісемантичність є характерною майже для всіх ключових терміноодиниць верстатобудування.

Терміносистема верстатобудування в англійській та українській мовах, незважаючи на давнє походження, перебуває на стадії становлення, а деякі окремі питання, наприклад, вивчення ролі вторинної номінації й концептуальної метафори та метонімії у створенні термінологічних одиниць, є **перспективними** та значущими для подальшого вивчення цієї терміносистеми.

Література:

1. Modern machine tools. 2014. № 8. URL : <http://www.magazinecommunications.com/media-mechanical-data.php?mag=109#> (дата звернення 01.12.2021)
2. Modern machine tools. 2009. № 1. URL : <http://www.magazinecommunications.com/media-mechanical-data.php?mag=109#> (дата звернення 03.12.2021)
3. Modern machine tools. 2012. № 3. URL : <http://www.magazinecommunications.com/media-mechanical-data.php?mag=109#> (дата звернення 13.12.2021)
4. Modern machine tools. 2013. № 4. URL : <http://www.magazinecommunications.com/media-mechanical-data.php?mag=109#> (дата звернення 13.01.2022)

Kuznetsova I. Lexical and semantic features in English terminosystem of machine tool construction

Summary. The article is devoted to the lexical and semantic features of the English terminology in machine tool construction. The semantic features of the English-language machine tool terminology system were considered and it was noted that the vocabulary of machine tool terminology is enriched by semantic change. Machine-tool terms were divided into nouns, adjectives and verbs. Noun terms to be divided into lexical-semantic groups based on the opposition «concrete» – «abstract» are over other parts of speech and specific noun terms are over abstract ones. It is also noted that specific noun terms are divided into 5 lexical-semantic groups and abstract terms are divided into 3 groups. The adjective terms of the machine tool construction termsystem occupy the second place among one-word terms and are represented by 3 lexical-semantic groups. Verb-terms of machine tool construction are the least frequent in the analyzed system and are divided into 4 lexical-semantic groups. Polysemic, synonymic, homonymic and antonymic relations are realized in the machine tool construction terminology. It has been proved that such a method as polysemy in special vocabulary, in particular in machine tool construction terminology, is undesirable, as attempts by language to maintain a clear correspondence between the referent and the nom-

inative sign, as well as the presence of polysemic terms within one scientific field is a occurrence of the specific terminology messiness. During the analysis it is found that homonymy to be a way of creating a secondary nomination is a phenomenon in which the same language form has several meanings, unlike polysemy, no common semantic features, no common elements content and, accordingly, are not related in any way. The synonymy spread is explained by the desire for maximum accuracy and the search for contracted forms. It is confirmed that semantic derivation is one of the main ways to create a secondary nomination in which terms formed by the semantic way of word formation are to arise as a result of obtaining a completely new lexical meaning or formed as a result of specialization semantics of common words. Thus 10 thematic groups are identified. It is allowed us to talk about the productivity of the secondary nomination as one of the ways to form industry terminology to indicate the presence of a genetic link between terminological units and common words on the basis of which they arose.

Key words: terminology, terminological system, machine tool construction, noun terms, adjective terms, verb terms, secondary nomination, semantic derivation, homonymy, polysemy, synonymy.

*Левченко Т. М.,**доктор філологічних наук,**доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

СУБСТАНДАРТНІ ЛЕКСЕМИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПСИХІЧНІ І ФІЗИЧНІ СТАНИ ЛЮДИНИ» У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті порушено питання про вплив мови на життя суспільства, його роль у формуванні світосприйняття сучасного читача, що є надзвичайно актуальними для лінгвістів. Зазначено, що у сучасному світі мова перестала бути тільки засобом спілкування, вона стала інструментом впливу, переконання й маніпуляцій. Зауважено, що українська мова створює реальність, а сферу застосування мови, тематику та мету висловлення визначають істотні характеристики публіцистичного стилю та його основні стилістичні ознаки.

З'ясовано функціонально-стилістичні можливості субстандартної лексики у мові сучасних засобів масової комунікації. Виявлено, що досить часто у публіцистичних текстах натрапляємо на субстандартну лексику тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини». Тексти засобів масової комунікації, а також дані тлумачних словників субстандартної лексики підтверджують частотність використання субстандартних одиниць у сучасних українських медіа. На фактичному матеріалі розглянуто проблеми семантики і експресивності аналізованих субстандартних лексем. Доведено, що саме жаргонні одиниці тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини» є вдалим засобом гострої образної характеристики тих чи тих негативних рис і властивостей героїв публікацій. Такі лексеми, як правило, з великою емоційно-експресивною силою засуджують негативні риси – агресію, цікавість, настирливість, їх вживають у публікаціях на теми гострих соціальних проблем, влади, політики, виборів, економічної сфери, грошей. Встановлено, що значна кількість субстандартних лексем виходить за межі корпоративних жаргонів і переходить у фонд загального жаргону, широко функціонуючи в усному вжитку та мові засобів масової комунікації. Кожна з аналізованих лексем підпорядкована певній авторській настанові й несе певне стилістичне навантаження.

Акцентовано увагу на тому, що засоби масової комунікації, як потужний публічний фактор, сприяють не тільки популяризації субстандартної лексики, а й закріпленню її в українській літературній мові. Відповідно до результатів дослідження зроблено висновок, що, засоби масової комунікації, завдяки включенню в текст субстандартної лексики сприяють конкретизації значень, розвитку в окремих слів нових значень, розширенню лексичної сполучуваності тощо.

Ключові слова: мова засобів масової комунікації, субстандартна лексика, тематична група «Психічні і фізичні стани людини».

Постановка проблеми. Сучасні засоби масової комунікації – основне джерело вивчення стану розвитку мови на пев-

ному історичному етапі, оскільки саме ця функційна ніша дає змогу простежити механізми складного взаємозв'язку мови, культури, суспільства та особистості.

Масмедійна практика слововживання субстандартних одиниць завжди виявляється на крок попереду найсучасніших словників відповідної лексики. Водночас широке залучення субстандартної лексики до сучасного публіцистичного дискурсу – явище неоднозначне й суперечливе з огляду на процеси пейоризації мови «згори», коли читачі засобів масової комунікації, сприймаючи мову журналістів як еталон, починають наслідувати її. Отже, цілком природно, що українська лінгвістика зосереджена на вивченні соціолінгвальних та соціокультурних чинників активізації використання субстандартних лексем у текстах засобів масової комунікації, аналізі мовної та прагматичної варіативності, а також експресивної, образної функції субстандартних лексем в сучасному публіцистичному дискурсі, з'ясуванні шляхів лексико-граматичного «вротання» субстандартної лексики в систему сучасної української мови.

Для мови сучасних засобів масової комунікації характерна підвищена експресивність. Експресивна функція мови набуває нових проявів у вживанні субстандартної лексики, яка має потужний виразно-емоційний потенціал. Дослідженню цього шару лексики та умовам її функціонування в сучасному публіцистичному дискурсі, присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних учених. Незважаючи на велику кількість досліджень субстандартної лексики, її функціональна природа ще до кінця не розкрита, вказана проблема ще не стала предметом спеціального дослідження в українському мовознавстві.

Для мови українських засобів масової комунікації початку XXI ст. характерне використання субстандартної лексики, яку фахівці вважають одним із найдискусійніших явищ мовленнєвої культури. Думки дослідників з приводу цього феномену розходяться досить діаметрально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені факти наочно актуалізують гостроту проблеми, яка залишається невирішеною протягом багатьох років, а, отже, дає підстави для комплексного вивчення субстандартної лексики як мовного явища в суспільстві. На сучасному етапі теоретичне обґрунтування аспектів субстандартної лексики в українському мовознавстві здійснено Л. О. Ставицькою, стан розвитку окремих соціолектів розглянуто в працях К. Л. Бондаренко, Л. А. Карпець, С. А. Мартос, Т. М. Миколенко, Ю. Л. Мосенкіса та О. С. Фурси, Н. О. Шовгун, І. І. Щур та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема субстандартної лексики, зокрема її функціональний, структурно-стилістич-

ний аспекти на сучасному етапі недостатньо вивчена, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Вирішенню зазначеної проблематики сприятиме фіксація, тематичне групування й поглиблений аналіз субстандартної лексики в мові сучасної преси.

Мета статті. Отже, наше завдання – диференціювати субстандартну лексику тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини» у мові засобів масової комунікації та з'ясувати функціонально-стилістичні можливості цієї лексики.

Виклад основного матеріалу. Розподіл лексики на тематичні групи залишається недостатньо дослідженою проблемою в лінгвістиці, хоча мовознавці неодноразово зверталися до неї. Субстандартні лексеми на позначення психічного стану вживають у мові для того, щоб передати емоційний, почуттєвий, розумовий, інтелектуальний стани, зумовлені впливом навколишнього світу. Використання жаргонізмів на позначення психічного стану слугує для вираження ставлення автора до реальної дійсності, емоцій тощо. За допомогою цих слів описують або оцінюють психічні, розумові якості, психічні відхилення, розумову діяльність тощо.

Уважаємо, що тематична класифікація – важливий етап у дослідженні системної організації субстандартних одиниць. Окрім того, припускаємо, що тематичний аналіз є універсальним методом дослідження субстандартної лексики. Зазвичай тематичні групи мають нейтральні зв'язки в самій групі, вони ґрунтуються на зв'язках предметів, процесів і явищ. Серед субстандартних лексем немало слів, які деталізують особливості дій і станів людей у повсякденній поведінці, фізичні дії людини, а також характеристики мовної поведінки, психічних станів, інтелектуальних дій тощо.

Субстандартна лексика активно проникає в мову засобів масової комунікації, адже її використання викликає реакцію аудиторії та надає текстові емоційно-експресивного забарвлення. Як зауважує Т. А. Космеда, «ефект впливу на читача буде то сильніший, що яскравіший емоційно-оцінювальний заряд публіцистичного дискурсу. За даними психологів, емоційне повідомлення має підвищену ефективність впливу на людину: саме воно, як виявляється, є найбільш інформативним, оскільки репрезентує найбільш повний образ доквілля. Воно сприяє притяганню й утриманню уваги аудиторії» [1, с. 159]. Завдяки жаргонним словам як маркерам негативного емоційно-оцінювального впливу відбувається психологічний тиск на читача. Журналісти не лише доносять інформацію, вони впливають на думку читачської аудиторії, формують її.

У принципах класифікації лексики на тематичні групи та у способах встановлення взаємозв'язків між ними відображається певне уявлення про зовнішній світ, створюється своєрідна мовна картина світу. Варто зазначити, що низка субстандартних лексем тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини» утворена образним прийомом метафоризації, який ґрунтується на когнітивно спрощеному зіставленні порівнюваних явищ. Зібраний корпус фактичного матеріалу засвідчує низку таких лексем: *зав'язати, відкосити, закосити, замести, занудрити, застукати, ішачити, проколотися, облямається, відмитися, полоскати* тощо. У лексемах, що емоційно характеризують дії людей, переважають жаргонізми з пейоративною оцінкою. Саме до таких належить жаргонна лексема *западно* в словнику Л. О. Ставицької зафіксована так: «1. у знач. присл. і *безос.-пред., кому; крим., тюр.; несхвальн.* непорядно, нижче

злодійського кодексу честі. 2. *безос.-пред., (кому); мол.* погано, не варто; неприємно, не подобається. 3. -а, с.; *мол.; несхвальн.* підлість, поганий вчинок. 4. -а, с.; *мол.; несхвальн.* неприємність» [2, с. 149]. Завдяки популярності в усному розмовному мовленні та частому використанню в засобах масової комунікації, жаргонізм нейтралізувався та функціонує в різних тематичних контекстах зі значенням «підлість чи неприємність», напр.: *По-перше, через свою зануреність у зеківську субкультуру, де мати справу з «мусорами» – «западно»* («Детектор медіа», 16.05.2019); *Комітет підтримав проект постанови про «заборону» телеканалом транслювати чемпіонат світу з футболу. От буде «западно», якщо Росія програє, а ми це не покажемо* («День», 06.06.2018); *Незабутні історії – як бойовики запрошують до себе товаришів. Ті відмовляються, бо ж гинути заради \$100 за місяць їм «западно»* («Тиждень», 13.03.2015); *Думки аналітиків щодо справжніх мотивів вояжу Фірташа розділилися. Одні більш ніж вевнені, що олігарх готує «западно» президентові, який постійно говорить про війну з олігархатом* («Високий Замок», 27.11.2015).

Жаргонізм *застукати* має значення «помітити, виявити когось, щось, застати зненацька» [3, с. 213]. Сучасна публіцистика використовує жаргонізм у широкому тематичному спрямуванні, проте переважна більшість контекстів фіксує політичну тематику, напр.: *Богатирьову застукали в дорогому бутіку* («Високий Замок», 15.01.2015); *Західні ЗМІ застукали Порошенка на корупційній угоді з російським олігархом* («Антикор», 08.08.2015); *3 пакетом «Рошен» Симоненка застукали в «Борисполі» перед вильотом у Мінськ* («Антикор», 22.12.2017); *Він перетворився на роздратованого «барина», якого нібито зненацька холопи застукали на чомусь непристойному* («Детектор медіа», 22.01.2019); *Хлопець «застукав» дівчину з коханцем – і зробив селфі* («Українська правда», 02.05.2017). Жаргонізм *застукати* має пейоративне значення, що увиразнює негативний потенціал контекстів і функціонує у значенні, яке зафіксоване словниками.

Потужний емоційний заряд містить лексема, яка виникла в жаргоні внаслідок метафоричного перенесення. Жаргонний зооморфізм *ішачити* означає «тяжко працювати» [2, с. 161], він перейшов із жаргону в усне розмовне мовлення, і його нині вживають в мові засобів масової комунікації, напр.: *А ішачити одному і тягнути всіх невідомо куди було доволі складно. Тому вирішив піти до своєї мрії іншим шляхом: просто поїхав в Лос-Анджелес* («Телеканал 24», 04.09.2018); *Молоді амбітні люди готові ішачити на нього майже задарма, бо він на пальцях пояснює: їхня робота – не вишукувати падло на міських вулицях, а говорити й показувати людям правду* («Детектор медіа», 11.08.2015); *Приїхав як турист, та доводиться ішачити, – розповідає Ігор* («Україна молода», 26.08.2015).

Жаргонізм *ніштяк* має значення «усе гаразд, добре». Його запозичено з циганської мови, де *nyst* – «немає; нічого», водночас цю лексему пов'язують із німецьким (можливо, через їдиш) походженням: *nicht* – «ні» у розмовній мові вимовляється як [nisch] [4, с. 129], пор.: *Куча соціальних ніштяків, на яких ви не розумієтесь* («Економічна правда», 26.12.2015); *Все ніштяк. Звіт уряду Гройсмана у двох словах* («UAinfo», 15.02.2017); *Класифікація депутатів міської ради: бики і ніштяки* («Нескорена нація», 26.07.2019). Аналізований жаргонізм функціонує в текстах різної тематичної спрямованості, зазвичай він виражає позитивну оцінку.

Досить часто жаргонізми передають психічні та фізичні стани людини, які в текстах засобів масової комунікації відтворює жаргонізм *мандраж*. Значення слова *мандраж* – «хвилювання» [3, с. 569], напр.: *...мандраж все сильніше і сильніше. Результатом, звичайно, я задоволена! Все-таки удалося пробігти і встановити особистий рекорд!* («Україна молода», 07.03.2017); *Мандраж і хвилювання звісно є і перед кожним матчем, від суперника це не залежить, але після стірного кидка усе проходить і починається гра* («Ukrbasket.net», 15.04.2017); *Антикорупційний суд викликає у деяких нардепів мандраж і амнезію* («Укрінформ», 15.12.2016).

«Задоволення потреб, отримання чого-небудь за чужий рахунок, безкоштовно» або «щось нікчемне, непотрібне» має значення жаргонне слово *халява*. У сучасній публіцистиці цю лексему використовують у текстах суспільно-політичної тематики, напр.: *Халява закінчилася: українцям істотно зменшать субсидії* («Znaj.ua», 23.01.2018); *З результатів голосування можна зробити висновок, що чернігівці, хоч і брали «халявну» гречку, на подачки не кувалися* («Високий Замок», 27.07.2015). Прикметник *халявний* має значення «безплатний, той, що дістався задарма». Походження жаргонізму *халява*, можливо, пов'язане з трансформацією фразеологізму «на халяву» (*халява* – верхня трубчаста частина чобота, що прикриває литку) [5, Т. 11, с. 15]. В. І. Даль уважає, що походження жаргонізму «халява» пов'язане із ситуацією, коли гості, сидячи за столом, ховали їжу в халяву й мали змогу поїсти ще раз задарма.

На думку Л. В. Швець публіцистиці необхідні нові експресивні засоби, проте ця експресія має винятково соціальний характер, адже вона є цілеспрямованою, вибірковою, оцінювальною. Тропи й фігури в публіцистиці цінні не лише як засоби, що прикрашають мовлення та оживляють його. Вони важливі передовсім тим, наскільки яскраво виражено оцінку, наскільки її засоби підсилені експресивними й емоційними одиницями [6, с. 8]. Подібне твердження висловлює В. М. Ванярікін, він зазначає, що текстам, для яких функція впливу є основною, властива організація мовного матеріалу, спрямована на вираження оцінки, посилення емоційності й образності, тобто в центрі уваги цього разу – експресивні можливості одиниць мови [7, с. 8].

Виявом експресії сучасних масмедіа є семантичне навантаження жаргонізмів, пов'язаних із реакцією адресата на різні явища дійсності. Залежно від контексту й мети висловлення реакція може бути позитивною, з нею пов'язана низка схвальних стилістичних характеристик, а в разі негативної реакції з'являються негативні характеристики – згрублілі, зневажливі. Це стосується жаргонізмів *прокол*, *проколотися*, *обламати*.

Жаргонізм *проколотися* має значення «вскочити в халепу, зазнати невдачі, він утворений від жаргонного слова *прокол* – невдача, що виникла в результаті помилки, сама помилка» [2, с. 279]. Лексема має негативну оцінку, походить із жаргону автомобілістів – прокол водійських прав інспектором. Одним із значень жаргонізму *проколотися* є «компрометувати себе чимось» [3, с. 483], напр.: *За словами Павла Нусса, це перший серйозний прокол Зеленського на зовнішньополітичному фронті, за який, на жаль, дорого, дуже дорого заплатить українська держава* («Prefics», 25.06.2019); *Єдине, в чому прокололися Медведчук і Путін – це занадто чітко, як по нотах, реалізували свій сценарій* («Цензор.нет», 30.05.2019).

Жаргонізм *обламати* означає: «1. Переконати когось у недоцільності виконання певних дій, вчинків; 2. Дати сло-

весну відсіч; висміяти когось; 3. Комуś щось набридло робити» [2, с. 240]. У засобах масової комунікації фіксуємо: *«Тутій»: знаменита чемпіонка красиво обламала журналіста російського «МатчТВ» («Обозреватель», 16.09.2018); Обламали Манчестер Юнайтед. Боррусія оголосила про цікавий трансфер* (заг.) («Zik», 07.05.2018).

У деяких текстах натрапляємо на використання жаргонного слова *бикувати* – «поводити себе агресивно без причини» [3, с. 65], напр.: *По-народному це можна описати: «бикували бики» під стінами главку міліції* («Україна молода», 21.06.2017); *Зеленському не треба «бикувати», як свого часу це робив Янукович* («Україна молода», 26.06.2018). За допомогою використання експресивно забарвленого жаргонізму *бикувати* досягається відповідний стилістичний ефект, який сприяє підкресленню, виокремленню агресивних і безпричинних рис зображуваного, прояву негативних особливостей характеру.

Жаргонне слово *напряг* – «напруження, зусилля, неприємності» [3, с. 375] у наведених далі прикладах наближує авторський текст до розмовного стилю, створюючи ефект невимушеного спілкування, напр.: *Горілочки випити за здоров'я перемоги, розслабитися швидше після триденного напрягу* («День», 21.08.2017); *Потрібно розслабитися – розслабитися від незрозумілого одвічного напрягу* («День», 24.09.2018); *... православної парафії в Мінську Олександра Шрамка з'явився запис: «Ні, я розумію, звичайно, що мити ноги божам – це напряг»* («День», 30.10.2018).

Популярний нині в публіцистиці жаргонізм *слабо*, який «підсилює значення неможливості чи складності виконання певної дії, названої в реченні, що, зазвичай, вимовляється з питальною інтонацією» [2, с. 302], напр.: *Просте запитання до вас: слабо відновити законність, повернути мені мій український паспорт і пустити мене в Україну?* («Цензор.нет», 04.08.2017); *По-моєму, це не дуже вдалий намір взяти Путіна на «слабо»* («День», 26.02.2016).

У сучасних засобах масової комунікації простежуємо активне входження субстандартних лексем тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини» в публіцистичні тексти різної тематики.

Висновки. Отже, в сучасних текстах засобів масової комунікації спостерігаємо активне функціонування субстандартної лексики та входження її в різні сфери мовної комунікації, серед яких виокремлюємо такі: криміналізація суспільної свідомості, посилення позицій кримінального світу, зняття табу з жаргонів, лібералізація суспільних стосунків, відсутність ефективних лексичних еквівалентів у сучасній унормованій мові.

Субстандартні лексеми в текстах засобів масової комунікації, з одного боку, є текстотвірним елементом, а з іншого – засобом впливу на адресата. Насиченість публіцистики жаргонізмами і сленгізмами засвідчує тенденцію до входження цієї лексики в загальноновстановлені норми сучасної української мови. Для сучасного етапу розвитку субстандарту характерна експансія одиниць, що генетично належать до кримінального середовища, але вже втрачають свою соціальну закріпленість, хоча подекуди зберігають асоціації з кримінальним світом.

Мові засобів масової комунікації притаманне активне поширення субстандартних одиниць тематичної групи «Психічні і фізичні стани людини». Значна їх частина має яскраво виражену негативну експресію, згрублілість, вульгарність, що

є найвагомішими семантичними ознаками. Частотність окремих субстандартних одиниць у мові сучасної публіцистики свідчить про їхню особливу стилістичну роль. Експресивні субстандартні одиниці, унаслідок постійного використання не тільки в розмовному мовленні, але й у мові засобів масової комунікації, постійно втрачають образність, свою особливість, розширюють межі свого застосування і все більше тяжіють до нейтральних текстів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у фіксації та аналізі цих лексем на тлі стилістичної диференціації української мови, а також виокремленні нових тематичних груп субстандартної лексики.

Література:

1. Космеда Т. Мова «четвертої влади» та шляхи її вдосконалення: компетенції мовної особистості журналіста і читача. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Том 24 (63). (2011). № 4. Часть 1. С. 157–162.
2. Ставицька Л. Український жаргон. Словник : Містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. Київ : Критика, 2005. 496 с.
3. Мокиєнко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русского жаргона. Санкт-Петербург : Норинт, 2000. 720 с.
4. Грачёв М. А. Язык из мрака : блатная музыка и феня. Словарь. Нижний Новгород : из-во «Флокс», 1992. 207 с.
5. Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I – XI.
6. Швець Л. В. Публицистический стиль современного русского литературного языка. Київ : Освіта, 1979. 290 с.
7. Ванякіні В. М. Експресія як фактор текстотворення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова». Дніпропетровськ, 1994. 24 с.

Levchenko T. Substandard lexemes of the thematic group «Psychological and physical condition of man» in the language of mass media

Summary. The article raises the question of the influence of language on the life of society, its role in shaping the world-

view of the modern reader, which are extremely relevant for linguists. It is noted that in the modern world, language has ceased to be only a means of communication, it has become an instrument of influence, persuasion and manipulation. It is noted that the Ukrainian language creates reality, and the scope of the language, themes and purpose of expression are determined by the essential characteristics of journalistic style and its main stylistic features.

Functional and stylistic possibilities of substandard vocabulary in the language of modern mass media are clarified. It was found that quite often in journalistic texts we come across substandard vocabulary of the thematic group «Psychological and physical condition of man». Texts of mass media, as well as data from explanatory dictionaries of substandard vocabulary confirm the frequency of use of substandard units in modern Ukrainian media. The problems of semantics and expressiveness of the analyzed substandard lexemes are considered on the factual material. It is proved that the slang units of the thematic group «Psychological and physical condition of man» are a good means of sharp figurative characterization of certain negative traits and properties of the heroes of publications. Such lexemes, as a rule, with great emotional and expressive power condemn negative traits – aggression, curiosity, intrusiveness, they are used in publications on acute social problems, power, politics, elections, economics, money. It is established that a significant number of substandard lexemes go beyond corporate jargon and become part of the general jargon, widely functioning in the oral use and language of the media. Each of the analyzed lexemes is subject to a certain author's instructions and carries a certain stylistic load.

Emphasis is placed on the fact that the mass media, as a powerful public factor, contributes not only to the popularization of substandard vocabulary, but also its consolidation in the Ukrainian literary language. According to the results of the study, it was concluded that the media, through the inclusion of substandard vocabulary in the text contribute to the concretization of meanings, the development of new meanings in individual words, expanding lexical compatibility, etc.

Key words: language of mass media, substandard vocabulary, thematic group «Psychological and physical condition of man».

*Лихошерстова М. Ю.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри східної філології**Київського національного лінгвістичного університету**Образцова Т. В.,**викладач кафедри східної філології**Київського національного лінгвістичного університету*

ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ В АРАБСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Анотація. Час належить до основоположних понять людського буття, яке обмежене часом і ним зумовлене. Лінгвістична категорія часу відображає національний менталітет кожного народу. При цьому залежно від етапу свого розвитку мова характеризується певною системою часових відношень, яка відрізняється від такої у попередніх і наступних періодах її історії. У статті розглядаються два етапи такого розвитку системи часових форм в арабській мові, а саме час у класичній арабській мові (VII – IX століття) і час у сучасній стандартній арабській мові.

Можемо констатувати, що у класичній арабській мові основні форми дієвідміни дієслова *fa'ala – yaf'alu* не мають виразної часової характеристики. Обидві ці форми можуть позначати теперішній, минулий і майбутній час. Проте, оскільки завершена дія мислиться переважно в минулому, а незавершена дія – в усіх часових площинах, форма *fa'ala* виражає у більшості випадків минулий час, а форма *yaf'alu* належить до теперішнього, минулого і майбутнього часів. Із розвитком мови категорія часу в основних формах дієслова стабілізується і певним чином “зливається” із поняттям виду. Позначаючи і вид, і час, форми *fa'ala – yaf'alu* носять біфункціональний характер, а з часом категорія дієслівної темпоральності в арабській мові розвивається і посилюється.

Якщо в класичній арабській мові дієслівна форма *fa'ala* виражала дію з відтінком результативності, то в сучасній стандартній арабській мові вона позначає дію, що передуює моменту мовлення, а видова завершеність / незавершеність дії у багатьох випадках визначається контекстом. Форма *yaf'alu* в сучасній стандартній арабській мові також позначає незавершену дію в усіх часових площинах (переважно теперішньому і майбутньому) і тим самим зберігає свій біфункціональний характер.

Таким чином, під впливом суспільного розвитку і завдяки постійному процесу пізнання категорія часу у кожній мові може зазнавати варіативності.

Ключові слова: дієслівні форми, категорія виду, категорія часу, класична арабська мова, класичне арабське мовознавство, сучасна стандартна арабська мова.

Постановка проблеми. Час, що вважається глобальною проблемою різних галузей знань, є так само важливим питанням лінгвістичної науки. Не одне покоління науковців цікавилось і надалі цікавиться багатогранністю і невичерпністю цього феномена. Останній тісно пов'язаний із біологічним, психологічним, літературознавчим, фізичним, філософським

аспектами, оскільки зміст цих аспектів і лінгвістична категорія часу, що розвивається у надрах мовної системи, відображають національний менталітет кожного народу, характеризують їхню культуру. Пов'язаний із мисленням і мовленням людини, час знаходить своє вираження у мові і, таким чином, по праву є однією із фундаментальних категорій лінгвістики.

Проблема “мова і час” належить до фундаментальних наукових проблем. У ній можна виділити три найголовніші аспекти: 1) мова будується на лінійній осі реального часу; 2) мова змінюється, розвивається у часі; 3) у мові, в її лексичній і граматичній системах відбивається реальний час [1, с. 36].

Незважаючи на важливу роль часу в усіх сферах життєдіяльності людини, науковцям ще далеко не все зрозуміло у цьому феномені. При цьому неможливо повноцінно розкрити поняття часу, не звернувшись до характеру сприйняття часових відношень людською свідомістю та їхнього вираження мовними засобами.

Мовні відношення темпоральності є відображенням реального часу через посередництво перцептуального і психологічного часів. Характеристики темпоральних відношень у мові містять як ознаки реального, перцептуального і психологічного часів, так і суто лінгвістичні параметри [2, с. 10].

Засоби вираження часу в кожній конкретній мові є специфічними і визначаються граматичною, лексичною і лексико-граматичною структурою цієї мови. При цьому необхідно враховувати, що в історичному плані вони не є сталими і змінюються у різні періоди функціонування мови. Іншими словами, кожен історично окреслений і замкнений зріз мови характеризується своєю специфічною системою часових відношень, яка відрізняється від такої на попередніх і наступних щаблях її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві дослідження особливостей вираження часу в арабській мові реалізовано у працях О.О. Ковальова, В.М. Мамедалієва, В.С. Храковського. Серед зарубіжних, зокрема арабських мовознавців варто виділити дослідження Ф. Бістона, А. Булоса, аз-Замахшарі, І. ас-Самарраї, Б. Комрі, А. Социна, аль-Таруті. Зіставним дослідженням присвячені праці С. Нассіра, С.В. Сорокіна, Н. Харма, А.Р. аль-Хафаджі, які стосуються переважно дієслівної категорії часу.

Метою розвідки є з'ясування особливостей еволюції темпоральних (у нашому випадку темпорально-аспектуальних) значень дієслівних форм арабської стандартної мови на різних етапах її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Ми спробуємо окреслити етапи й напрями розвитку граматичної бази комплексної семантичної структури категорії часу арабської мови. Як відомо, першими дослідниками арабської мови були самі араби і представники середньовічного мусульманського Сходу. Відповідно до того, яку саме арабську мову досліджували мовознавці, розглянемо особливості дослідження часу в класичній арабській мові (VII – IX ст.) і літературній (стандартній) арабській мові.

Час у класичній арабській мові. Граматисти басрійської і куфійської шкіл розробили основні положення структури класичної арабської мови. При цьому слід зазначити, що між басрійськими і куфійськими граматистами спостерігалася низка розбіжностей у поглядах щодо розгляду питання про відображення часу в мові.

Ібн Фаріс у розділі *fi'l* “дієслово” своїх “Законоположень мови” починає із короткого визначення аль-Кісаї: “Дієслово – це те, що вказує на час” [3, с. 85].

Один з основоположників басрійської школи Сібавейгі (VIII ст.), автор першого арабського граматичного трактату, що дійшов до наших днів, констатує, що дієслово утворене від імені дії (масдара) і позначає минулий, теперішній і майбутній час. На його думку, дія, вчинена до моменту висловлювання, належить до минулого, дія, що здійснюється, але незакінчена – до теперішнього, а дія, що відбуватиметься після моменту висловлювання – до майбутнього часу. На відміну від куфійців, Сібавейгі включає наказовий спосіб до часової системи дієслова [4].

У цьому формулюванні відображена басрійська теорія інфінітива – масдара. Формулювання Сібавейгі відображає часові критерії дієслова так, як це було ще із самого початку арабської літературної традиції (АЛТ). Часова оцінка дієслова є його невід’ємним атрибутом, так само як відсутність такої є атрибутом імені [5, с. 170]. Згодом цієї концепції почали дотримуватися й інші представники басрійської школи та середньовічні арабські граматисти.

Хоча на створення теорії інфінітива – масдара претендує куфійська школа, цілісність граматичної традиції полягає у принциповому прийнятті дихотомії *fi'l – ism* “дієслово – ім’я”, що ґрунтується на належності або неналежності до цих двох класів категорії часу [5, с. 170]. Пізніше визначення дієслова, запропоноване аз-Замахшарі, вже набуває більшої ясності, цілком залишаючись при цьому в межах АЛТ: “Дієслово – це те, що вказує на зв’язок події з [певним] часом” [6].

Із згаданим вище повністю погоджується аз-Заджаджі, який при цьому розрізняє два поняття часу – “час, коли відбувається сама подія, і час, коли про неї згадується” [7, с. 87].

Ібн Джинні зазначав, що в поєднанні дієслова із прислівником завжди має бути певна відповідність: “Неможливо поєднувати одну частину вашого висловлення з іншою таким, наприклад, чином – я стою завтра і я буду стояти вчора” [8, с. 330–331].

Вважаючи помилковою думку граматистів про поняття *ḥadaṭ* “подія”, Ібн Я’іш стверджує, що дієслово само по собі вказує як на подію, так і на час її протікання. Однак безпосередньо дієслово не позначає цей зв’язок, воно вказує на нього в іншому зв’язку, що виявляється за вторинними ознаками [9].

Згодом аль-Астарабані зазначає, що будь-яке ім’я не пов’язане [з часом], будь-яке дієслово пов’язане з ним. Так само і мовознавець ас-Сірафі у визначенні дієслова чітко дотримується позиції, що “подія пов’язана з плином часу” [9].

Слід зазначити, що середньовічні арабські граматисти, зокрема басрійці, цікавилися не стільки категорією часу дієслова, скільки його характерними властивостями, пов’язаними із синтаксичним керуванням і флексією. Вважаючи дієслово найсильнішим керуючим словом, вони вказували на те, що ця частина мови, яка бере участь у реченні експліцитно та імпліцитно, керує іншим словом, незалежно від своєї позиції [10, с. 4–5]. Як відомо, ще у VIII столітті аль-Халіль ібн Ахмад написав книгу, присвячену цьому питанню, під назвою “*Kitāb al-‘awāmil*” (“Книга чинників”) [11, с. 4].

Поняття граматичних часів в АЛТ виявилось у складних умовах: одразу ж виникли труднощі розрізнення трьох часів – минулого, теперішнього і майбутнього – у межах системи, що визнавала тільки два часи.

Варто зазначити, що в той час як термін *māḍi* “минулий” пов’язаний із минулим часом, термін *muḍāri* “теперішній” не має нічого спільного з поняттям граматичного часу [10, с. 5]. Останній є граматичним терміном послідовників басрійської граматичної школи. Не випадково куфійці, зокрема один з їхніх найвизначніших представників аль-Фарра, не вживали цього терміна [12]. Маючи на увазі час, вони використовували терміни *māḍi* “минулий” і *mustaqbal* “майбутній”, а основні форми дієвідміни дієслова позначали за допомогою моделей *fa’ala – yaf’alu* [13]. Першим, хто вжив термін *mustaqbal*, був аль-Кутїя (X ст.). Він логічно поділив час на минулий і майбутній, залишаючи без уваги теперішній час [14, с. 18].

Куфійці розрізняють дієслово минулого, майбутнього і постійного часів. Під терміном *fi'l dā'im* “постійне дієслово” вони розуміють дієприкметник дійсного способу, який керує іншим словом у знахідному відмінку й належить до теперішнього і майбутнього часів [10, с. 5]. Басрійці ж, не заперечуючи темпорального значення дієприкметника дійсного способу, підкреслюють його іменний характер. За словами ас-Сірафі, дієприкметник дійсного способу, який куфійці називають *fi'l dā'im*, є нічим іншим, як іменник. Таке твердження вони вважають справедливим, оскільки він відмінюється, приймає танвін і артикль *al-*, а з функціональної точки зору загалом позначає теперішній час. Згідно з поглядами куфійців, термін *fi'l dā'im* охоплює значення як минулого, так і теперішнього і майбутнього часів [15].

Варто зазначити, що в арабській літературній мові часове значення, яке виражається дієприкметником дійсного способу дієслова, в більшості випадків визначається контекстом. Крім того, він не є самостійною формою у системі часів дієслова в арабській мові [10, с. 6].

Один із найвидатніших представників арабського мовознавства Ібрагім ас-Самарраї вказує на немотивованість найменування дієприкметника дійсного способу терміном *fi'l dā'im*, оскільки аль-Фарра під цим терміном розуміє лише такий дієприкметник дійсного способу, який, керуючи іншим ім’ям у знахідному відмінку, належить тільки до теперішнього і майбутнього часів. Що ж до дієприкметника дійсного способу, який керує іншим ім’ям у родовому відмінку й позначає минулий час, то він розглядається ним як іменник [12, с. 20]. Отже, термін *fi'l dā'im* стосується лише дієприкметника, що належить до теперішнього і майбутнього часів.

Можна зробити припущення, що аль-Фарра в цьому питанні є послідовником свого вчителя аль-Кісаї, на думку якого дієприкметник дійсного способу може керувати іншим

ім'ям у знахідному відмінку й у випадку, коли він стосується минулого часу [12, с. 18–20]. З цієї точки зору дану форму у всіх випадках цілком можна розглядати як “постійне дієслово”.

Ас-Самарраї вважає помилковими погляди середньовічних граматистів, які тісно пов'язують поняття часу з основними формами арабського дієслова. За його словами, часове значення може визначатися лише за контекстом [16, с. 24]. Окремі арабські мовознавці під впливом новіших загальнолінгвістичних і семіологічних досліджень розглядають основні форми дієслова як видові [17, с. 34–35; 18, с. 33; 19, с. 23].

Що ж до європейських арабістів, то між ними також спостерігаються розбіжності в поглядах на кваліфікацію основних форм дієслова: дехто з них розглядає їх як часові [20; 21; 22; 23; 24], а інші – як видові одиниці [25; 26; 27; 28; 29]. Так, наприклад, Вільям Райт погоджується із ас-Самарраї в тому, що форми дієслова не містять часової характеристики. Він вказує на те, що арабське дієслово має дві форми, і різниця між ними полягає у завершеності чи незавершеності дії, тобто видовій характеристиці [30, с. 51]. Альберт Социн вбачає різницю між формами *fa'ala* – *yaf'alu* у тому, що вони несуть насамперед видові значення, а вже часові є вторинними [31, с. 90–94]. Такої ж думки дотримуються Й. Каплівацький і В. Тетчер [32, с. 2; 33, с. 62].

Радянський арабіст О. О. Ковальов трактує зазначені форми в класичний період розвитку мови як видові, а на більш сучасному етапі – переважно як часові [34, с. 300]. Втім, у літературі з граматики арабської мови домінує думка, що складні (аналітичні) форми дієслова в арабській мові є видо-часовими. Очевидно, що сказане вище стосувалося все ж таки простих (синтетичних) форм арабського дієслова.

Хоча граматична категорія часу пов'язана з граматичною категорією виду, що показує, як протікає дія в часі [35, с. 317], тим не менш виникає питання, яка ж із цих категорій переважає у дієвідмінюванні арабського дієслова.

Типовою ознакою основних форм дієвідміни дієслова в класичний період розвитку арабської мови є те, що вони, відповідно, позначають завершену і незавершену дію у минулому, теперішньому і майбутньому часі [10, с. 9–10]. Ці форми одночасно слугують і для позначення часових відношень. Питома вага часових значень, що виражаються формами дієслова, визначається їхнім видовим значенням [36, с. 6]. Отже, форма *māḍī*, головним чином, належить до минулого, а форма *muḍāri'* – до теперішнього і майбутнього часу.

Підбиваючи підсумок сказаному про функції основних форм дієслова в класичний період розвитку арабської мови, слід зазначити, що в той період у формах *fa'ala* – *yaf'alu* поняття виду отримало більш чітке вираження, ніж поняття часу. У класичній арабській мові основні форми дієвідміни дієслова не мають виразної часової характеристики. Обидві форми можуть позначати теперішній, минулий і майбутній час. Але відмінність тут зводиться до того, що форма *fa'ala* висловлює минулий, теперішній, рідше майбутній час із відтінком результативності, на відміну від форми *yaf'alu*, яка виражає незавершену дію у теперішньому, минулому і майбутньому часі. Особливість зазначених форм у класичній арабській мові полягає у тому, що ними передається насамперед протилежність між дією, яка в певний момент завершилася (або завершиться), і дією незавершеною, незакінченою. Однак ці форми тісно пов'язуються з категорією часу і служать водночас для вираження часових відношень. Оскільки завершенна дія мис-

литься, в основному, в минулому, а незавершена дія – в усіх часових площинах, форма *fa'ala* виражає у більшості випадків минулий час, а форма *yaf'alu* належить до теперішнього, минулого і майбутнього часу. Таким чином, у класичній арабській мові основні форми дієслова виконували водночас дві функції, тобто виражали і вид, і час, хоча перший виступав тут на передній план [36, с. 6].

Поступово поняття часу в основних формах дієслова в арабській мові встановлюється і зливається із поняттям виду настільки тісно, що ці форми окремо не позначають ані виду, ані часу. Вид і час у вказаних формах становлять органічну єдність. Позначаючи і вид, і час, форми *fa'ala* – *yaf'alu* носять біфункціональний характер [21, с. 45–50; 37, с. 207].

Час у літературній (стандартній) арабській мові. На відміну від дослідження часу в класичній арабській мові, дослідники сучасної літературної арабської мови приділяють значну увагу не лише часовій характеристиці дієслова, але і його модальним і аспектуальним особливостям.

Великого значення набувають порівняльні, контрастивні дослідження дієслівних систем в арабській і англійській мовах. Афіф Булос, порівнюючи арабські часові форми та часову систему англійської мови, дійшов висновку, що англійці поділяють часову лінію на три відрізки: минулий, теперішній і майбутній. Що ж до арабських часових форм, то вони вказують на рівень завершеності (незавершеності) дії незалежно від часу. Проте науковець звертає увагу на те, що носію мови достатньо просто вжити відповідний прислівник або частку, щоб указати на потрібний час [17, с. 35]. Із ним погоджуються Б. Віндер і Ф. Зіяде, на думку яких функцією арабських дієслівних форм є лише вираження завершеності або незавершеності дії. Якщо перфект вказує на завершену дію, то імперфект, навпаки, на її незавершеність [5].

У зіставному дослідженні дієслівних форм арабської і англійської мов аль-Хафаджі зазначає, що форма арабського дієслова може вказувати або на час, або на завершеність (незавершеність). На його думку, при вживанні декількох дієслівних форм перша розташовує подію у часі, а друга вказує на її аспектуальні ознаки [13, с. 472, с. 476].

Досліджуючи дієслівну систему арабської мови, аль-Таруті робить висновок, що семантичною домінантою арабського дієслова є саме час. Аналіз дієслівних і недієслівних форм допомагає сформулювати визначену й уніфіковану темпоральну систему мови й пояснити взаємовідношення категорій часу і виду в системі дієслівних форм [38].

Низка мовознавців [39, с. 78; 40, с. 80; 41, с. 33–34] вважають, що форма дієслова *fa'ala* вказує на минулий завершений час, а форма *yaf'alu* – на теперішній або майбутній. Згодом Н. Харма робить висновок, що жодну з форм неможливо інтерпретувати без контексту [41, с. 33–34].

Американський лінгвіст Фредді Бістон вважає, що арабське дієслово має три властивості: темпоральність, аспектуальність і модальність. Проте на практиці одна з них “затмарює” інші дві [42, с. 49–50]. На думку В. М. Мамаделієва, арабське дієслово є біфункціональним, хоча із часом категорія дієслівної темпоральності в арабській мові розвивається і посилюється [10, с. 9–19].

Якщо форма *fa'ala* в класичній арабській мові виражала, в основному, дію з відтінком результативності, то в сучасній арабській стандартній мові вона позначає дію, що передує

моменту мовлення. А видова завершеність (незавершеність) дії у багатьох випадках визначається контекстом і залежить від загальної ситуації. Форма *yaf'alu* і в сучасній арабській мові, хоча рідше, ніж у класичній, позначає незавершену дію в усіх часових площинах і тим самим зберігає свій біфункціональний характер виразніше ніж форма *fa'ala* [10, с. 12].

Варто зазначити, що поступовий розвиток і посилення категорії часу спостерігаються і в інших семітських мовах. Наприклад, видове дієвідмінювання дієслова, характерне для семітських мов, у сучасній асирійській мові повністю замінене дієвідмінюванням за часами [20, 52]. Водночас, поняття часу в давньоєгипетській і середньоєгипетській мові виражалося у зародковому вигляді видовими формами. Уже в новоєгипетській мові тенденція тих чи інших форм дієслова передавати час ставала відчутнішою і, в результаті, цей процес закінчився появою категорії часу коптського дієслова [43, с. 144–156; 44, с. 253–258]. Так само і в сучасній арабській мові, на відміну від класичного періоду, поняття виду в дієсловах ослабло, а поняття часу значно посилюється.

Радянський арабіст Г. Ш. Шарбатов, досліджуючи різні часові форми арабської мови і єгипетського діалекту, дійшов висновку, що в літературній арабській мові є три простих часи: минулий, теперішньо-майбутній і майбутній, а також чотири складних часи: минулий тривалий, давноминулий, майбутній завершений і майбутній у минулому [45, с. 53–55].

Б. М. Гранде також задається питанням про існування часових площин в арабській мові і дає на це позитивну відповідь. Він виділяє два часи: “доконаний” і “недоконаний”. Учений зазначає, що жоден із попередніх термінів, таких як перфект і імперфект (прийнятих у західноєвропейських граматиках), минулий і теперішньо-майбутній часи, не відображають суть арабського часу. Терміни ж “доконаний” і “недоконаний” більше відповідають самій суті значень завершеності і незавершеності дії, а в поєднанні зі словом “час” вказують на безпосередній зв'язок із поняттям часу [46, с. 146–147, с. 152–157].

Як і представники басрійської школи, Б. М. Гранде не вважає, що дієприкметник має властивість вказувати на час дії. Більше того, той самий дієприкметник може вживатися із дієсловом будь-якої часової форми або виступати незалежно як ознака чи властивість. Проте як присудок іменного речення дієприкметник може отримати відтінок значення завершеності або незавершеності дії, і тоді дієприкметник дійсного способу за семантикою наближається до значення теперішнього часу або тривалої дії, а дієприкметник пасивного стану наближений до значення минулого часу чи завершеності дії [46, с. 185, с. 262].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. На нашу думку, в системі дієвідмінювання сучасної стандартної арабської мови саме темпоральна семантика є основною. Проте у складі складних часових конструкцій, таких як *kāna yaf'alu*, *kāna (qad) fa'ala*, *(sa)yakūnu (qad) fa'ala*, прослідковується видова семантика завершеності / незавершеності дії, а отже можна говорити про біфункціональний характер основних форм дієвідміни дієслова *fa'ala* – *yaf'alu* з домінуванням часу.

Таким чином, категорія часу не є стабільною і змінюється під впливом як розвитку суспільства, так і постійного процесу пізнання. Тому не дивно, що граматичні, лексичні і лексико-граматичні засоби вираження часових відношень у кожній мові можуть варіювати на кожному етапі розвитку суспільства.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в розвідці взаємодії різних компонентів із темпоральною семантикою та їх реалізації в категорійних ситуаціях, пов'язаних із метафоризацією.

Література:

1. Юрченко В. С. Космический синтаксис : Бог, человек, слово : Лингво-философский очерк. Саратов : СГПИ, 1992. 136 с.
2. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові. Система засобів вираження. Одеса : Астропринт, 1996. 192 с.
3. Ibn Fāris. Al-ṣāhibī fī fiqh al-luġa al-'arabiyya wa-masā'ili-hā wa-sunan al-'arab fī kalāmi-hā. Bayrūt : Dār al-kutub al-'ilmiyya, 1963. 385 p.
4. Kitāb Sibawayhi. Al-juz' al-'awwal. Paris, 1881.
5. Winder B. R., Ziadeh F. J. An Introduction to Modern Arabic. New York : Courier Dover Publications, 2003. 320 p.
6. Al-Zamaḥṣārī Maḥmūd. Kitāb al-mufaṣṣal fī 'ilm al-'arabiyya. Bayrūt : Dār al-jīl.
7. Al-Zajjājī Abū al-Qāsim. Al-'iḍāḥ fī 'ilal al-naḥw. Al-Qāhira : Dār al-'urūba, 1959. 142 p.
8. Ibn Jinnī. Al-ḥaṣā'ish. 3 mujalladāt. Al-Qāhira : Dār al-kutub al-miṣriyya, 1956. 1448 p.
9. Ibn Ya'īs. Ṣarḥ al-mufaṣṣal. Dār al-kutub al-'ilmiyya, Bayrūt, 2001. 6 vol.
10. Мамедалиев В. М. оглы. Категории времени, лица и наклонения в современном арабском литературном языке : автореф. дисс. ... докт. филол. наук / Тбилиси : Изд-во Тбилиского ун-та, 1974. 52 с.
11. Гирас В. Ф. Очерк грамматической системы арабов. Санкт-Петербург : Императорская Академия Наук, 1873. 214 с.
12. Al-Sāmarrā'ī Ibrāhīm. Al-fi'l, zamānu-hu wa-'abniyat-hu. Baġdād : Maṭba'at al-'āṭī, 1966. 253 p.
13. Al-Farrā'ī. Ma'āni al-Qur'ān. Bayrūt : Dār al-kutub, 1972. 1324 p.
14. Ibn al-Qūṭiyya. Kitāb al-'af'āl. Leiden : Maktabat al-ḥanjī. 1894. 361 p.
15. Al-Mubārak Māzin. Al-'iḍāḥ fī 'ilal al-naḥw li-l-Zajjājī. Al-Qāhira Maktabat dār al-'urūba, 1956. 169 p.
16. Al-Sāmarrā'ī Ibrāhīm. Al-fi'l, zamānu-hu wa-'abniyat-hu. Baġdād : Mu'assasat al-risāla, 1980. 153 p.
17. Bulos A. The Arabic Triliteral Verb: a Comparative Study of Grammatical Concepts and Processes. Beirut : Khayats, 1965. 133 p.
18. Chejne A. G. The Arabic Language: Its Role in History. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1969. 240 p.
19. Sami H., Boulder H. An Elementary Manual of Contemporary Literary Arabic. Boulder : Pruett Press, 1964. 282 p.
20. Церетели К. Г. Современный ассирийский язык. Москва: Наука, 1964, 105 с.
21. Aartun K. Zur Frage altarabischer Tempora. Oslo : Universitetsforlaget, 1963. P. 45–50.
22. Howell M. Grammar of the Classical Arabic Language. Allahabad, 1880. II. 569 p.
23. Levin S. The Indo-European and Semitic Languages. Albany : State University of New York Press, 1971. 775 p.
24. Silvestre de Sacy. Grammaire arabe. Paris : Imprimerie Imperiale, 1810. 473 p.
25. Bauer H. Die Tempora in Semitischen . Beiträge zur Assyriologie und semitischen Sprachwi. Leipzig, 1910. P. 1–53.
26. Brockelmann C. Arabische Grammatik: Paradigmen, Literature, Übungsstücke und Glossar. Leipzig : VEB Otto Harrassowitz, 1960. 14. Aufl. 278 p.
27. Kurylowicz J. Le systeme verbal du semitischen. Bulletin de la Societe de Linguistique de Paris, 1949, No. 45. P. 47–56.
28. Moscati S., Spitaler A., Ullendorf E., W. von Soden. An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages: Phonology and Morphology. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1964. 185 p.

29. Rundgren F. Emeuerung des Verbalaspekts im Semitischen: Funktionell-diachronische Studien zur semitischen Verblehre. Uppsala : Upsaliensis Academiae, 1963. 108 p.
30. A Grammar of the Arabic Language: Translated from the German of Caspari and Edited by W. Wright. Beirut : Librairie du Liban, 1874. Vol. I. 318 p.
31. Socin A. Arabic Grammar: Paradigms, Literature, Chrestomathy and Glossary. London : Williams and Norgat, 1885. 156 p.
32. Kapliwatsky J. Arabic Language and Grammar. Jerusalem : Rubin Mass, 1942. Vol. II. 165 p.
33. Thatcher G. W. Arabic Grammar of the Written Language. London : D. Nutt, 1922. 461 p.
34. Ковалев А. А. Выражение категории времени в современном арабском литературном языке: дисс. ... канд. филол. наук / Москва, 1951. 313 с.
35. Будагов Р. А. Введение в науку о языке. Москва : Наука, 1977. 264 с.
36. Мамедалиев В. М. оглы. Сравнительно-типологический анализ временных форм глагола в современных арабском и азербайджанском литературных языках : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1968. 23 с.
37. Fischer W. Classical Arabic. *The Semitic Languages*. London, New York : Routledge, 1997. P. 187–219.
38. Al-Tarouti A. F. Temporality in Arabic Grammar and Discourse. Ph.D. dissertation / University of California, Los Angeles, United States, 1991. 396 p.
39. Abu-Chacra F. Arabic: An Essential Grammar. London : Routledge, 2007. 355 p.
40. Comrie B. Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems. Cambridge : Cambridge University Press, 1976. 156 p.
41. Kharma N. A Contrastive Analysis of the Use of Verb Forms in English and Arabic. Heilberg : Julius Verlag, 1983. 137 p.
42. Beeston A. F. L. Written Arabic: An Approach to the Basic Structures. Cambridge : Cambridge University Press, 1968. 124 p.
43. Коростовцев М. А. Введение в египетскую филологию. Москва : Восточная литература, 1963. 276 с.
44. Коростовцев М. А. Новоегипетское спряжение и категория времени. *Языки Африки. Вопросы структуры, истории и типологии* / Отв. ред. Б. А. Успенский. Москва, 1966. С. 253–258.
45. Шарбагов Г. Ш. Современный арабский язык. Москва: Изд-во восточ. лит., 1961. 112 с.
46. Гранде Б. М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. 2-е изд. Москва : Восточная литература, 2001. 592 с.

Lykshosherstova M., Obratsova T. Diachronic aspect of time category research in Arabic linguistics

Summary. Time belongs to the basic concepts of human existence, which is limited by time and conditioned by it. The linguistic category of time reflects the national mentality of each nation. In this case, depending on the stage of its development, language is characterized by its specific system of temporal relations, which differs from that of the previous and subsequent periods of its history. The article considers two stages of such development of the system of temporal forms in Arabic, namely time in Classical Arabic (VII–IX centuries) and time in Modern Standard Arabic.

We can state that in Classical Arabic the main forms of verb conjugation *fa'ala* – *yaf'alu* do not have a distinct temporal characteristic. Both forms can denote the present, past and future tense. However, since the completed action is thought mostly in the past, and the uncompleted action in all temporal planes, the form *fa'ala* expresses in most cases the past time, and the form *yaf'alu* refers to the present, past, and future times. With the language development, the category of tense of verb forms stabilizes and in some way “merges” with the concept of aspect. Denoting both aspect and tense, the forms *fa'ala* – *yaf'alu* are bifunctional, and over time the category of verb temporality in Arabic develops and intensifies.

If in Classical Arabic the verb form *fa'ala* expressed an action with a meaning shade of resulting quality, in Modern Standard Arabic it denotes the action that precedes the moment of speech, and the aspect completeness (incompleteness) of the action in many cases is determined by the context. As to the verb form *yaf'alu*, in Modern Standard Arabic it also signifies uncompleted action in present and future in all temporal planes (mainly present and future) and retains its bifunctional character.

Thus, the grammatical category of tense in each language is not stable and can vary under the influence of society and due to the continuous process of cognition.

Key words: category of aspect, category of time, Classical Arabic, Classical Arabic Linguistics, Modern Standard Arabic, verb forms.

*Maslova S. B.,**Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"**Lesnevska K. V.,**Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National University "Odesa Law Academy"*

THE ESSENTIAL PROPOSITIONAL CODES OF THE ENGLISH-LANGUAGE DISCOURSE

Summary. The article gives a description of contemporary Cognitive Linguistics objectives and aims. The main definitions are indicated here as the essential knowledge which is revealed in this science as its basis. The work observes the close relationship between Language/Discourse and Cognitive processing in the human's brain/consciousness. The Language/Discourse gives us the natural access to any human's consciousness and cognitive processes. Cognitive Linguistics as Science studies close connection between Language/Discourse and Cognition with the help of any human's mental language structures – so-called Codes of expressing any human's mind thoughts/ideas. The aim of the present article is to determine Main and Basic Codes of expressing thoughts with the help of the English-Language Discourse. The Main Code is Sentence (grammatical term) or Proposition (semantic term of Cognitive Linguistics). Any English Proposition has Strict Word Order which is a real Algorithm in fact: "Subject + Predicate" ("S+P") + (Object/Complement). Object can follow Predicate/be absent/be merged with Predicate as its integral part. The Basic Code is Verb Predicate Formula which has some exact lexical meaning. These Formulas are represented in English Grammar in details. They must be learnt in order to be used for expressing any human's Mind Thought automatically. The Verb Predicate Formula is regarded as Implicit Proposition since the Subject before this Basic Code can be definite parts of speech such as Noun, Pronoun, Gerund, Infinitive, Numeral, etc. and also some specific words, such as "There" ("There is/are constructions), "It" (Impersonal Sentences), etc. English Grammar represents definite various Verb Predicate Formulas which are called Patterns/Models. These Formulas – Codes determine specific connection of Main Verbs having lexical different meanings with Auxiliary Verbs ("helping verbs"), Modal Verbs etc. and the definite Basic Code gives the real ability to express, to reveal any human's Mind Thought in the process of his/her acts of communicating and cognizing our world. The research of the nature of these Codes (Concepts) in Cognitive Linguistics has great importance for any human being.

Key words: cognitive linguistics, proposition, algorithm, cliché, subject, verb-predicate formula.

The Subject of the work is the Propositional structure ("S+P") as the index of direct link between thinking and discourse in the process of recreating the reality with propositional Codes (Signs). The article establishes the essential Main and Basic Propositional Codes of the English-Language Discourse.

The Object of the article is the description of the structural and semantic organization of the Proposition as Algorithmic

Propositional Structure ("S+P"), which may be constructed with key Subjects and Verb Predicate Formulas.

Methodology as the aggregate of the methods of investigations applied in any scientific research and as the study of the methods of scientific cognition includes: a) the corpus of scientific knowledge; b) the quantitative methodology; c) the scientific methods. The corpus of scientific knowledge includes: 1) the results of scientific linguistic investigations on the levels of syntax, semantics, cognitive linguistics, pragmatics, logic, philosophy; 2) the results of studying the English-language discourse itself – the texts of varied lexical filling as far as the basic conclusions of the present article don't depend on the lexical meanings, manifestations of the studied texts and correspond to any discourse. The object of investigation of the present work comprehends the texts of various lexical database including both social topics and scientific literature: English and American authors' fiction, various, numerous, sociopolitical topics, etc. The material of the present research includes more than 6000 propositional structures (Codes) – propositions (sentences) picked out with the method of all-round selection. The total volume of the investigated texts occupies about 5000 pages. The purpose and the tasks of the present article have predetermined the following methods: the method of analogy, the methods of induction and deduction; the case method; the comparative method; the heuristic method; the logical method and the hypothetical-deductive method.

Problem statement.

It's a fact that the English-language discourse is one of the most actual and wide-spread throughout the world nowadays. The English-language discourse is valid and progressive. Therefore, it needs constant, thorough and deep investigation in all the aspects of the linguistic science (syntax, semantics, cognitive linguistics, pragmatics, etc.) for its better mastering.

In contemporary linguistics Discourse as "(a) serious conversation or speech" is identified with the Text (monologue or dialogue) and regarded in the quality of the living, direct, spontaneous communicative act in the oral or written form [1, 2, 3, 4].

The participants of Discourse are the Speaker (the Coder of Discourse) and the Listener (the Decoder of Discourse). Discourse is identical to intercourse, verbalizing (expressing something in words), and the explicit communication that is quite clear and fully expressed by its participants. Communication is the act of communicating (to communicate is to make news, opinions, thoughts, feelings, ideas, etc. known; to share, to exchange opinions, news, information, knowledge, etc.).

Analysis of recent research and publications.

Cognitive Linguistics as a Science is very progressive thus it is studied, investigated and developed successfully nowadays. The modern linguistic researches are as follows: "Objectives of modern cognitive linguistics" (L. V. Klyuchnikova, 2021), "Cognitive Linguistics: Basic Concept" (R.R. Nigorakhon, 2021), "Cognitive Linguistics as a development of formal linguistics" (V.V. Kolesov, 2019), "Emancipation of Lexical Motivation and Second Language Teaching under the Framework of Cognitive Linguistics" (Yu Li, Jianlei Zhang, Hao Li, 2018), "Exploring Individual Differences in Recognizing Idiomatic Expressions in Context" (M. Tilmatine, F. Hubers, 2021), "Metaphors for Educators: A Cultural Cognitive Approach" (Mei Tao, 2017), "Linguistic, Cognitive, and Psycholinguistic Perspectives on Metaphors" (Nafilah M. Aloairdhi, 2020). Modern linguists have given relevant concepts for speakers and linguistic research focuses on the processes of obtaining, processing, and storing information. Cognitive linguistics observes the relationship between language and cognitive processing in the human brain. Cognitive linguistics describes a language as a general cognitive mechanism as a cognitive system of Codes/Signs that plays a role in the representation and transformation of information.

The purpose of the article.

The Purpose or Target of our research is to establish the Essential Codes/Signs of the English-Language Discourse, which are capable and adequate to recreate any human's Mind Thought (Idea).

Research.

Cognitive Linguistics plays a great role in the processes of cognition and understanding of the world. The main objective of Cognitive Linguistics is to study cognitive mechanisms: the processes of perception, categorization and grouping and to develop possible language models. The Language/Discourse gives us the natural access to consciousness and cognitive processes.

According to one of the postulate of philosophy the sense of which is that any essence has got its own form and any form has got its own essence, any human's Mind Thought should have its formal proper Language/Discourse equivalent, analogue, that is, its Code.

The formal elements of the hierarchy of the English-Language Discourse are as follows: Text/Text Segment or Superphrasal Unity/Sentence/Combination of Words/Word. There is a very important question if all the mentioned formal elements of the English-language discourse are the human's adequate Mind Codes for his thoughts (ideas), that is if all the mentioned formal elements are capable to reflect, to recreate any human's Mind Thoughts in isolation out of the context.

The central formal element of the English-language discourse is recognized to be Sentence. According to the Syntax definition Sentence is a unit of speech, which expresses a more or less complete thought and has a definite grammatical form. In the English-Language Discourse a human's utterance in the first instance corresponds to an elementary sentence as the simplest syntactic unit, which is characterized by the presence of Predication (Latin: praedicatio). Predication means that a sentence includes, contains at least the name of a thing (the word "thing" is used in a broad sense) and the name of an indication or a sign linked together [5. p. 121]. Therefore, a sentence consists of at least two elements: Subject and Predicate. Subject is directly related to the object of our thought. Predicate expresses the State (property, attribute,

characteristic, relation, etc.) or the Action, which is bound up with Subject. This link or connection is established by the consciousness and it is expressed in a sentence. So, the external grammatical form of predication is the relationship between Subject and Predicate. The sentence is regarded as a genuine, real sign [5, p. 120]; as a predicative unit (expression, group, construction); as a syntactic structure enclosing, containing Predicate; as a communicative unit, an utterance (statement, opinion, judgment). Proposition serves as a means of social intercourse, communication, that is, exchanging information, knowledge expressing any human's thoughts, ideas and feelings, which arise as a result of his contact with the outside world. In modern Linguistics Sentence as a grammatical syntactic notion is identified with the semantic concept Proposition, which is used in Cognitive Linguistics. Proposition as an utterance, opinion, statement judgement corresponding to an elementary Sentence is considered as a tool, an apparatus of revealing, identifying the semantic or informative content of the sentences (utterances) of any text. Proposition – the "Subject+Predicate" unity (hereinafter – "S+P") is regarded and considered in the quality of a "germ" (a "core", a "nucleus") of any sentence forming on the syntactic level. Proposition is acknowledged as the main communicative unit of any text (discourse), an elementary unit of any person's consciousness and the basic unit of acquiring, exchanging information and knowledge. Proposition is the means of expressing any person's thoughts and feelings, which arise as a result of his contact with the outside world. In this sense the elementary Proposition (Sentence) appears as the main carrier of the content transmitted with the help of the language forms [1, p. 107-110]. Thus, in the English-language discourse the Proposition as the leading Main Code has become a major syntactic, semantic, pragmatic and cognitive notion denoting any person's complete thought (idea).

The Proposition itself is understood as a certain element of thought, that is to say a relevant predicate, which "places" are filled with signs, and the mental (mind) process (the process of thinking) shown, displayed in the Propositions is that which psychologists call our inner speech. Thus, the Verb Predicate Formula or Predicate code (sign or symbol) may be regarded as a central, basic component of the English Proposition as the Basic Code recreating our thoughts in the form of the Predicate expressing Predicativity, which is the key concept of reconstructing the human's thoughts by the variety of the appropriate codes.

Subject (in Grammar) includes a noun, a pronoun, a numeral, a substantivized adjective or participle, an infinitive, a gerund, any other word (construction or complex) when it is substantivized, which is most closely related to the verb in forming a sentence. Owing to the scantiness of inflexions for person and number in the verb, the subject is, as a rule, expressed (explicit) in the sentences (propositions) in the English-language discourse. Depending on the character of the subject, sentences are classified into Personal and Impersonal. Personal Sentence contains a subject, which denotes a certain person or thing or some abstract notion. Impersonal Sentence is a sentence, which predicate does not refer to any person or thing. In English the pronoun "It" is used as Subject in Impersonal sentences, but this "It" is practically meaningless, it has become impersonal, it does not indicate any person or thing and is a purely grammatical formal subject.

Predicate serves to assert something about its Subject denoting either an Action performed or undergone by the Subject or the State

in which the Subject is/was/will be/etc. Predicate appears as the main principal basic link and it occupies the central position in any English Proposition according to its Word Order/Algorithm: I Subject + II Predicate +(III Complement/Object). According to most linguistic investigations all the Predicates fall under two main divisions: simple (verbal) predicates and compound (nominal/verbal) ones. All the Simple and Compound Verbal Predicates denote Action; all the Compound Nominal Predicates denote State. The Simple Verbal Predicate, which denotes an activity (Action), performed (or suffered) by the Subject (Active/Passive Voice) is expressed by a finite verb (in a simple or compound form): “She reads well.”; “I have been working since the morning.” The compound verbal predicate is expressed by two verbs: one verb is in the finite form, the other is in the form of an Infinitive or Gerund. The choice depends on the first verb. There are predicates that may be called Double Predicates. In the sentence “The moon rose red” there is on the one hand a verbal predicate expressed by the verb “rose” – a verb of full meaning which denotes a certain process performed by the subject; on the other hand there is the adjective “red” which qualifies the subject in the same way as a predicative qualifies the subject in a compound nominal predicate: “The moon was red”. Thus, in the sentence “The moon rose red” there is a special type of predicate (double predicate), which presents combining of two predicates – a verbal predicate and a nominal predicate: “The moon rose red” = “The moon was red when it rose”. The verb “rose” performs here the role of a link-verb connecting the subject “moon” with the predicative “red” in the general meaning “Action+State”. In Modern English there is a strong tendency towards the development of Double Predicates.

In the English-Language Discourse any Predicate as the Basic Code is expressed by the Main Verb first and foremost. The Verb is a word or phrase that tells what someone or something is, does, or experiences. There are two types of verbs: Main Verbs and Auxiliary Verbs.

Predicate is regarded as a central element of a propositional structure (Proposition), it determines the structure of Proposition, it holds, contains the essence of the state of affairs within itself. And in this sense Predicate is defined as a propositional function, that is the form of judgement or Proposition, and this form is equivalent to the content of Predicate or Sentence. Thus, the concept of Predicate is defined as a special semantic essence of Language/Discourse, which is typified in the form of the propositional functions (not in the form of vocabulary units) and the semantic structures of Proposition (Sentence), which correspond to these functions. Predicate occupies a dominant position in the hierarchical system of “Predicate – Arguments”, Predicate stands out as the peculiar constructive “nucleus” specifying its environment composition, which may consist of a certain number of its members (arguments). Arguments or non-Predicate signs include Subject and Complement (Object) expressed not only by nouns (common nouns and proper nouns) and substantival pronouns (substantival – from Latin substantivum – noun), but also by almost all the parts of speech in the English-Language Discourse. That’s why Predicativity is interpreted as functional, not as a substantival category of words [5.P.77-78; 81]. Proposition itself is understood as a certain element of thought, that is to say a relevant predicate, which “places” are filled with signs, and the mental (mind) process (the process of thinking) shown, displayed in Propositions is that, which psychologists call a human’s inner speech. Thus, the Predicate Code (sign or symbol) may be regarded as a central key component of the English

Proposition as the minimum Mind Form recreating a human’s Mind Thought in the form of the Predicate expressing Predicativity. In the English-language discourse any Predicate as the Basic Mind Code is expressed by the Main Verb first and foremost. The Verb is a word or phrase that tells what someone or something is, does, or experiences. There are two types of verbs: Main Verbs: “TO DO” (action – “to work”; “to dance”; “to study”; etc.); “TO BE” (state/action – “people’s behaviour”); “TO HAVE” (state/action) and Auxiliary Verbs: “DO”; “BE”; “HAVE”/Modal Auxiliaries: “can/could/may/might/must/will/would/shall/should/ought to/need”. (“Need” can also be an ordinary non-auxiliary verb.)

Human can never think a thought without Predicate and its referring element – Subject. Thus, the fact of the availability of mental predicativity (the Propositional Structure) is irrefutable as “somebody’s Action/ State” or “Action/State of something”. The concept “Action/State” goes back to the “latent” Predicate Main Verbs, which point out either the presence of connection (“copula”), or the most generalized and abstract type of connection.

Any Predicate Pattern corresponds to the Combination of Words as a formal element of the English-language discourse hierarchy. Any Combination of Words as a potential Predicate goes back in its form to one of the five Verb forms – the Infinitive. The Infinitive form itself is considered to be the Combination of Words: a) the Finite Verb – particle “to”+ “Base Form of the Verb” (“to issue”, “to serve”, etc.); b) the Phrasal Verb – a small group of words that acts like a verb and consists usually of the Verb with the Adverb and/or the Preposition (“to set down/aside”, “be against”, “to look for/to look at/to look after”, etc.); c) the Complementation Infinitive structure (V+C) (“to take criminal proceeding”, “to take care of”, etc.). Any Infinitive Structure could be a potential Predicate (in all its possible patterns) of any Proposition. As a potential explicit Predicate the Infinitive is known as the so-called Infinitivization.

According to Proposition Algorithm: “Subject + Predicate + (Object/Complement)” it’s just the Verb Predicate can merge with its particular Object/Complement into some definite, indivisible, complete unity/unit. Object becomes the integral part of Predicate.

This merger is a progressive tendency in the English-Language Discourse and such patterns/models create the integral Verb Predicate Formulas. Such constructed unities comprehend the Main Verbs (“to do”/“to be”/“to have”) in their generalized meanings (“state”/“action”) and constitute, construct the single, invariable Verb Predicate Formulas. Such finished lexical Predicate constructions should be memorized as definite combinations of words (phrases) in the form of Infinitive. For example, “to be late”/“to do a great deal of harm (to)”/“to have a conversation”.

Such single Verb Predicate Formulas can be regarded as one of the reasons of appearance of Sentences/Propositions-clichés in the near future. Such Propositions/Clichés should be perceived as definite Propositions revealing expressing any human’s Mind Thoughts without any problems.

One of the best examples of Verb Predicate Formulas can be legal terms (combinations of words) in Legal terminology.

The most widely-used Predicate Patterns (“TO BE/TO DO”) as legal terms are as follows: “TO BE” – to be under an accusation of ...; to be against; to be of age; to be underage; to be alive; to be alleged; to be authorized; to be empowered; to be entrusted; to be aware; to be accounted to be guilty; to be accountable for one’s action; to be at the bar; to be under ban; to be bound to; to be obliged to; to be under care; to be charged with; to be concerned

with; to be contrary to; to be convinced of; to be in council; to be out of court; to be in custody; to be different from; to be on duty; to be eligible; to be entitled to; to be equal; to be excused from; to be fit for; to be in force; to be free from bias; to be found guilty; to be guilty; to be innocent; to be invalid; to be null and void; to be liable; to be on remand; to be reasonable for; to be subject to; to be sued; to be on the track; to be tried at the bar; "TO DO" (generalized meaning): to bring an action; to bring a case before the court; to bring a charge against smb.; to bring an accusation against; to bring before the bar; to bring to justice (trial); to bring the charge; to bring forth a confession; to bring forward a proof; to bring in a bill; to bring in a verdict; to bring into being; to bring into the court; to enter a motion; to enter a plea; to enter a protest; to enter the satisfaction; to enter upon the record; to take an affidavit; to take an appeal; to take a ballot; to take a brief; to take the blame upon oneself; to take chair; to take cognizance (of); to take a concert action; to take criminal proceedings; to take down verbatim; to take effect; to take evidence; to take a formal note; to take in the act of; to take into custody; to take judicial notice of; to take a law off the books; to take legal advice; to take legal steps; etc.

As we can see all the legal terms shown above correspond to the combination of words – the other formal element of the English-Language Discourse hierarchy. The represented word combinations go back in their forms to one of the five Verb forms – the Infinitive. The Infinitive is considered to be the combination of words: a) Finite Verb : Particle "to"+ Base Form of the Verb ("to issue", "to serve", etc.); b) Phrasal Verb : a small group of words that acts like a verb and consists usually of a verb with an adverb and/or a preposition ("to set down/aside", "to be against", etc.); c) Complementation Infinitive Structure : Verb + Complement/Object ("V+C") for instance ("to take criminal proceeding", "to bring the charge"). Any Infinitive Structure could be a potential Predicate (in all its possible patterns/models) of any Proposition. As potential explicit Predicate the Infinitive containing only Main Verb ("to know" etc.); Phrasal Verb: Main Verb with Preposition/Adverb ("to call in"; "to set aside", etc.); Main Verb + Complement/Object ("to take criminal proceedings"; etc.) may be called Infinitivization.

According to the given above information it is quite clear and evident that it is just the Predicate that bears fundamental work (load) in the process of revealing, disclosing the primary meaning of any Proposition/Sentence as the Main English Code reproducing any Human's Thought. Thus, the main part in the process of creating Clichés and all the other Propositions/Sentences has been always played by Verb Predicate (group of verbs, phrasal verbs) as a constructive basic unit. According to the above given knowledge and contemporary Cognitive Linguistics investigations English Proposition/Sentence is an integral unit where the fact of obligatory presence of the "Subject + Predicate" structure may be regarded as obvious Algorithm, which definite order and "exact instructions" for expressing a human's complete thought have been depending on the kinds/types of the Proposition itself and the patterns/models of its Predicate, which is most important. All the cases of inversions, exclusions and other violations of the specific Propositions Algorithms are quite natural as colloquial variants in the English-Language Discourse.

It is just the Proposition/Sentence (the central formal element of hierarchy of the English-Language Discourse) –Propositional Structure containing its Predicate as its summit is the Main Code of any human's Mind Thought in the English-Language Discourse.

Potential new Propositions may be easily constructed on the basis of their Basic Codes –Verb Predicate Formulas.

We suggest the idea that the acknowledged Word Order of any English Proposition may be identified with the notion "Algorithm" –"S+P" Algorithm.

The English language has lost almost all case inflexions, and the form of the common case of the noun no longer discriminates its syntactical function. As a result of the disappearance of case forms, Modern English has developed a rather fixed and rigid Word Order to indicate the various syntactical functions of words in Propositions/Sentences, for instance in Declarative Sentence the Subject precedes the Verb Predicate ("S+P"). We suggest the idea that in fact the strict Proposition Word Order (Subject+Predicate+Complement...) in spite of possible cases of inversion represents just the Algorithm, and that is very important for realizing the idea, the basic principle of reconstructing any human's Mind Thought in a proper way in English, that is, with the help of the Mind Main Code – Propositional Sign – Proposition/Sentence or Explicit Propositional Structure. Algorithm is one of the most important concepts of mathematics and mathematical logic. It means the exact instructions of executing actions or operations resulting in solving one or other tasks in a definite order. Such exact instructions are quite natural and specific in the process of making up English Propositions/Sentences. Algorithms of Propositions are of great importance in the English-Language Discourse. As English words have hardly any inflexions and their relation to each other is shown by their place in Proposition and not by their form, the Algorithm in English is fixed. We cannot change the position of different parts of Proposition/Sentence at will, especially that of the Subject, the Predicate and the Complement (Object). To illustrate that we'll try to change the Algorithm in the following Proposition/Sentence: "He sent the little boy with a message to the next village one December day". If we put the Direct Object in the first place and the Subject in the third, the meaning of the Proposition will be changed altogether because the Object, being placed at the head of the Proposition, becomes the Subject and the Subject, being placed after the Predicate, becomes the Object: "The little boy sent him with a message to the next village one December day". So, due to the absence of case distinctions the Algorithm is practically the only means of distinguishing between the Subject and Direct Complement/Object. The above Sentence may serve as an example of Direct Algorithm in any English Declarative Sentence (Affirmative Proposition): "(1) Subject+ (2) Predicate + (3) Complement/Object." Algorithm is characteristic for all the kinds of Propositions (Affirmative/Interrogative/Negative). The places of Adverbial Modifies also submit to Algorithm of any Proposition. For instance, there are three normal positions for Adverbs: initial position (at the beginning of Proposition); mid-position (before the Verb, or part of the Verb); end-position (at the end of Proposition). The definite position of Adverb depends on the meaning of Adverb itself.

Impersonal Subject "It" is used in sentences denoting: a) Natural Phenomena (such as the state of the weather, etc.) or that which characterizes the environment: "It often rains heavily in autumn./It looks like rain./It is cold in winter./It is stuffy in here. It is delightfully quiet in the night./It is freezing now./It is hailing now./It was a bright, sunny day./By this time it was getting dark and snowing pretty heavily./It froze straight on for two months./It was a chilly day in early spring./What a cold winter it was!/It snows./It's snowing now. (but – There is a lot of snow in the street) /

It pours. /It's coming on to pour. / It hails. /It drizzles. / It thunders. / It lightens. / It thaws.”; b) Time/Period of Time: “It is six minutes past six./It is morning already./It is rather late./It was five o'clock of a cold winter afternoon./It was early when we left home./It's three years since I saw you./It's only months to Xmas./ It's late./ It's early./It's time./It's high time./It's five o'clock./What time is it?/ It's ten past six. (Br.E)/ It's ten after six. (Am.E.) /It's twenty-five to three. (Br.E.)/ It's twenty-five of three. (Am.E.) /It's three o'clock sharp. /It's about (a) quarter past four. /It's four minutes to nine.” The word “minutes” is not used with: five/ten/twenty/twenty-five: “It's five to nine./It's seventeen hours (official)/It's two o'clock a.m. (since 12 o'clock at night (at midnight) till 12 o'clock at noon)/ It's two o'clock p.m. (since 12 o'clock) at noon till 12 o'clock at night.”; c) Distance: “How far is it from your office to the bank? / It is a long way to the station (to the sea)/ It's three miles to the nearest garage. /It's far. /It's near. / It's not (too) far (from...)/ It's much too far away.”; d) Temperature/Weather Forecast: “It's 10 degrees above zero/ It's 10 degrees below zero/It's warm. / It's hot. / It's stuffy. / It's cool. / It's chilly. / It's slippery. / It's slushy. / It's windy. / It's muddy. / It's wet. / It's nasty. / It's dry (enough). / It's (too) damp. / It's foggy. / It's misty. / It's frosty. / It's delightfully quiet at night.”; e) Mode of Action/ Person's attitude towards events: “It's easy./It's difficult./It's hard./It's possible./It's impossible./It's probable./It's a really lovely day./It's known./It's unknown./It's wrong./It's right./ It's important./It's a good idea./It's necessary./It's a pity./It's natural./ It's unnatural./It's lovely here./It's a great joy./It's dangerous./ It's interesting./It's useful./It's useless./It's no use./It's over./It's pleasant./It's unpleasant.”; f) Seasons/Months/Days of the Week: “It's winter./It's spring./It's summer./It's autumn./It's January./ It's February./ It's March./It's April./It's May./It's June./It's July./It's August./It's September./It's October./It's November./It's December./ It's Monday./It's Tuesday./It's Wednesday./It's Friday./It's Saturday./ It's Sunday.”; g) State of Things in general: “It is all over with the poor child./It was very painful, wasn't it?”

In sentences denoting a state of things in general we often find the plurals: “things”, “matters” and occasionally “affairs”, which are no more definite than Impersonal “It”: “Things went on smoothly. How stand matters between you and your brother?”

The pronoun “It” has a demonstration force when it is used to point out a person or thing expressed in Proposition by Predicative Noun: “Who is it? It is the well-known artist.”

Summarizing the different uses of the pronoun “It” as subject, we can see that it may be used: 1) in its ordinary meaning of a personal pronoun serving to replace a noun of neuter gender referring to all the nouns (singular) except people; 2) as a formal subject in Impersonal Propositions/Sentences; 3) with the function of an anticipatory “it”; 4) with the meaning of a demonstrative “it”.

All the mentioned words (“it”/“things”/“matters”/etc.) are non-definite, meaningless but all of them substitute “Subject” in Strict Word Order – “S+P” structure that corresponds to Essential English Algorithm for expressing any thought. Any complete thought as an idea is identified with Mind Code. This Mind Code corresponds to Propositional Sign (Code) where Proposition itself can be Explicit (a sentence) or Implicit (a combination of words), for example: “to study English” = “He/She can study English”; “to run” = “He/She/It is running now”.

Sometimes the Impersonal construction is used side by side with the construction “There is/are or There was/were”: “It is/was raining fast. /There is/was a heavy rain. / It dewed heavily last night. / There was a heavy dew last night.”

In the construction “There is/are” the word “there” (formerly the adverb of place “there”) has lost its local meaning, which is shown by the possibility of combining it in the sentence with the adverbs of place “here” and “there”: “There is a book here/there.” “There” is a word that can be used: a) as an adverb meaning “in that place”; b) as an introductory particle in sentences beginning “There is/There are/There seems/There might be/etc.” When we tell people “that something exists (in affirmative sentences) or does not exist (in negative sentences) we usually begin the sentence with “There is”/“There are” (with plural subjects) and put the “Real” Subject after the Verb. According to “S+P” Algorithm we consider that it is more expedient to regard the so-called “Real” Subject in the quality of: a) the predicative, namely its nominal part in the structure of the Compound Nominal Predicate: “There is some money in my wallet.”; b) the part of the Compound Verbal Predicate: “There remains nothing more to be done.” Thus, Proposition starting with Introductory Subject “There” serve the idea of asserting or denying the existence of somebody or something. This idea is first and foremost expressed by the Compound Nominal Predicate (or in these cases by the Compound Verbal Predicate), which has got the primary meaning of State. The usual model of expressing the meaning of State is equivalent to the meaning of the Compound Nominal Predicate including the Link-Verb and the Predicative followed it. The Link-Verb in the first place is the basic Predicate part expressing State. That is why the usual and basic link-verb of the compound nominal predicate in the Propositions/Sentences with the Subject “There” is the Main Verb “TO BE”.

The Main Verb “TO BE” is the Basic English Verb having the meaning of State/Action. The Predicative (the nominal part of the Compound Nominal Predicate) placed after the Link-Verb (so-called “the Indefinite Real Subject”) corresponds as a rule to nouns or pronouns which meaning may be really regarded as indefinite (a book, books, some books): “There is a book on the table. There are some books in his bag.” The predicative models after the Link-Verb “TO BE” can be as follows: “There's ice on the lake.” (Nominal part – noun “ice” is singular); “There are children in the house.” (Nominal part – noun “children” is plural).

The Nominal Compound Predicate can also include the following models: there might be: “There might be drinks if you wait a bit.”; there appear(s) to be: “There appear to be several reasons for changing our plans.”; there seem(s) to be: “There seems to be a reason for his arriving.”; there to be: “I'd like there to be a swimming-pool in the garden.”; there being: “What's the chance of there being an election this year?”; there+be+noun+participle: “There was a girl water-skiing on the lake.” (Or: “A girl was water-skiing...”). The Propositions with the Subject “There” can be represented with the Compound Nominal Predicates which predicatives are the following pronouns: some/any/no/somebody/ anybody/ nobody/something/anything/ nothing: “There are some people inside. There were no footsteps to be seen. Is there anybody at home? There's something worrying me. Is there anything in the fridge?” It is possible to note the use of “wrong” and “the matter” with “something”, “anything” and “nothing”: “There's something wrong. Is there anything the matter? Nothing's wrong (or the matter) with her.” Predicatives cannot be expressed by a “definite” Nominal part (for instance, a noun with a definite article, or a proper name), so, a proposition with “There” Subject is not normally used: “The door was open. James was at the party.” The exception to this is when “be” is followed by a proper name,

or a definite Nominal part without any Complement: “– Who can we ask? – There's James, or Miranda, or Annie.” Some other verbs can be used with “There”, besides “to be”. These are Verbs, which express State: “live, exist, remain”, or the Verbs, which are used to describe the arrival of somebody or something: “come, arise, occur, arrive, appear, enter, follow”. These verbs are used with “There” most often in a literary or formal style: “There followed an uncomfortable silence.” Other Verbs (for instance, Verbs which refer to Actions) cannot be used with “There”.

The Impersonal Propositions, the Constructions “There is/are” and “There was/were” are Mind Main Codes. The fact of appearing the words-homonyms like “It” and “There” in the quality and function of the specific Introductory Subjects, which are absolutely meaningless in isolation (outside the context – Proposition) is a straightforward confirmation of the availability, necessity and validity of English Main Mind Code – “S+P” Explicit Propositional Structure.

According to the modern Cognitive Linguistics investigations English Proposition/Sentence is an integral unit where the fact of obligatory presence of the “Subject and Predicate” structure may be regarded as an obvious “S+P” Algorithm, which definite order and “exact instructions” for expressing any human's Mind Thought have been depending on the kinds/types of the Proposition itself and its Predicate Pattern, which is most important. All the cases of inversions, exclusions and other violations of the specific Propositions Algorithms are quite natural as colloquial variants in the English-Language Discourse.

It's just the “S+P” Algorithm of any English Proposition as a definite stable Code that recreates any human's Mind Thought (the notion “human” regularly used in the present article corresponds to a speaker coding discourse and a listener decoding discourse). This conclusion may be confirmed once again by the availability of the algorithmic (S+P) structures such as Impersonal sentences, “There is/are” constructions (propositions) and increasing facts of Complementations: (“V+C”) – “Predicate + Complement/Object” (hereinafter – “V+C”).

Predicate in most cases is expressed by Complementation Structure (“V+C”), which being included into Predication Structure, may be considered as structural and semantic basis for rendering both relative and non-relative situations of various semantic content. [6, p. 170]

According to Cognitive Linguistics the mentioned Complementations (Complementation structures) should be regarded as Verb Predicate Formulas. Merging Predicates with their Complements/Objects (“V+C”) into the single unit means the creation of “New” Verb Predicate Formulas because Complement/Object becomes Predicate integral part.

Specific Algorithms are characteristic for various kinds of English Propositions (Affirmative/Interrogative/Negative).

Thus, Algorithms of Propositions may lead to merging of all the members of Proposition/Sentence into a unified, inseparable unity having some definite, individual, general sense and meaning. It's just the Algorithm of Proposition that is the Cause of appearing the specific “ready-made up” propositional structure as its Effect (Consequence). This structure is Proposition/Sentence, which is called “Cliché” (from French cliché). The confirmation of the above opinion can be the fact of the progressive tendency of constant appearing complete set constructions as Cliché corresponding to Propositions/ Sentences. Cliché is a discourse stereotype, a set phrase, which is used in a quality of a standard reproduced easily in definite conditions and contexts. Cliché makes up a constructive unit, which preserves its semantics and expressiveness in many cases. [7. P. 108-109]. In contrast to

a stock phrase constituting a hackneyed expression (a tag) having lacklustre lexical meaning and wiped off expressiveness, Cliché makes up a constructive unit preserving its semantics and expressiveness in many cases. [7. p. 108]. The positive features of Cliché are as follows: a) Cliché corresponds to psychological stereotypes (to the facts) reflecting the phenomena of a human's reality, the moments of his life (the facts) repeated frequently; b) Cliché reproduces easily the finished speech formulas (Discourse Propositional Structure – Sign); c) Cliché furthers to automate the process of reproducing any human's Mind Thought by Propositional sign (Mind Code); d) Cliché facilitates the process of communication; e) Cliché spares any human's mental efforts, the energy and time of his power of abstract thought. Any Cliché as any English Declarative Sentence (Affirmative Proposition) submits to the Algorithm: “I Subject + II Predicate + (III Complement/Object)”.

If Proposition/Sentence is the Main Code – Explicit Propositional Structure – Mind Main Code – Proposition/Sentence containing its Predicate as its backbone, then its Verb Predicate Formula is the minimum Basic Code – Implicit Propositional Structure – Mind Basic Code – the Minimum Sign of close, direct, spontaneous connection between the process of thinking and discourse. The quality of being the backbone is most essential for Verb Predicate Formula. That means that the Verb Predicate Formula is the major constructive element, the essence of any human's thought, idea and more precisely any human's Mind Code recreating his/here Mind Thought.

We may suggest using the new definition of the Proposition of the English-Language Discourse: Proposition is the algorithmic, Main explicit integral “Subject + Predicate” unity, the Main Propositional structure (Sign/Code), the main Mind Code recreating any human's Mind Thought depending on the Meaning/Pattern expressed by its Verb Predicate Formula.

Mastering the English-language discourse supposes mastering all the Verb Predicate Formulas of the Proposition. In fact any human's Basic Mind Thoughts correspond to the Actions and the States expressed by the Main Verbs (or together with Auxiliary Verbs) – by the Predicates themselves and Predicates together with their Complements confirming a well-known philosophical idea “Movement (Action) is Life (State)”. The result of any Action is a definite State, which promotes new Action. Thus, Action is the Cause and State is the Effect and vice versa.

The bright examples of the above idea are the meanings of a) the main verb “TO HAVE” (Action/State) and b) the Present Perfect Tense II meaning Finished Actions (as the explicit idea) and their results as States at present (as the possible implicit idea in our consciousness), for example: a) “His wife had a baby last week.” (finished Action in the Past as the explicit idea – “had a baby”); “He has got a son at last.” (State at present – implicit idea as a possible result of the finished Action in our consciousness – “has got a son”); b) “My parents have already arrived.” (finished Action as the explicit idea – “have arrived”); “My parents are at home at last.” (State at present – implicit idea as a possible result of the finished Action in our consciousness – “are at home”). The “Cause/Effect” mechanism existing and working in our world has been always reflected by our consciousness in the process of our thinking.

Discourse (Text) is Verbalization as the process of expressing (something) in words and more exactly in Predicate always going back to the Main Verb in our consciousness and this Main Verb in itself or together with definite Auxiliary Verb is transformed into Explicit Mind Code – Verb Predicate Formula – in the process of coding any human's Mind Thought.

References:

1. Brown, Gillian, Yule, Georgy. *Discourse Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 288 p.
2. Cameron, Deborah. *Spoken discourse. Interpretations and practices*. H.: publishing house "Humanitarian Center", 2015. 316 p. 3.
3. Van Dijk, Teun. *Discourse and Context a Sociocognitive Approach*, NY: Cambridge University Press, 2008. 267 p.
4. Fillmore, Charles. *Linguistics as a Tool for Discourse Analysis*, Handbook of Discourse Analysis. Disciplines of discourse. Edited by Teun A. Van Dijk, Academic Press, 1985. P. 11–39.
5. Nikitin, Michael. *Foundations of the linguistic theory of meaning*, Moscow: Vyssh. shk., 1988. 165 p.
6. Dombrovan, Tetyana. *Language in the content of synergetics*, Odessa: KP OGT, 2013. 345 p.
7. Rosenthal, Ditmar, Telenkova, Margarita. *Dictionary-reference of linguistic terms*, 3rd ed., Rev. and additional, Moscow: Enlightenment, 1985. 399 p.
8. Klyuchnikova L. V. Objectives of modern cognitive linguistics Achinsk branch of the Krasnoyarsk State Agrarian University Russia, the city of Achinsk, 2021. P. 99–100.
9. Nigorakhon R. R. Cognitive Linguistics: Basic Concept. Academic research in educational sciences volume 2 | issue 1 | 2021 issn: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 Tashkent State University of Law, 2021. P. 438–446.
10. Kolesov V. V. Cognitive Linguistics as a development of formal linguistics. *Russian Linguistic Bulletin* 1 (17) 2019 Saint-Petersburg State University, Saint-Petersburg, Russia, 2019. P. 37–44.
11. Tilmatine M., Hubers F. Exploring Individual Differences in Recognizing Idiomatic Expressions in Context. *Journal of Cognition*, 4(1): 37, 2021. P. 1–12.
12. Nafilah M. Aloairdhi. Linguistic, Cognitive, and Psycholinguistic Perspectives on Metaphors Department of English Language and Translation, College of Arabic Language and Social Studies, Qassim University, Qassim, Saudi Arabia Nouredine Kahlaoui Department of English Language and Translation, College of Arabic Language and Social Studies, Qassim University, Qassim, Saudi Arabia, 2020. P. 1078–1085.

Маслова С. Б., Лесневська К. В. Основні пропозиційні коди англо-мовного дискурсу

Анотація. Когнітивна наука, а саме когнітивна лінгвістика з'явилась порівняно нещодавно, приблизно в 60-ті

роки 20 століття. Стержнем цієї науки є її спрямованість на отримання знання, інформації про світ за допомогою дискурсу. Когнітивний підхід базується на розумінні самої мови/дискурсу, як когнітивної здатності. Когнітивна лінгвістика розглядає мову/дискурс, як об'єкт дослідження, єдності та зв'язку нашої свідомості, нашої думки з функціонуванням нашої мови/нашого дискурсу. Когнітивна лінгвістика як сучасна наука досліджує реальні, головні, основні, базові концепти – коди вираження думок людини за допомогою мови/дискурсу. Головним Кодом в англо-мовному дискурсі виявляється Речення (граматичний термін) або Пропозиція (семантичний термін когнітивної лінгвістики). Пропозиція становить алгоритм – певний незмінний порядок слів (членів речення): Підмет/Суб'єкт + Присудок/Предикат + (Додаток/Об'єкт). Додаток/об'єкт може бути відсутнім в алгоритмі Пропозиції або в результаті злиття з Присудком/Предикатом може входити до його складу, створюючи єдине з ним ціле. Таким чином, Додаток як невіддільна частина Предикату перетворюється саме на Предикат, а саме на Формулу Дієслова/Дієслів Предикату. Базовим кодом вираження думки людини визначається також певна формула дієслова/дієслів (частин мови), яка становить присудок /предикат (член речення). Усі ці так звані формули детально представлені і вивчаються в граматиці англійської мови як певний зразок або модель зі своїм певним лексичним значенням. Формули дієслова/дієслів предикату становлять певний код вони мають бути вивчені до стану автоматичного вжитку. Чудовим прикладом мають бути юридичні терміни – словосполучення, так звані фрази. Формула дієслова/дієслів присудка/предикату виявляється фактично імпліцитною пропозицією, оскільки підметом/суб'єктом можуть бути різні частини мови: іменник, займенник, герундій, інфінітив, числівник та деякі особливі специфічні слова, як «there/it» і так далі. Визначені формули дієслова/дієслів Предикату як Базові Коди вираження думки людини встановлюють специфічний зв'язок головних дієслів, маючих лексичні значення, з допоміжними дієсловами, модальними дієсловами і так далі, що призводить до різноманітного вираження думок в свідомості людини у процесі його/її комунікації та пізнання світу.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, пропозиція, алгоритм, кліше, суб'єкт, формули дієслова/дієслів предикату.

*Мельник Н. І.,
orcid.org/0000-0002-6641-0649
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету*

КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ» У СУЧАСНИХ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Анотація. У статті проаналізовано концепт «національна ідентичність» у контексті українських та англословянських та довідкових джерел, коротко розглянемо потрактування досліджуваного феномену в окремих працях українських та європейських дослідників. Автором здійснено аналітичний огляд понять, пов'язаних з досліджуваним концептом та з'ясовано, що українські дослідники концепт «національної ідентичності» розуміють у поєднанні з соціокультурним аспектом буття суспільства, тоді як європейські звертаються також і до концепту «культурна ідентичність», розширюючи межі розуміння концепту. Для представників як вітчизняної, так і зарубіжної лінгвістичної традиції дослідження концепту «національна ідентичність» розбіжності полягають в соціокультурному та культурному підходах. Спільними у структурі запропонованих понять є: історико-культурна спадщина, традиції власної країни, моральними цінностями, ідеалами, переконаннями, національним суверенітетом, знання і повага історії; знання національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, потреб тощо.

Досліджуваний матеріал дозволив авторові сформулювати висновки про системний характер функціонування концепту «національна ідентичність» в довідкових джерелах та словниках є продуктивним джерелом розширення його розуміння, а в потрактуваннях простежується тенденція суспільного розвитку, та певні соціальні трансформації тощо.

Перспективність отриманих результатів лінгвістичного дослідження полягають у тому, що отримані в результаті аналізу визначення можуть використовуватися в сфері професійної підготовки майбутніх соціологів, лінгвістів, політологів, фахівців в сфері міжнародних відносин у контексті їхньої теоретичної підготовки, з метою формування у них розуміння стратегії розвитку феномену «національної ідентичності», як в межах країни, так і в глобальному контексті, з метою підготовки їх до трансформацій даного феномену в умовах цифровізації та глобалізації суспільства в планетарних контекстах.

Ключові слова: національна ідентичність, культурна ідентичність, самоідентифікація, соціокультурний вимір.

Постановка проблеми. Глобальні перетворення на початку XXI століття характеризуються розширенням міжнародних контактів. У таких умовах нації прагнуть зберегти свою самобутність та неповторність. Економічна та соціокультурна глобалізація, сучасна суспільно-політична ситуація в країні та її

функціонування в умовах гібридної війни загострила усвідомлення українцями своєї самобутності, акумулювала увагу на значенні усвідомлення своєї національної ідентичності, сформувала прагнення відбутися як незалежна нація зі своїми цінностями, принципами, культурою, світоглядом тощо. В умовах глобалізації національна ідентичність представників кожного окремого етносу має надзвичайне значення для самосвідомості та соціального самоствердження народу, чому сприяє Стратегія національної безпеки України [1]. Самоідентифікація українців значною мірою залежить від того, як держава структурована економічно і соціально, які має регіональні культурні особливості, які відмінності спостерігалися під час ключових історичних процесів, як виявлялася специфіка формування соціальних інститутів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні національна політика щодо цього унікального феномену, визнаного в усьому світі, спрямована на зміцнення міжнародного та міжрелігійного консенсусу, що сприяє розвитку культури, традицій та мов етнічних груп, що проживають в Україні. Політика утвердження та розвитку національної ідентичності майбутніх українців простежуються також і в таких стратегічно важливих документах України, як: Закон України «Про освіту» (2017) [3], «Про вищу освіту» (2014) [4], Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 (2013) [5], Законі України «Про засади державної мовної політики» (2013) [6] тощо. Щодо проблеми визначення поняття «національна ідентичність» в європейському та українському вимірі існує чимало досліджень. Так, серед європейських вчених даний феномен став об'єктом наукових дискусій британського науковця Е. Смітта, в якому він розглядає національну ідентичність як соціально-історичний конструкт [7]. Особливості феномену національної ідентичності в контексті поп-культури, засобів масової інформації та повсякденного життя розкрив у своїх працях Т. Едонсор [8]. У дослідженнях Ф. Руссіано на основі здійсненого у 23 країнах комплексного дослідження представлено аналіз компонентів національної ідентичності та запропоновано теорію щодо того, що конструювання національної ідентичності частково походить від співвідношення між Я-внутрішнім образом (уявленням) нації (або національною свідомістю нації, або іміджем, який її громадяни мають про свою країну) та Я-зовнішнім образом нації (уявлення нації про її місце в міжнародному контексті) сприйняття нації на міжнародній арені [9]. Національна ідентичність визначено провідним

концептом для процесів стандартизації в європейському соціо-просторі в працях Е. Стоїци [10]. Серед українських дослідників на увагу заслуговують праці А. Березіна, в яких автор розкривав чинники генези національної самосвідомості особистості [11]; національна свідомість та ідентифікація громадян в демократичному суспільстві розкриті в праці М. Борщевського [12], значення національної ідентичності в контексті політичних вимірів досліджено А. Березовенко [13]; проблему формування національної ідентичності в Україні в умовах глобалізації розкрито в дослідженнях М. Козловець [14]; загальні підходи до розуміння концепту «національна ідентичність» представлено в працях Л. Нагорної [15], О. Шапаренко [16] в дослідженні Н. Мельник, Т. Модестової, О. Креск, С. Ушневич концепт «національна ідентичність» досліджено в контексті дослідження поняття «етнічність» [17]. Однак вивчення досліджень з проблеми свідчить про необхідність здійснення наукового пошуку щодо новітньої інтерпретації досліджуваного феномену в контексті нових соціально-політичних, економічних та міжнародних реалій. Означене беззаперечно актуалізує проблему вивчення феномену «національна ідентичність» в контексті сучасних європейських та українських лінгвістичних досліджень, з огляду на те, що це дозволить виокремити об'єктивне розуміння означеного явища у реаліях сучасного європейського та вітчизняного соціо-культурного виміру, що в свою чергу уможливило правильну його інтерпретацію в європейських та українських нормативних документах, дозволить взаємоузгодити спільну концепцію щодо його трактування, або ж виокремити розходження в цьому аспекті. Відтак, *метою даної статті* ставимо охарактеризувати концепт «національна ідентичність» в європейських та українських наукових дослідженнях.

Серед **завдань** покликаних реалізувати поставлену мету: аналіз концепту «національна ідентичність» в сучасних лінгвістичних словниках в європейському та українському вимірі; аналіз тлумачень концепту в дослідженнях провідних європейських лінгвістів, соціо-лінгвістів та дослідників з різних галузей; виокремити спільні та відмінні трактування сутності та структури концепту «національна ідентичність» у європейських та українських дослідженнях означеного феномену; окреслити перспективи отриманих результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження концепту «національна ідентичність» – багатоаспектний процес з огляду на те, що саме поняття є об'єктом міждисциплінарним, оскільки вміщує такі складники, як історичний (формування національної приналежності – процес історичний з точки зору хронології становлення держави [18; 16]), соціальний (оскільки можливий лише за умов функціонування комунікації між представниками суспільства [13]), психологічний (оскільки стосується особистісних поведінкових реакцій, досвіду, знань та може формуватися у кожного з індивідуумів за різною траєкторією [11]), політичний (національна політика будь-якої країни завжди відштовхуватиметься від національних інтересів, які в свою чергу передбачають захист щодо вільного виявлення національної самоідентифікації громадян та їх ідентичності, позиціонування себе на міжнародній арені [19; 20] тощо).

Здійснюючи дослідження концепту «національна ідентичність» важливо виокремити такі його етапи:

– *перший етап* – аналіз феномену в лінгвістичних психологічних, соціологічних, політичних, історичних та культуроло-

гічних, якщо такі наявні, довідкових джерелах та електронних ресурсах – в європейських та українських словниках, енциклопедіях та довідниках;

– *другий етап* – вивчення лінгвістичних, психологічних, соціологічних, політичних, історичних, культурологічних та інших дослідження європейських та українських дослідників;

– *третій етап* – систематизація отриманого фактичного матеріалу, виокремлення спільних ознак та концепцій інтерпретації, виокремлення структурних особливостей феномену «національна ідентичність».

Зважаючи на комплексність феномену та необхідність його поетапного ґрунтовного вивчення з точки зору лінгвістики, зазначимо, що у започаткованому дослідженні, що обмежується обсягом статті реалізуємо перший його етап, а саме – розкриємо досліджуване поняття у контексті українських та англійських словників та довідкових джерел, коротко розглянемо трактування досліджуваного феномену в окремих працях українських та європейських дослідників. Розгорнутий аналітичний огляд феномену в лінгвістичних, психологічних, соціологічних, політичних, історичних, культурологічних аспектах залишимо метою другого та третього етапів.

Звернення до європейських та українських словникових, довідникових та енциклопедичних ресурсів дозволяє нам презентувати такий фактичний матеріал. Так, у словнику Меріана-Вебстера знаходимо сепаратовано визначення «national» (національний) у такому формулюванні: «той, що зобов'язаний на вірність або перебуває під захистом нації без урахування більш формального статусу громадянина чи підданого» [21], а поняття «identity» (ідентичність) співставлення себе з народом та країною в якій прожає особа [22]. Натомість у тлумачному словнику Лонгмена ці поняття відповідно трактують: національний – пов'язаний з народом цілому, а не з будь-якою його частиною [23], а ідентичність - якості та ставлення, які мають особа чи група людей, які відрізняють їх від інших людей [23]. У цьому ж словнику щодо національної ідентичності зазначено, що «національна/культурна/соціальна ідентичність тощо – це сильне відчуття приналежності до певної групи, раси тощо [23].

Звертаючись до українських словників та довідкових джерел, констатуємо, що концепт «національна ідентичність» представлено в «Малій енциклопедії етнології» за 1996 рік і трактується як: почуття спільності минулого та сучасного у громадському суспільстві кожної конкретної держави [20, с. 98]. Не знаходимо визначення «національної ідентичності» в словнику В. Бусел видання 2005 року. В означеному джерелі поняття «ідентичність» представлена просто як абстрактний іменник до поняття «ідентичний», де ідентичний позначено як тотожний, однаковий, рівнозначний [24, с. 488] та «національний» – стосується нації, певної національності, пов'язаний з їхньою спільною суспільно-політичною діяльністю; властивий певній нації, державі, який відображає їхній характер, особливості [24, с. 744]. Тобто автором ці два поняття окреслено сепаративно. Не представлено досліджуваний концепт навіть в поєднанні з іншими словосполученнями (нація, національність), що могли б дотично охарактеризувати його наприклад у поєднанні словосполучень «національний асамблея», «національна меншість». Представлено поняття «нація», як конкретна історична форма спільності людей, об'єднаних однією мовою і територією. Що цікавим є у запропонованому тлумаченні поняття, що нація – це «поєднана глибокими вну-

трішніми економічними зв'язками», але «певними рисами культури і характеру», що на нашу думку дещо нівелює саму сутність феномену, що можна пояснити тим, що в науковій літературі знаходимо і дослідників, які вказують на те, що національна ідентичність – це штучне утворення. Так, прихильники конструктивізму звертають увагу на суб'єктивні чинники її виникнення, на відміну від примордіалізму та есенціалізму, які опираються на ідею початковості, об'єктивності існування нації. Примордіалістичний підхід пов'язаний з тим, що націю можна ідентифікувати на основі визначених об'єктивних ознак, не залежних від суб'єктивних поглядів її представників. До таких ознак переважно відносимо загальні, а не специфічні характеристики: територія, економічне життя, мова, національний характер культури. Конструктивізм – це парадигма, в межах якої нація розглядається як соціальна конструкція, що не має "реальних" історичних чи культурних коренів. Представники такого підходу понятійної концептуалізації нації бачать у ній «великий колектив», оснований на фундаментальній згоді її членів [25, с. 105].

В широкому значенні «національна ідентичність» усвідомлення людиною власної приналежності до певної групи, яке дає їй змогу визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в навколишньому світі [26]. Проблема дослідження феномену «національна ідентичність» в українському науковому вимірі не нова і завжди вирізнялась актуальністю. Здійснене П. Мовчан дослідження дозволило запропонувати автору таке розуміння національної ідентичності – це «визнання народом самого себе, знання і повага історії, національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб тощо» [25, с. 106]. Автором виокремлено такі форми національної ідентичності: Етноцентрична ідентичність, Етнодомінуюча ідентичність, Етнічний фанатизм, Етнічна індеферентність, Етніонігілізм у формі космополітизму, Амбівалентна, невиражена, а інколи «подвоєна» чи навіть «потроєна» ідентичність [25, с. 106]. За висновками П. Мовчан національна ідентичність «...виступає як визнання народом самого себе; знання і повага історії; національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб; як почуття любові, поваги до своєї батьківщини, культури, традицій, мови, історичної пам'яті наділена потужною як консолідуючою, так і диференціюючою силою [26, с. 106].

В широкому та вузькому значенні феномен «національна ідентичність» розуміють і європейські науковці. Так, у вузькому розумінні «національна ідентичність» за З. Хеном – це це засіб, за допомогою якого культура визначається через обмежені, есенціалізовані поняття «буття» [27]. Буття пов'язане з «приналежністю» в поняттях громадянства. Наприклад, позиція чорношкірих по відношенню до приналежності до Півночі (Австралії, США, Великобританії та Європи) часто призводить до взаємної винятковості між тим, щоб бути чорним та бути англійцем. Теоретик культури Іен Чемберс стверджував, що навіть радикальні критики та історики, такі як Реймонд Вільямс, Е. П. Томпсон та Ерік Хобсбаум, «у своїх зверненнях до безперервності традицій і досвіду місцевих жителів, можливо, ненавмисно визнали етнічні та расові претензії (іст) міфологія». Афроанглійці вважалися «нерідними» для англійців,

в результаті виникла концепція «англійство» – морально, біологічно, культурно та текстово, що є виключним дискурсом культурної ідентичності. Історично це не обмежується лише національною державою Англії. Історик Саймон Шама стверджував, що «Аркадія як місце заповідної культури корінних народів, коріння та біологічного сховища автентичності є частиною більш тривалої історичної традиції в Англії та інших європейських державах». Цей аргумент має резонанс у Північній Америці, Новій Зеландії, Європі та Австралії [10].

У широкому значенні в концепт «національна ідентичність» є продуктом розвитку сучасного націоналізму. З часів Французької революції сучасний націоналізм є не лише ідеологією, а й політичним і суспільним рухом, заснованим на цій ідеології. Найбезпосереднішим політичним продуктом сучасного націоналізму є національна держава. Будь-яка сучасна національна держава включає два важливі аспекти. Одна – це національно-державна система, а інша – національна ідентичність жителів на території держави [28]. Водночас, європейські дослідники апелюють і до поняття культурна ідентичність, потрактовуючи концепт «національна ідентичність». Культурна ідентичність як прояв соціальних властивостей людини також є важливим середовищем, що впливає на ідентичність індивідів та етнічних груп та національну ідентичність [29]. Тому під національною ідентичністю розуміється тотожність громадян країни з історико-культурними традиціями власної країни, моральними цінностями, ідеалами, переконаннями, національним суверенітетом тощо. Це проявляється в тому, що окремі особи або групи вважають, що вони належать до країни як політичної спільноти [28].

Отже, як свідчить об'єктивний аналіз українські дослідники концепт національної ідентичності розуміють у поєднанні з соціокультурним аспектом буття суспільства, тоді як європейські звертаються також і до концепту «культурна ідентичність», розширюючи межі розуміння концепту. Для представників як вітчизняної, так і зарубіжної лінгвістичної традиції дослідження концепту «національна ідентичність» розбіжності полягають в соціокультурному та культурному підходах. Спільними у структурі запропонованих понять є: історико-культурна спадщина, традиції власної країни, моральними цінностями, ідеалами, переконаннями, національним суверенітетом, знання і повага історії; знання національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, потреб тощо.

Висновки і пропозиції. Досліджуваний матеріал дозволив також дійти висновку про системний характер функціонування концепту «національна ідентичність» в довідкових джерелах та словниках є продуктивним джерелом розширення його розуміння, а в потрактуваннях простежується тенденції суспільного розвитку, та певні соціальні трансформації тощо.

Результати здійсненого лінгвістичного дослідження дозволяють виокремити сутнісні спільні для європейських та українських науковців підходи до розуміння концепту «національна ідентичність»; отримані в результаті аналітичного дослідження визначення можуть використовуватися в сфері професійної підготовки майбутніх соціологів, лінгвістів, політологів, фахівців в сфері міжнародних відносин у контексті їхньої теоретичної підготовки, з метою формування у них розуміння стратегії розвитку феномену «національної ідентичності», як в межах країни, так і в глобальному контексті, з метою підготовки їх до

трансформації даного феномену в умовах цифровізації та глобалізації суспільства в планетарних контекстах тощо.

Здійснене лінгвістичне дослідження, однак не видається нам вичерпним, а відтак, може підлягати подальшому обговоренню та дискусіям, як в українському, так і в міжнародному наукових вимірах. Більш конкретному та ґрунтовному огляду підлягає проблема інтерпретації концепту «національна ідентичність» в нормативно-правових документах України, Європейського Союзу та міжнародних організацій з питань міжкультурної комунікації та співпраці, що становить *перспективи подальших наших лінгвістичних досліджень*.

Література:

1. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» / *Сайт Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Мовчан П. П. Державна політика щодо національної ідентичності в Україні: організаційно-правовий аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 2. С. 77–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_2_19.
3. Про освіту. Закон України. Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 21.11.2021, підстава. 1838-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про вищу освіту. Закон України. Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція. Редакція від 21.11.2021, підстава 1838-IX
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
6. Про засади державної мовної політики. Документ 5029-VI, поточна редакція Редакція від 01.01.2020, підстава 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/paran112#n112>
7. Smith A. D. The Nation: Invented, Imagined, Reconstructed? *Millennium*. 1991;20(3):353-368. doi:10.1177/03058298910200031001
8. Edensor Tim. National Identity, Popular Culture and Everyday Life. Berg Publishers. 2002.
9. Rusciano F. L. The Construction of National Identity: A 23-Nation Study. *Political Research Quarterly*. Vol. 56, No. 3 (Sep., 2003), P. 361–366.
10. Tolia-Kelly D.P. International Encyclopedia of Human Geography, 2009. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences>
11. Березін А.М. Становлення Я-образу особистості у процесі її національної ідентифікації / заред. С.Д. Максименка. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ, 2003. Т. V, Ч. 5. С. 323–329.
12. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість та ідентифікація громадян як чинник демократичних перетворень в українському суспільстві. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 138–144.
13. Березовенко А.. Національна ідентичність. Політична енциклопедія : редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. с. 490. ISBN 978-966-611-818-2.
14. Козловець М. А., Ковтун Н. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: монографія / М. А. Козловець, Н. М. Ковтун. Київ : ПАРАПАН, 2010. 348 с.
15. Нагорна Л. П. . Ідентичність національна. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е. Й. С. 415–672 с. : іл. ISBN 966-00-0610-1.
16. Шапаренко О. В. Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. Вип. 20. 2015. С. 92–99.
17. Melnyk, N. I., Modestova, T. V., Krsek, O. Ye., & Uschnevych, S. E. (2021). The phenomenon of ethnicity in the context of linguistics and its significance in the concept of European transcultural educational centers functioning. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(3), 1392-1401. Doi: 10.52462/jlls.100
18. Національна ідентичність; Ідентичність. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Упоряд. Ю. І. Римаренко та ін. Київ: Генеза, : Довіра, 1996. С. 81; 98. 942 с. ISBN 966-507-016-9
19. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Полішук та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015.
20. Національні інтереси. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Упор. Ю. І. Римаренко та ін.. Київ: Генеза, : Довіра, 1996. 942 с. С. 116.
21. National. Merriam-webster. Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/national>. Title from the screen. Date of retriving: 14.12.2021.
22. Identity URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/identity>
23. National. Ldoceonline. URL: https://www.ldoceonline.com/dictionary/national#national_4
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с
25. Мовчан П. П. Зміст поняття "національна ідентичність": теоретико-методологічний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 17. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_17_21
26. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов : под ред. А. П. Садохина. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
27. He, J. R., & Yan, J. R. (2008). Discussions from Ethnic Identity to National Identity. *Journal of the Central University for Nationalities: Philosophy and Social Sciences Edition*, 3, 5–12.
28. Zheng, Y. N. (2004). China should build national identity. *Global Times* (pp. 8–16), August 16. URL: <http://www.people.com.cn/GB/paper68/12730/1143827.html>
29. Han, Z. (2010). On national identity, ethnic identity and cultural identity – An analysis and reflection based on historical philosophy. *Journal of Beijing Normal University (Social Science Edition)*, 1, 106–113.
30. Stoica Elena, National Identity as Core Concept for the European Standardization Procedure, *Procedia Economics and Finance*. Volume 39, 2016, P.458-468, [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30349-5](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30349-5).

Melnyk N. The concept of «national identity» in modern philological reseachers of European and Ukrainian scientists

Summary. The article analyzes the concept of "national identity" in the context of Ukrainian and English dictionaries and reference sources, briefly consider the interpretation of the phenomenon under study in some works of Ukrainian and European researchers. The author provides an analytical review of concepts related to the concept and found that Ukrainian researchers understand the concept of "national identity" in combination with the socio-cultural aspect of society, while Europeans also refer to the concept of "cultural identity", expanding the boundaries of understanding concept. For representatives of both domestic and foreign linguistic tra-

dition, the study of the concept of "national identity" differences are socio-cultural and cultural approaches. Common in the structure of the proposed concepts are: historical and cultural heritage, traditions of their own country, moral values, ideals, beliefs, national sovereignty, knowledge and respect for history; knowledge of national culture, territory, people's awareness of their special features, understanding of members of the national group of their interests, aspirations, goals, needs, etc. The researched material allowed the author to form a conclusion about the systemic nature of the concept of "national identity" in reference sources and dictionaries is a productive source of expanding its understanding, and inter-

pretations trace trends in social development and certain social transformations and more.

The prospects of the results of linguistic research are that the definitions obtained from the analysis can be used in the training of future sociologists, linguists, political scientists, specialists in international relations in the context of their theoretical training, in order to form an understanding of the strategy identity", both within the country and in the global context, in order to prepare them for the transformations of this phenomenon in the context of digitalization and globalization of society in planetary contexts.

Key words: national identity, cultural identity, self-identification, socio-cultural dimension.

*Мизин Т. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти структурних характеристик термінів сфери туризму. Особливістю термінології сфери туризму є велика кількість загальноживаних слів, що свідчить про тісні зв'язки термінології із загальноживаною мовою і що вона, в силу своєї специфічності, обслуговує не тільки фахівців в індустрії туризму, а й людей, які користуються послугами досліджуваної сфери.

У цьому дослідженні під туристичним терміном ми розуміємо слово чи словосполучення, що репрезентує поняття цієї сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах. У статті аналізується класифікація термінів за їхніми структурними характеристиками. Визначено, що найпродуктивнішим типом словотвору є словоскладання. Композити, зафіксовані в дослідженні, творяться шляхом чистого словоскладання, об'єднання складових частин за допомогою поєднуючого елемента, основокладання з матеріально вираженим суфіксом та об'єднання термінів у словосполучення. Виокремлено п'ять структурних моделей термінів сфери туризму. Доведено, що найчастотнішими термінами-словосполученнями є двокомпонентні моделі. Найпродуктивніша модель утворення композитів – $N+N$. Помітний пласт лексики сфери туризму представлений скороченнями. Виділено декілька структурних типів аббревіатур: скорочення за першими літерами вихідного терміна, скорочення за опорними літерами слова та комбіновані аббревіатури, в яких аббревіатура є компонентом складного слова. Досліджено випадки телескопії серед термінів. Усі вони є прикладами рестриктивного бленду і результатом тенденції до економії мовних зусиль. Досліджуються типи конверсійних зв'язків, які не є надто різноманітними при творенні термінологічної лексики сфери туризму. Встановлено два типи таких зв'язків: $N - V$ та $Adj - N$. Зазначається, що досить активним є поєднання конверсії зі словоскладанням. Акцентується увага, що афіксація є одним із найактивніших типів творення термінів сфери туризму. Підкреслюється, що суфіксація є частотнішою, ніж префіксація. Виділяються найчастотніші префікси та суфікси. Встановлено, що найбільш поширеним типом афіксації при творенні термінів сфери туризму є префіксація + суфіксація.

Ключові слова: термін, сфера туризму, словоскладання, скорочення, телескопія, конверсія, афіксація.

Постановка проблеми. До числа найбільш актуальних питань, що розглядаються в мовознавстві, відносять вивчення термінологічних систем різних галузей. Термінологія сфери туризму, у порівнянні з іншими галузями знань, має свою специфічну структуру зумовлену комплексом різних видів діяльності, кожен із яких налічує власну групу термінів, що відрізняється від інших груп термінів туризму специфікою кожного окремого виду діяльності. Традиційно до індустрії туризму відносять такі галузі: гостинності, транспорту, розваг, харчування.

Особливістю термінології сфери туризму є велика кількість загальноживаних слів, що свідчить про тісні зв'язки термінології із загальноживаною мовою і що вона, в силу своєї специфічності, обслуговує не тільки фахівців в індустрії туризму, а й людей, які користуються її послугами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання термінології є надзвичайно суперечливими і дискусійними. Лінгвісти трактують поняття з різних позицій, тому виникає безліч підходів до його визначення і дослідження. Терміни були об'єктом та предметом вивчення як вітчизняних так і зарубіжних лінгвістів: О.О. Селіванової, В.І. Карабана, А.С. Д'якова, Т.Р. Кияка, З.Б. Куделько, Д.С. Лотте, М.Т. Cabré, P.A. Faber and L.-A. Pilar. Останні дослідження термінів сфери туризму охоплюють досить широкий спектр питань. Лексичні засоби творення термінів сфери туризму в когнітивно-прагматичному аспекті розглядають І. Гречухіна, І. Сахно. Різноманітні способи номінації термінів досліджено Ю.М. Демоновою та Ф.М. Мешеряковим. У фокусі уваги В.В. Прими є семантика та функціонування цих лексичних одиниць. О. Матвіяс, О. Романчук, Н. Базиляк висвітлюють питання комплексних фразеологічних одиниць. А.А. Литвин досліджує терміни сфери туризму з точки зору лінгвальних, лінгвокультурологічних та лінгвопрагматичних параметрів. В.В. Ліпінська розглядає особливості англійської та української терміносистем у галузі міжнародного туризму. І.В. Перішко вивчає сучасні тенденції формування лексики в галузі туризму. Вагомий внесок у дослідження проблеми словотвірної-структурної особливості термінів сфери туризму зроблено В.В. Бушковою та О.Л. Сиборовою. Але до сьогодні проблема структурних характеристик термінів сфери туризму є недостатньо вивченою. Дискусійний статус термінології, зростаючий інтерес до спеціальної лексики окремих галузей знання та недостатня вивченість проблеми зумовлюють **актуальність** теми нашого дослідження.

Перед собою у цій розвідці ми ставимо за **мету** дослідити продуктивні способи творення термінів сфери туризму. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: встановити місце термінології туризму в структурі сучасної англійської мови; виявити структурні моделі, за якими утворюються досліджувані терміни.

Виклад основного матеріалу. Терміносистема сфери туризму є відкритою, динамічною системою, яка налічує великий пласт термінів. Це обумовлено зростаючою популярністю такої галузі, як туризм. В основі лексики лежить загальноживана мова і велика кількість термінологічних номінацій, які використовуються не тільки фахівцями галузі, а й безпосередніми користувачами послуг.

У цьому дослідженні під терміном сфери туризму ми будемо розуміти слово чи словосполучення, що репрезентує поняття цієї

сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах.

Слідом за А.Я. Коваленко поділяємо всі терміни на прості, складні та терміни-словосполучення. Прості терміни – це терміни, що складаються з одного слова. Складні терміни складаються з двох чи більше слів, які пишуться разом або через дефіс. До термінів-словосполучень належать терміни, що складаються з декількох компонентів, кожен із яких характеризує певною будовою та конкретним способом словотвору [1, с. 259].

Дослідження, проведене на матеріалі лексикографічних джерел [2; 3; 4; 5; 6] свідчить, що 9,2% термінів-синонімів є однокореневими лексичними одиницями: *hotel – готель; leg – етап поїздки; tour – подорож*.

О. Єсперсен, Г. Марчанд стверджують, що основними джерелами поповнення словникового складу сучасної англійської мови є різноманітні види морфологічного, синтаксичного та синтактико-морфологічного способів словотвору [7; 8]. Термінологія сфери туризму не є винятком. Для номінації використовуються терміни, що виникли в результаті різних способів терміноутворення.

Найпродуктивнішим способом поповнення термінології сфери туризму, за даними нашого дослідження, є словоскладання (57,3%), результатом якого є складні слова або композити. Слідом за О. Селівановою складними словами (композитами) ми вважаємо номінативні одиниці, які є цілісно оформленими графічно і лексико-граматично, мають дві чи більше ономазіологічні ознаки (у словотворі – твірні основи чи корені) [9, с. 228].

М.В. Бойчук, В.М. Бойчук звертають увагу, що трактування терміну *композит* є неоднозначним. У широкому розумінні це – складні слова, сформовані двома або кількома словами, основами чи коренями, що об'єднані в одну лексичну одиницю, яка має формально-граматичні та семантичні ознаки окремого слова. У вузькому розумінні їх варто розуміти як похідні складні слова, утворені шляхом основокладання [10, с. 21].

Д.Е. Дмитрошкін наголошує, що єдиним способом показати основи словоскладання є класифікація складних слів за природою їхніх головних елементів [11, с. 67]. Традиційно виділяються складні слова з номінативним, вербальним і ад'єктивним головним елементом. Зауважимо, що оскільки в англійській мові слово може належати до більш ніж однієї категорії, такі класифікації є досить проблематичними. У подібних випадках ми застосовуємо критерії граматичної і лексичної сполучуваності та критерій частотності.

Загалом існує велика кількість композитних утворень в англійській мові, які можуть складатися з двох, трьох, чотирьох і більше основ, проте переважна більшість із них складається з двох основ. Слід зазначити, що 78,3% таких композитів є двоскладовими і лише 21,7% – трискладовими чи чотирикладовими.

Композити, зафіксовані нами, творяться шляхом: а) чистого словоскладання (*campground – кемпінг, chairlift – канатно-крісельна дорога*); б) об'єднання складових частин за допомогою поєднуючого елемента (*agrohôtel – агроготель, climatotherapy – кліматотерапія*); в) основокладання з матеріально вираженим суфіксом (*skin-diving – пірнання з аквалангом; agritourism – агротуризм*); г) терміни-словосполучення (*around-the-world – кругосвітня подорож; run-of-the-house – фіксований тариф за будь-який із номерів готелю*). Останні

набули статусу композитів завдяки широкому вжитку, що спонукало до їхнього оформлення як окремих лексичних одиниць.

Шляхом суцільної вибірки ми виокремили п'ять структурних моделей термінів сфери туризму:

- 1) *N+N* (68,4%): *chambermaid* – покоївка; *deckchair* – шезлонг;
- 2) *V+Adv* (17,2%): *takeaway* – ресторан із стравами на виніс; *tidy-up* – прибирання номерів;
- 3) *Adj+N* (4,8%): *backcountry* – віддалена місцевість;
- 4) *N+Adj* (4,8%): *duty-free* – безмитний;
- 5) *Adv+N* (4,8%): *down-market* – дешевий готель, ресторан.

Без сумніву, найпродуктивнішою моделлю утворення композитів є *N+N*, у якій одна іменникова основа модифікується іншою і за якою утворюється абсолютна більшість таких термінів. У результаті основокладання композит, як правило, набуває морфологічних ознак другого компонента. Проте бувають і винятки. Так, наприклад, досить поширеною є структура *V+Adv*, у якій композит набуває морфологічної ознаки іменника: *sleepover* – *ночівля*. Складні іменники з першим дієслівним компонентом охоплюють два підтипи: а) з безпосередньо дієслівним компонентом (*check-in* – оформлення заїзду в готель; *stop-off* – зупинка в дорозі) та б) віддієслівним першим компонентом (*fishing-boat*). Слід зазначити, що останні зустрічаються дуже рідко серед досліджуваних нами термінів.

Ми також виявили випадки деривативної композиції, способу, при якому один із компонентів є дериватом простого слова. Композити, утворені шляхом основокладання з матеріально вираженим суфіксом переважно мають суфікси *-er* та *-ing*: *backpacking* – туристичний похід; *dogsledding* – катання на запряжених собаками санях; *four-poster* – ліжко з завісою на чотирьох стовпчиках; *outfitter* – торговець туристичного спорядження; *skin-diving* – пірнання з аквалангом; *snowmobiling* – катання на снігоходах.

Спостерігаємо активне творення складних іменників від дієслів із постпозитивами на зразок *on, up, out*: *add-on* – доповнення (до програми, туру); *pick-up point* – місце збору туристичної групи; *check-out* – оформлення виїзду з готелю. Їхні складові частини структурно й семантично взаємозалежні, не дорівнюючи при цьому одна одній.

За нашими спостереженнями, композити найбільш представлені в іменниках. Думаємо, що це пов'язано з семантичною природою іменника як частини мови, його семантичною функцією.

Ще одним продуктивним типом творення термінів сфери туризму є скорочення (18,4%), що пояснюється тенденцією до економії мовних зусиль. Такі лексичні одиниці мають здатність стисло викласти найрізноманітнішу інформацію. У цілому, їхня поява – результат узагальнення. Ми погоджуємося з Л. Сандій, що це процес вторинної номінації, суть якого полягає в створенні складноскороченого слова шляхом усічення лінійних частин твірних елементів і згорання (ущільнення, але не редукції) змісту вихідної словосполуки у семантичну єдність [12, с. 220].

Традиційно виділяють чотири типи скорочень: аббревіатури, акроніми, усічення та телескопію [13, с. 108].

Аббревіатури є короткими варіантами вихідного терміна, з яким вони мають ідентичне змістове наповнення і є взаємозамінними. Характеризуючись компактністю, вони сприяють більш лаконічному вираженню певного поняття.

Існує точка зору, що наявність аббревіатур у мові певної галузі є ознакою її фаховості [14, с. 146].

Н. Книшенко також стверджує, що вони є дуже зручними в професійних сферах спілкування, оскільки забезпечують зменшення формального обсягу текстів, водночас зберігають їх інформативну насиченість і є зрозумілими для спеціалістів певної галузі [15, с. 20]. Слід зазначити, що скорочення співіснують із повними формами.

Наше дослідження свідчить, що номінації, створені шляхом аббревіації, складають помітний пласт лексики сфери туризму.

Видається доречним виділити декілька структурних типів аббревіатур:

– скорочення за першими літерами вихідного терміна: *CP (continental plan) – готельний тариф, який включає вартість розміщення і континентальний сніданок; FTO (Federation of Tour Operators) – Федерація туристичних операторів;*

– скорочення за опорними літерами слова: *incl. – including/inclusive; rte – route;*

– комбіновані аббревіатури, в яких аббревіатура є компонентом складного слова: *AA awards – вища категорія обслуговування; GDS connection – підключення до глобальної дистрибуторської системи.*

Щодо форми скороченої частини за опорними літерами розрізняються три групи скорочень: афереза, апокопа, синкопа. Наше дослідження свідчить, що апокопа (*dep. – departure; reg. – regular*) та синкопа (*locn – location; regd – registered*) представлені досить широко. Випадків аферези не зареєстровано.

Комбіновані аббревіатури, в яких скорочення є компонентом складного слова досить поширені серед термінів сфери туризму (*AA rosette – присудження вищої категорії обслуговування засобу харчування; VIP guest – високоповажний гість*). Проте такі скорочення навряд чи можна назвати аббревіатурами, оскільки ці форми утворюються шляхом одночасного скорочення і словоскладання.

Наше дослідження свідчить про наявність еліптичних аббревіатур, у яких упущений один із компонентів: *CTT – Council for Travel and Tourism; WTTC – World Travel and Tourism Council*. Найрегулярнішими еліптичними елементами є прийменники та сполучники.

Серед англійських термінів сфери туризму фіксуємо приклади, де сполучник замінено символом &: *F&B (food and beverage); k&b (kitchen and bathroom).*

У результаті фонологічного злиття компонентів аббревіатури утворюються акроніми, лексичні одиниці, які набули статусу звичайних слів. Вони читаються відповідно до правил орфоєпії і вимовляються як звичайні слова: *MICE – Meeting, Incentives, Confernces, Exhibitions*. Існування акронімів свідчить, на нашу думку, про поширення процесів аббревіації не лише в писемному, а й в усному професійному мовленні.

Ще одним поширеним типом творення термінів сфери туризму є телескопія (4,2%). Під цим терміном, слідом за Л. Сандій, ми розуміємо продуктивну модель, що передбачає створення нових найменувань за трьома альтернативними схемами, а саме:

- з'єднання усічених елементів двох твірних слів;
- сполучення одного цілого слова з усіченою частиною іншого слова або навпаки – усіченого з цілим;
- злиття неусічених слів з обов'язковим накладання спільних фонографічних сегментів [12, с. 222].

Цим лексичним одиницям притаманна новизна, неочікуваність. Як правило, існування таких слів пояснюється мовною

грою. Це слова-гібриди, які відображають тенденцію до економії мовних зусиль.

О. Бондаренко умовно називає явище телескопії «фонетико-графічним нагадуванням», завдяки якому підсилюється семантика новоутворення [16, с. 130].

Ці лексичні одиниці інтегрують у собі форми та значення лексичних одиниць, що вже існують у мові: *motel (motorising + hotel); glamping (glamour + camping)*. Усі зареєстровані випадки телескопії є прикладами рестриктивного бленду, при якому перший елемент модифікує другий.

Вважаємо за необхідне серед термінів виділити такі, що утворені за допомогою конверсії.

Під конверсією ми розуміємо морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, при якому слово змінює лексико-граматичну категорію та дистрибутивні характеристики без використання дериваційних елементів.

О. Есперсен і Е. Бенвеніст виділяють конверсію серед продуктивних типів словотвору в англійській мові [7; 17].

Результати нашого дослідження також показують, що конверсія є досить активним способом словотвору термінів сфери туризму. Вона складає 8,7%.

Водночас, дослідження свідчить, що при творенні термінологічної лексики конверсійні зв'язки не є надто різноманітними. Нами зафіксовано два типи конверсійних зв'язків: *N – V (tip – чайові + to tip – давати чайові; tour – подорож + to tour – подорожувати); Adj – N (open – відкритий; open – вільний номерний фонд готелю)*. Слід зауважити, що досить активним є поєднання конверсії зі словоскладанням: *takeaway – ресторан із стравами на виніс; tidy-up – прибирання номерів*.

Ще один поширений спосіб творення термінології сфери туризму представлений афіксацією (11,4%). Цей тип словотвору є досить зручним, оскільки він дає змогу висловити будь-яку думку в межах одного слова. Зауважимо, що суфіксація використовується набагато частіше, ніж префіксація. Так, досліджувані нами терміни утворені за допомогою префіксації складають 12,8% від усіх термінів, утворених за допомогою афіксації. Терміни, утворені за допомогою суфіксації складають 49,8%.

Суфіксальну модель використовують у творенні різних частин мови, проте найчастіше при творенні термінологічних одиниць, представлених іменниками: *contingency – страховий випадок; entertainment – розвага; service – послуга, обслуговування*.

Дослідження показує, що найчастотнішими суфіксами є: *-ing (67%), -tion (24%)*. 9% припадає на інші суфікси.

Префіксальна модель творення термінів сфери туризму також досить продуктивна. Вона представлена багатофункціональними префіксами, які використовуються для творення термінів-прикметників та термінів-дієслів: *inbound – в'їзний; pre-book – бронювати заздалегідь*.

Продуктивний префікс *eco-* належить до інтернаціональних і застосовується в творенні термінів інтернаціоналізмів: *ecotour (екологічний тур); eco-tourism (екотуризм)*.

Найчастотнішими є префікси: *in-* (34%), *pre-* (21%), *re-* (17%). Частка інших префіксів складає 28%.

Проте найбільш поширеним типом афіксації при творенні термінів сфери туризму є префіксація + суфіксація (37,4%): *accommodation – розміщення; recreation – відпочинок*. Зауважимо, що найчастотнішим є поєднання префіксів *ac-* та *re-* з суфіксом *-tion*. Нами зафіксовано лексичну одиницю з двома префіксами: *re-enactment – відтворення історичної події*.

Висновки. Узявши до уваги все вищесказане, ми можемо зробити висновок, що лексика сфери туризму має, з одного боку, ознаки термінології та слів професійного спілкування, з іншого – вона належить до загальноповсякденного лексичного шару. Дослідження виявило, що найтипівшим способом творення термінів є словоскладання. Більшість композитів є дво-складовими; найпродуктивніша модель утворення композитів представлена моделлю $N+N$. Помітний пласт лексики сфери туризму складають лексичні одиниці, утворені шляхом скорочення, конверсії, телескопії та афіксації.

Розроблені в результаті дослідження матеріали відкривають додаткові **перспективи** для подальшого дослідження термінології сфери туризму, зокрема для вивчення їхнього функціонування в тексті.

Література:

- Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2004. 284 с.
- Мальська М.П., Микитенко Н.О., Котловський А.М. Англо-український словник термінів сфери туризму. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 448 с.
- Dictionary of travel, tourism and hospitality. URL: https://issuu.com/issuesoto/docs/dictionary_of_travel_tourism__ho.
- Glossary of Tourism Terms. URL: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>.
- Tourism Glossary. URL: <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/t-glossary.html>.
- Travel Terms Glossary. URL: <https://www.travelwta.com/travel-terms-glossary/>
- Jespersen O. Essentials of English Grammar. London : G. Allen & Unwin, 1964. 387 p.
- Marchand H. Word-building in the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1980. 293 p.
- Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Бойчук М.В., Бойчук В.М. Композиція та юкстапозиція як засіб номінації в заголовках періодичних Інтернет-видань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2016. Випуск 61. С. 20–23.
- Дмитрошкін Д.Е. Оказіональні композити у сучасному американському спортивному дискурсі. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Іноземна філологія»*. Київ, 2009. Випуск 6. С. 63–78.
- Сандій Л. Скорочення як один із способів словотвірної номінації в англійській мові сфери економіки. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики : науковий журнал*. Чернівці, 2016. Вип. 11-12. Ч. 2. С. 220–224.
- Погоріла А.І. Словотвірні механізми творення неологізмів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2017. Випуск 31. Том 2. С. 107–109.
- Петрина О. Структурні особливості аббревіатур у банківській термінології (на матеріалі англійської та української мов). *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики : науковий журнал*. Чернівці, 2016. Вип. 11-12. Ч. 2. С. 145–149.
- Книщенко Н. Аббревіація в системі сучасної дорожно-будівельної термінологічної номінації. *Збірник наукових праць «Проблеми української термінології»*. Львів, 2010. С. 19–22.
- Бондаренко О., Черневич А. Англійські неологізми : нове у використанні способів утворення. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2010. №1. С. 127–131.
- Benvenist E. English Lexicology. Moscow, Prosveshchenie, 1975. 242 p.

Myzyn T. Structural characteristics of the terms of tourism sphere

Summary. The paper covers some aspects of structural characteristics of tourism terms. The peculiarity of terminology in the sphere of tourism consists in a big quantity of common words that is the evidence of close ties of terminology with the language in current use. It testifies to the fact that tourism terms are used not only by specialists in tourism industry but also by people who take advantage of its services.

In this research by the *term* of the tourism sphere we mean a word or a word combination that represents a notion of the sphere, is reproducible, has a definition registered in dictionaries. As the article deals with structural peculiarities of English tourism terms, the classification of terms is provided and analyzed. It is found out that the most productive type of term formation is compounding. Composite words are coined by means of pure composition, compounding with the help of a linking element, composition combined with affixation and phrase formation. It is proved that the most frequent are models with two components. The most productive model is $N+N$. The prevalence of the model is explained by the semantic function of the noun as a part of speech. A tangible layer of tourism vocabulary is represented by shortened words. Several structural types of the process are singled out: shortening according to the initial letters of the reference word, shortening according to the main letters and combined variants in which an abbreviation is a component of the compound word. Shortened words contribute to a laconic expression of a definite notion. Cases of telescoping are researched. All of them are examples of restricted blending. These hybrid-words reflect the tendency towards economy of speech efforts. Types of ties between converted words are analyzed. It is found out that they are not too diverse. Two types $N - V$ and $Adj - N$ are singled out. The attention is focused on affixation which is one of the most productive types of tourism terms formation. It is underlined that suffixation is more often used than prefixation. The most frequently used affixes are highlighted. It is ascertained that the most widespread type of affixation is the combination of prefixation and suffixation.

Key words: term, tourism sphere, compounding, shortening, telescoping, conversion, affixation.

*Mintsys E. Ye.,**Senior Lecturer at English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University**Kulchytska O. O.,**PhD,**Associate Professor at English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

DIMINUTIVES IN REPRESENTATIVE SPEECH ACTS IN ENGLISH PROSE LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG ADOLESCENTS

Summary. The current study examines the function of diminutives in the direct speech of characters in English prose literature for children and young adolescents, specifically in representative speech acts. Speakers' utterances were analyzed with regard to the meanings of diminutives and a speaker's intention in a given speech situation. The analysis involved looking into the types of diminutive forms (synthetic, analytical, inherent diminutives), denotation of diminutives, illocutionary force of utterances that contain diminutives, connotations of diminutives in the context of speech situations, and speakers' attitudes. It has been found that analytical diminutive forms are more recurrent than synthetic ones, and inherent diminutives are very rare. There have been found two cases of combining synthetic and analytical forms, and analytical and inherent forms. Predictably, the prevailing semantic denotation of diminutives is that of smallness; the semantic feature of unimportance is less recurrent ([small] and [non-important] in Wolfgang U. Dressler and Lavinia Merlini Barbaresi's [1] terminology). A rare but existing denotation is familiar relationships, but it takes a specific speech situation for a diminutive to reveal it. In the corpus of this study, the illocutionary force of representative speech acts is asserting, claiming, presenting an opinion, persuading, explaining, denying. The use of diminutives in the speech of the characters is aimed to give a reader a better idea about their social roles, intentions, and attitudes. In the majority of cases, diminutives boost the illocutionary force of an utterance. Affectionate or derogatory meanings of the same diminutives, their connotations depend on the speech situation; a diminutive may retain or change its presupposed attitudinal meaning depending on the speech situation, social roles of the speakers, and their intentions.

Key words: diminutive, representative speech act, denotation, connotation, attitude, illocutionary force.

1. Introduction

Communication among interlocutors occurs in a certain dynamic communicative environment, in which speaking activity has different purposes. A communicative situation defines (a) the ways in which interlocutors realize their communicative intentions and (b) the language means they employ for implementing them. In the present study we regard a communicative situation in which a speaker uses diminutives as a complex of external conditions of communication and internal states of interlocutors that are reflected in their language [2, p. 56].

Intensive studies of diminutives were carried out by Wolfgang U. Dressler and Lavinia Merlini Barbaresi [3], Daniel Jurafsky [4], Dorota Lockyer [5], Klaus P. Schneider [6; 7], Shushan Khachikyan [8], Hannah Gibson, Rozenn Guerois and Lutz Marten [9], Yakiv Bystrov, Ella Mintsys and Yuliya Mintsys [10], and others. K. P. Schneider [11, p. 4] states that "Traditionally, the term 'diminutive' has been used to refer to words which denote smallness and possibly expressing an attitude. The expressed attitude can be either positive or negative, i.e. either affectionate or derogatory, depending on the specific interplay of linguistic and situational factors in a given context". He distinguishes between "three types of diminutive forms: 1) synthetic diminutives formed by morphological processes, 2) analytical diminutives formed by syntactic processes, and 3) inherent diminutives, which are semantically, but not formally related to other items in the lexical system of a given language" [12, p. 293]. According to Paulina Bialy [13, p. 39], "Claiming that the same form of a given diminutive can express a range of different, and even contradictory, meanings, following Haas (1972: 148), it could be stated that the meaning of diminutives ranges from endearment and tenderness through mild belittlement and deprecation to open derogation and insult"; she also maintains that "Synthetically formed diminutives occur less often than the ones obtained analytically".

According to anthropocentric approach in modern communicative linguistics and linguistic pragmatics, a speaker/addresser occupies a core position in the process of communication (G. R. Hovhannisyan [14], O. M. Leontiev [15], I. P. Susov [16], T.A. Yeshchenko [17]). In view of this approach, a number of scholars study diminutivity with reference to the dynamics of interaction between communicators (O. Akay et al. [18], F. S. Batsevych [19], O. I. Goikhman [20], M. Parzuchowski et al. [21]). The use of diminutives in a fictional conversation is aimed to give a reader an idea about social roles, intentions and attitudes of the characters, and this is where we enter the domain of pragmatics.

Since we discuss the use of diminutives in representative speech acts, a reference should be made to John R. Searle's typology of speech acts [22], which singles out five basic types of speech acts: representatives, directives, commissives, expressives, declarations. According to J. R. Searle, "The point or purpose of the members of the representative class is to commit the speaker (in varying degrees) to something's being the case, to the truth of the expressed

proposition” [23, p. 10]; they include asserting, claiming, concluding, reporting, stating [24, p. 240; 25, p. 106]. A. Wierzbicka interprets diminutivity with reference to speech acts [26, p. 97–103]. W. U. Dressler and L. Merlini Barbaresi [27, p. 144–145] state that the general morphopragmatic meaning of diminutives is [non-serious] (the same goes for the English unstressed *little*), while their morphosemantic denotation is [small] and morphosemantic feature, [non-important]; connotation of diminutives can be derived from pragmatics. W. U. Dressler and L. Merlini Barbaresi also claim that “A [non-serious]-feature added is, among other things, a strategy for lowering one’s commitment to its illocutionary force” [28, p. 144].

The objective of the current study is to examine the discourse function of diminutives in representative speech acts of characters in English prose literature for children and young adolescents.

2. Results and Discussion

The corpus of the study is based on the books of popular children’s authors R. Dahl, E. Nesbit, J. Wilson, and others. Overall, we examined 1063 pages of text. The manual selection procedure was employed to establish the corpus of the speech acts in question. 41 examples of representative speech acts that contain diminutives were chosen for the purpose of this study. Some of them will be discussed below along the following lines:

– synthetically/analytically formed diminutives, inherent diminutives;

- denotation and semantic features of diminutives;
- illocutionary force of utterances that contain diminutives;
- connotation of diminutives in the context of speech situations;
- speaker’s attitude.

The pragmatic meaning of speech acts that contain diminutives, connotation of diminutives, and speaker’s attitude can be worked out with reference to the whole speech situation.

Example (1)

*‘Anyway. You’ve got a new **dolly** now. Even better than Bluebell.’* (Wilson, 2001, p. 129) (emphasis added in all the examples).

A mother is talking to her daughter, who is no longer a little girl; yet the mother uses elements of the so-called “baby talk”. The diminutive *dolly* is synthetically formed; obviously, its semantic denotation is that of smallness. This mode of talking to a person is chosen in order to soothe and comfort her. The utterances have the illocutionary force of persuading; the connotation of the diminutive is humoring the addressee. The speaker’s attitude is positive, she wants to assure the addressee that she still cares for her.

Example (2)

*‘Hello, Mr. Inspector Man. I’ve come to work with **Mummy**.’* (Wilson, 1994, p. 40)

The scene is set in a police station. The child explains to the Inspector her unexpected presence there. The semantic denotation of the synthetic diminutive *Mummy* is familiar relationship, rather than smallness. Similarly, its connotation is relational and emotional closeness, and the naivety of the child, seeing the inappropriateness of this term of endearment in the given speech situation. The attitude is, obviously, positive. The illocutionary force of the speaker’s utterance is explaining.

Example (3)

*‘I know when your birthday is! I’m your mum. No, these are special presents for you because you’re my own **little girl**.’* (Wilson, 2001, p. 125)

The diminutive is formed analytically. The participants in conversation, the intention of the speaker, and the illocutionary

force of the utterance are the same as in (1), as well as the semantic denotation of smallness and the speaker’s attitude. The diminutive has the connotation of intimacy.

Example (4)

*‘The human beans is making rules to suit themselves,’ the BFG went on. ‘But the rules they is making do not suit **the little piggy-wiggies**. Am I right or left?’*

(Dahl, 1982, p. 79)

The speaker, the Big Friendly Giant, whose English is a bit erratic, makes a stand for animal rights. The diminutive is a combination of synthetic and analytical forms. Its semantic denotation is smallness (seeing that the speaker is a giant). The illocutionary force of the utterance is presenting an opinion. The connotation of the diminutive is empathy. The speaker expresses deprecation of actions of human beings in the first part of the utterance (humans make the rules that suit them), and warm feelings for animals in the second one (human rules pose a threat to animal welfare).

Example (5)

*‘If I am not mistaken, my dear Badger,’ he said, ‘we are now underneath the farm which belongs to **that nasty little pot-bellied dwarf, Bunce**.’*

(Dahl, 2009, p. 50)

In this example, the speaker’s commitment to the truth of the expressed proposition is somewhat lower (*If I am not mistaken, ...*). Yet it does not concern the second proposition in the utterance (*the farm which belongs to that nasty little pot-bellied dwarf, Bunce*), since the speaker knows that Bunce owns a farm. The illocutionary force of the utterance is, therefore, claiming. The example is interesting in two ways. First, the key word *dwarf* is an inherent diminutive, whose semantic denotation of smallness is intensified by the attribute *little*, thus it is a “junction” of analytical and inherent diminutives. Second, the speaker’s attitude and the derogatory connotation of the diminutive are apparent thanks to the lexemes *nasty* and *pot-bellied*; so actually, we do not need the whole speech situation to get the speaker’s intention – to present an opinion: a strong disapproval and lack of respect for the third party, the dwarf.

Example (6)

*‘Girls are great at **footie**,’ I said. ‘Well, I am. Let’s play, yea? No, get lost, **little girly**.’* (Wilson, 2001, p. 74)

(6) is a conversation between a boy and a girl. Both speakers use diminutives – synthetic and analytical ones, the latter featuring a combination of synthetic and analytical forms (see also Example (4)). The girl uses *footie* in order to make her statement more persuasive; the diminutive helps to convey the pragmatic meaning of assertion, wherein she wants to give the impression of being an old hand at playing football. *No, get lost, little girly* is not a representative, but a directive. Yet the juxtaposition of the two speech acts that contain diminutives is worth our attention. The first diminutive, *footie*, has the semantic denotation of smallness, the semantic feature of lesser importance, and the connotation of casualness, familiarity. The speaker’s attitude is positive. The addressee picks up the diminutive tone of the conversation; however, he uses it for his own purpose – to say “no” to the girl and to display mild contempt: *little girly* reveals the speaker’s mocking attitude towards his interlocutor. In this speech situation, the two diminutives have opposite connotations.

Example (7)

*‘You all right, kid?’ ‘Oh, yeah. Sure. Just having a **little kip** on the pavement,’ I mumbled.* (Wilson, 2001, p. 74)

A girl is playing street football with some boys; she is hit hard in her back with the ball and falls down. Her utterance *Just having a little kip on the pavement* and the use of a diminutive is but a brave attempt to show no signs of weakness. Here we have an analytical diminutive with the semantic denotation of smallness and the semantic feature of being unimportant. The illocutionary force of the utterance is denying the seriousness of the accident. What is said contradicts the actual state of affairs; it is a violation of Paul Grice's maxim of Quality: "Try to make your contribution to one that is true" [29, p. 308], which means we have to look for some kind of implicature. In this case, the speaker implies that she is quite able to continue the game. The illocutionary force of utterance can be classified as asserting. The diminutive carries the dismissive connotation. Though the speaker tries to pull a brave face and joke about her nasty fall (the pragmatic meaning of the diminutive is [non-serious]), her attitude is negative.

Example (8)

'Pickpockets is coarse and vulgar people who only do easy little amateur jobs. They lift money from blind old ladies.' *'What do you call yourself then?'* *'Me? I'm a fingersmith. I'm a professional fingersmith.'* (Dahl, 2000, p. 39)

Two characters talk about pickpocketing. One of them, a pickpocket himself, expresses contempt for his less experienced "colleagues". The attributes *easy* and *amateur* intensify the analytically formed diminutive *little jobs*, highlight its denotation of smallness and semantic feature of unimportance, and add the connotation of simplicity. The illocutionary force of the utterance is claiming that pickpocketing is an "art", rather than a simple action.

Thus, the analysis of structural and semantic aspects of diminutives contributes to our understanding of utterances in which they are used, the speaker's intentions and attitudes.

Conclusions

Diminutives are an inherent part of literature for children and young adolescents. The analysis of diminutives in the direct speech of characters shows that they are a factor contributing to readers' understanding of literary discourse. Due to the use of diminutives, the speech of the characters created by R. Dahl, J. Wilson, and other authors receives specific features that clearly indicate the social status of communicators, their relationships with other characters, intentions, true meanings of their utterances, and attitudes.

The analysis of representative speech acts that contain synthetic/analytic/inherent diminutives in the texts of R. Dahl and J. Wilson shows that:

– the analytical form prevails and inherent diminutives are very few; there have been found two cases of combinations of synthetic and analytical forms, and analytical and inherent forms;

– in addition to the generally recognized semantic denotation of smallness and semantic feature of unimportance or lesser importance, there have been discovered the denotation of familial relationship;

– the illocutionary force of the analyzed representatives is that of asserting, claiming, presenting an opinion, persuading, explaining, denying;

– positive or negative meanings of the same diminutive unit, its connotative meaning are predetermined by the situational context; a diminutive may retain or change its presupposed attitudinal meaning depending on the speech situation, social roles of speakers, and their intentions;

– diminutives can boost the illocutionary force of an utterance.

References:

1. Dressler W. U., Merlini Barbaresi L. Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1994. 682 p.
2. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический поход. Москва : Рус. яз., 2002. 216 с.
3. Dressler, W. U., Merlini Barbaresi, L. Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1994. 682 p.
4. Jurafsky, Daniel. Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive. *Language*. 1996. Vol. 72. № 3. P. 533–578.
5. Lockyer, Dorota. The emotive meanings and functions of English 'diminutive' interjections in Twitter posts. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 2014. Vol. 11. № 2. P. 68–89.
6. Schneider, K. P. Diminutives in English. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 2003. 254 p.
7. Schneider, K. P. Diminutives in Discourse: Sequential Aspects of Diminutive Use in Spoken Interaction. In Malcolm Coulthard, Janet Cotterill, Frances Rock (eds.) *Dialogue Analysis VII: Working with Dialogue: Selected Papers from the 7th IADA Conference, Birmingham, 1999*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2017. pp. 293–300. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110941265-024>.
8. Khachikyan, Shushan. Diminutives as Intimacy Expressions in English and Armenian. *Armenian Folia Anglistika. Linguistics*. 2017. Vol. 2. № 14. P. 78–83.
9. Gibson H., Guerois R., Marten L. Patterns and Developments in the Marking of Diminutives in Bantu. *Nordic Journal of African Studies*. 2017. Vol. 26. № 4. P. 344–383. URL: http://www.njas.helsinki.fi/pdf-files/vol26num4/gibson_guerois_marten.pdf (Last accessed 06.02.2022).
10. Bystrov, Ya., Mintsyts, E. & Mintsyts, Yu. English Diminutives in Children's Literature: A Case Study of Directive Speech Acts. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 2020. Vol. 17. No. 5. P. 77–96. URL: http://www.skase.sk/Volumes/JTL47/pdf_doc/05.pdf (Last accessed 06.02.2022).
11. Schneider, K. P. Diminutives in English. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 2003. 254 p.
12. Schneider, K. P. Diminutives in Discourse: Sequential Aspects of Diminutive Use in Spoken Interaction. In Malcolm Coulthard, Janet Cotterill, Frances Rock (eds.) *Dialogue Analysis VII: Working with Dialogue: Selected Papers from the 7th IADA Conference, Birmingham, 1999*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2017. pp. 293–300. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110941265-024>.
13. Biały, Paulina. Polish and English diminutives in literary translation: pragmatic and cross-cultural perspectives. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. 213 p.
14. Hovhannisyany, G. R. Applied Linguistic Studies of Time and the Anthropocentric Turn of Modern Science. *Actual problems of Romano-Germanic and Slavic philology in the light of anthropocentric-orientated research : March 2019 Conference*. Kiev State Pedagogical University after M. Dragomanof, Ukraine URL: https://www.researchgate.net/publication/331485049_Applied_Linguistic_Studies_of_Time_and_the_Anthropocentric_Turn_of_Modern_Science (Last accessed: 09.02.2022).
15. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : CLASSICUS, 2004. 352 с.
16. Сусов И. П. Личность как субъект языкового общения. *Личностные аспекты языкового общения*. Калинин : КГУ, 1989. С. 9–16.
17. Yeshchenko T. A. Poetic Communication and Anthropocentrism. *East European Scientific Journal*. 2021. Vol. 5. № 69. P. 33–36. DOI: <https://doi.org/10.31618/ESSA.2782-1994.2021.3.69.61>.
18. Akay O., Kalashnikova A., Kalashnikov I., Golubeva A. Pragmatic Level Of Language Personality In Social Networks. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR): Proceedings*

of the 7th International Scientific and Practical Conference Current Issues of Linguistics and Didactics: The Interdisciplinary Approach in Humanities (CILDIAH 2017). Atlantis PRESS. 2017. Vol. 97. P. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.2991/cildiah-17.2017.2>.

19. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
20. Гойхман О. Я., Надеина Г. М. Речевая коммуникация : уч. для вузов. Москва : ИНФРА, 2001. 272 с.
21. Parzuchowski M., Bocian K., Gygax P. Sizing Up Objects: The Effect of Diminutive Forms on Positive Mood, Value, and Size Judgments. *Front Psychol.* 2016. No 7. P. 1452. DOI: 10.3389/fpsyg.2016.01452.
22. Searle, J. R. The Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society.* 1976. Vol. 5. Issue 1. P. 1–23. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047404500006837>.
23. Searle, J. R. The Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society.* 1976. Vol. 5. Issue 1. P. 1–23. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047404500006837>
24. Levinson, S. C. *Pragmatics.* Cambridge, New York, Melbourne : Cambridge University Press. 1989. 420 p.
25. Huang, Y. *Pragmatics.* New York: Oxford University Press, 2007. 346 p.
26. Wierzbicka A. *Semantics, culture, and cognition: universal human concepts inculture-specific configurations.* New York : Oxford University Press, 1992. 496 p.
27. Dressler, W. U., Merlini Barbaresi, L. *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages.* Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1994. 682 p.
28. Dressler, W. U., Merlini Barbaresi, L. *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages.* Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1994. 682 p.
29. Grice, P. H. *Logic and Conversation.* In *Steven Davis (ed.). Pragmatics: A Reader.* New York, Oxford : Oxford University Press. 1991. P. 305–315.

Sources:

1. Wilson, J. *The Dare Game.* London : Corgi Yearling Books, 2001. 250 p.
2. Dahl, R. *Fantastic Mr Fox.* London : Puffin, Books, 2009. 82 p.
3. Wilson J. *The Mum-Minder.* London : Yearling, 1994. 96 p.
4. Dahl R. *The Wonderful Story of Henry Sugar and Six More.* London : Puffin Books, 2000. 225 p.
5. Dahl R. *The BFG.* London : Puffin Books, 1982. 208 p.

Мінцис Е. Є., Кульчицька О. О. Димінутиви у репрезентативних мовленнєвих актах в англійських прозових творах для дітей і молодших підлітків

Анотація. Стаття присвячена проблемі функції димінутивів у персональному мовленні в англійських прозових творах для дітей і молодших підлітків. Висловлювання персонажів проаналізовані з точок зору значення димінутивів і намірів мовців. Аналіз включав такі аспекти: тип димінутивної форми (синтетичний, аналітичний, інгерентний димінутиви), семантична денотація димінутива, іллокутивна сила висловлювання, що містить димінутив, конотативне значення димінутива в контексті мовленнєвого акту і мовленнєвої ситуації, ставлення мовця. Аналіз нашого корпусу матеріалу засвідчив, що аналітичні димінутивні форми використовуються частіше, ніж синтетичні, а інгерентні димінутиви трапляються рідко. Виявлено два випадки комбінованих форм: (1) синтетична форма у поєднанні з аналітичною, (2) аналітична форма у поєднанні з інгерентним димінутивом. Цілком передбачувано, преваючим семантичним денотатом димінутивів виявився “малий за обсягом, розміром”, а його семантичним елементом – “не важливий” ([small] і [non-important]) у термінології Вольфганга У. Дресслера і Лавіні Мерліні Барбаресі [1994]). У деяких мовленнєвих ситуаціях зрідка трапляється денотат “родинна близькість”. У нашому корпусі матеріалу репрезентативні мовленнєві акти мають іллокутивні сили ствердження, припущення, вираження власної думки, переконання, пояснення, заперечення. Димінутиви у персональному мовленні використовуються з метою дати читачу більш повне уявлення про соціальні ролі, наміри героїв, їх ставлення до оточуючого світу. У більшості випадків димінутиви підкреслюють іллокутивну силу висловлювань. Позитивне чи негативне значення одних й тих самих димінутивів, їх конотації обумовлюються мовленнєвою ситуацією; димінутив може зберегти або змінити оцінне значення в залежності від мовленнєвої ситуації, соціальних ролей мовців та їх намірів.

Ключові слова: димінутив, репрезентативний мовленнєвий акт, денотація, конотація, іллокутивна сила.

*Мірошник С. О.,**старший викладач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету**Попадюк С. С.,**старший викладач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету*

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу типів англомовних запозичень та особливостям їх відтворення в іспанській мові. Глобальне поширення англіцизмів спричинене стрімким розвитком суспільства, науково-технічного прогресу, торгівлі та міждержавних комунікативних зв'язків. У зв'язку з глобальним виміром окресленої лінгвістичної проблеми особливої уваги потребує дослідження особливостей та сфер поширення англіцизмів в іспанській мові. З'ясовано, що основу іспанської мови складають слова латинського походження, що займають 56% від всього словникового складу мови, а також, що іспанська мова, зокрема її лексичний склад, зазнала багатьох змін, зокрема: фонетичних, граматичних та графічних.

Виокремлено причини вжитку англійських запозичень в іспанській мові, зокрема: номінативна потреба в разі виникнення нового предмета чи явища; необхідність спеціалізації понять у тій чи іншій галузі з конкретною метою; необхідність розмежувати близькі поняття з тонкою смисловою різницею значення; потреба замінити описовий термін одним словом; потреба застосування професійної лексики окремої сфери, що має вже розгалужену систему понять в іншій мові; естетичні та соціальні потреби у випадках, коли слово звучить краще англійською, ніж іспанською.

Визначено такі типи запозичень в іспанській мові: калькування – процес, що виконує надважливу функцію, оскільки це не лише утворення нових слів, а й введення нових слів шляхом запозичення; напівкалькування – процес створення гібридних утворень, компоненти яких складаються з англійської та іспанської мов; інші три підтипи запозичень: асимільовані запозичення, частково асимільовані запозичення, не асимільовані запозичення.

Доведено, що найбільша кількість запозичень усіх типів зустрічається в таких сферах як: мода, культура, спорт, Інтернет технології, комп'ютерне програмування, політика. Визначено, що англіцизми “online”, “best seller”, “look”, “shopping” та “goal” є одними з найпопулярніших на сучасному етапі розвитку іспанської мови. В свою чергу, процес запозичення – це невід'ємний та надважливий аспект, що збагачує кожну мову, є джерелом поповнення та оновлення лексичного запасу мови, а відтак основою забезпечення якісної міжкультурної комунікації між усіма народами світу.

Ключові слова: англіцизми, мовні запозичення, типи мовних запозичень, іспанська мова, калькування, напівкалькування.

Проблема дослідження англомовних запозичень на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки набуває все більшого поширення. Варто зауважити, що це стосується не лише іспан-

ської мови, а й усіх мов світу. Поширення англійських запозичень – це самостійне явище, яке не залежить від окремої особи, чи організації. Воно спричинене стрімким розвитком суспільства, науково-технічного прогресу, торгівлі та міждержавних комунікативних зв'язків.

Постановка проблеми. Зважаючи на масштабне поширення англійської мови в усіх країнах світу питання мовних запозичень є актуальним та таким, що потребує ретельного аналізу та розгляду. У зв'язку з глобальним виміром окресленої лінгвістичної проблеми особливої уваги потребує дослідження особливостей та сфер поширення англіцизмів в іспанській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість наукових розвідок присвячена дослідженню особливостей англіцизмів в іспанській мові, зокрема особливостям їх утворення та вжитку, а саме В. Виноградов [1], Р. Сегура [2], Р. Гонсалес [3], М. Еліес [4], М. Хесус Родрігес Медіна María Jesús Rodríguez Medina [5], Л.Л. Ткаченко, Н.М. Лебедева [6], О. Комяк [7], проте в сучасній лінгвістиці досі немає цілісного дослідження особливостей англіцизмів в іспанській мові.

Мета статті – виокремити типи запозичень та проаналізувати особливості їх відтворення в іспанській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше в іспанській мові термін «англїцизм» згадується зі значенням «їдіома англїської мови» в 1784 р. [8]. Проте перша наукова праця, в якій досліджено особливості англіцизмів та шляхи їх поширення в іспаномовному середовищі, датується 1948 роком та має назву «Англіцизм у сучасній іспанській мові» (автор Р. Альфаро). Пізніше ця праця слугувала вступом до Словника англіцизмів [9].

Варто зауважити, що перша спроба класифікувати та довести важливість англіцизмів увінчалась критикою. Проте згодом Р. Альфаро довів, що завдяки таким запозиченням та мовному контакту розширюється лексична спадщина не лише іспанської, а й будь-якої іншої мови.

Основу іспанської мови складають слова латинського походження, а саме 56% від всього словникового складу мови. Це пов'язано з тим, що іспанська мова походить від латинської. Відомо, що впродовж багатьох років іспанська мова, зокрема її лексичний склад, зазнала багатьох змін, а саме: фонетичних, граматичних, графічних та ін., оскільки мова формувалась і на основі інших джерел. Історія Іспанії багата мовними контактами: фіні, греки, римляни, німецькі племена, вестготи, араби. У більш пізній період іспанська мова постійно перебувала в контакт з французькою, італійською, німецькою, англійською та іншими мовами.

Аналізуючи історію власне англійських запозичень в іспанській мові, варто зауважити, що найбільший відсоток англіцизмів, що увійшли до вжитку іспаномовного населення припадає на XIX століття. Цей період ще називають періодом Індустріальної революції, оскільки саме в цей час багато англіцизмів технічного спрямування були адаптовані іспанською. Також іспанське суспільство почало використовувати запозичені з англійської мови слова в повсякденному житті, а отже, вони знайшли своє відображення в таких сферах, як: їжа, спорт, мода, мистецтво та ін.. Так іспанська мова була відкрита для процесу запозичення до Громадянської війни (1936-1939 рр.), коли слова, що не мають іспанського походження були під суврою заборону.

Процес запозичення відновився з 1950 року, коли в Іспанії були побудовані американські військові бази. Також в цей період відзначається частіше використання англійських слів після того, як в 1950 році в освітніх установах Іспанії почали факультативно викладати англійську мову.

Починаючи з цього часу англіцизми і запозичення в цілому стали об'єктом наукових досліджень. Для наукових праць кінця XIX – початку XX ст., присвячених темі запозичень в загальному, характерний розгляд лінгвістичних питань у тісному зв'язку з культурними. У роботах цього періоду основна увага приділяється питанням асиміляції іншомовного слова і з'ясування причин запозичення без достатньої чіткості. В роботі Е. Ріхтер, наприклад, вказується, що «основною причиною запозичення слів є необхідність в найменуванні речей і понять» [10]. У цій праці також згадано інші причини, а саме: мовні, соціальні, естетичні, психологічні та ін., а також потребу в нових мовних формах, в розмежуванні понять, урізноманітненні мовних засобів.

У 1950 р. Е. Хауген висунув ідею щодо «структурної диференціації запозичених слів», виділивши три типи іншомовних слів:

1. Слова без морфологічної заміни (loan-words), тобто слова, які повністю відповідають їх прототипам в мові оригіналу.

2. Слова з частковою морфологічною заміною (loan-blends) або гібриди, тобто слова, частина яких є індивідуальною.

3. Слова з повною морфологічною заміною (loan-shifts), тобто кальки або семантичні запозичення (semantic loans) [11].

Таким чином, в дослідженнях XIX – початку XX ст. запозичення розглядалися як переміщення слів або окремих елементів слова з однієї мови в іншу.

Аналізуючи масштабність поширення англіцизмів, слід виокремити причини вжитку англійських запозичень в іспанській мові, зокрема:

1. Номінативна потреба в разі виникнення нового предмета чи явища.

2. Необхідність спеціалізації понять у тій чи іншій галузі з конкретною метою.

3. Необхідність розмежувати близькі поняття з тонкою смисловою різницею значення.

4. Потреба замінити описовий термін одним словом.

5. Потреба застосування професійної лексики окремої сфери, що має вже розгалужену систему понять в іншій мові.

6. Естетичні та соціальні потреби у випадках, коли слово звучить краще англійською, ніж іспанською.

Проте, варто розрізнити причини, в результаті яких відбувається запозичення, і умови, необхідні для переходу слова з однієї мови в іншу. Суспільство, що говорить мовою, до якої

надходять запозичення, має бути готове до прийняття іншомовних засобів комунікації. Якщо такої умови немає, іншомовне слово (потенційне запозичення) може досить тривалий час залишатись у вжитку вузького кола осіб, наприклад вчених або перекладачів.

В іспанській мові розрізняють такі типи запозичень:

1. Калькування – процес, що виконує надважливу функцію, оскільки це не лише утворення нових слів, а й введення нових слів шляхом запозичення.

2. Напівкалькування – процес створення гібридних утворень, компоненти яких складаються з англійської та іспанської мов.

3. Інші три підтипи запозичень: асимільовані запозичення, частково асимільовані запозичення, не асимільовані запозичення.

Варто зауважити, що кальки дуже складно розпізнати. Саме тому, якщо «предмет/поняття» або «явище» взято з іншомовного середовища, це і є запозичення або калька. Сфери найбільшого поширення кальок: мода, спорт, журналістика, політика та сучасне мистецтво. Проте, кальки не завжди «приживаються» в цільовій мові і досить часто термін їх вживання є коротким.

При калькуванні переймається лише значення англійської одиниці та її структура, а не власне сама одиниця.

Como todos los años la revista Time ha presentado su lista anual con los 50 mejores sitios web de cada año. En la edición del 2009 podemos encontrar a los más importantes servicios que da Internet hoy en día [12].

Як і кожного року, журнал Time надає щорічний список з кралицями 50 веб-сайтами всіх років. У випуску за 2009 рік ми можемо знайти найбільш важливі послуги, які надає Інтернет сьогодні.

Цей приклад калькування є реалією комп'ютерного світу, що набула поширення по всьому світу. Іспанське слово *sitio*, як і англійське слово *site*, крім основного значення *місце розташування, майданчик*, набуло нового значення – *Інтернет сторінка*, тобто місце, де є певна інформація. В українській мові для позначення цієї одиниці використовується не асимільована форма *сайт*. Як відомо, це слово використовується не лише у професійній сфері ІТ технологій, а й серед звичайного населення, яке не має жодного відношення до сфери Інтернет технологій. Досить цікавим фактом є те, що слово *web* не асимілювалось, проте відповідно до правил іспанської граматики, як визначення – прикметник, воно стоїть після іменника. Тому це словосполучення можна віднести до напівкальок.

Повне уподібнення слова на фонетичному, лексичному та морфологічному рівнях до мови оригіналу свідчить про те, що це асимільоване запозичення, яке повністю знаходить своє відображення в цільовій мові. У такому випадку англіцизм проявляється в сталих словосполученнях, утворюються різнорівневі семантичні зв'язки та функції, що призводить до розширення сфер його вжитку.

¡No verán un gol mejor en todo el 2016! [13].

Ви не побачите більш достойного гола за весь 2016 рік!

Великі можливості можна зустріти у спортивній сфері, звідки походять не тільки назви видів спорту, але і всі супровідні поняття. У своїй більшості це не асимільовані запозичення, однак, в даному випадку ми маємо справу з асимільованим запозиченням, що походить з англійської мови. Батьківщиною футболу є Англія, відповідно лексика, пов'язана з футболом виникла саме там, і не може мати аналогів або

синонімів в інших мовах. Незважаючи на те, що поняття, пов'язані з цим видом спорту вже стали загальноживаними, в словнику це слово все ж позначається як англіцизм.

Частково асимільовані запозичення свідчать про тривалий час вжитку, протягом якого сформувалась форма слова (не стійка) і є кілька варіантів написання слова.

Looks de red carpet de Lily James, la nueva y moderna 'Cinderella' [12].

Образи Лілі Джеймс для червоної доріжки, сучасної «Попелюшки».

Запозичення *look* дуже часто зустрічається в періодичних виданнях, які пишуть статті про модні тенденції сучасності. Проте це слово вважається частково асимільованим, оскільки в іспанській мові є інші слова, які мають схожі значення: *aspecto* – зовнішність, вид; *imagen* – образ, зовнішній вигляд.

Запозичення *shopping* дуже поширене в іспанській мові та користується неабиякою популярністю, проте не вважається повністю асимільованим, оскільки в іспанській мові є його повний відповідник *ir de compras*.

Ще одним вдалим прикладом часткової асиміляції є слово «бестселер».

¿Cuántos ejemplares se necesitan para hacer un best seller? [14].
Скільки примірників потрібно, щоб зробити бестселер?

Значення цього запозичення (англ. “best seller” – той, що продається найкраще) – книга, продукт, тиражне видання, що користується найбільшим попитом серед людей (журнал, програмне забезпечення, продукт харчування, та ін.). Цей англіцизм замінює собою ціле речення і поняття, що не має еквівалентів в іспанській мові, тому його використання вважається виправданим.

Не асимільовані запозичення зберігають свою вихідну форму і в цільовій мові мають одне значення, яке може набувати нових відтінків залежно від ступеню вжитку та сфери застосування. В переважній більшості не асимільовані запозичення – це терміни, які не лише в іспанській, а й в будь-якій іншій мові світу зберігатимуть своє вихідне звучання і не підлягатимуть жодним змінам.

Completa agenda de conciertos de rock, punk, heavy metal, poprock, funk. [15].

Весь графік рок панк, heavy metal, non-рок та фанк концертів

Цілком очевидно, що в іспанській, англійській та українській мові всі ці назви звучать однаково. Проте, коли виникають всі похідні словотворення з подібними елементами, вони, як правило, вже відносяться до напівкальок через те, що в них присутній іншомовний елемент.

Versión online de la revista de moda, belleza y celebrities – ELLE.ES. [16].

Онлайн версія журналу про моду, красу та знаменитостей – ELLE.ES.

Найчастіше вживаними не асимільованими є запозичення-реалії мережі Інтернет. Незважаючи на те, що калька слова “online” в іспанській мові має такий переклад “en línea” і зустрічається в поодиноких випадках, вважаємо, що вона не замінить англіцизм “online”, який набуває вже більшої популярності та вжитку в усіх мовах світу.

Висновки. Отже, на основі здійсненого аналізу з'ясовано, що найбільша кількість запозичень всіх типів зустрічається у таких сферах, як: мода, культура, спорт, Інтернет технології, комп'ютерне програмування, політика. Виокремлено типи запозичень: калькування, напівкалькування, запозичення (асимільо-

вані запозичення, частково асимільовані запозичення, не асимільовані запозичення). Визначено, що англіцизми “online”, “best seller”, “look”, “shopping” та “goal” є одними з найпопулярніших на сучасному етапі розвитку іспанської мови. Мова – це явище, що постійно змінюється та поповнюється новими лексемами. Саме тому процес запозичення – це невід'ємний та надважливий аспект, що збагачує кожну мову, є джерелом поповнення та оновлення лексичного запасу мови, а відтак основою забезпечення якісної міжкультурної комунікації між усіма народами світу.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку вбачаємо в детальному дослідженні шляхів поширення та сфер застосування англіцизмів в іспанській мові.

Література:

1. Об основном словарном фонде и его роли в истории языка: веб-сайт. URL: <https://lingvotech.com/vinogradov-77h> (дата звернення: 24.01.2022).
2. Rodríguez Segura D. Panorama del anglicismo en español. Almería: Universidad de Almería, 1999. P.288.
3. Rodríguez González, F. Anglicismos y calcos en el español actual. *L'inglese e le altre lingue europee: Studi sull'interferenza linguistica*. 2002. Pp. 149-169.
4. La RAE declara la guerra a los anglicismos con un divertido 'spot' : веб-сайт. URL: <http://www.lavanguardia.com/cultura/20160525/402040856580/raeanglicismos-spot.html> (дата звернення: 11.12.2021).
5. El anglicismo en español: revisión crítica del estado de la cuestión : веб-сайт. URL: http://institucional.us.es/revistas/philologia/14_1/art_8.pdf (дата звернення: 18.11.2021).
6. Ткаченко Л.Л., Лебедєва Н.М.. Спангліш як мовне явище зміни коду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2017. Вип. 27. С. 78–82.
7. Комендяк О. В. Сучасні тенденції та специфіка функціонування англіцизмів у сучасній іспанській мові : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія» / наук. керівник Н. О. Стрюкова. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 74 с.
8. Lorenzo E. El anglicismo en la España de hoy. Madrid, 1971. P.70–93.
9. El anglicismo en el español contemporáneo : веб-сайт. URL: https://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/04/TH_04_001_110_0.pdf (дата звернення: 14.11.2021).
10. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке М.: Просвещение, 1968. С.11–12.
11. Хауген Э. Процесс заимствования. *Новое в лингвистике: Языковые контакты*. 1972. Вып. VI. С. 344–382
12. Журнал Vogue : веб-сайт. URL: <https://www.vogue.es/> (дата звернення: 14.11.2021).
13. El mejor gol del 2016, en la 2ªB española, da la vuelta al mundo : веб-сайт. URL: <https://www.marca.com/futbol/mas-futbol/2016/04/24/571cf0f522601df3138b4617.html> (дата звернення: 14.11.2021).
14. Cómo se fabrica un 'best seller' : веб-сайт. URL: https://elpais.com/diario/2009/04/26/eps/1240727209_850215.html (дата звернення: 14.11.2021).
15. Фейсбук : веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/175962665796591/posts/httpwwwmanerasdevivircomconcierto-sphrya-estamos-en-la-lista-de-maneras-de-vivir-/564116816947932/> (дата звернення: 12.01.2022).
16. Журнал Elle : веб-сайт. URL: <https://www.elle.com/es/> (дата звернення: 12.01.2022).

Miroshnyk S., Popadiuk S. English borrowings in the Spanish language

Summary. The article is devoted to the analysis of the types of English borrowings and features of their reproduction in

Spanish. The global spread of English is caused by the rapid development of society, scientific and technological progress, trade and interstate communication. Due to the global dimension of the outlined linguistic problem, special attention needs to be paid to the study of the peculiarities and areas of the spread of English borrowings in Spanish. It has been found that the Spanish language is based on Latin words, which make up 56% of the total vocabulary, and that Spanish, including its lexical structure, has undergone many changes, including phonetic, grammatical and graphic ones.

The reasons for the use of English borrowings in Spanish are highlighted, in particular: nominative need in case of a new object or phenomenon; the need to specialize concepts in a particular field for a specific purpose; the need to distinguish close concepts with a fine semantic line in meaning; the need to replace the descriptive term with one word; the need to use professional vocabulary in a particular field, which already has an extensive system of concepts in another language; aesthetic and social needs in cases where the word sounds better in English than in Spanish.

The following types of borrowings have been identified in Spanish: loan translation, which is a process that performs a crucial function, as it is not only the formation of new words, but also the introduction of new words by borrowing; semi-loan translation, which is the process of creating hybrid formations, the components of which consist of English and Spanish; other three subtypes of borrowings: assimilated borrowings, partially assimilated borrowings, non-assimilated borrowings.

It is proved that the largest number of borrowings of all types occurs in such areas as fashion, culture, sports, Internet technology, computer programming, and politics. It has been determined that the English words “online”, “best seller”, “look”, “shopping” and “goal” are among the most popular at the present stage of Spanish language development. In turn, the process of borrowing is an integral and crucial aspect that enriches every language, it is a source of replenishment and renewal of the lexical stock of the language, and thus the basis for quality intercultural communication between all peoples of the world.

Key words: Anglicisms, language borrowings, types of language borrowings, the Spanish language, loan translation, semi-loan translation.

*Місягіна І. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

РІВНІ ІНТЕРАКТИВНОЇ МОДЕЛІ СИТУАЦІЇ УХИЛЬНОСТІ

Анотація. У статті подано огляд інтерактивної моделі комунікативної ситуації реалізації ухильності. Ухильність можна розглядати на трьох рівнях: вербальному, когнітивно-інтерпретаційному та мотиваційно-прагматичному. На мотиваційно-прагматичному рівні визначено інтенції, мотиви, цілі і потреби мовця. Здійснено прагматичну інтерпретацію ухильного повідомлення із урахуванням особливостей прагматичного контексту. Визначено, що комунікативна стратегія ухильності втілюється під впливом загальних та комунікативних потреб. Інтенціями реалізації ухильності є намір адресанта уникнути відповіді на запитання повністю або частково. На когнітивно-інтерпретаційному рівні інтерактивну модель описано через процедуру когнітивного моделювання ухильного повідомлення адресантом та когнітивну інтерпретацію його змісту адресатом. На цьому етапі інтерактивна модель виступає як модель когнітивної обробки інформації у комунікативній ситуації ухильності, яка описує процедури розуміння та продукування ухильних висловлень комунікантами, а також вміщує фрейм УХИЛЬНІСТЬ як когнітивну структуру для представлення основних способів іменування ситуації реалізації ухильності. Визначено, що фрейм УХИЛЬНІСТЬ складається із двох субфреймів, 11 терміналів та 91 слота, заповненого авторськими метапредикатами для опису способів іменування ситуації реалізації комунікативної стратегії ухильності. На вербальному рівні висвітлено вербально-знакову форму ухильного повідомлення, яка визначається особливим вибором адресанта в певних ситуаційно-контекстних умовах із врахуванням параметрів адресата. Розглянуто маркери ухильності. Були визначені архісеми, тобто спільні семи в лексичному значенні кожної групи слів. Цими спільними семами є семи 'припущення', 'суб'єктивне судження', 'прогноз', 'враження', 'ймовірність', 'наближеність'.

Ключові слова: комунікативна стратегія, інтерактивна модель, комунікативна ситуація, вербальний рівень, когнітивно-інтерпретаційний рівень, мотиваційно-прагматичний рівень, фрейм, дієслова-дескриптори.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Інтерактивну модель комунікативної ситуації реалізації ухильності (ІМ КСТУ) можна розглядати на трьох рівнях: вербальному, когнітивно-інтерпретаційному та мотиваційно-прагматичному (див. Рис 1.).

Вербальний рівень характеризує вербально-знакову форму репрезентації повідомлення – текст, когнітивно-інтерпретаційний рівень пов'язаний зі смислами, що передаються та інтерпретуються, а мотиваційно-прагматичний – із взаємодією комунікантів у соціальному середовищі, співвідношенням їх цілей, стратегій та реакцій [1, с. 158].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Під час дослідження ухильності враховувались напрацювання таких науковців, що базуються на сучасних лінгвістичних теоріях та теоретико-методологічних засадах когнітивної лінгвістики: Т.А. Ван Дейка [2], Ф. Джонсон-Лерд [3], А.А. Кібрік [4], Ж.В. Ніконової [5], Ч. Філлмора [6], Т.Є. Янко [7], М. Мінського [8]).

Метою статті є дослідити рівні інтерактивної моделі комунікативної ситуації реалізації ухильності: вербальний, когнітивно-інтерпретаційний та мотиваційно-прагматичний.

Виклад основного матеріалу дослідження. На мотиваційно-прагматичному рівні ІМ КСТУ зображує процес формування прагматичного каркасу ухильного повідомлення адресантом (формується прагматичний ланцюжок „потреба – мотив – інтенція – ціль”) та здійснення прагматичної інтерпретації ухильного повідомлення із урахуванням особливостей прагматичного контексту.

Під впливом ситуативно-контекстних параметрів та соціально-комунікативних норм адресант може обрати ухильність як спосіб, з одного боку, підтримання комунікації та демонстрації прагнення до кооперації, а з іншого, – уникнення надання інформації.

Важливим аспектом є знання адресантом ситуацій, у яких допускається або вимагається втілення ухильності (особливо, в умовах статусної або гендерної нерівності). Ефективна реалізація ухильності прямо залежить від рівня комунікативної компетенції адресанта: чим вищий рівень знань адресанта про правила та норми комунікації, тим швидше він зможе оцінити параметри ситуації та ефективніше ухилитись.

Мовленнєва діяльність, як і будь-яка інша діяльність, визначається потребами особистості, що втілюються в комунікативних інтенціях (намірах), в основі яких лежать мотиви – те, заради чого здійснюється комунікація.

Можна стверджувати, що КСУ (комунікативна стратегія ухильності) втілюється під впливом загальних та комунікативних потреб, основною з яких є інформаційна, спричинена намаганнями комунікантів отримати і приховати інформацію. Хоча варто зауважити, що маніпулятивна та контактостановлювальна потреби також можуть слугувати рушійною силою для реалізації КСУ.

Інтенціями реалізації КСУ є намір адресанта уникнути відповіді на запитання повністю або частково, уникнути буквальної відповіді (імпліцитна передача).

Імпліцитна передача інформації зумовлена загальним наміром мовця повідомити певну інформацію, проте передбачає відсутність у нього інтенції повідомляти цю інформацію експліцитно (буквально, прямо) і присутність інтенції повідомити її імпліцитно (небуквально, непрямо). В умовах, коли буквальний зміст повідомлення не тотожний змісту виведеному

і мовець передбачає здатність слухача вивести із повідомлення імпліцитну інформацію, що в ньому міститься, імпліцитний спосіб передачі інформації унеможливує притягнення мовця до відповідальності за сказане та зменшує ризик пониження комунікативного статусу співрозмовників.

Уникнення мовцем відповіді на запитання повністю або частково означає відсутність наміру повідомити комунікативно значущу інформацію як експліцитно, так і імпліцитно, тобто йдеться вже не про небажання передавати інформацію в певній формі як у випадку імпліцитної передачі, а про повне небажання передавати необхідну комунікативно значущу інформацію.

Прагматична інтерпретація висловлень полягає у приписуванні їм певних ілокутивних сил. Ілокутивна сила висловлення встановлюється на основі інформації, отриманої із аналізу прагматичного контексту, тобто прагматична оцінка повідомлення здійснюється на основі контекстно-ситуаційних параметрів.

Прагматичний контекст визначається особливостями соціального контексту, внутрішньої структури співрозмовника (його знань, потреб, бажань, емоцій, почуттів тощо) та самоаналізу (аналіз своїх власних знань, потреб, установок тощо) [9]. Соціальні умови (влада, авторитет, ролі) як складники прагматичного контексту є когнітивно-зумовленими, оскільки „вони є релевантні лише тоді, коли учасники комунікації знають ці правила, здатні використовувати їх і можуть пов'язати свої інтерпретації того, що відбувається в комунікації, з цими „соціальними” характеристиками контексту”.

Інтерактивна модель комунікативної ситуації реалізації ухильності на *когнітивно-інтерпретаційному рівні* досліджується з позицій когнітивної лінгвістики. На цьому етапі інтерактивна модель виступає як модель когнітивної обробки інформації у КСТУ, яка описує процедури розуміння та продукування ухильних висловлень комунікантами, а також вміщує фрейм УХИЛЬНІСТЬ як когнітивну структуру для представлення основних способів іменування ситуації реалізації КСУ.

Процес розуміння / продукування ухильного висловлення комунікантом є складною та багатофазовою процедурою, яку можна представити у формі моделі когнітивної обробки інфор-

мації у КСТУ, побудованої на основі моделі розуміння зв'язного тексту Т. ван Дейка та В. Кінча [2].

Ухильність може реалізуватися адресантом на усіх етапах продукування повідомлення на стадії стратегічного управління текстовою базою за умови присутності в його пам'яті ситуаційних моделей реалізації ухильності (загальних у формі фреймів ухильності або часткових у формі особистого знання про ухильність).

Фрейм як когнітивна структура представлення даних у пам'яті комунікантів є одним з елементів моделі когнітивної обробки інформації, тому в межах дослідження необхідно розглянути фрейм УХИЛЬНІСТЬ, який є когнітивною структурою даних про способи іменування ситуації реалізації КСУ.

Ю.М. Караулов визначає фрейми як набори елементарних послідовних дій або процедур і зараховує їх до основних способів представлення знань [10, с. 191].

Фрейми вводяться в процес інтерпретації тексту внаслідок їх активації самим інтерпретатором. Активация фрейму відбувається в ситуації, коли інтерпретатор під час виявлення смислу фрагменту тексту приписує йому інтерпретацію, „помістивши зміст цього фрагменту в модель, яка відома незалежно від тексту” [6, с. 65]. Активация фрейму має місце тоді, коли певна мовна форма або модель асоціюється із цим фреймом.

Розглядаємо УХИЛЬНІСТЬ як фрейм із складною структурою, представлений системою субфреймів, терміналів та слотів, що описують різні способи іменування ситуації реалізації КСУ. Субфрейми ухильності є фреймами ієрархічно підпорядкованими фрейму УХИЛЬНІСТЬ, що розмежовують способи іменування ситуації реалізації КСУ на дві основні групи. Термінали в межах фрейму УХИЛЬНІСТЬ – це верхні рівні фрейму, що об'єднують групу слотів із однаковим компонентом значення на іменування ухильності. Слоти – нижні рівні фрейму УХИЛЬНІСТЬ – є пустими величинами, що заповнюються авторськими метапредикатами (дієсловами, що використовуються автором художнього твору для конкретного способу іменування ситуації реалізації комунікативної стратегії ухильності).

Методика побудови фрейму УХИЛЬНІСТЬ охоплює такі етапи: 1) пошук у тезаурусі (будова якого, згідно з твердженням

Ю.М. Караулова, відповідає фреймовій організації) тих дієслів, що представляють різні способи іменування ситуації реалізації ухильності (ключовим значенням пошуку стало дієслово „hedge”); 2) аналіз лексичного значення цих дієслів; 3) визначення субфреймів та терміналів ухильності, слоти яких заповнюються відповідними дієсловами-дескрипторами (авторськими метапредикатами).

Таким чином, фрейм УХИЛЬНІСТЬ складається із двох субфреймів, 11 терміналів та 91 слота, заповненого авторськими метапредикатами для опису способів іменування ситуації реалізації КСУ.

Фрейм УХИЛЬНІСТЬ сформований із субфреймів ПРИХОВУВАННЯ та СПОТВОРЕННЯ. Субфрейм ПРИХОВУВАННЯ вміщує термінали УНИКНЕННЯ ВІДПОВІДІ, ВІДВОЛКАННЯ, ІНАКОМОВЛЕННЯ, НАТЯКАННЯ, ВИБІРКОВІСТЬ, НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ. Субфрейм СПОТВОРЕННЯ містить термінали НЕПРАВДИВЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ, ПЕРЕКРУЧЕННЯ, ПРИКРАШЕННЯ, НАБЛИЖЕНІСТЬ та ПОМ'ЯКШЕННЯ.

Необхідно зауважити, що дієслова-дескриптори, які об'єктивують термінали, не становлять закінченого ряду. Поза межами аналізу залишилися дієслова, лексичне значення ухильності яких не є основним. До уваги бралися лише ті лексичні одиниці, основна ознака яких була „приховання” або „спотворення”.

Відбір авторських метапредикатів у корпусі здійснювався за лексичним значенням і розглядалися усі випадки їх вживання в різних граматичних формах. Суттєвим для аналізу було встановлення суб'єкта дії: оскільки комунікативна стратегія реалізується особистістю, то до уваги бралися ті випадки, коли суб'єктом дії була особа (активний стан дієслова).

Аналіз засвідчує 599 випадків іменування ситуації реалізації ухильності у сучасному англomовному художньому дискурсі за допомогою 37 авторських метапредикатів. 343 із них припадає на дієслова терміналу НАТЯКАННЯ (57,3%). Одними з найчисельніших були також такі способи іменування ситуації реалізації КСУ, як УНИКНЕННЯ ВІДПОВІДІ (15,2%), ВИБІРКОВІСТЬ (10,4%) та НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ (6,7%). Найменш чисельними виявились дієслова терміналів ІНАКОМОВЛЕННЯ (0,5%) та ПРИКРАШЕННЯ (0,5%). Не було зафіксовано жодного випадку іменування ситуації реалізації КСУ дієсловами терміналу НАБЛИЖЕНІСТЬ.

Найпоширенішими авторськими метапредикатами у структурі фрейму виявились дієслова hint (117), imply (108), suggest (89), avoid (59) та hide (46).

Дослідження сполучуваності авторських метапредикатів із іменниками на позначення об'єкту ухильності показало, що найчастіше вони вживались для іменування ухильності від запитання (question) (18,4%), приховування чогось (something) (11,7%), уникнення певної теми (issue) (7,4%) та перекидання правди (truth) (7,4%).

Інтерактивна модель комунікативної ситуації реалізації ухильності на вербальному рівні характеризує вербально-знакову форму репрезентації ситуації – висловлення, яке реалізоване комунікантом з метою уникнення надання інформації. Воно характеризується особливим вибором та організацією засобів, які вживає мовець у КСТУ, тобто, іншими словами, є знаковою репрезентацією ІМ КСТУ.

Адресант під час реалізації ухильності чітко стежить за мовними засобами, які він вживає, оскільки саме мовні засоби

слугують тими „обмеженнями”, які допомагають йому подати інформацію неправильно, неадекватно, спотворено і при цьому уникнути відповідальності за сказане.

Отже, початковою стадією в дослідженні засобів вираження КС є аналіз значення слів. Самостійність значення слова підтверджена низкою психологічних, психолінгвістичних та нейрофізіологічних експериментів [11]. Пересічний носій мови може виокремити загальне значення слова навіть без звертання до контексту, у якому воно було вжите. Таким чином, аналіз значення слова є безперечно дієвим методом дослідження мовних засобів реалізації КСУ в нашій роботі, оскільки дає можливість виявити потенційно „ухильні” слова, які слугують вербально-знаковою формою відображення ІМ КСТУ.

Для аналізу структури лексичного значення потенційно „ухильних” слів у роботі був застосований компонентний аналіз, що дав можливість визначити семне наповнення лексики та здійснити типологію семантичних мікрокомпонентів, що вказують на реалізацію ухильності. Після проведення лексикографічної процедури компонентного аналізу для кожного слова був визначений перелік семантичних компонентів його лексичного значення. За характером виявлення у значенні усі визначені семи є експліцитними, тобто такими, що „представлені у значенні безпосередньо, явно, вони не містяться в будь-яких інших семах, наповнюють структуру значення, розміщуючись одна за одною” [11, с. 62]. На відміну від експліцитних, приховані семи містяться в інших семах як складники. Приховані семи наповнюють значення експліцитної семи і є ніби „інтегрованими” в сему.

У результаті проведеного аналізу лексики були визначені архісеми, тобто спільні семи в лексичному значенні кожної групи слів. Цими спільними семами є семи „припущення”, „суб'єктивне судження”, „прогноз”, „враження”, „ймовірність”, „наближеність”.

У процесі аналізу спостерігались певні труднощі у виявленні потенційно ухильних сем у архісемах найчисельніших груп лексики, оскільки, згідно зі словниковими дефініціями, не існує чіткої вказівки на ухильність у прихованих семах архісем „припущення” та „судження”. Видалось доцільним припинити аналіз після знайдення семи „неверифікованість”, тобто неможливість перевірки. Вважаємо, що ця сема також входить до семного складу словозначення „ухильний” на підставі його дефініції (hedge - to use reservations and qualifications in one's speech so as to avoid committing oneself to anything definite: cannot be committed – cannot be verified). Оскільки ця сема не є присутня експліцитно в дефініції словозначення „ухильний”, очевидно, вона є прихованою.

У межах вербального рівня досліджені так звані „потенційні маркери реалізації ухильності”, тобто лексика, що містить архісеми „припущення”, „суб'єктивне судження”, „прогноз”, „враження”, „можливість”, „наближеність”. Приховані семи, „інтегровані” у значення виокремлених архісем, названі „потенційно ухильними семами” і свідчать про те, що значення ухильності може передаватися навіть на лексичному рівні.

Висновки та перспективи дослідження. Інтерактивна модель комунікативної ситуації ухильності в сучасному англomовному художньому дискурсі розглядається на трьох рівнях: вербальному, когнітивно-інтерпретаційному та мотиваційно-прагматичному. На мотиваційно-прагматичному рівні інтерактивна модель описує прагматичні передумови реаліза-

ції стратегії ухильності: формування прагматичного каркасу ухильного повідомлення (формується прагматичний ланцюжок „потреба-мотив-інтенція-ціль”) та здійснюється прагматична інтерпретація ухильного повідомлення із урахуванням особливостей прагматичного контексту. На когнітивно-інтерпретаційному рівні ІМ КСТУ представляє процедуру когнітивного моделювання ухильного повідомлення адресантом та когнітивну інтерпретацію його змісту адресатом. На вербальному рівні ІМ КСТУ висвітлює вербально-знакову форму ухильного повідомлення, яка визначається особливим вибором адресанта в певних ситуаційно-контекстних умовах із врахуванням параметрів адресата.

Література:

1. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : моногр. уч. пособие. Київ, 2004. 336 с.
2. Дейк ван Т.А. Стратегии понимания связного текста. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1988. Вып. 23. С. 153–211.
3. Джонсон-Лэрд Ф. Процедурная семантика и психология значения. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 23. Москва : Прогресс, 1988. С.234–257.
4. Кибрик А.А. Когнитивные исследования по дискурсу. *Вопросы языкознания*. 1994. № 5. С. 127–139.
5. Никонова Ж.В. Теория фреймов в аспекте лингвистических исследований. *Электронный Вестник ЦППК ФЛ*. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2006 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/freym-v-kontekste-lingvisticheskoy-nauki/viewer> (дата звернення: 4 квітня 2021 р)
6. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1988. Вып. 23. С. 52–92.
7. Янко Т.Е. Когнитивные стратегии в речи: коммуникативная структура русских интродуктивных предложений. *Вопросы языкознания*. М., 1994. № 6. С. 37–59.
8. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. MIT–AI Laboratory Memo 306, 1974 URL: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/frames/frames.html> (дата звернення: 19 січня 2022 р)
9. Дейк ван Т.А. *Язык. Познание. Коммуникация*. Москва : Прогресс, 1989. 310 с.
10. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность : отв. ред. Д.Н. Шмелев. Москва : Наука, 1987. 261 с.
11. Тарасов Е.Ф. Социолингвистические проблемы теории речевой коммуникации. *Основы теории речевой деятельности*. Москва : Наука, 1974. С. 255–273.

Misiagina I. Levels of interactive model of hedging

Summary. Interactive model of hedging is analyzed in the article. Hedging can be interpreted on three levels: verbal, cognitive-interpretative and motivational-pragmatic. On the motivational-pragmatic level, the intentions, motives, goals and needs of the speakers in the communicative situation of hedging were determined. A hedging message was interpreted through the specifics of its pragmatic context. A communicative strategy of hedging is impacted by general and communicative needs. The aim of the addresser to avoid giving answer partially or fully is the key intention of hedging. On the cognitive-interpretative level, the interactive model of hedging is described through the procedure of cognitive modeling of a hedging message by the addresser and its cognitive interpretation by the addressee. On this stage the interactive model of hedging functions as a model of cognitive processing of information in the communicative situation of hedging which describes the procedures of understanding and producing hedging statements by speakers. Also, frame HEDGING is described as a cognitive structure for presenting key methods of naming the communicative situation of hedging. It was analyzed that frame HEDGING contains two subframes, 11 terminals and 91 slots, which include authors' metapredicates to describe the methods of naming the communicative situation of hedging. On the verbal level, the verbal form of a hedging statement is described. It is defined by a particular choice of the addresser in certain situational and contextual conditions, taking into account the addressee's parameters. Hedging markers are examined in the article. Archisemes as common semes in the lexical meaning of words were defined. These common semes are semes of 'assumption', 'subjective judgement', 'forecast', 'impression', 'probability', 'approximation'.

Key words: communicative strategy, interactive model, communicative situation, verbal level, cognitive-interpretative level, motivational-pragmatic level, frame, verbs-descriptors.

*Назаревич Л. Т.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української та іноземних мов**Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя**Мацюк Г. Р.,**кандидат наук із соціальних комунікацій,**доцент кафедри української та іноземних мов**Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя*

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І СФЕРА ВИКОРИСТАННЯ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі: соціальному діалекту, зокрема стилістично нейтральним та стилістично зниженим лексичним одиницям. Об'єктом дослідження є живе мовлення студентів міста Тернополя – молодіжний сленг. Описовий та емпіричний підходи лягли в основу нашої розвідки. У науковій праці сленг розглядається як особливо виразне мовне явище та один із функціональних стилів мови. Вказано, що сленг разом з іншими соціолектами складає найбільшу та найбагатшу частину нелітературної мови, належить до вторинної лексики, яка «вибудовується» на основі літературної мови й не може існувати автономно. Теоретично обґрунтовано поняття «молодіжний сленг», розкрито причини формування соціальних діалектів, мовлено про середовище і поширення сленгізмів. Мета публікації – проаналізувати сленгові одиниці в середовищі студентів Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та Технічного фахового коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя; привертати увагу мовознавців до теоретичного осмислення цього явища в усному та писемному виявах; звернути увагу на сленг як ознаку живого мовлення, як можливість емоційно висловити думку чи виявити особисте ставлення до співрозмовників; виокремити українізовані іншомовні слова, утворені за допомогою українських афіксів. У статті здійснено огляд сучасних публікацій, подано класифікацію та приклади вживання сленгових одиниць. Висвітлено такі риси сленгу, як експресивність, невимушеність, самобутність. Йдеться про доречність послуговуватися сленгом в усному мовленні та недоречність – в офіційно-діловому стилі. Зроблено висновок, що сленгізми, запозичені з іноземних мов, розхитують орфографічні норми, їхньою характерною ознакою є невизначеність, розмитість значень слів, які залежно від ситуації та кола спілкування набувають позитивної або негативної конотації. Власне, через таку «змінність» словники не встигають фіксувати стилістично забарвлених заміників звичайних слів.

Ключові слова: мова, сленг, молодіжний сленг, жаргон, стиль мови.

Постановка проблеми. Мова – живий організм, ідеальна система, яка існує у свідомості її носіїв і не залежить від обставин спілкування, попри те вона постійно розвивається, має різні форми вияву, зокрема діалекти, соціолекти (сленг, жаргон, арг), просторіччя, професіоналізми. З одного боку, субмови роблять мову живою, а з іншого, розхитують мовну

норму. Здебільшого в середовищі підлітків, у мережі Інтернет з'являються неологізми, сленг, іншомовна лексика як візитна картка молодості, своєрідна форма самовираження і свободи, спосіб виокремитися, протиставити себе дорослим (батькам, учителям), спростити комунікацію між собою. Дослідження функціонування сленгу в студентському середовищі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та Тернопільського технічного коледжу показали, що сленг створює особливий колорит під час спілкування, проте є недоречним в офіційно-діловому стилі та свідчить про низьку мовну культуру адресанта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незаперечним є той факт, що на розмовно-побутовому рівні, в загальних чатах і приватному листуванні мовлення молоді перенасичене сленгом, однак пласт цієї лексики залишається малодослідженим. Сленг як складова ширшого утворення сучасної української мови має недостатнє наукове обґрунтування. Проблема сленгу в наукових колах розкрита й описана спорадично, не в повній мірі систематизована. Свого часу появи й функціонуванню соціолектів свої праці присвятили науковці С. Булик-Верхола, А. Д'яков, Р. Зорівчак, Т. Княк, З. Куделько, З. Куньч, О. Пономарів, О. Сербенська, Л. Ставицька, Л. Масенко, Л. Харчук та ін. Різні аспекти молодіжного сленгу вивчали Ю. Василенко, К. Котелевець, Л. Мацько, С. Пиркало, О. Тараненко та ін. Синонімію в структурі молодіжного сленгу на матеріалі сучасного художнього дискурсу розглядала М. Столяр. Семантико-структурні, словотвірні та функціональні особливості українськомовного комп'ютерного сленгу досліджувала І. Щур. Регіональні особливості молодіжного сленгу в мовленнєвій структурі міста Херсона здійснювала С. Мартос. Усне мовлення тернополян стало предметом досліджень Т. Миколенко, Л. Назаревич та ін. Дослідженню соціальних діалектів присвятили свої наукові розвідки В. Бондалетов, М. Грачов, Л. Касаткин, І. Матвійас, Л. Ставицька, Е. Туманян та ін. Проблему сленгових термінів і висловів у рамках проведення виборчих кампаній в українському й зарубіжному дискурсах розкрив В. Нестерович. Про відсутність чіткої характеристики змін в аргі, жаргоні, сленгу в наш час писала М. Руденко.

Мета статті – проаналізувати нелітературну лексику, зокрема молодіжний сленг покоління зумерів (від 2003 року й дотепер) як особливий прошарок української лексики, яка відіграє важливу роль у житті людей, що належать до різних

соціальних груп. Об'єктом дослідження обрано молодіжний сленг, тобто стилістично нейтральні чи стилістично знижені сленгові новоутворення, або соціальний діалект молоді, передусім студентів Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та Технічного фахового коледжу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як перейти до висвітлення основного матеріалу, зупинимося на дефініції: термін «сленг» походить з англійської мови й разом з професіоналізмами, вулгаризмами, жаргонізмами складає найбільшу та найбагатшу частину нелітературної мови. Так, В. Нестерович констатує: «Під сленговими термінами та виразами слід розуміти жаргонні слова, кальки, метафори, мовні запозичення, неофіційні поняття та назви, спеціальні терміни, мовні скорочення, ідіоми, фразеологізми, хештеги, емоційно забарвлені найменування, якими позначають суб'єкти, предмети, дії, явища, ситуації, закони й парадокси» [1, с. 7]. На думку Джонатана Кроутера (Jonathan Crowther), сленгізми – це неформальні слова, які існують, але вживаються в новому значенні та контексті чи нові слова. З часом деякі з них використовуються ширше й вже не вважаються сленговими, як трапилося зі словами *clever* (розумний), *naughty* (неслухняний) – вони раніше були сленговими, а тепер сприймаються як нормативні. Може бути й навпаки: чимало сленгових одиниць виходить з ужитку через декілька років. Регулярне введення нових лексем для їхньої заміни допомагає зберегти мову живою [2, с. 494 – 495].

Сленг варто розглядати в ключі понять «розмовна мова» й говірка, однак треба пам'ятати, що сленгова лексика має суттєве соціальне маркування, є вторинним утворенням, що адаптує до своїх потреб запозичені одиниці (чого не можемо сказати про жаргон і арго). Сленгова лексика утворюється шляхом повного або напівкалькування, перекладу, фонетичної мімікрії, зближення слів на основі звукової подібності: наприклад, *бро* замість *брат*, *жиза* замість *життя*, *лимон* замість *мільйон*, *телега* замість *телеграм*, *мило* замість *e-mail*.

Важливою характеристикою сленгової лексики є її «первісність». Таке явище пояснюється нестабільністю, постійною змінністю: словоформи, які не встигли закріпитися, швидко поступаються місцем іншим, крім того, ознакою «первісності» сленгу є невизначеність, розмитість значень слів, що входять у нього. *Стрёмно*, *заиквар*, *мімішно*, *го круто*, *я пруся* можуть бути і позитивною, і негативною оцінкою ситуації. Сюди належить *блін*, який є емоційним вигуком, а також слова типу *прикол*, *крутняк*, *ульот*, *чум*, *ти чел*, *повний абзаци*, *кайф*, *крейзі*, *о це профіт!* Залежно від ситуації і кола спілкування ці слова можуть виявляти різноманітні – аж до протилежних – емоції: розчарування, роздратування, задоволення, захоплення, радість, здивування та ін.

Не викликає сумнівів той факт, що особливо чутливими до субмов є студенти, старшокласники, члени молодіжних спільнот. Провівши інтерв'ю зі студентами технічних закладів освіти в Тернополі, можемо констатувати: найчастіше саме в середовищі молоді з'являються неологізми та іншомовна лексика. Невипадково сленг розглядають як соціолект, що виник з арго студентів та інтернет-спільнот. Власне, студенти спілкуються в загальних чатах і приватно переважно сленгом, тобто емоційно забарвленою лексикою нейтрального чи низького стилю, їхні неофіційні повідомлення характеризуються

експересивністю, динамічністю. Причиною динамізму є поява нових понять, які словники не встигають фіксувати. З огляду на це, маємо підстави говорити про термін *молодіжний сленг*. Припускаємо, що причиною використання іронічних, емоційно забарвлених висловів є або незнання норм літературної мови, або свідоме використання заміників звичайних слів для надання своєму мовленню певного стилістичного забарвлення, потреба виокремитися, протиставити себе дорослим, спростити спілкування з однолітками. Популярність та швидке поширення вторинної лексики пов'язуємо з активним використанням інтернет-ресурсів, де заміна звичайних слів сприймається як норма. В. Нестерович у праці «Виборча кампанія: словник сленгових термінів та виразів» зауважив, що люди використовують вторинну лексику для того, щоб спростити складну та не завжди зрозумілу пересічній людині термінологію або за рахунок вузько вживаних «сленгових термінів та виразів» зробити незрозумілим зміст внутрішньої інформації [1, с. 7].

Не потребує доведення і той факт, що кожне покоління чи соціальна група має свій стиль мовлення і незалежно від груп поширення стилістично нейтральні сленгові новоутворення не засмічують мови, а стилістично знижені є негативним явищем, оскільки пласт такої лексики розкитує мовну норму, толерує вживання обценної лексики. У більшості випадків, коли йдеться про молодіжний сленг, люди звертаються саме до тих лексичних одиниць, які є стилістично зниженими. Стилiстично нейтральна та стилістично згрубіла лексика поширюється на різні види сленгу, зокрема геймерський (ІТ-шний), книголюбський, виборчий, меломанський, спортивний.

Перш ніж перейти до прикладів, зробимо кілька зауваг щодо класифікації. Сленг можемо класифікувати:

- за середовищем використання: студентський / шкільний / ресторанный / містечковий / спортивний / виборчий / кримінальний;
- за стилістичними ознаками: звичайний / нейтральний / згрубілий;
- за спорідненістю інтересів людей, зокрема комп'ютерний: *юзер*, *юзати*, *фіксити*, *деплоїти*, *шарпи*, *залогати*, *таска*, *хмара*, *зависати*, *софт*, *скриншот*, *відюха*, *відосик*, *кодер*, *лаг*, *оперативка*, *прога*, та ін.; автомобільний: *тачка*, *резина*, *скати*, *бублик*, *бумер*, *беха*; музичний: *вертушка*, *саундтрек*, *понса*, *рокерша* та ін.;

– за сферою використання: предмети повсякденного вжитку: *кроси*, *шуси*, *боді*, *худі*, *найки*, *світиоти*, *снікери*, *моми*; емоції, мовні кліше: *бай*, *хай*, *сюрпрайз*, *сорі*, *зе бест*, *ноу проблем*; культурна сфера: *паті*, *фаср-шоу*, *корпоратив*. Як бачимо, майже кожна група людей, яких об'єднують спільні інтереси, має свій особливий тип мовлення, який реалізується в сленгових новоутвореннях і є притаманним цій групі.

Провівши лінгвістичне опитування та спостереження, можемо стверджувати: сленг – невід'ємна частина життя молодих людей. У попередніх дослідженнях було зауважено, що завдяки субмові молоді люди проявляються, вражають дотепністю, показують зневагу чи байдужість до предмета розмови, посилюють або пом'якшують враження від сказаного, відчувають себе модними, сучасними. [3, с. 100]. Така тенденція залишається незмінною більш ніж 10 років. Носії мови з високим рівнем освіти під час інтерв'ю зазначили, що знання сленгу дає їм можливість результативно спілкуватися в неофіційних обставинах, однак вони не зловживають вторинною лексикою,

не дозволяють собі грубих висловлювань попри вільне володіння всіма можливостями мови.

Часто сленгові вислови «мандрують» по світу та вкорінюються майже всюди. Ілюстрацією слугує всім відоме *OK* як знак згоди. Стали популярними лексеми: *крінж*, *факап*, *хейт*, *треш*, *заиквар*, *краш*, *чел*, *дірект*, *меседж*, *івент*, *рофл*, *конфа*, *токсик*, *мерч*, *воркаут*, *ком'юніті*, *тян*, *кун* та ін. Часто нові слова називають нові явища: *хакер*, *тітушки*, *спільнокошит*, *безвіз*, *саміт*, *локдаун*, *протівсіх*, *вподобайка*, *диванний експерт*, *«карусель»*, *антивакс*, *корона*, *дистанційка*. Більшість лексем – англіцизми (оскільки на сьогодні домінують мовою у світі є англійська), частина – росіянізми, германізми, полонізми. Найбільше (46 %) усіх запозичень прийшло в нашу мову з англійської: *паті* – *вечірка*, *піпл* – *люди*, *джус* – *безалкогольний газований напій*, *бойфренд* – *хлопець*, *коханець*, *шुзи* – *взуття*, *тічерка* – *вчителька*, *пліззонки* – *будь ласка*, *фейс* – *обличчя*, *н'юзи* – *новини*, *гірла* – *дівчина*. Загальноживаними стали англіцизми *сорі*, *хай*, *бай*, *френд*, *бой*, *бестовий* та ін. Помірне використання таких слів увиразнює мовлення [4]. Частота й причини вживання англіцизмів у соціальних мережах пов'язані з великоформатністю українських слів; звучання українських відповідників не завжди передає суть слова, розвиває семантику. Звісно, без англіцизмів-сленгізмів можна обійтися, оскільки в нашій мові є свої слова на означення цих понять, однак соціальні мережі, засоби масової інформації пропагують і толерують уживання вторинної лексики.

Варто зауважити, що «слова-«прибульці», надбавши собі українських афіксів, українізуються, наприклад: *драйвовий*, *прокомунікувати*, *зачекінитися»* [5], *спойлерити*, *крінжувати*, *агритися* *залогінитися*, *забайтити*, *свайтити*, *флеймити*, *офнутися*, *пофіксити*, *топчик* та ін. Це відбувається завдяки особливостям української мови, а саме: наявності розвиненої системи словотворчих моделей та чималій кількості описових виразів, за допомогою яких передаються нові поняття своїми засобами. Цінність цієї лексики – у невимуженості, емоційності, експресивності, що дає можливість висловити думку швидко, гостро, а також виявити особисте ставлення до співрозмовника. Наприклад, змінивши в мовленні слово *недолугість* на *заиквар* чи *насмійка* на *тролінг*, можна точніше передати емоції в неформальному середовищі, однак в офіційно-діловому стилі такі слова сприймаються як порушення особистих кордонів, вияв неповаги до співрозмовника [6, с. 158].

Однією з характерних рис молодіжного сленгу є постійне оновлення лексичних засобів, швидка їх заміна новими. Якщо в будь-якому дорослому прошарку суспільства сленг «затримується» на декілька років, то в молодіжному колі «оновлення» мовлення відбувається дуже часто. Сленг сучасних мовців формується в тому оточенні, в якому вони спілкуються, звідки черпають інформацію, а це переважно «простори інтернету», засоби масової інформації, телесеріали. Молодь використовує ті лексеми, які впродовж багатьох попередніх років не втратили актуальності, крім того, творить новий пласт лексики, граючи в онлайн-ігри, відвідуючи вебінари, соціальні мережі, здійснюючи автоматичний онлайн-переклад. У попередніх наших дослідженнях з цієї теми було акцентовано на словах, стійких до змін, зокрема: *чатитися* (листуватися в соцмережах), *лайкнути* (вподобати), *зафрендитися* (попроситися в друзі в мережах), *законектитися* (зайти в мережу), *залогінитися* (увійти в обліковий запис за допомогою логіна та пароля), *вестися*

(піддаватися впливу) [3, с. 101]. На початку 20-х років XXI ст. частина лексем, які з'явилися в кінці 90-х рр. XX ст. поступово виходить з ужитку, зокрема це такі слова та звороти, як: *«Ти вкурив?»* (ти зрозумів?); *«Ти з мене виганяєш?»* (ти смієшся?); *«Ну як ти не доганяєш цього?»* (про те, що адресат не розуміє адресанта). Натомість з'являються сталі сполуки: *«Ти мене троліши?»* (грубо насміхатися); *«О, мені не зайшло»* (не сподобалося); *«Там лайтowo!»* (легко); *«Тут драйвовo!»* (коли йдеться про емоційно піднесену атмосферу); *«Ми зачекінилися в тому ресторані»* (використовується як пояснення того, що люди позначили місце свого перебування на карті за допомогою програми Foursquare); *«Він вкрашився в неї!»* (закохався); *«Не тиши, а закинй у телегу голосовуху!»* (свідчить про прохання надіслати в телеграм голосове повідомлення); *«Треба пофіксити ту програ!»* (виправити помилки в програмі); *«Зробив щось від балди»* (ідеться про недбале виконання чогось); *«Нащо вона / він флеймить?»* (під цією фразою розуміємо встрявання в чат-війну, яка не має жодного стосунку до початкової теми) [7, с. 159]. Часто вживаними, відносно новими є слова *няшний* (милий), *мімішний* (дуже милий), *фоловити* (слідкувати за кимось у соцмережах), *чілити* (нічого не робити), *хайпанути / віпіймати хайп* (стати популярним через дію, яка викликала ажіотаж, велику кількість переглядів, коментарів у соцмережах), *стрімити* (транслювати щось у реальному часі в ютубі / фейсбуці / інстаграмі).

Не викликає сумніву той факт, що студенти швидко засвоюють і творять нові лексеми, вони ще й знають низку синонімів та застосовують найвлучніші відповідники залежно від ситуації. Такого висновку ми дійшли, проаналізувавши англіцизми, які почули й записали від наших респондентів, якими рясніють соцмережі: *рофл* (кепкування), *тролінг* (насмійка / сарказм), *тригер* (подрозник), *хейт* (ненависть), *шейм* (приниження) та похідні від них: *рофлити*, *тролити*, *тригерити*, *хейтити*, *шеймити*. Варті уваги слова на позначення різної складності неприємних ситуацій: *факап / фейл* – *провал*, *невдача* (напр.: *Це був мій найбільший факап* (провал). *Як! Ну як можна було притупитися такого фейлу* (помилки) *і спалити відюху* (відеокарту)?!). Негативну оцінку подіям, явищам, речам, спілкуванню молодь дає, використовуючи такі синоніми, як *трешняк / крінж / заиквар* (сміття, дурня, непотріб), наприклад: *– Такий трешняк почув сьогодні в ТікТоці! / – Ги-ги-ги! Таку фігню* (нісенітницю) *міг сказати тільки баран. У твіттері тільки крінжу про вакцинацію від ковіду. Бачив? / – Так! Суцільний заиквар про чіпування, світову змову та іншу дурню»* [7, с. 159]. На основі цього короткого огляду переконаємося в тому, що емоційність увиразнюється контекстом ситуації, інтонацією. Крім того, необхідно зауважити, що більшість сленгізмів іншомовного походження респонденти пишуть з порушенням орфографічних норм, зокрема всім відомого «правила дев'ятки».

Важливо вказати й на те, що розуміння сленгу є важливою складовою для батьків / вчителів / виховників, а особливо – для іноземних студентів, які вивчають українську мову. Це пов'язано з тим, що вторинна мова допомагає підліткам «заявити світові про себе, протиставити себе офіційній системі», передає експресію, емоції певної культури і для того, щоб краще розуміти одне одного, всім учасникам розмови необхідно вміти зчитувати мовні коди, – наголошує психологиня Ірина Грабовська [6].

Серед дослідників побутують різні думки щодо використання сленгу. Одні вважають, що соціолект витісняє лексеми літературного походження, засмічує українську мову, не дає їй простору для розвитку, тому його потрібно викоринювати. З погляду інших, сленг у лексиконі інтелектуально багатой особистості є виявом природності, безпосередності в спілкуванні, свідченням того, що вона знає, як використовувати весь лексико-семантичний склад мови залежно від комунікативної ситуації, тобто створює своєрідне коло довіри, об'єднує своїх. На думку Ю. Шевельова, українська мова у своїй історії показала, що напливи чужих слів, виразів чи конструкцій їй не шкодять, адже в XVI, XVII і XVIII ст. українська мова була відкрита для запозичень із польської мови, частина з яких «прийнялася», а частина була відкинута, хоч загалом цей процес пішов на користь українській мові. Але на користь він пішов саме тому, що у XIX і на поч. XX ст. була здійснена велика робота вчених-мовознавців над упорядкуванням української літературної мови, забезпеченням її чистоти [8].

Висновки. Сутність викладеного дає підстави стверджувати, що сленг побутує в розмовному стилі мовлення, «базується» на основі літературної мови й не може функціонувати автономно та не зафіксований у словниках. Крім того, сленг, так само як діалектизми, жаргонізми, професіоналізми, вульгаризми, свідчить про природне формування мови, робить спілкування серед «своїх» невимушеним, легким, швидким, створює своєрідне коло довіри, об'єднує. Той факт, що молодь знає, як використовувати весь лексико-семантичний склад мови залежно від комунікативної ситуації дає підстави говорити про молодіжний сленг як функціональний стиль. Основою сленгу є неологізми та англіцизми. Надмірне вживання жаргонної лексики, сленгових одиниць, особливо стилістично згрублених, засмічує літературне мовлення, підриває мовні норми, свідчить про низьку мовну культуру носія мови. Питання є актуальним і цікавим, потребує глибшого дослідження щодо сфери вживання та теоретичного осмислення, чіткішої класифікації.

Література:

1. Нестерович В. Ф. Выборча кампанія: словник сленгових термінів та виразів. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 648 с.
2. Crowther J. Guide to British and American Culture. Oxford University Press, 1999. 495 p.
3. Назаревич Л., Гавдида Н. Професійний та молодіжний жаргони: особливості вживання у студентському середовищі. Одеський лінгвістичний вісник. Одеса, 2015. № 5. С 99–103.
4. Обережно: сленг! URL: <https://cutt.ly/rIcKNiU> (дата звернення: 20. 01. 2022).

5. Що таке українська мова? Ukrainer. URL: <https://ukrainer.net/mova/> (дата звернення: 20. 01. 2022).
6. Корольчук М. Як зрозуміти підлітка: словник молодіжного сленгу. URL: <https://learning.ua/blog/202004/yak-zrozumity-pidlitka-slovnnyk-molodizhnoho-slenhu/> (дата звернення: 25. 01. 2022).
7. Назаревич Л., Назаревич Т. Сленг у студентському середовищі зумерів. *Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук* : Міжнар наук.- практ. конф., м. Львів, 26–27 листоп. 2021 р. Львів, 2021. С. 157–160.
8. Шевельов Ю. Пуризм в українській мові. *Українські вісті*. Ч. 23–5. VI. 1966.

Nazarevych L., Masiuk H. Youth slang: theoretical aspects and the field of usage

Summary. The article deals with a topical issue of a social dialect, in particular, stylistically neutral and stylistically reduced lexical units. The object of research is the live speech of students of Ternopil, the youth slang. Descriptive and empirical approaches formed the basis of our research. In this study, slang is considered as an especially expressive linguistic phenomenon and one of the functional styles of language. It is pointed out that slang, together with other sociolects, is the largest and richest part of non-literary language, and belongs to the secondary vocabulary, which is 'built' on the basis of literary language and cannot exist autonomously. The concept of 'youth slang' is theoretically substantiated; the reasons for formation of social dialects are revealed, the environment and the spread of slang lexis are discussed. The objective of the article is to analyze slang in the students environment of Ternopil Ivan Puluj National Technical University and Technical Vocational College of Ternopil Ivan Puluj National Technical University; to draw the attention of linguists to the theoretical understanding of this phenomenon in oral and written terms; focus on slang as a characteristic of live speech and the way to express an emotional opinion or demonstrate a personal attitude to interlocutors; to single out Ukrainianized foreign words formed by means of Ukrainian affixes. The article presents the overview of recent researches concerning slang, gives their classification and examples of usage. Such characteristics of slang as expressiveness, ease, originality are described. The relevance and irrelevance of slang in oral speech and in formal style are discussed. It is concluded that slang words borrowed from foreign languages interfere with the native orthographic rules, their major feature are indefinite blurred lexical meanings of the words, which, depending on the situation and communicative environment, attain positive or negative connotation. In fact, due to such changeability, the dictionaries are not able to register the updated stylistic variants of the ordinary words.

Key words: language, slang, youth slang, jargon, language style.

Павлик Н. В.,

orcid.org/0000-0002-2957-6973

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та славістики

Бердянського державного педагогічного університету

ЗВУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТУ ЯК СПОСІБ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У роботі здійснена спроба опису та систематизації загальних тенденцій у звуковій організації мовлення, вияву найдоцільніших способів використання функційних властивостей звуків, класифікації фоностилістичних ресурсів як засобів звукової образності.

Фоностилістика – новий напрямок сучасної лінгвістики, що з'явився на перетині двох галузей лінгвістичних досліджень – фонетики та стилістики, він пов'язаний із вивченням звукового мовлення, специфікою функціонування фонетичних ресурсів у художніх та інших типах текстів. Відокремлені один від одного звуки не мають емоційно-експресивного забарвлення, але поєднані у певній послідовності звуковий комплекс здатний набувати стилістичного потенціалу і відтворювати чуттєво-емоційний стан автора, мовця. Зв'язок того чи того звука з певними поняттями, відчуттями, асоціаціями дослідники називають звуковим символізмом, або фоносемантикою. Фоносемантику на відміну від фонетики і фонології потрактовують як учення, у якому звук розглядають в якості мотивованого мовно-мовленнєвого знака.

У фоносемантичних дослідженнях традиційним є поділ звукового символізму на первинний (ономапея) і вторинний (звукопис). Грунтовний аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що процес семантизації звука може відбуватися у трьох напрямках: 1) звуконаслідування; 2) звукосимволізм; 3) створення фонетичної оказіональної форми – фонетичний оказіоналізм.

Звуковий символізм у художньому тексті реалізується через досить поширений стилістичний прийом – звуковий повтор та групування фонем (звукосполуки). Звуковий повтор потрактуємо як фонетичне явище і водночас компонент семантичної організації художнього дискурсу, що полягає в закономірному повторі окремих фонетичних елементів у межах певного контексту і який виконує композиційну, експресивну та образотворчу функцію.

Композиційно-звукова організація тексту полягає в усвідомленому виборі фонетичних засобів, їх комбінуванні з операціями на звукоасоціативні зв'язки, завдяки чому створюються певні фоносемантичні образи, які репрезентують авторський задум та ідейний зміст твору. Для створення звукових образів у фоностилістиці функціонує велика кількість фонетичних фігур, що експлікуються композиційним розподілом звукових повторів у контексті, їх синтагматичним групуванням та звуковими асоціаціями, що виникають у результаті. У пропонованій статті увага зосереджена на таких фонетичних ресурсах, як алітерація, асонанс, монофонічний та поліфонічний повтор, анафора, епіфора, звуковий стик, звукове кільце, звуковий паралелізм, екіфонія, метафонія, тавтограма, звуконаслідування, логогриф, паронімічна атракція, ліпограма.

Ключові слова: фоностилістика, фоносемантика, звуко-символізм, повтор, фонетичні фігури.

Постановка проблеми. До традиційних питань фонетики як учення про звуковий склад мови належать опис фонетичної системи, класифікація, вивчення акустичних та артикуляційних властивостей звуків, особливостей їх сполучуваності та модифікацій, дослідження природи наголосу, складоподілу, вимови тощо. У сучасному мовознавстві фонема (звук) розглядається як одиниця, позбавлена значення. Однак ще з античних часів і до сьогодні спостерігалися спроби надати звукам певного значення, пов'язати образність вислову з його звучанням. Очевидно, що сучасні фонетичні дослідження тісно пов'язані з фоностилістичним аспектом.

Фоностилістика – це новий напрямок сучасної лінгвістики, що з'явився на перетині двох галузей лінгвістичних досліджень – фонетики та стилістики, він пов'язаний із вивченням звукового мовлення, специфікою функціонування фонетичних ресурсів у художніх та інших типах текстів. Відокремлені один від одного звуки не мають емоційно-експресивного забарвлення, але поєднані у певній послідовності звуковий комплекс здатний набувати стилістичного потенціалу і відтворювати чуттєво-емоційний стан автора, мовця. Зв'язок того чи того звука з певними поняттями, відчуттями, асоціаціями дослідники називають звуковим символізмом, або фоносемантикою. Фоносемантику на відміну від фонетики і фонології потрактовують як учення, у якому звук розглядають в якості мотивованого мовно-мовленнєвого знака. Інтерпретація семантики звука відбувається з урахуванням двох чинників, а саме: його артикуляційно-акустичних властивостей та особливостей сприйняття мовцем, тобто здатність звука бути вимовленим і почутим; причому звуки мають значення не лише в сукупності, а й самі по собі [1, с. 448–449].

Мета статті – у роботі здійснена спроба опису та систематизації загальних тенденцій у звуковій організації мовлення, зумовлених соціолінгвальними, прагматичними або ситуативними чинниками, вияву найдоцільніших способів використання функційних властивостей звуків, класифікації фоностилістичних ресурсів як засобів звукової образності, їхньої ролі у процесі формування експресивності художнього тексту.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс методів наукового дослідження, зокрема: інтерпретаційно-аналітичний метод, на основі якого вивчалися українські і зарубіжні джерела із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення; метод теоретичного узагальнення, який сприяв обґрунтуванню наукових положень та формулюванню узагальнених висновків; методів стилістики мови, застосованих для встановлення звуко-символічного потенціалу засобів звукопису в створенні фоносемантичних образів у художньому мовленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін “фоностилістика” був запропонований Ш. Баллі на позначення експресивної фонетики. Саме Ш. Баллі вбачав у звуковому мовленні великі виражальні можливості, тому виокремив поряд з традиційною фонетикою фонетику експресивну [2, с. 115]. Фундаментальною працею у галузі фоносемантики вважають дослідження М. Трубецького “Основи фонології”, де автором визначено предмет звукової стилістики, окреслені її межі й завдання. Вчений наголошував на важливості експресивної та апелятивної функцій звукового мовлення, тому розмежував фонологічно-експресивні та фонологічно-апелятивні засоби, котрі роблять мовлення емоційно забарвленим і спроможні вплинути на чуттєву сферу співрозмовника [3].

Важливе значення для подальшого вивчення проблеми взаємозв'язку звука і значення мали дослідження С. Вороніна, якому належить сам термін *фоносемантика* [4], та О. Журавльова, котрий окреслив поняття *фонетичне значення* та обґрунтував думку, що звукам властива символічна семантика [5].

У вітчизняному мовознавстві одним із найбільш авторитетних досліджень у галузі фоносемантики, безперечно, вважається праця В. Левицького “Звуковий символізм. Міфи і реальність” [6]. Дослідник розглядає сутність та джерела виникнення звукового символізму, вводить у науковий обіг поняття “звукосимволічний комплекс”, “символічний потенціал звука” та ін., аналізує природу фонетичної мотивованості слова, створює типологію звукового символізму української мови тощо.

З-поміж досліджень та публікацій останнього десятиріччя, присвячених аналізу звукової організації тексту, акцентуємо увагу на дисертаційних працях М. Кабиш “Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції” (2015 р.), у якій обґрунтовано явища звукосимволізму і звуконаслідування як складників звукообразної системи поетичного тексту й визначено кількісне співвідношення найбільш уживаних звукотропів та засобів звукопису, притаманних ідіостилі українських поетів означеного періоду [7], і Р. Мельничук “Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові (теоретико-експериментальне дослідження)” (2018 р.), у якій авторка спробувала розв'язати актуальні проблеми фоносемантизму, зокрема зв'язку звукоформи зі змістом лексичної одиниці на рівні “фонема–зміст”, дослідила асоціативно-символічне значення фонем, ідентифікувала лексичний комплекс ониматопетичних дієслів, іменників, прикметників і вигуків на парадигматичному рівні та визначила їхні характеристики у позиційних та комбінаторних фонетичних умовах [8].

Заслужують на увагу наукові студії Г. Сюти, присвячені аналізу параметрів фоностилістичної норми в українській поезії другої половини ХХ ст.) [9], О. Найдеш – про явища фоносемантизму в сучасній німецькій мові (на матеріалі консонантних сполучень) [10], дослідження Т. Беценко, у якому йдеться про звукову природу вірша, його фоностилістичну організацію, основні закони фонічної архітектоники тексту [11] та ін.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом комплексного аналізу художнього дискурсу є дослідження фоностилістичних засобів вираження та їх значення для відтворення світобачення автора, його думок, почуттів, впливу на реципієнта, творення *звукообразів* чи *звукотропів* тощо. У фоносемантичних працях запроваджено поняття *фоносилабем* як основної одиниці фоностилістики та елементарної звукоасоціативної мовленнєвої одиниці, мінімальної ланки звукового

повтору, репрезентованої в основних синтагматичних формах – еквіфонії та метафонії [12, с. 46].

У фоносемантичних дослідженнях традиційним є поділ звукового символізму на первинний (ониматопея) і вторинний (звукопис). Так, зокрема, лексичний прошарок, який вирізняється з-поміж інших фонетичною мотивованістю, С. Воронін потрактує як звукообразжальний і в його межах виокремлює звуконаслідувальну та звукосимволічну групи слів [4, с. 203]. На думку В. Левицького, до звуконаслідувальних зараховують форми за умови, коли денотатом імені виступають предмети, явища, процеси тощо, здатні продукувати звуки; звукосимволічні утворення виникають у разі, якщо денотатом імені є предмети, явища, процеси, якості зовнішньої діяльності, не здатні до звуковідтворення [6, с. 15]. Звуковий символізм базується на спроможності звуків продукувати певні асоціації, що дозволяє говорити про зв'язок звучання і змісту. Дослідники дійшли висновку, що найбільш фонетично мотивованими є слова на позначення звучання, руху, розміру, чуття та емоційного стану, явищ природи, сенсорних відчуттів; найменша фонетична мотивація спостерігається в лексемах з абстрактним і конкретним значенням [6, с. 101].

Грунтовний аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що процес семантизації звука може відбуватися у трьох напрямках: 1) звуконаслідування; 2) звукосимволізм; 3) створення фонетичної оказіональної форми – фонетичний оказіоналізм.

Звуковий символізм у художньому тексті реалізується через досить поширений стилістичний прийом – звуковий повтор та групування фонем (звукосполуки). *Звуковий повтор* потрактуємо як фонетичне явище і водночас компонент семантичної організації художнього тексту, що полягає у закономірному повторі окремих фонетичних елементів у межах певного контексту і який виконує композиційну, експресивну та образотворчу функцію.

Композиційно-звукова організація художнього тексту полягає в усвідомленому виборі фонетичних засобів, їх комбінуванні з оперттям на звукоасоціативні зв'язки, завдяки чому створюються певні фоносемантичні образи, які репрезентують авторський задум та ідейний зміст твору. Функційний потенціал звукових повторів полягає у його значенні як текстотвірного ресурсу художнього мовлення. Звуковий образ визначають як поетичний образ, що створюється шляхом звукових та лексико-семантичних асоціацій [13, с. 367].

Для створення звукових образів у фоностилістиці української мови функціонує велика кількість фонетичних фігур, що експлікуються композиційним розподілом звукових повторів у контексті, їх синтагматичним групуванням та звуковими асоціаціями, що виникають у результаті. Узагальнений опис цих ресурсів представлено у таблиці 1.

Окрім фонетичних фігур, описаних вище, у фоносемантичних студіях виділяють й інші. Так, М. Кабиш говорить про *звукотропи* як одиниці, що виявляються через звуконаслідувальні, звукообразжальні та звукосимволічні комплекси і сприяють створенню образності поетичного тексту, зокрема це *звукова метафора*, *звукова антитеза*, *звукове порівняння*, *звуковий плеоназм* [7, с. 17]. Наукові спостереження засвідчили виділення кількох різновидів *звукообразжальних епітетів*, а саме: звуконаслідувальні, алітераційні (базуються на явищі алітерації), звукосимволічні (звукові комплекси, які дозволяють своїм звучанням унаочнити уявлення) епітети [1, с. 452; 17, с. 101].

Фоностилістичні ресурси сучасної української мови

№	Фонетична фігура	Тлумачення поняття
1.	Алітерація	“Стилістичний прийом, який полягає у повторенні однорідних приголосних задля підвищення інтонаційної виразності вірша, для емоційного поглиблення його смислового зв'язку” [13, с. 367].
2.	Асонанс	Повторення, співзвуччя однакових або схожих за вимовою голосних звуків у реченні, строфі з метою нагнітання фонічного забарвлення, пов'язаного зі змістом; поєднуючись з іншим сенсорним каналом – слуховим, надає тексту фіоритурності (звукової окраси) [14, с. 34].
3.	Монофонічний та поліфонічний повтор	Повтор окремих звуків називають монофонічним, повтор звукосполук – поліфонічним [15, с. 406–407].
4.	Анафора	Початковий (ініціальний) повтор однакових звуків на початку слів, рядків, строф [16, с. 33].
5.	Епіфора	Повтор однакових звуків наприкінці суміжних віршованих рядків, строф, речень, абзаців, тощо [16, с. 33].
6.	Звуковий стик (епанафора)	“Зіткнення однакових звуків наприкінці одних слів, рядків і на початку наступних” [16, с. 33].
7.	Звукове кільце (анепіфора)	“Повтор однакових звуків на початку одних слів, рядків і наприкінці наступних” [16, с. 34].
8.	Звуковий паралелізм (повтор звукосполук)	Різновид поліфонічного повтору, суть якого полягає в симетричному розташуванні близькозвучних елементів при побудові фраз, віршованих рядків тощо [15, с. 407].
9.	Еквіфонія / Метафонія	<i>Еквіфонія</i> – фігура прямого звукового паралелізму, котра структурно складається мінімум з двох повторюваних звукосполук і може розширюватися за обсягом від складу до кореня чи його частини. <i>Метафонія</i> – фігура оберненого звукового паралелізму; це інверсований повтор звукосполук, функційне призначення якого полягає у порушенні одноманітності звукового ряду і створенні ефекту активного ритмічного і семантичного перевтілення співвідносних відрізків мовлення. Структурно найчастіше трапляються дво- або трикомпонентні інверсовані звукосполукки. Еквіфонічні та метафонічні звукоповтори є джерелом різноманітних звукових асоціацій і виявляють значні текстотвірні властивості. [12, с. 21–22; 17, с. 91–98].
10.	Тавтограма	звукобразальний прийом, який базується на використанні одного звука, що виконує звукосимволічну функцію. Найчастіше це приголосні фонемі, тому такі твори називаються моноалітеративні. Види тавтограм: суцільні / фрагментарні, горизонтальні / вертикальні.
11.	Звуконаслідування (ономатопея)	“Явище із закономірним недовільним фонетично вмотивованим зв'язком між фонемами слова та звуковою (акустичною) ознакою денотата, що лежить в основі номінації” [18, с. 5]; іншими словами – прийом умовного відтворення засобами мови позамовних звукових явищ – звуків природи, техніки, криків тварин тощо з метою досягнення акустичного ефекту при зображенні певних явищ [13, с. 367].
12.	Логогриф	Стилістична фігура, утворена на акустико-артикуляторних властивостях звуків, що нагадує словомереживо, в якому фонетичні й морфемні редукції чи протези (усічення звуків, складів або додавання) спричинюють семантичну метаморфозу: слова набувають щораз іншого значення, створюючи пластичний звуковий образ [16, с. 34].
13.	Паронімічна атракція	Явище звукових повторів з метою поетичної семантизації слів, зіставлених на основі глибокої звукової подібності [13, с. 367]. У деяких наукових працях це поняття використовують на позначення низки прийомів, які актуалізують смислову подібність між образами за допомогою фонетичного повтору, включає асонанс, алітерацію, артикуляційно-асоціативний повтор [19, с. 75].
14.	Ліпограма	Стилістичний прийом, суть якого полягає у свідомому уникненні вживання певного звука, втілення смислового мотиву за допомогою обмеженої кількості звуків [17, с. 106].

Насамкінець зазначимо, що актуалізація фонетичних фігур у художньому дискурсі покликана виконувати функцію звукової інструментовки тексту, а саме: евфонічну, або музикальну; лейтмотивну; ігрову; інтегративну; асоціативно-символічну; віршомаркувальну; зображальну [15, с. 412–416].

Висновки. Описані фоностилістичні засоби є ресурсами звукобразальної системи мови, які сприяють композиційній, сюжетній та семантичній організації тексту, виступають жанровими маркерами, мають яскраво виражений емоційно-експресивний потенціал, а також репрезентують ідіостиль письменника. Звукобразувальні засоби проявляють свої стилетвірні перспективи у вигляді художніх тропів і фігур, основою яких є звукові повтори та групування фонем.

У подальших дослідженнях постає потреба описати закономірності текстотворення саме прозового тексту з погляду його звукової організації, простежити зв'язок звукової організації з ідейно-тематичним та образно-виражальним змістом твору, виявити роль звукового повтору як засобу емоційного та естетичного впливу на реципієнта.

Література:

- Баймухаметова К. И., Галеева Т. И., Казиахмедова С. Х., Янова Е. А. Фоностилістические языковые средства как способ звуковой организации английского и русского художественного текста. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fonostilisticheskie-yazykovye-sredstva-kak-sposob-zvukovoy-organizatsii-angliyskogo-i-russkogo-hudozhestvennogo-teksta/viewer> (дата звернення: 25.01.2022).
- Bally Ch. Le langage et la vie. Paris : Payot, 1926. 238 p.
- Трубецкой Н. С. Основы фонологии. Москва : Издательство иностранной литературы, 1960. 372 с.
- Воронин С. В. Основы фоносемантики : монография. 2-е изд., стер. Москва : ЛЕНАНД, 2006. 248 с.
- Журавлёв А. П. Фонетическое значение. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1974. 160 с.
- Левицкий В. В. Звуковой символизм. Мифы и реальность: монография. Черновцы : Рута, 2009. 264 с.
- Кабиш М. Ю. Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції : авторефер. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2015. 20 с.
- Мельничук Р. І. Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові (теоретико-експериментальне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 21 с.

9. Сюта Г. М. Фоностилістична норма в українській поетичній мові другої половини ХХ століття. *Мовознавство*. 2012. № 3. С. 80–87.
10. Найдеш О. В. Фоносемантичний аналіз прозових текстів (на матеріалі німецькомовної літератури). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Т. 1. № 9. С. 171–175. URL: <http://olj.onua.edu.ua/index.php/olj/article/view/535> (дата звернення: 25.01.2022).
11. Беценко Т. Закони звукової архітектури художнього тексту. *Світтогляд. Філософія, Релігія*. Суми : ТОВ ВПП «Фабрика друку» 2014. Вип. 6. С. 155–172.
12. Векшин Г. В. Фоностилістика текста: звуковий повтор в перспективі смислообрання : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. 10.02.01. Москва, 2006. 50 с.
13. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
14. Словник тропів і стилістичних фігур / авт.-укл. В. Ф. Святовець. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
15. Москвин В. П. Стилістика російського мови. Теоретический курс. Изд. 4-е, перераб. и доп. Ростов на Дону : Феникс, 2006. 630 с.
16. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
17. Тележкіна О. О. Мова української поезії II половини ХХ – початку ХХІ століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна рецепція: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Харків, 2020. 450 с.
18. Маленовський Ю. Л. Фоносемантична організація поетичного тексту: аспект рецепції (на матеріалі поезії Павла Тичини) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 20 с.
19. Надежкин А. М. Корневої повтор в художественной речи М. И. Цветаевой : дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Нижний Новгород, 2015. 208 с.

Pavlyk N. Sound organization of the text as a way of emotional influence in artistic discourse

Summary. The author made an attempt to describe and systematize the general trends in the sound organization of speech, to identify the most appropriate ways to use the functional properties of sounds, the classification of phonostylistics resources as a means of sound imagery.

Phonostylistics is a new direction of modern linguistics, which appeared at the intersection of two branches of linguistic research - phonetics and stylistics, it is related to the study

of sound speech, the specifics of the functioning of phonetic resources in artistic and other texts.

Separated sounds do not have an emotionally expressive color, but combined in a certain sequence sound complex is able to acquire stylistic potential and reproduce author's or speaker's sensory-emotional condition. The connection of a sound with certain concepts, sensations, associations, researchers call sound symbolism, or phonosemantics. Phonosemantics, in contrast to phonetics and phonology, is interpreted as a doctrine in which sound is considered as a motivated speech sign.

The division of sound symbolism into primary (onomatopoeia) and secondary (sound recording) is traditional in phonosemantics studies. A thorough analysis of the scientific literature suggests that the process of semantization of sound can occur in three directions: 1) sound imitation; 2) sound symbolism; 3) the creation of a phonetic occasional form - phonetic occasionalism.

Sound symbolism in an artistic text is realized through a fairly common stylistic device as sound repetition and grouping of phonemes (sound combinations). Sound repetition is treated as a phonetic phenomenon and at the same time a component of the semantic organization of artistic discourse, which consists in the regular repetition of individual phonetic elements within a certain context and which performs compositional, expressive and visual function. The compositional-sound organization of the text consists in the conscious choice of phonetic means, their combination with reliance on sound-associative connections, thanks to which certain phonosemantic images are created, which represent the author's idea and ideological content of the work. To create sound images in phonostylistics, a large number of phonetic figures function, which are explained by the compositional distribution of sound repetitions in the context, their syntagmatic grouping and sound associations that arise as a result. In the proposed article the focus is on such phonetic resources as alliteration, assonance, monophonic and polyphonic repetition, anaphora, epiphora, sound junction, sound ring, sound parallelism, equiphony, metaphony, tautogram, sound imitation, logograph, paronymic attraction, lipogram.

Key words: phonostylistics, phonosemantics, sound symbolism, repetition, phonetic figures.

*Паславська А. Й.,
orcid.org/0000-0002-7314-3171
доктор філологічних наук,
завідувачка кафедри міжкультурної комунікації та перекладу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

НЕВЕРБАЛЬНА СФЕРА ДІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ: МІЖКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Заперечення визначено як одну з найважливіших мовних універсалій, присутніх у всіх відомих науці мовах. Щодо категоріального статусу заперечення наукова дискусія триває. Запропоновано комплексний підхід до аналізу заперечення в мові, який розрізняє заперечення і заперечування. Заперечення виявляє щонайменше чотири сфери дії – семантичну, синтаксичну, просодичну та прагматичну, провідною з яких є семантична, що трактує заперечення як логічний оператор, що змінює зміст висловлення на протилежний. Приписування запереченню (заперечуванню) статусу прагматичної категорії продиктовано його універсальною здатністю задовільняти комунікативну потребу реалізації мовленнєвих актів відмови, відхилення, заборони. Такі мовленнєві акти можуть здійснюватись вербально, за допомогою спеціалізованих мовних засобів або невербально. З'ясовано місце невербального заперечення серед інших його експлікаторів. Запропоновано класифікацію невербальних способів реалізації заперечення, серед яких виокремлено заперечні 1) жестикуляцію, 2) міміку, 3) паралінгвальні засоби, 4) моторику голови та тіла, 5) візуальний контакт (або його відсутність).

Невербальне заперечення великою мірою залежить від лінгвокультури, у якій воно застосовується. Заперечні жести можуть сигналізувати відмову, заборону чи категоричну незгоду, небажання продовжувати спілкування. Інтенсивність заперечної жестикуляції також залежить від конкретної культури її носіїв. Заперечна міміка, яка належить до прадавніх засобів людської комунікації, може її стимулювати чи сигналізувати про небажання співрозмовника брати участь у розмові.

Візуальний контакт чи його свідоме або несвідоме уникнення також виражають різні прагматичні види заперечення – відмову від участі в розмові, незгоду зі співрозмовником, неприйняття чи відхилення почутого чи побаченого.

Значні міжкультурні розбіжності можна спостерігати у випадках заперечної моторики голови чи тіла. Їхнє значення буває залежно від культури абсолютно протилежним – від повної згоди до абсолютного заперечення.

Паралінгвальне заперечення охоплює заперечні голосові сигнали – силу голосу, тембр, ритм, сміх, кашель. Як заборону можна трактувати різке підвищення тональності розмови. Незгоду виражає саркастичний сміх чи специфічне покашлювання співрозмовника.

Периферійний характер невербального заперечення щодо вербального не применшує його важливості в міжкультурному спілкуванні. Незнання чи ігнорування невербальної заперечної абетки може призвести до комунікативних невдач.

Ключові слова: заперечення, невербальне заперечення, міжкультурна комунікація, сфера дії заперечення, мовна універсалія.

Постановка проблеми. Сьогодні поняття культури та міжкультурної комунікації перетворились на кодові слова. На їхній провідній ролі наголошують у різних трактуваннях: 1) як культурологічному зсуві в гуманітарних студіях; 2) як зверненні лінгвістики до питань культури; 3) в ідентифікації відмінностей міжкультурних взаємозв'язків; 4) як тенденції до розширення досліджень взаємодії мови й культури; 5) із погляду мови й комунікації [1; 2]. Однак питання взаємодії мови й культури рідко розглядають з погляду культурно-специфічної реалізації мовних універсалій, однією з яких є заперечення.

Заперечення класифікують як модальну, предикативну, психологічну, синтаксичну, семантичну, морфо-синтаксичну чи прагматичну категорію. Однак заперечення, предикативність та модальність – це автономні мовні категорії, які взаємодіють, але не тотожні одна одній. Психологічне коріння заперечення в душі О. Єсперсена – доволі приваблива, однак і достаньо суб'єктивна спроба пояснити природу заперечення в мові.

Трактування заперечення як семантичної, синтаксичної, морфо-синтаксичної чи прагматичної категорій має об'єктивні підстави, тому що специфіка заперечення як однієї з фундаментальних мовних категорій власне й полягає у тому, що воно виявляє універсальні якості у різних сферах своєї дії. Про заперечення як морфо-синтаксичну універсалію доцільно говорити в тому сенсі, що кожна відома науці мова має в своєму репертуарі засоби, спеціалізовані для реалізації заперечення (займенники, частки, прислівники, лексичні одиниці), а в універсальній моделі речення (чи його глибинній структурі) в душі генеративної граматики для заперечення можна спрогнозувати структурну позицію з відповідними параметрами в конкретних мовах.

Абсолютно правомірно мовне заперечення визначають як універсальну семантичну категорію, ядро якої формує значення протилежного. Саме логіко-семантичний підхід у дослідженнях заперечення дає змогу обґрунтувати універсальність категорії заперечення, значення якого можна звести до функції семантичного оператора, який перетворює істинне висловлення на хибне і навпаки.

Закріплення за запереченням статусу прагматичної категорії продиктоване його універсальною здатністю задовільняти комунікативну потребу реалізації таких мовленнєвих актів, як відмова, відхилення, протест, незгода, спростування тощо. Однак невербальний аспект заперечення не отримав спеціального висвітлення в науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурний напрям лінгвістичних студій задекларував ще Гумбольдт. На думку вченого, „Мова – це не просто засіб спілкування, а відби-

ток духу і світогляду мовця“ [3, с. 22]. Л. Вайсгербер обґрунтував тезу про національний дух, за якою мова – це безперервна діяльність, яка визначає спосіб сприйняття людиною дійсності [4]. Для мов різних народів характерні різні картини світу, зумовлені відмінностями “національного духу” їхніх представників. 20-те століття реанімувало тезу Гумбольдта в гіпотезі Сепіра – Ворфа щодо зв’язку мови й культури та визначального впливу мови на формування світогляду людини [5]. Варто згадати імена інших дослідників – Боппа [6], Грімма [7], Пауля [8], які в свій спосіб розглядали мову як культурологію (згадаймо Пауля, який стверджував, що цінність мови як культури зосереджена в її семантиці), але цей аспект завжди залишався на периферії фундаментальних досліджень.

Коло зацікавлень культурологічного мовознавства сьогодні доволі широке. Можна виокремити щонайменше три напрями: 1) базована на семантиці лінгвістична антропологія, яка ґрунтується на тезі, що кожна людська культура та субкультура має власну антропологію. Завдання цього підходу вбачають у лінгвістично-філологічному історичному описі представників культур і мов [9; 10]; 2) у металексикографії вивчають посеред іншого, як словники відображають різні культурні концепти [11, с. 3) лінгвістична теорія культурем, яка порівнює надкультурні абстрактні одиниці, так звані “культурем”, які виявляють себе в різних культурах, з різною частотністю, в різних комунікативних ситуаціях [12]. Одну з таких культурем формують і заперечення.

Арсенал мовних засобів вираження заперечення надзвичайно широкий. На перший погляд видається, що невербальний аспект заперечення належить до його периферії. Однак відомо, що суттєву частину інформації (і заперечної також) ми отримуємо в процесі комунікації завдяки мові жестів, тональності голосу. Стверджують, що 55% повідомлень ми сприймаємо через вираз обличчя, жести, моторику голови та тіла, 38% – через інтонацію, і лише 7% інформації надходить у формі артикульованих нами слів. У списку невербальних знаків і сигналів понад 1000 одиниць. Ван Дейк розглядає паралінгвальну діяльність, до якої відносить дійсні та інші жести, моторику тіла, вираз обличчя, рухи тіла і фізичні контакти між учасниками комунікації, як один із рівнів аналізу висловлення [13].

Заперечення належить до першорядних комунікативних категорій, тож особлива варіативність засобів його вербальної та невербальної реалізації закономірна. І якщо внутрішньомовним заперечним одиницям присвячено чимало наукових студій, позамовне заперечення системно не досліджено. Однак саме невербальне заперечення часто переймає основні комунікативні функції, особливо в міжкультурній комунікації. І це не дивно, тому що більшість інформації ми передаємо за допомогою стверджувальних чи заперечних речень, на які накладаються різні модальні відтінки.

Мета статті – проаналізувати типи невербального заперечення, здійснити їхню класифікацію та простежити реалізацію невербального заперечення на матеріалі різних лінгвокультур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невербальне заперечення – це заперечення, яке реалізується без участі мовних засобів. До невербальних способів реалізації заперечення залічуємо: 1) жестикуляцію, 2) міміку, 3) візуальний контакт (або його відсутність), 4) моторику голови та тіла, 5) паралінгвальні засоби.

Із давніх часів відома мова жестів (лат. *gesticulatio* – усвідомлені, осмислені або змістові жести), якою послуговува-

лись ще первісні люди в різних куточках планети. Особливо активно у мові жестів закономірно використовується рука, яку відомий німецький філософ І. Кант називав видимою частиною мозку. За допомогою руки ми не лише засвідчуємо наші емоції, але й інколи приховуємо їх. Мова жестів має у своєму арсеналі чимало палітру засобів, щоби реалізувати заперечення у “чистому” вигляді, або в одному з його комунікативно-прагматичних варіантів. Найпростішим способом несловесної відмови є, наприклад, різкий заперечний рух рукою перед грудьми. Складена в кулак рука може сигналізувати заборону щось робити. Подібно тлумачать помаху руки з піднятим вказівним пальцем. Удар кулаком по столі слід сприймати як погрозу. Прикладений до уст вказівний палець означає заборону говорити.

Зневажливий помах руки може засвідчувати небажання продовжувати будь-яке спілкування. У цілому світі відомий знак “руки як ножиці”, який інтерпретується як категоричне припинення комунікації. Мабуть, для більшості слов’ян відомий жест із трьох пальців (“дуля”), який також, хоча й вульгарно, але доволі переконливо, передає відмову.

У багатьох країнах Європи жест повернутої долонею донизу руки, яка описує рух зліва направо на рівні горла, засвідчує небажання будь-якого продовження спілкування. Перехопити правою рукою горло і стискати його – погроза задушити співрозмовника. Рух пальцем по горлу згори донизу позначає в південній Америці недовіру до свого візаві. Цю ж семантику в багатьох інших країнах може мати і потирання пальцями підборіддя. Зігнутий вказівний палець, що здійснює рух назад, є заперечним жестом у племенах індіанців Північної Америки. У численних країнах прикриттям долонею вуст мовець хоче показати, що йому не слід було цього говорити. Розведені в сторони долоні й зведені плечі сигнализують майже всюди, за винятком Сходу, – “Не знаю”.

Перелічена кінетика характерна насамперед для європейця, але навіть у європейському культурному просторі вона по-різному виявляється в різних народів. Недарма вважають, що італійці більше розмовляють руками, ніж, наприклад, німці або скандинави. Дещо іншою є жестикуляція у мусульман, серед яких слов’янину слід бути стриманішим зі звичними жестами. Це ж стосується і лівші, чий активні рухи за допомогою лівої руки в окремих культурах можуть бути потрактовані як вкрай непристойні, тому що за “нечистою” лівою рукою у цих культурах закріплено специфічну функцію догляду за гігієною тіла.

Етноспецифічні жести заперечення можна зустріти скрізь: зокрема, жест, при якому великий палець і мізинець руки утворюють коло, на Сіцилії трактують як “Я не маю нічого”. Помахи правої руки зліва направо перед обличчям інтерпретують в Японії як “Ні”. У Франції клацання пальців піднятої руки по великому пальцю тлумачать як “Стули пельку”. Нерозуміння у Північній Африці демонструють, вкладаючи руку в руку, долонями догори. Скерований на середину долоні вказівний палець позначає невіру в Ізраїлі.

Невербальні компоненти комунікації можуть бути універсальними, тобто притаманними носіям будь-якої мови, незалежно від раси чи культури, або ж етноспецифічними, коли невербальна поведінка в одній і тій самій комунікативній ситуації різна у представників різних націй. Окремий жест може мати певну інтерпретацію в одній нації, і зовсім інакше його може тлумачити інша нація. До прикладу можна

навести жест “ОКей”, який передають у вигляді кільця за допомогою пальців руки, і який пов’язують з буквою “O” у слові “O’key”. Попри те, що це доволі відомий жест у англійських країнах в Європі та Азії, у Франції він означає “нуль” або “нічого”, а в Японії – “гроші”. Таке різне тлумачення однакових жестів у різних культурах – радше типове явище, однак ми часто забуваємо про нього, потрапляючи в інше культурне середовище, і переносимо в нього наші звички, уявлення, стереотипи і поведінку.

Етноспецифічне трактування має також V-подібний жест із двох пальців руки. У Великобританії та Австралії його пов’язують із символом перемоги, якщо при його демонстрації долоню повернуто до мовця. Якщо ж долоню повернути до слухача, то жест набуває грубого заклик “заткнутися”. Оскільки в більшості країн Європи цей знак має позитивне тлумачення як “перемога”, незалежно від того, яким боком повернути долоню, зрозумілим є подив європейця, який не розуміє, яку перемогу має на увазі англієць у цілком неприйнятній для такого приводу ситуації. Зрозуміло, що порушення норм цього типу невербального спілкування може призвести і призводить не лише до серйозних комунікативних проблем, але й створює часто конфліктну ситуацію.

Засоби міміки – рухи вуст, носа, брів та чола – також безпосередньо впливають на перебіг комунікації. Вони можуть її і стимулювати, і сигналізувати про небажання співрозмовника брати участь у розмові. Отто Сперсен взагалі вважав, що індоєвропейське *ne* за походженням було примітивним вигуком відрази, який супроводжувався відповідною мімікою, скороченням мускулів носа: нім. *die Nase rümpfen*, данськ. *rynke thå naesen*, франц. *froncer les narines*. На думку вченого, це пояснює той факт, що заперечення, які починаються на носові (n, m), трапляються в багатьох мовах за межами індоєвропейської сім’ї [14, с. 6–7]. Можна, звичайно, сперечатися про об’єктивність зазначеної теорії походження заперечення, поза сумнівом залишається той факт, що за допомогою міміки можна передати незгоду, нерозуміння, протест (звести бровами, насушити брови, зморщити чоло, ніс).

Візуальний контакт рідко свідомо контрольований, але, безперечно, він належить до важливих компонентів комунікації, принаймні в європейській “культурі погляду”. Елементарним способом відмови від участі в розмові є свідоме відвертання очей, яке демонструє, що будь-які інтерактивні дії небажані. Широко розплющені очі також можуть бути сигналом незгоди, неприйняття, відхилення.

Найпростіший спосіб відмовити комусь, користуючись не мовними засобами, а моторикою голови чи тіла, – це просто похитати головою. Однак і тут є значні розбіжності навіть серед слов’янських народів. Якщо східні та західні слов’яни хитають головою на знак незгоди, то болгари, наприклад, (як представники південних слов’ян), а також греки, засвідчують так свою згоду. Можна собі лише уявити, до яких непорозумінь це призводить у міжкультурній комунікації. У середовищі, що використовує незвичну реалізацію згоди/незгоди, туристи часто потрапляють у дуже комічні ситуації. На елементарні запитання вони постійно отримують заперечні відповіді і йдуть розчаровані геть. А от в Ефіопії “Ні!” можна сигналізувати, коли різко повертаєш голову вбік.

Зрозуміло, що незнання навіть цієї елементарної кінетичної абетки може призвести і призводить до комунікативних провалів. Як приклад можна навести іншу типову ситуацію у китай-

ському культурному середовищі. На занятті з іноземної мови вчитель неодноразово запитав учнів, чи вони все зрозуміли, на що ті схвально кивають головою. Коли ж укінці уроку він просить дати відповідь на конкретне запитання, учні далі продовжують кивати головами. Пояснення цього факту дуже просте – в Китаї пряме “Ні!” (вербальне чи невербальне) трактується як дуже неввічлива відповідь. Учні ніколи не наважились би піддати сумніву фахову компетенцію вчителя.

Іншим способом категоричної відмови чи знаком протесту є так званий поворот на сто вісімдесят градусів, який безпечно припиняє будь-який комунікативний акт майже в усіх культурних просторах.

Паралінгвальними засобами (у вузькому розумінні цього терміна) невербальної комунікації вважають голосові сигнали – сила голосу, тембр, ритм, сміх, кашель. Ці, здавалося б, абсолютно неважливі елементи комунікативного акту можуть інколи диктувати умови його перебігу. Що стосується заперечення, то кожен із перелічених засобів здатен забезпечити його актуалізацію. Різке підвищення тону розмови (наприклад, викладача під час лекції) можна інтепретувати як заборону вести розмову, перешкоджати. Серед багатьох модальних відтінків сміху наявне і саркастично-відхилювальне “Ха-ха”. Як сигнал заборони або незгоди можна сприйняти навмисне покашлювання співрозмовника.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Перелічені заперечні засоби невербального спілкування є периферійними елементами категорії заперечення. У процесі комунікації вони супроводжуються, зазвичай, іншими, експліцитними мовними одиницями. Однак хтозна, чи людське спілкування було б повноцінним без цих засобів. Володіння невербальними одиницями комунікації безпосередньо впливає на якість міжкультурного спілкування. Інколи навіть дуже досконале знання іноземної мови не дає змоги його носієві повністю адаптуватися до мовного середовища, тому що він не володіє навичками невербальної комунікації. І навпаки, вмело використовуючи елементи невербальної комунікації, можна забезпечити якісне міжкультурне спілкування.

Перспективних для подальших досліджень могло б стати вивчення взаємодії вербальних і невербальних способів реалізації заперечення на матеріалі художніх та аудіовізуальних творів. Окремого дослідження потребує з’ясування методики навчання невербальної, зокрема заперечної комунікації.

Література:

1. Apeltauer E. Interkulturelle Kommunikation. Deutschland – Skandinavien – Großbritannien. Tübingen Narr, 2002. 159 с.
2. Heringer H. J. Gricesche Maximen und interkulturelle Kommunikation. *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*. 1994. Bd. 74. S. 40–49.
3. Humboldt W. Gesammelte Schriften. Berlin : Behr, 1903. Bd. VI.
4. Weisgerber J. L. Von den Kräften der deutschen Sprache. Düsseldorf : Schwann, 1973. 455 S.
5. Dürbeck H. Neuere Untersuchungen zur Sapir-Whorf-Hypothese. *Linguistics*. 1975. Vol. 145. S. 5–45.
6. Bopp F. Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Lithauischen, Gothischen und Deutschen. Berlin : Duemmler, 1833–1852. 288 S.
7. Grimm J. Geschichte der deutschen Sprache. Leipzig : Weidmann, 1848. 2 Bd.
8. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle : Niemeyer, 1920. 428 S.

9. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – Москва : Слово, 2000. 624 с.
10. Oksaar E. Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1988. 72 S.
11. Наß-Zumkehr U. Deutsche Wörterbücher – Brennpunkt von Sprach- und Kulturgeschichte (De-Gruyter-Studienbuch). – Berlin/New York : De Gruyter, 2001. 411 S.
12. Hermanns F. Linguistische Anthropologie. Skizze eines Gegenstandsbereiches linguistischer Mentalitätsgeschichte / Busse D., Hermanns F., Teubert W. (Hrsg.). Begriffsgeschichte als Diskursgeschichte, Methodenfragen und Forschungsergebnisse der historischen Semantik. Opladen : Westdt. Verlag, 1994. S. 29–59.
13. Дейк Т. А. в. Эпизодические модели в обработке дискурса / Язык. Познание. Коммуникация. Москва : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 1989. 308 с.
14. Jespersen O. Negation in English and other Languages. København : Høst, 1917. 151 p.

Paslavska A. Non-verbal scope of negation: intercultural aspect

Summary. Negation is defined as one of the most important linguistic universals present in all known languages. The scientific debate on the categorical status of the negation continues. A comprehensive approach to the analysis of negation in language is proposed, which distinguishes between negation and denial. Negation presupposes at least four areas of action – semantic, syntactic, prosodic and pragmatic, the leading of which is semantic, which treats negation as a logical operator that changes the meaning of the statement to the opposite. Attribution to the denial of the status of a pragmatic category is dictated by its universal ability to satisfy the communicative need for the implementation of speech

acts of refusal, rejection, prohibition. Such speech acts can be performed verbally, with the help of specialized language means or non-verbally. The place of non-verbal negation among its other explicators has been clarified. The classification of non-verbal ways of realization of negation is offered, among which negative are distinguished: 1) gestures, 2) facial expressions, 3) paralingual means, 4) head and body motility, 5) visual contact (or its absence).

Nonverbal negation largely depends on the linguistic culture in which it is used. Negative gestures can signal rejection, prohibition or categorical disagreement, unwillingness to continue communication. The intensity of negative gestures also depends on the specific culture of its bearers. Negative facial expressions, which belong to the ancient means of human communication, can stimulate it or signal the reluctance of the interlocutor to participate in the conversation.

Eye contact or its conscious or unconscious avoidance can also express various pragmatic types of negation – refusal to participate in the conversation, disagreement with the interlocutor, rejection or deviation from what is heard or seen.

Significant intercultural differences can be observed in cases of negative motility of the head or body. Their meaning can be quite the opposite – from complete consent to absolute denial.

Paralingual negation includes negative voice signals – voice strength, timbre, rhythm, laughter, cough. A sharp increase in the tone of the conversation can be interpreted as a ban. Disagreement is expressed by sarcastic laughter or a specific cough of the interlocutor.

The peripheral nature of the nonverbal objection to the verbal does not diminish its importance in intercultural communication. Ignorance or ignoring the nonverbal negative alphabet can lead to communication failures.

Key words: negation, nonverbal negation, intercultural communication, scope of negation, linguistic universal.

*П'єцух О. І.**доктор філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

ПРОПОЗИЦІЙНИЙ ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ ПЛАН МОВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню специфіки розгортання концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Зокрема, у цьому дослідженні обґрунтовано використання різних метафоричних репрезентацій, які сприяють ефективності та результативності висловлень комунікантів дебатів, формують певний імідж політичних лідерів, акцентують увагу на представлений під час обговорень у британській парламентській залі інформації. Такі метафори слугують відображенню ключових економічних подій та явищ життя британського суспільства на певних етапах його розвитку. Детально розглянуто специфічні мовні та стилістичні засоби, якими оперують учасники дебатів для успішності обговорення проблем міжнародної політики під час засідань Палати Громад британського парламенту у період пост-Тетчеризму. У статті проаналізовано структуру концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА, зокрема суб'єкти і предикати пропозицій, які забезпечують його мовну реалізацію. Досліджено, що мовна репрезентація концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ґрунтується на залученні численних мовних знаків, пов'язаних із ключовими поняттями та позначеннями головних суб'єктів економічної сфери, базовими економічними поняттями та термінами, лексемами з полярними семами зростання або зменшення економічного розвитку, засобами і методами врегулювання економічної ситуації в країні, результатами економічного реформування й успішного подальшого розвитку. До пропозиційного ядра концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА належать дієслова, які втілюють предикати способу дії та результуючі предикати, асоційовані з описом сучасного стану економіки країни і роботою над її розвитком. Аксиологічність концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА виражає різні відтінки оцінки та різний полюс характеристик стану економіки, втілена позитивно та негативно конотованими лексичними одиницями у прямому та метафоризованому значеннях.

Ключові слова: парламентські дебати, дискурсивний концепт, економіка, пропозиційна структура, суб'єкт пропозиції, предикат пропозиції, модус, донорський домен, реципієнтний домен.

Постановка проблеми. Кожний етнос має яскраво виражені риси, норми та традиції, що впливають на формування концептуальних структур, оцінок і способів категоризації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду, що складають його ідентичність. Концептуальні структури втілюють собою деякий

узагальнений зміст, який існує в певній конкретній духовній культурі та можуть мати різні мовні втілення [1, с. 27]. Співвідношення свідомості всього етносу, імпринтованої в мові та культурі, й індивідуальної свідомості кожного представника етносу складає мовну картину світу, маркерами формування якої стають культурно-обумовлені уявлення про дійсний світ і зовнішні чинники, зокрема особливості розвитку суспільства, стан політичного, економічного, соціального життя. Специфіка формування та розгортання концептуальних структур, які втілюють політичний дискурс парламентських дебатів Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, зумовлена етнокультурними характеристиками, а також посилюється соціальними, політичними, економічними подіями внутрішньо – та зовнішньополітичного значення, які здійснюють вплив на процеси концептуалізації та категоризації дійсності британським суспільством, та безпосередньо пов'язані з вибором мовних форм для їхнього вербального позначення. Мовна репрезентація ідентичності англійського етносу під час проведення парламентських дебатів полягає в особливостях розгляду питань та проблем, які хвилюють представників різних верств населення у Сполученому Королівстві. Так, для учасників парламентських дебатів типовим є детальний розгляд усіх існуючих проблем політичного, економічного, енергетичного, культурного та соціального сектору як у самій країні, так і на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження шляхів концептуалізації дійсності привертають увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників. У наукових працях Н.Д. Арутюнової, А.П. Бабушкина, О.П. Воробйової, О.С. Кубрякової, Дж. Лакоффа, М. Мінського, З.Д. Попової, Ю.С. Степанова, Й. А. Стернина, О.О. Селіванової, Є. Сепіра, Б. Уорфа, Ч. Філлмора та ін. розглядають різні підходи до дефініції концепту, який визначають зокрема як когнітивну структуру свідомості, форму категоризації знань і головний засіб концептуалізації дійсності, досліджують кореляцію між концептом та його мовною репрезентацією, приналежність концепту певному суб'єктові концептуалізації, структуру та типологію концептів. Проте незважаючи на значну кількість робіт, комплексний аналіз специфіки мовної реалізації домінуючих концептів у політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві ще не був предметом дослідження, що й обумовлює новизну здійсненого нами дослідження концептуального моделювання дискурсу.

Мета статті полягає у дослідженні мовного втілення концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА в полі-

тичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для привертання уваги масового клієнта (реципієнта), політичний агент оперує усім розмаїттям мовних ресурсів і будує політичну картину реальності, яка буде безпосередньо втіленою в життя у випадку його приходу до влади та буде безсумнівно кращою за існуючу до нього. Цінності, які роблять картину світу привабливою для клієнтів політичного дискурсу, змістовно співпадають із «опорними» концептами дискурсу, які ще називають «топіками» дискурсу [1]. У цьому відношенні сам дискурс розглядається як сукупність апеляцій до концептів [2]. Для дослідження жанрових різновидів дискурсу у сучасних лінгвістичних дослідженнях використовують поняття дискурсовірного концепту [3; 4] як системорелевантного утворення, на основі якого виникає дискурсивна концептосфера в межах соціодискурсивного паттерну [5]. Тобто в ракурсі такого сприйняття концепту дослідження йде від концепту, який формує дискурсивні практики, до самого дискурсу.

Для парламентських дебатів як жанру політичного дискурсу характерним є особливе розгортання концептуальних структур. З огляду на це, у нашому дослідженні політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії пропонуємо досліджувати утворення концептуальних структур від дискурсу до концепту, тобто концепт у такому ракурсі сприймається як результат дискурсивних практик, що здійснюють вплив на його формування та подальше розгортання в інших дискурсах. Відповідно, застосування **дискурсивного** типу концепту передбачає його вилучення з політичного дискурсу парламентських дебатів, які впливають на його мовну вербалізацію та подальший розвиток за рахунок подальшого розширення тематики. **Дискурсивний концепт** розглядаємо як організовану інформаційну структуру, яка містить обмежену ситуацією спілкування сукупність знань про політичну реальність, вбудовану в групову свідомість учасників парламентських дебатів, спільний фонд знань яких забезпечує їхнє входження до єдиного дискурсивного поля політики [6, с. 265]. Вербалізація дискурсивного концепту забезпечується єдністю декількох протилежних думок учасників дебатів, які вступають у конкурентну мовленнєву боротьбу за пошуки шляхів вирішення обговорюваної проблеми, що сприяє розгортанню дискурсивного концепту.

У британських парламентських дебатах представлено декілька центральних дискурсивних концептів. Вони є універсальними, наявними в різних типах політичних дискурсів, та специфічними, які є відображенням ідентичності англійського етносу. Один із ключових для розвитку британського суспільства концепт ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА отримує широке розгортання під час проведення засідань парламенту.

Науковці розглядають економіку як економічні відношення між людьми у процесі їхньої господарської діяльності та закони такої діяльності, створені у процесі еволюції економічних систем [7]. У межах економічної науки розрізняють декілька видів економіки, серед яких важливе місце займає поняття національної економіки. Національна економіка представляє собою сформовану систему національного та суспільного відтворення держави, в якій існують взаємопов'язані між собою галузі, види та форми суспільної праці, які склалися у результаті істо-

ричного еволюційного розвитку країни. До національної економіки відносять економічні структури, які детермінують функціонування економічних одиниць національної економіки [8].

Економічна ситуація в Сполученому Королівстві є однією з головних нагальних проблем, які активно обговорюються комунікантами під час парламентських дебатів. Так, учасники дебатів постійно проголошують кінцеву мету дебатів із питань економічного розвитку: створення базису для сильної економіки Сполученого Королівства. Саме поняття «сильної» економіки є ключовим для політичних систем різних країн і політичні діячі постійно оперують цим поняттям, фокусує увагу виборців на їхній здатності до зміцнення та розвитку економічної сфери:

Jim Shannon: The hon. Gentleman is right. It is not just for us as MPs and our constituents; it is for our children and our grandchildren. We are building a base here, as we have done in Northern Ireland through the Assembly, for a stronger economy in years to come. It is important that we move towards that (HC Deb 25 Sept 2014: Column 377).

Мовний знак *strong* запозичено з донорського домену ЛЮДИНА, на основі асоціації міцної, стабільної, стійкої до криз економіки з фізично сильною та виносливою людиною. Цей мовний знак набуває нового метафоричного значення *“well developed, resistant to crises, with good financial basis”* і відповідає рівню якості у пропозиції реципієнтного домену, характеризуючи стан економіки.

Мовна репрезентація концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ґрунтується на певних ключових термінах і виразах, які слугують втіленню суб'єктів пропозиційного ядра цього концепту:

1) головних суб'єктів / діячів економічної сфери, які беруть участь у формуванні внутрішньоекономічної політики Сполученого Королівства: *Treasury Ministers, the Chief Secretary to the Treasury, the Chancellor of the Exchequer, the National Audit Office*. Агенти економічного життя країни належать до Королівської Скарбниці (*HM Treasury*) як департаменту уряду Сполученого Королівства, що здійснює економічну політику та політику з питань державної фінансової сфери. Їхня загальна назва *Treasury Ministers* утворена метонімічним перенесенням за сферою їхнього функціонування – фінансової сфери. Мовний знак *treasury*, взятий із фінансової та урядової сфер, безпосередньо означає *“in the UK the government department responsible for financial matters such as spending and taxation”* [9], тобто містить пряму вказівку на міністерство фінансів Сполученого Королівства. Головним постом у британському казначействі є посада *the Chancellor of the Exchequer (government's chief financial minister and as such is responsible for raising revenue through taxation or borrowing and for controlling public spending* [10]), яка передбачає відповідальність посадової особи за фінансову, монетну політику, контроль за інфляцією в країні. У назві цієї посади використано синонім лексеми *treasury*, а саме мовний знак *exchequer*, який вживається в деяких назвах департаментів економічної сфери. Цей мовний знак є більш застарілим терміном, який почали використовувати в Середньовіччі, утворення якого відбулося на основі метафоричного перенесення за ознакою, оскільки раніше зібрані кошти підраховували на столі, який нагадував шахову дошку, а кошти розподіляли як шахові фігури [10]. Замісником головного канцлера казначейства є *the Chief Secretary to the Treasury*, до обов'язків

його входить широкий спектр обов'язків, зокрема контроль за державними витратами, податкова політика, політика ринку праці, витрати на інфраструктуру, торгівлю тощо.

2) базових економічних понять і термінів: *the Barnett formula (mechanism used by the UK government to allocate more than half of total public expenditure in Scotland, Wales and Northern Ireland [11]), the total GDP of the state (measurement of a country's total output [12]), living wages (wages that are high enough to maintain a normal standard of living), purchasing power (the value of a currency expressed in terms of the amount of goods or services that one unit of money can buy [13]), financial year (a period of twelve months, used by government, business, and other organizations in order to calculate their budgets, profits, and losses [14])*. До таких сталих сполук також належать і слова широкого вжитку, актуальні, зрозумілі для потенційних виборців та які їх хвилюють і цікавлять: *average household bill, food bill, market basket*. Під час дебатів фігурує також відоме суперечливе поняття *a zero-rate tampon tax*, хоча такий податок на засоби жіночої гігієни не функціонує у Сполученому Королівстві, проте сучасні економічні тенденції змушують британських урядовців обговорювати це питання у парламенті.

Розповсюдженням поняттям економічної сфери є також метафоризована сполука «економічний клімат», що в економічних словниках вживається на позначення загального стану економіки в країні (*the general condition of the economy in a particular country*). Сполука *economic climate* утворена залученням мовного знаку *climate* із донорського домену ПОГОДА, який втілює стан умов навколишнього середовища, що зближує економічні умови із погодними умовами.

David Linden: *Today's general debate on the economy allows us the opportunity to take stock of the current economic climate, which does not make pleasant reading for Treasury Ministers. The independent Office for Budget Responsibility forecasts economic growth to be lower in each of the next five years than annual growth was in 2017, when it was 1.7%* (HC Deb 29 Jun 2017: Column 537).

3) лексем із полярними семами зростання або зменшення, які зазвичай асоціюються із економічним прогресом чи регресом, що позначено метафоризованими мовними знаками: *economic upturn, economic downturn, rise of the economy, to increase revenue, economic growth*.

4) засобів і методів врегулювання економічної ситуації в країні, позначених лексемами *plan, reform, strategy, programme*, що утілюють певний курс чи етапи ведення економічної політики: *long-term economic plan, tax and welfare reform, strategic investment, economic strategy, privatization programme*. Лексичні одиниці, які втілюють такі засоби і методи, корелюють із семантичною роллю медіативу як непрямого засобу дії для досягнення певної мети чи втілення плану, реалізації змін.

5) результатів економічного реформування й успішного розвитку, позначених лексичними одиницями з позитивним модусом оцінки, які є універсальними базовими поняттями економічної теорії: *financial benefits, economic success, better tax environment, secured vested interests, vital financial security, GDP boost*.

Економічна діяльність у Сполученому Королівстві ґрунтується на ключових засадах розвитку економічної політики, що утілюють цей концепт, пропозиційним ядром якого є базові поняття, такі як *freedom, transparency, sufficiency, export boom, growth, prosperity*, які є запозиченими метафоризованими лек-

семами зі сфер ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ, ПРИРОДНІ РЕСУРСИ, РОСЛИНА, ЛЮДИНА: *free economic policy, wage growth, growth prospects, sufficiency in development, export boom*.

Зокрема, учасник дебатів наголошує на заходах, вжитих для забезпечення прозорості фінансування у країні. Лексема *transparency* у прямому значенні вживається для характеристики прозорості "*being easy to see through*" [9], а в переносному значенні характеризує стан економічної політики як відкритий, зрозумілий, багатодоступний (*the quality of financial activity being done in an open way without secrets so that people can trust that it is fair and honest* [9]). Багаторазовий лексичний повтор мовних знаків *transparency, transparent* демонструє значущість цієї характеристики економіки для політиків та населення:

Elizabeth Truss: *We have introduced more than 100 measures to improve transparency. I agree with the hon. Gentleman that it is important that our finances are transparent and that private as well as public enterprise runs in a transparent fashion* (HC Deb 3 Dec 2012: Column 569).

До пропозиційного ядра концепту ЕКОНОМІКА СПЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА належать дієслова, які втілюють предикати способу дії та результуючі предикати, пов'язані з покращенням, забезпеченням, підтримкою, гарантуванням економічного розвитку Сполученого Королівства: *to secure our economic future, to guarantee market without barriers, to guarantee higher wages, to reduce the deficit, to improve productivity, to distribute economic benefits*, а також метафоризовані лексеми, нове значення яких передає процес підтримки, відновлення, передбачення, перезавантаження стану економіки, запозичені з донорських доменів БУДІВЛЯ (*to maintain, to support, to restore*), ПОГОДА (*to forecast*), КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ (*to reset*): *to maintain stability, to support economic investment, to restore the finances, to forecast treasury, to reset economy*.

Аксіологічність концепту ЕКОНОМІКА СПЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА як суб'єктивна змінна, яка виражає різні відтінки ставлення та різний полюс характеристик стану економіки, втілена позитивно та негативно конотованими лексичними одиницями. Позитивно оцінені є лексеми *good (better prices, better financial environment, better customers' services), steady, sustainable (steady development, sustainable growth)*, що утілюють емоційну та раціональну нормативну оцінку розвитку економічної сфери. До метафоризованих позитивно оцінених лексем під час британських парламентських дебатів належать: *changing, vibrant, successful (changing, vibrant economy successful economy)*, асоційовані з людиною, яка може змінюватися, бути енергійною, сповненою ентузіазму, успішною, що переноситься і на економічні параметри розвитку.

Приміром, у дебатах із питань внутрішньоекономічної діяльності комунікант стверджує про важливість вільного економічного ринку не лише для економічної сфери, а й як способу гарантування демократичних засад у країні. Прикметник *free*, що є характерною рисою живих істот, переноситься на позначення економічних свобод і відсутності обмежень (*without limits or boundaries*). Саме свобода ринкових та економічних відносин «підводить фундамент» усіх інших свобод при розбудові розвиненої країни:

Robert Jenrick: *Secondly, to paraphrase Robert Kennedy, living in a democracy is not merely about the absence of tyranny but the presence of freedom. A free market matters to us and our constituents not just because we have learned that it is the best way to run an economy but because it underpins all our other freedoms. That is why we will*

continue to defend it as we build an economy and a country that works for everyone (HC Deb 15 Nov 2017: Column 1054).

Серед негативно конотованих лексем найрозповсюдженішим є прикметник *dismal*, суб'єктивізм та емоційність якого передається завдяки його введенню до офіційного стилю під час політичних промов, хоча його зазвичай вживають у розмовній мові. У значенні цього слова "*very bad*" [9] закладено підвищено негативну оцінку завдяки прислівнику *very*, що передає ставлення комунікантів до економічної ситуації в країні: *dismal productivity, dismal earnings, dismal economic situation*. Іншими негативно конотованими одиницями є *poorly-paid, bad, low-levelled, lack of positive changes*. Деякі оцінно-емоційні мовні знаки є метафоризованими, а саме *fragile, broken, disastrous (fragile economy, broken economy, disastrous economic development, economic disaster)*, запозиченими з донорських доменів ПРЕДМЕТІ ПОБУТУ на позначення слабкості, ненадійності, крихкості, ПРИРОДНІ ЯВИЩА, пов'язані із природними катастрофами, які є руйнівними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, концепт є когнітивною структурою, що інтегрує в собі поняття, а також оцінно-емоційну, образну, метафоричну та інші види інформації. Пропозиційне ядро одного із ключових концептів британських парламентських дебатів ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ґрунтується на влучних номінаціях і термінологічних позначеннях суб'єктів, а також на дієсловах, які втілюють предикати способу дії та результуючі предикати. Аксиологічність концепту ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА як суб'єктивна змінна, яка виражає різні відтінки ставлення та різний полюс характеристик стану економіки, втілена позитивно та негативно конотованими лексичними одиницями. Перспективою подальших досліджень є детальний розгляд інших базових концептів, мовна реалізація яких відбувається під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії.

Література:

1. Дем'янків В. З. Когнітивна лінгвістика як різновидність інтерпретирующего похода. Вопросы языкознания. 1994. № 4. С. 17–33.
2. Маслова В. А. Когнітивна лінгвістика: учеб. пособие. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
3. Карасик В. И. Языковая кристаллизация смысла. Москва: Гнозис, 2010. 351 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: монографія. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
5. Радзівська Т. В. Здоров'я в світі людини: цінність vs. ресурс (на матеріалі української художньої прози). Мова. Людина. Світ: зб. наук. ст. Київ: ВЦ КНЛУ, 2006. С. 163–170.
6. П'єщух О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північній Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі: монографія. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 388 с.

7. Мочерный. Основы экономических знаний. URL: <http://econbooks.ru/books/view/100>
8. Национальная экономика: понятие, структура и виды. URL: <http://www.ereport.ru/articles/mirecon/nationalec.htm>
9. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/ebb-and-flow>
10. Government UK. URL: <https://www.gov.uk/>
11. Barnett Formula URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/ldbarnett/139/139.pdf>
12. What is Gross Domestic Product. URL: <https://www.thebalance.com/what-is-gdp-definition-of-gross-domestic-product-3306038>
13. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/>
14. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

Pietsukh O. Propositional and axiological aspects of the concept THE UK ECONOMY verbal realization in the political discourse of the UK parliamentary debates

Summary. This article concentrates on the peculiarities of the concept THE UK ECONOMY in the British parliamentary debates. The analysis determines cognitive background and extralinguistic factors influencing the usage of metaphoric models in the British parliamentary debates that stimulate public attention and promote communicants dominance in the discussions in the House of Commons. Such debates represent the events and phenomena regardless the party that gains majority in the UK parliament. It provides a detailed analysis of the specific language and stylistic means used by the debates' participants to successfully discuss state of the economic development in the UK during the meetings of the UK House of Commons in the post-Thatcher period. This paper deals with the peculiarities of donor domains and recipient domain POLITICS integration in the UK parliamentary debates. Donor domains provide the recipient domain POLITICS with language signs that form the basis of metaphors. The language means involved in the creation of the new associations are evaluative, emotive and expressive lexemes, as well as phraseological units for intensifying the meaning of the provided speeches in the UK parliament. The article aims at the comprehensive analysis of the inner structure of the concept THE UK ECONOMY, grounded on the peculiarities of the subject and predicates of propositions representations in the language signs within the political discourse of the UK parliamentary debates regardless the dominant political party in the political arena of the country. This research focuses on the basic namings of the subjects, economic terms, economic phenomena, words with opposite evaluation connotations, means and methods, results of economic development that represent the main propositional subjects. It also deals with the propositional predicates and the axiology of the concept THE UK ECONOMY verbal realization via positively and negatively connotated words in their direct and figurative meanings.

Key words: parliamentary debates, discourse concept, economy, propositional structure, propositional subject, propositional object, modus, source domain, target domain.

*Потапова О. В.,**асистент кафедри мовної підготовки
Державного біотехнологічного університету**Тимошук О. О.,**кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Державного біотехнологічного університету**Бабай Л. В.,**старший викладач кафедри мовної підготовки
Державного біотехнологічного університету*

ВИКОРИСТАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ У НОМІНАЦІЯХ НИЗЬКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРОФЕСІЙ

Анотація. Розглянуто питання виникнення умовних меж між різними верствами населення та їх відображення у мовній картині світу. Звернено увагу на застосування евфемізмів, які замінюють прямі назви, використання яких небажано з соціальних або з психологічних причин. Проаналізовано роботи вчених, які займалися питаннями стереотипізації та евфемізації. Підкреслено первинну функцію та алгоритм у формуванні стереотипів. Також приділено увагу на сучасні причини вжитку евфемізмів, які відображають певні стереотипи та тенденції у слововжитку та приведена класифікація евфемізмів за їх функцією. Статтю присвячено елевативній функції евфемізмів, де гіперболізуються низькі та середні стандарти та наведені головні елевативні евфемічні одиниці, якими номінуються неprestижні професії, товари, організації чи установи, що за інших обставин не привернули би уваги адресата. Метою роботи є аналіз основних тенденцій у застосуванні евфемізмів у назвах низькооплачуваних або неprestижних професій у сучасній англійській мові.

Під час аналізу евфемізмів велику увагу звернено на одну з основних цілей застосування евфемістичної лексики. Зазначено, що сучасний світ слідує певним тенденціям і намагається відобразити стереотипи, які нав'язуються засобами масової інформації та інтернет-комунікації. Майже всі сфери професійної діяльності, які вважаються неприємними, низькооплачуваними або неprestижними зазнали евфемізації. В сучасному суспільстві люди намагаються приховати або завуалювати своє становище та підвищити свій соціальний статус. Крім того, уряд активно підтримує ці процеси за допомогою ЗМІ, які поширюють ці назви. Подібні назви пов'язують та об'єднують людей, зменшуючи їх невдоволення економічним і соціальним статусом. Тож застосовують більш абстрактні назви, слова іншомовного походження або більш позитивні найменування та застосування термінології.

Ключові слова: мовна картина світу, евфемізм, назви професій, стереотипи.

Постановка проблеми. В епоху сучасного світу виникає певний контраст між різними прошарками населення. Інколи, умовні межі між цими верствами населення настільки величезні, що виникає потреба у покращенні статусу людей, які

мають низько кваліфіковану, чорну або низькооплачувану професію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Евфемізмами вважають одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких з соціально чи психологічно зумовлених причин вважається небажаним [1]. Поява евфемізмів тісно пов'язана із розвитком процесів глобалізації, впровадженням інформаційних технологій у різні сфери життя суспільства та впливом інших країн на культуру. Процес евфемізації мовлення стає характерною рисою у сучасному суспільстві у зв'язку з надзвичайним підвищенням рівня агресивності у мовній поведінці людей. Евфемізми, через свою унікальну функцію нейтралізації вихідної негативної характеристики повідомлення, використовуються у різних сферах життя людини, наприклад, у політиці, у міжособистісних відносинах, у побутових умовах тощо [2].

«Евфемізм (від грецьк. Euphemia – утримання від неналежних слів) – емоційно нейтральне слово або вираз, що вживається замість синонімічного слова або виразу, що представляється непристойним, грубим або нетактовним» (Лінгвістичний енциклопедичний словник, 1990) [3].

Семантичний потенціал слова дає можливість вживати його в таких контекстах, які зовсім не характерні для його прямого номінативного значення. Вже існуючі слова набувають нових значень і починають вживатися не тільки в прямому, але й в переносному значеннях. Стереотипи проявляються у картині мови у вигляді різних слів, словосполучень чи фразеологізмів.

Згідно з Буряк В.В., утворення та функціонування стереотипів – це процес стереотипізації, що у широкому розумінні є вмінням фіксувати повторювані стимули, які надходять із середовища. Забезпечення існування стереотипів базується на утворенні стійких асоціативних зв'язків між поняттями. Якщо асоціативний зв'язок встановлено, то стереотип уже існує, однак міцність зв'язку відповідає силі стереотипа. Первинно, стереотипи виконували захисну функцію людини при взаємодії із зовнішнім світом у процесі пізнання нового. Ключовий алго-

ритм у формуванні стереотипів пов'язаний із бінарною оцінкою «погано / добре» [4].

У сучасному світі застосування евфемізмів зумовлено не тільки необхідністю пом'якшення відверто грубих та образливих слів. Причини вживання мовцями сучасних евфемізмів дещо різноманітніші, аніж традиційно вважалося раніше. До цих причин можна віднести:

1) намір уникнути будь-якого виду табу: *final curtain, call (death); intoxicated, balmy (drunk)*;

2) бажання бути ввічливим (виявлення поваги, прагнення звучати «аристократично», бажання пом'якшити неприємний факт чи уникнути дискримінації тощо): *memorial service (funeral); grief therapist (undertaker); optically darker, visually challenged (blind)*;

3) прагнення завуальовувати негативні аспекти дійсності в межах певної професійної, соціальної чи вікової групи: *action, operation, program (invasion, attack); legally accurate, factually challenged (containing false information)*;

4) намір здійснити прагматичний вплив на адресата (намагання підвищити статус особи чи якість речей, бажання розвеселити, переконати аудиторію тощо): *modern, regular (small); Mexican two-step, Montezuma's revenge, Napoleon's revenge (diarrhea)* [1].

Одна з найбільш повних класифікацій евфемізмів за їх функцією створена Великогородою В.Б. Вона розділила функції евфемізмів на вуалітивну, кооперуючу, превентивну, риторичну, елевативну, конспіративну та дистортивну.

Вуалітивна – виявляє прагнення адресанта приховати аспекти дійсності, про які він не бажає говорити відверто. Вуалітивна функція притаманна усім без винятку евфемізмам; інші функції діють поряд з вуалітивною та можуть бути більш або менш виражені. Особливо чітко ця функція евфемізмів простежується в мовленні політиків та громадських діячів. Щоби приховати політичні реалії, які можуть викликати негативну реакцію публіки, мовці використовують одиниці на зразок *game (war), rectification of frontiers, transfer of population (deportation), to stretch the truth, to embroider the truth (to lie)*.

Кооперуюча – відображає прагнення комуніканта до збереження мовленнєвого співробітництва для вирішення завдань спілкування (притаманна більшості евфемізмів, але особливо чітко виражена в евфемізмах, які вживаються з метою уникнення дискримінації): *vertically challenged (short), physically handicapped (crippled), developmentally disabled (retarded), hearing-impaired (deaf)*.

Превентивна – передбачає використання евфемічних слів та виразів як альтернативи давніх табу, які ще збережені у свідомості людини (виконують евфемізми на позначення денотатів фізіології людини, смерті, релігійної тематики тощо): *Cape of Good Hope, Temple of Venus (female genitals), Father of Lies, old boy, Prince of evil (devil), Creator, Almighty, Savior (God), to sleep (to be dead), to answer the final summons, to pass away (to die)*.

Риторична – полягає у намаганні мовця певним чином впливати на ціннісні установки адресата, змінити його ставлення до повідомлюваного, спонукати його до певних дій (придбати певний продукт, обрати певну організацію для отримання послуг тощо): *to re-engineer (to fire), de-luxe (expensive), economy (cheap), message (commercial)*.

Елевативна – адресант представляє аспекти реальності у позитивнішому світлі, гіперболізує низькі чи середні стан-

дарті. Здебільшого елевативними евфемічними одиницями номінуються непрестижні професії, товари, організації чи установи, що за інших обставин не привернули би уваги адресата: *large (medium-sized), average-looking (ugly), embalming surgeon (undertaker), access controller (doorman), sanitation engineer (dustman), podiatrist, chiropodist (corn-cutter)*.

Конспіративна – виявляється у навмисній евфемізації неприйнятних аспектів реальності членами певної соціальної, професійної чи вікової групи задля ускладнення сприймання інформації особами, що до групи не належать: *magpie (machine-gun), company, customer (CIA, FBI), to hemorrhage (to bleed), D & C (abortion)*. Конспіративна функція евфемізмів тісно пов'язана з функціями арго та сприяє можливості ідентифікації мовцями членів своєї групи, дозволяє їм спілкуватися, розуміти один одного та ізолювати себе від інших мовців, які не здатні адекватно інтерпретувати інформацію, котрою обмінюються члени групи.

Дистортивна – вживання евфемізмів спричинює спотворене відображення інформації у свідомості адресата; може бути результатом вуалітивної чи конспіративної функції і притаманна політичним, медичним евфемізмам, евфемізмам реклами. Дистортивна функція евфемізмів є близькою до вуалітивної, проте завуальовування інформації набуває більших масштабів. Евфемізми, що виконують цю функцію, використовуються для найменування найнеприйнятніших для адресанта аспектів дійсності. Дистортивна функція евфемізмів найбільш негативно впливає на ефективність комунікації та заважає досягненню мовленнєвого співробітництва, тобто виключає реалізацію кооперуючої функції: *democracy (dictatorship), rescue mission, brotherly help (invasion)* [1].

Одна зі сфер соціально-економічного розвитку суспільства, де активно застосовується евфемістична лексика, це сфера професійної діяльності. Це зумовлено прагненням сучасної людини відповідати певним нормам суспільства та сформувати в оточуючих позитивне ставлення до себе як до успішної, впевненої у собі та ділової людини. Бажаючи відповідати певним вимогам, люди намагаються прикрасити або іноді навіть звеличити чорну або некваліфіковану роботу, замінюючи її назву. Або навпаки, назва професії формує певний стереотипний образ та упереджене ставлення до людини. [5]. Люди використовують абстрактні назви, починають застосовувати слова іншомовного походження або більш статусні назви. [6]. У роботах Judith S. Neaman, Carole G. Silver, зібрано колекцію евфемізмів, які використовуються у найактуальніших сферах людського життя, а також приділено велику увагу застосуванню евфемізмів у професійній сфері [7].

Формування мети статті. Метою роботи є аналіз основних тенденцій у застосуванні евфемізмів у назвах низькооплачуваних або непрестижних професій у сучасній англійській мові.

Мета роботи передбачила розв'язання таких завдань:

1) вивчити літературу з проблеми дослідження, уточнити природу стереотипу, його основні характеристики і види; природу вторинної номінації; евфемізму;

2) відібрати з сучасних словників, в тому числі словників сленгу, а також із текстів сучасних Інтернет-видань (газет і журналів) вторинні номінації назв професій;

3) провести аналіз відібраних одиниць за встановленими критеріями і виявити загальнолюдське у відтворенні поглядів на види праці і особливості англійської лінгвокультури в цьому плані;

4) визначити нові тенденції, які з'являються в англomовному суспільстві і відбиваються у процесах евфемізації останнім часом.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрано евфемізми у назвах професій у сучасній англійській мові. Предметом дослідження – мовні засоби утворення евфемізмів, що стосуються назв людей за їх професійною приналежністю.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спроба набуття більшої значущості в особистій сфері є одною з причин застосування евфемістичної лексики. У сучасному світі людина має бути успішною, конкурентоспроможною та діловою. Цей стереотип нав'язується нам майже всюди – з екранів телебачення, зі сторінок журналів та газет, у соціальних мережах. Кінематограф став невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Із часу свого виникнення у кінці XIX ст. кінематограф змінив розвиток та значно доповнив не тільки культуру, але й суспільне життя: його здобутки масово входять в споживчий побут і трансформують світоглядну систему людини [8]. Оскільки люди ототожнюють себе зі своєю професією, вони вважають свою роботу уособленням своєї особистості та намагаються відповідати тим стереотипним образам, які сформовані у суспільстві. Перш за все, це стосується мало захищених верств населення та людей, які мають низькооплачувану, чорну та некваліфіковану роботу.

Як і сама робота, мова відображає тенденції та погляди суспільства. Безробіття має негативне ставлення з боку оточуючих, отже непрацюючі люди намагаються приховати цей факт, говорячи про себе як *self-employed* (особистий підприємець), *in a consultancy* (той, хто надає консультаційні послуги), *developing a new project* (той, хто розроблює новий проект).

Тенденція замінити назви низько кваліфікованої або неprestижної праці поширилася майже на всі сфери трудової діяльності. Зараз майже не застосовується термін *worker, labourer* (робочий) у зв'язку з намаганням уникнути класової дискримінації та зробити суспільство більш демократичним та рівним. Всебічно застосовується термін *operatives* (співробітники, які виконують оперативну роботу), підкреслюючи важливість та важкість цього виду праці. Також, демократичне сучасне суспільство намагається уникати гендерних дискримінацій, що теж віддзеркалюється у професійній сфері. Це відбувається за рахунок генералізації та нейтралізації термінів. Замість *waiter* (офіціант), *waitress* (офіціантка) й *busboy* (прибиральник посуду) з'явився термін *catering staff workers* (особистий персонал харчоблоку).

Сфера обслуговування та прибирання являють собою лідерів за кількістю застосованої евфемістичної лексики. Так, чистильник взуття з *bootblack* перетворилися на *footwear maintenance engineer* (інженера з обслуговування взуття), *janitor* (вахтер) став *building maintenance engineer* (інженером з експлуатації будинків), *doorman* (швейцар) – *access controller* (контролером доступу), *health-club staff* (персонал спортивного клубу) – *fitness coordinators* (фітнес координаторами), *undertaker* (володар похоронного бюро) – *embalming surgeon* (фахівцем з бальзамування).

Евфемізми цієї групи назв професій пов'язані з тим, що мова йде про неприємну, низькооплачувану, але дуже важливу роботу. Найчастіше, представники цієї професії – це найбільш соціально незахищені працівники, яких близько торкаються усі економічні

зміни та негаразди. Отже уряд намагається пом'якшити їх становище, підтримуючи імідж та нагадуючи про важливість цих професій, змінюючи їх назви на більш привабливі. За допомогою ЗМІ ці назви поширюються, зменшуючи невдоволення економічним та соціальним статусом серед певних верств населення.

Таким чином *a dustman* (двірник) або *a garbageman* (сміттяр) став називатися *sanitation engineer* (інженер з очистки), *sanitation man* (робітник санітарно-гігієнічної служби), *sanitary officer* (офіцер з очистки), *sanitarian* (гігієніст) або навіть *waste-reduction manager* (менеджером зі скорочення відходів) або *recycler* (сортувальник відходів). Прибиральник може бути *building maintenance engineer* (інженером з технічного обслуговування). Останнім часом велика увага приділяється питанням захисту навколишнього середовища, отже інколи ці професії також можуть називати *environmental technician* (технік з охорони навколишнього середовища), *environmental hygiene worker* (спеціаліст з гігієни навколишнього середовища), *environmental physicist* (спеціаліст природоохоронної сфери) або навіть *garbologist* (спеціаліст з відходів), що виглядає більш «науково».

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Проведений аналіз дозволяє побачити основні принципи покращення статусу деяких професій. Це відбувається за допомогою застосування більш абстрактних назв, появи іншомовних слів, шляхом використання найменувань більш позитивних типів професійної діяльності або за допомогою афіксації та застосування термінології.

Цей аналіз доводить, що процес евфемізації постійно розвивається в залежності від потреб суспільства. Це дослідження дозволяє зробити висновок, що є потреба у подальшому вивченні евфемістичної лексики, як віддзеркалення стереотипів, які з'являються у суспільстві.

Література:

1. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2008. 20 с.
2. Меликян В.Ю., Старук М.М. Евфемизация наименований малопrestижных профессий в современном русском языке. Сборник материалов конференции «Язык и право: актуальные проблемы взаимодействия», 2014 г.
3. Лингвистический энциклопедический словарь : Гл. ред. В.Н. Ярцева. Советская энциклопедия. Москва, 1990.
4. Бурак В.В. Вербалізація стереотипів родинної спорідненості в українській, польській та британській реалістичній прозі другої половини XIX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Львів, 2019. 20 с.
5. Потапова О.В. Евфемизация назв професій силових структур у сучасній англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного університету*. 2021. № 46. Т. 2. С. 76–79.
6. Глиос Е.С. Лингвокультурная специфика формирования и функционирования эвфемизмов в современном английском языке (на материале англоязычных Интернет-сайтов): автореф. дис. на соискание наук. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Белгород, 2007. 20 с.
7. Judith S.Neaman, Carole G.Silver. The book of euphemism. Wordsworth Reference, 1995. 373 p.
8. Гулієва Д.О., Потапова О.В. Переклад інтернаціоналізмів і їх видів з англійської мови в неофіційній комунікації (на матеріалі серіалу «Друзі»). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 13. Т. 2. С. 37–40.

Potapova O., Tymoshchuk O., Babay L. Use of euphemism in English language for low-paid occupations

Summary. The article deals with the creation of conditional boundaries between different segments of the population and their reflection in language. Attention is drawn to the use of euphemisms to replace direct names that are not desirable for social or psychological reasons. The works of academics who have studied stereotyping and euphemisation were analysed. The primary function and algorithm in stereotyping are highlighted. Attention is also paid to the contemporary causes of using euphemisms, which reflect certain stereotypes and trends in verbal consumption and to the classification of euphemisms by function. Most attention is given to the elevative function of euphemisms, where low and medium standards are hyperbolized and the main elevation euphemism units are given to nominate non-metal professions, goods, organizations or institutions, which, under other circumstances, would not have attracted the atten-

tion of the addressee. The purpose of the work is to analyse the main trends in the use of euphemisms in the names of lowly occupations in modern English.

The analysis of euphemisms focuses on one of the main purposes of using euphemistic vocabulary. It is noted that the world is following certain trends and is attempting to reflect stereotypes imposed by the media and the Internet. In summary, almost all professions considered unpleasant, low-paying or non-prestigious have been euphemized. This is due to people trying to hide or disguise their situation and improve their social status. In addition, the Government actively supports these processes through the media that distribute these names. Such names bind and unite people, reducing their dissatisfaction with economic and social status. Therefore, they use more abstract names, foreign-language words or more positive names and terminology.

Key words: linguistic view of the world, euphemism, job titles, stereotypes.

УДК 811.161.2'282.2(477.52/6+477.86/.87)(045)
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.53-1.35>

Романова І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Крехно Т. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Жукова А. І.,
здобувач вищої освіти другого курсу
спеціальності 035 Філологія
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ДОМІВКА* В ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ (КУП'ЯНЩИНИ) ТА БОЙКІВЩИНИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу вербалізації концепту *ДОМІВКА* в говірках Центральної Слобожанщини (Куп'янщини) та Бойківщини. Це дослідження є частиною реалізації наукового гранту «Динаміка етнокультурних концептів Сходу і Заходу (на матеріалі говірок Центральної Слобожанщини і Бойківщини)» в українсько-канадських студіях із гуманітарних наук за сприяння й фінансування University of Alberta (Канада). Послугуючись текстами говірок, що були зібрані кафедрою української лінгвістики, літератури та методики навчання КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР та здобувачами вищої освіти спеціальності 035 Філологія упродовж літа–осені 2021 року, ми виявили спільні та відмінні риси в мовному вираженні концепту *ДОМІВКА* в означених вище наративах.

Загальновідомо, що дослідження етнокультурних концептів є необхідною компонентою для осмислення картини світу українського народу. Архетипний характер цих мовно-ментальних утворень створює плідну площину для наукових розвідок. У говірках Центральної Слобожанщини (Куп'янщини) та Бойківщини уважного вивчення потребує *ДОМІВКА*. Аналіз текстів дав змогу виявити спільні вербалізатори цього етнокультурного концепту: *'батьківська хата'*, *'оберіг'*, *'родина'*, *'рід'*, *'рідна сторона'*, серед яких перший ужито у прямому значенні, а інші – у переносному. По суті, у традиційній культурі саме вони свідчать про архетипне уявлення українців про оселю. Важливо, що в цих говірках ми простежили й відмінні вияви. Зокрема, у наративах Центральної Слобожанщини зафіксовано одиничну лексему-номінатив *'краса'*. Натомість вербальна площина бойківських текстів продемонструвала кілька таких компонентів. Перший – *'результат тяжкої фізичної праці'* – містить спогади інформаторів про те, яких зусиль було докладено під час побудови хат. Другий вербалізатор – *'туристичний бізнес'*, що став потужним економічним стимулом для бойків. Урешті-решт, особливу значущість засвідчив вербалізатор *'батьківщина'*. Показово, що в аналізованій говірці виявлено суміжність домівки та етноніма *Україна*. У ментальному лексиконі бойків

символом антидомівки під час депортації 1947 року стає Сибір, що набуває негативної конотації.

Ключові слова: концепт, етнокультурний концепт, *ДОМІВКА*, вербалізація, вербалізатор, говірки Центральної Слобожанщини (Куп'янщини) та Бойківщини.

Постановка проблеми. Дослідження етнокультурних концептів є необхідною компонентою для осмислення картини світу українського народу. Архетипний характер цих мовно-ментальних утворень створює плідну площину для наукових розвідок. На думку В. Жайворонка, «коли... за словом стоїть не лише реалія..., а її образ або символ, що постають у тому чи тому етнокультурному просторі, це дає підстави розглядати відповідну мовну одиницю як етнокультурний концепт, що включає певний квант культурної інформації про неї» [1, с. 10]. У говірках Центральної Слобожанщини (Куп'янщини) та Бойківщини уважного вивчення потребує *ДОМІВКА*. Наголосимо, що наше дослідження стало можливим завдяки реалізації наукового гранту «Динаміка етнокультурних концептів Сходу і Заходу (на матеріалі говірок Центральної Слобожанщини і Бойківщини)» в українсько-канадських студіях із гуманітарних наук за сприяння й фінансування University of Alberta (Канада). У цій статті ми послугуємося текстами говірок Куп'янщини (с. Вільшана, смт. Дворічна, с. Колодязне, м. Куп'янськ, с. Токарівка) та Бойківщини (с. Верхне Синьовидне, м. Сколе, с. Славське, с. Труханів, с. Тухля), що були зібрані кафедрою української лінгвістики, літератури та методики навчання КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР та здобувачами вищої освіти спеціальності 035 Філологія упродовж літа–осені 2021 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз етнокультурних концептів є об'єктом наукових зацікавлень сучасних гуманітаріїв. Значуще місце належить концепту *ДОМІВКА*, що вже був частково осмислений і мовознавцями. Зауважимо, що в різних лінгвістичних розвідках найчастіше оперують термінами «дім» або «хата». Так, Ю. Лебеденко та Я. Василенко,

вивчаючи вербалізацію концепту ДІМ в українській, російській і польській мовах, дійшли висновку про діапазон його універсальності: гостинність; повага до господарів; осередок родини; важливість власного житла; обов'язкова наявність гарного господаря; відображення фінансового становища [2, с. 95]. На думку Н. Пашкової, «слово дім вербалізує нейтральний узагальнений центр концепту, а хата водночас позначає і сільське житло, і культурний етносимвол» [3, с. 127]. Побіжно в межах концепту РОДИННІСТЬ про хату наголошує В. Кононенко, підкреслюючи, що вона є «... втіленням ідеї родинності, сімейного життя» [4, с. 208]. Про значущість хати як міфологеми в контексті етнолінгвістичної спрямованості фразеології згадує й Н. Шарманова [5, с. 92]. Ці дослідження створюють підґрунтя для цілісного аналізу концепту ДОМІВКА в говірках Центральної Слобожанщини (Куп'янщини) та Бойківщини.

Мета статті – дослідити спільне та відмінне в мовному вираженні концепту ДОМІВКА в означених вище говірках.

Виклад основного матеріалу. Важливими вербалізаторами концепту ДОМІВКА в говірках Куп'янщини та Бойківщини є 'хата' та 'дім'. За «Великим тлумачним словником сучасної української мови» дамо їхнє визначення: *домівка* – «житлове приміщення стосовно того, хто в ньому живе» [6, с. 316]; *хата* – «1. Сільський одноповерховий житловий будинок. // Домівка, господа. // Тимчасове пристановище для когось-небудь. 2. Внутрішнє житлове приміщення такого будинку. // Кімната. 3. Родина, люди, які живуть, перебувають в одному такому приміщенні. 4. розм. Квартира» [6, с. 1557]; *дім* – «1. Будівля, призначена для житла або розміщення різних установ; будинок. 2. Приміщення, в якому живуть люди; житло. 3. Приміщення, люди, що в ньому живуть, та їхнє господарство // Про сім'ю або людей, що живуть в одному приміщенні. 4. рідко. Монархи одного роду, що послідовно заступали один одного» [6, с. 305]. Отож семантичним наповненням концепту ДОМІВКА є *будинок* – *будівля* (пряме значення), *люди* – *родина* (метонімічне перенесення).

Відомо, що в концептуальній картині світу українців ДОМІВКА – це потужна етнокультурна константа. Як у говірках Центральної Слобожанщини, так і в говірках Бойківщини цей концепт набуває символічного значення. Його уявлення відбувається через усвідомлення домівки як *'батьківської хати'*. Зрозуміло, що ця сполука є позитивно конотованою, оскільки в отчій оселі людина пройшла важливі етапи свого життя. Саме тут вона перейняла модель взаємин між членами родини, відчула сімейне тепло та затишок, зрештою, пройшла процес ініціації. У цьому ключі витримані міркування інформаторів, що підкреслюють приязне ставлення до простору, де вони народилися: *В нас була як та хата, що оце я родилась, оце що я запомнила – таке, як землянка, що оце нада було, як виходити із того, із сіней надвір, так нада ногу високо задирати, ну, хай я і мала була, ну, високо або пливати з того. І отак усього в нас вікна були од землі. Ну, така хата. Воно ж після війни, як там той таке було. А якраз воно там кажуть, отут крайочок отам ото захватили. І ото там таке шо. Ну, а жили ж, таке якесь хатинка, ну, у нас оце кажуть: «хата й хатинка» – оце ж зала і кухня, так сказати. Кухня там зовсім малінька, таке малесеньке було, що столик і, я не знаю, там сім'я така, щоб здорова, так там я не знаю шо. І зала ж була, що той ото ж бабуся зо мною спала, а тут батько з матір'ю, ну, і проходу, може, там. І ото таке, лежанка, дві лежанки було так зроблено, шо отак от одна вузька лежаночка. Лежанка та,*

*шо оце ж як, топиться. Піч – це само собою вище, ярус вище. А це таке, шо воно так тіки заходиш, таке вузьке, ну, отак. А та вже з кирпича, кирпич там, тоді отож це робили шо саман чи, як сказати, ото, шо той. Ну й гарно: тепло так же ж, гарно! Та ти шо! (Ольга, 1949 р. нар., с. Токарівка) На мовному рівні це обігрується за допомогою використання зменшено-пестливих лексем *крайочок, хатинка, малінька, малесеньке, столик, бабуся, вузька лежаночка*. Інший наратор, згадуючи про рідну хату, указує на просторову характеристику й використовує демінутив *ярочок*: *Мій будинок через ярочок, і там моя мама живе* (Наталія, 1975 р. нар., с. Колодязне). Актуалізація саме таких емоційно-забарвлених слів розкриває характер та теплі почуття людини, що згадує рідну домівку. Ми помітили, утім, що в одній інформаторки ретроспекції батьківської хати є стриманими. На наш погляд, такий скорегований характер детерміновано складними взаєминами між жінкою, з одного боку, та братом і його дружиною, – з іншого: *Хата є наверху, така нещасна... Та хата паде* (Стефа, 1942 р. нар., с. Славське). Цікаво, що в межах цих двох речень спостерігаємо переносне значення лексики 'хата' (*хата нещасна*) і пряме.*

Комплекс уявлень українців про хату актуалізує такий її вияв, як *'оберіг'*. Загальновідомо, що оселю здавна вважали певним мікрокосмом, місцем захисту від злих сил, простором гармонії. Хата як мінімодель світу мала сакральний характер, а тому українці ретельно ставилися до обрання місця майбутнього зведення, інтер'єру, проводили певні ритуальні дії: *Колись як хату будували – це було священнодійство. Починали будувати із молитвою, як церкви. Хата – це святиня <...> На хаті раніше вибивали солярні знаки – розетки, оберіг* (Ігор, 1960 р. нар., м. Сколе). Опосередковано про захищеність простору хати йдеться й у текстах Куп'янщини: *Дома всегда краще. Подобається тут* (Павло, 1966 р. нар., Тетяна, 1961 р. нар., с. Колодязне). За уявленнями українців, крім сакральності, домівку ототожнювали з особливим силовим полем, а тому вона мала певну магічну компоненту: *Я не розумію, як людина приходить, тут живе, продав хату, поїхав в інше місце. Тут мене щось тримає на тому місці* (Ігор, 1960 р. нар., м. Сколе).

Відзначимо, що особливу увагу інформатори приділяють розповідям про те, який вигляд мали хати їхніх предків, із чого будували такі оселі. В основі цих ретроспекцій – принцип зведення домівки раніше: *Ні, раніше були, це ж це с тих давніших в'єрмон, були хаті такі, невеличкі, під соломомою були, під очеретом були, вот такі хаті, а це вже сюди пішло далі, далі, тепер же уже стали уже...* (Надія, 1946 р. нар., с. Вільшана); *Раньше хати в селах були і дерев'яні обмазані, і кирпичні були, ну, всякі, ну, як сказати* (Любов, 1959 р. нар., смт. Дворічна). Про те, як будували хати попередні покоління, чуємо й від нараторів із Бойківщини: *Колись тут були старі хати. По-перше, вони дерев'яні, збудовані відповідно майстрами <...> До війни більшість так будували, накриті дерев'яними гонтами – дерев'яними латочками. У тій хаті може бути курна хата, без комина. Там може жити і дев'ятеро дітей. Дерев'яна долівка* (Ігор, 1960 р. нар., м. Сколе); *Раньше шо? Глина, брали в лісі мох, між деревами забивали, потому глиною, потом давали такі латкі і шукатурили вже, і білили ванном* (Юрій, 1966 р. нар., с. Труханів). Одна з інформаторок народилася на Закарпатті, кілька десятиліть проживає на Куп'янщині, а тому вдається до порівняння хати на сході та заході: *Я сюди приїздила в гості до бабусі. Мені так було інтересно: у нас на той час*

уже була пліта, газ, камін. Условія. А потім привозять сюди мене бабушкє, а в неї долівка в хаті <...> Дом такий був інтересний (на Куп'янщині). Я не помічала після Закарпаття: там такий був фундамент із камня, черепица, окна огромиє. Приїхала, а в бабушкє отакусінкє окна, криша вообщє очеретом крита (Олександра, 1949 р. нар., м. Куп'янськ). В основі цього об'єктивного опису – протиставлення заможної хати з її атрибутами (Закарпаття) та бідної (Куп'янщина).

У досліджуваних текстах маємо й такі номінації концепту *ДОМІВКА*, як 'родина', 'рід'. У традиційній культурі українців вони співвідносяться як вузче та ширше поняття, але їх об'єднує те, що це сукупність людей спільної крові. Крім того, закладені прашурами табу щодо взаємин між родичами функціонують і до сьогодні. На символічному рівні лексеми 'родина', 'рід' асоціюються з консолідацією, відзначаються цілісністю як найважливішим показником. Підтвердженням цього є виважені, мудрі міркування інформаторів: *Домівка – це такий осередок, де збирається вся рідня. Продовження роду людського – все воно йде, в першу чергу, від домівки. І молодь зараз... Багато повіжджало, але й вертаються до своєї домівки* (Марія, 1964 р. нар., с. Славське); *З народження тут живемо, в цьому селі, і батьки переїхали недалеко, але воно всьо наше. Ми народилися... Домівка там, де зростає, вчився* (Павло, 1966 р. нар., Тетяна, 1961 р. нар., с. Колодязне). З асоціатами 'родина', 'рід' тісно пов'язане й словосполучення 'основа життя': *Основа – хату будувати <...> Що таке майбутнє? Хату будувати* (Роман, 1934 р. нар., с. Славське). У межах вербалізаторів 'родина', 'рід' цілком умотивовано бачиться опозиція 'свій – чужий'. Відомо, що ця аксіологічна модель традиційно корелювала з уявленнями людини про хороше (добре, комфортне) та погане (зле, некомфортне). Власне, таке протиставлення виконувало функцію самозбереження. В одній інформаторки є цікаві згадки про її проживання в Криму: *А приїхав родствєнник до нас оддыхать і сказав: «Ти шо, з татарами тут жить!» І забрав* (Олександра, 1949 р. нар., м. Куп'янськ). По суті, етнічний стереотип глибоко закорінений у бінарну опозицію 'свій – чужий'.

Ще одним компонентом концепту *ДОМІВКА* є 'рідна сторона', що може кореспондувати із сільським простором як утіленням певної етнокультурної тяглості. Село для нараторів стає місцем найбільшої духовної рівноваги: *– А чи хотіли б ви жити в іншому селі чи в місті? / – Не, не, не, ніколи. Не пішла б нікуди, і це хіба я той, хіба вже не ходитиму, тоді де вгодно хай дівають, а с хати своєї нікуди не піду, нікуди, хвате: сестра вже ходила* (Катерина, 1944 р. нар., с. Вільшана). Увічнення значущості такого простору для селянина-трудівника, селянина-естета спостерігаємо у використанні інформаторкою однорідних членів речення, повторів, зменшено-пестливих іменників: *Все: кожна рослінка, кожна травинка, кожна берєвчинка – усе мені подобається в моєму рідному селі* (Софія, 1949 р. нар., с. Тухля).

Зауважимо, що, крім спільних вербалізаторів концепту *ДОМІВКА* в говірках Центральної Слобожанщини та Бойківщини, маємо й відмінні. Аналіз досліджуваних текстів засвідчив, що кількісно таких номінацій на сході менше, ніж на заході. Виразною лексемою-номінативом концепту *ДОМІВКА* в говірках Куп'янщини є 'краса'. Так, у згадках однієї інформаторки хата її бабусі викликає найпершу асоціацію – наявність квітів. Про цей важливий естетичний складник селянської

душі йдеться в уривку: *... а цвітєв повна хата була... Були такі чавуни... Бабушка... поливала, мила, хвикуса два було, роза там така була, цвіла. І я люблю... Люблю цвіти* (Шура, 1938 р. нар., с. Колодязне). Вербальна площина цього тексту містить указівку на велику кількість квітів (метафора *повна хата*, метонімія *чавуни*), дбайливе ставлення родички в догляді за квітами (*поливала, мила*), певну спадкоємність традицій, естетизацію цього процесу (*І я люблю... Люблю цвіти*).

У бойківських текстах аналізуємо більшу кількість вербалізаторів концепту *ДОМІВКА*. Один із них визначаємо як 'результат тяжкої фізичної праці': *Я би свою хату не продав, навіть маючи сто мільйонів. Так важко будувалася* (Ігор, 1960 р. нар., м. Сколе); *На плечах ліс носили із сусідом і закопували, бо лісники пільнували, не давали лісу* (Юрій, 1966 р. нар., с. Труханів). Крім цього, *ДОМІВКА* виявляється як 'туристичний бізнес', що набув особливого розвитку за Незалежності України. Така реалізація має територіальне маркування: унікальний клімат Карпат приваблює гостей, а тому, за словами носіїв говірки, це можливість заробити, надаючи послуги приїжджим: *Хати великі. Є по три хати на подвір'ї. Є шо й батьки з дітьми проживають. Здебільшого будують, бо приймають туристів* (Василь, 1958 р. нар., с. Славське); *Будинки великі. Тут ментальність така: тут більше для людей... Як почалася Україна, прийшов капіталізм, появилися гроші (хтось їхав в Росію, Польщу), стали будувати будинки для туристів* (Ігор, 1971 р. нар., с. Славське). Як бачимо, розвиток туристичного бізнесу є потужним економічним стимулом для представників Бойківщини, тому концепт *ДОМІВКА* в цій говірці розширює семантичне наповнення.

Серед помічених лексем-номінативів концепту *ДОМІВКА* ключову роль у західноукраїнських наративах відіграє 'батьківщина'. В аналізованій говірці етнонім *Україна* демонструє багатозначність. 'Батьківщина' тотожна потужному національному простору, у силовому полі якого людина перебуває протягом усього життя. Цей зв'язок особливо відчутний поза межами рідної землі, адже досвід перебування на чужині не гармонізує внутрішнього світу: *Росія? А мене оставляли тамкі. А я кажу синові: «Знаши, що, Івасю, щось мене тягне додому». А він каже: «Я знаю, що вас тягне додому. Але ви самі в хаті». І не могла-м ся лишити* (Марія, 1929 р. нар., с. Славське). У контексті цього уривка одиницю *додому* можемо співвідносити саме з батьківщиною, оскільки попереду маємо етнонім *Росія*, що посилюється синонімом *тамкі*. Співвіднесеність концепту *ДОМІВКА* та *Україна* спостерігаємо в авторському вірші Володимира «Україна починається з борщу»: *Коли я ще малий лежав в колисці / І ласував лиш мамі молоком / А тато раз приніс мені у мисці / Червоне й тепле щось, що звалось борщом // І зразу я підріс і став великий / І мамі молока уже не п'ю / Вселився в мене дух отой вкраїнський / Бо Україна починається з борщу //* (Володимир, 1956 р. нар., с. Верхне Синьовидне). У ментальній картині світу поета-аматора семи *колиска, мамі молоко, борщ* асоціюються з домом. Домівка та *Україна* – символи національного буття, що увиразнюються через метафору *дух отой вкраїнський*.

Варто акцентувати увагу на тому, що в бойківських текстах осмислення концепту *ДОМІВКА* не можливе без згадок інформаторів про примусове виселення українців до Сибіру 21 жовтня 1947 р. Історики називають цю операцію «Захід»: «Підготовка до операції тривала всього два місяці. Отримавши

вказівки з Москви про «зачистку» території Західної України від «ворогів народу та їх пособників», місцеві МДБ та МВС спільно із працівниками райкомів КП(б)У почали складати списки кандидатів на депортацію...» [7, с. 342] Про цей травматичний досвід для багатьох бойків емоційно говорить один із нараторів: *Прийшли москалі й повивозили всю Західну Україну* (Юрій, 1966 р. нар., с. Труханів). Номен *москалі* має виразну негативну конотацію й стає символом деструкції, а тому не випадково цей само інформатор підкреслює: *...Позабирали всьо..., хату розламали* (Юрій, 1966 р. нар., с. Труханів). Руйнування домівки обертається знищенням узвичаєного способу життя, гармонії, основ, закладених предками. Вирвані з власних хат, ці люди опинилися на чужині. Відзначимо натуралістичний характер оповіді про перебування бойків у Сибіру: *...Живуть упроголодь, є напівголі, неодяжені, в бараках. Там блощиці такі, що кусають до крові* (Тетяна, 1973 р. нар., м. Сколе). Лексеми *барак*, *блощиці* є символами *антидомівки*: вони витворюють світ навиворіт. За згадками інформаторів, повертаючись із депортації, люди відбудовують оселю: *Построїли хату* (Юрій, 1966 р. нар., с. Труханів). Уважаємо, що це символічне долучення до етнопростору.

Висновки. Отже, вербалізація концепту *ДОМІВКА* в говірках Центральної Слобожанщини та Бойківщини має низку спільних лексем-номінативів, що характеризують архетипне уявлення українців про оселю: *'батьківська хата', 'оберіг', 'родина', 'рід', 'рідна сторона'*. Утім, виразними є й відмінні. У наративах Куп'янщини ми виявили одиничну реалізацію концепту *ДОМІВКА* як *'краса'*, натомість аналіз бойківських текстів оприявнив такі специфічні вербалізатори: *'результат тяжкої фізичної праці', 'туристичний бізнес', 'батьківщина'*. Оскільки зібраний матеріал містить й інші етнокультурні компоненти, перспективними вбачаємо розвідки, присвячені дослідженню концепту *ГРОМАДА* в означених говірках.

Література:

1. Жайворонко В. В. Українська етнолінгвістика : нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
2. Лебеденко Ю., Василенко Я. Вербалізація концепту *ДИМ* в українській, російській і польській мовах. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. Vol. III. 2013. P. 91–95.
3. Пашкова Н. І. Українська хата: слово, символ, концепт (на слов'яно-балканському етнокультурному тлі). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія : Філологія. 2014. Том 17. № 1. С. 121–128.
4. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Пласт, 2004. 248 с.
5. Шарманова Н. В. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології. Кривий Ріг : НПП АСТЕ-РІКС, 2015. 192 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Бажан О. Операція «Захід»: до 75-річчя депортації населення Західної України у віддалені райони СРСР. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2013. № 18. С. 338–347.

Romanova I., Krekhno T., Zhukova A. Verbalization of concept *HOUSE* in the dialects of Central Slobozhanschyna (Kupjanschyna) and Boikivschyna

Summary. This article deals with the analysis of verbalization of concept *HOUSE* in the dialects of Central Slobozhanschyna (Kupjanschyna) and Boikivschyna. This research is a part of scientific work «Speaker of ethnocultural concepts of East and the West (on the material of the dialects of Central Slobozhanschyna and Boikivschyna)» which is realized in the Ukrainian-Canadian studios at Humanities with financial help from The University of Alberta (Canada). Using texts of speaking, which were collected by the department of Ukrainian linguistics, literature and methodology of studies of the «Kharkiv humanitarian-pedagogical academy» and students of higher education of speciality 035 Philology during the summer–autumn in 2021, we found out common and distinctive features in language expression of concept *HOUSE* in marked higher narrative.

It is known, that research of ethnocultural concepts is a necessary component for the comprehension of picture of the world of the Ukrainian people. An archetype character of these linguistically-mental educations creates a field for further scientific researches. The concept *HOUSE* in the dialects of Central Slobozhanschyna (Kupjanschyna) and Boikivschyna is an issue that requires the further attention of the scientists. The analysis of texts gave an opportunity to find out general verbalization of this ethnocultural concept : *'a paternal house', 'a charm', 'a household', 'a family', 'a native land'*, among that the first is used in a direct meaning, and the other – in figurative meaning. In fact, they show the archetype idea of Ukrainians about a traditional culture. It is important that we researched differences in concepts in these dialects. In particular, we fixed the token *'beauty'* in narratives of Central Slobozhanschyna. We find out more components in the verbal area in the texts from Boikivschyna. First component is a *'result of hard physical work'*. It contains remembrances of informants about their hard work in the proses of building own houses. Second component is *'tourist business'* that became a powerful economic incentive for local people. Eventually, we find out that verbalization *'motherland'* plays an important part in people's life. The fact that the concept of *HOUSE* and Ukraine are similar. We notes that Siberia has negative meaning in people's lexicon. It happened as a result of deportation in 1947.

Key words: concept, ethnocultural concept, *HOUSE*, verbalization, dialects of Central Slobozhanschyna (Kupjanschyna) and Boikivschyna.

*Skichko A.,**PhD Student, Lecturer**National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*

PUBLIC DISCOURSE FROM THE PERSPECTIVE OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

Summary. Critical discourse analysis (CDA) is studied the interdisciplinary connections between language usage and reproduction as well as social and cultural issues. Under the term "discourse" is understood the logically but not structurally organized text within which there are all markers of coherence and cohesion in order to pass and decode the received utterances. This approach deals with hidden meanings, positions, aspects, and values relating to race, identity, politics, social status, and gender. CDA itself is discussed in light of vast text or talk analysis jointly with sociopolitical context. Researchers' interest in critical discourse investigation was broadly admitted in the early 1990s. It became the scope of world-known scientists as O. Holsti, W. Downes, J. Potter and M. Wetherell, R. Bhaskar, A. Sayer., J. Habermas, N. Fairclough, J. Derrida, N. Luhman, etc. Taking into consideration the above statement, it is possible to make a conclusion that CDA is a relevant tool for public discourse investigation. Public discourse comprises to a greater or lesser extent political discourse and is viewed as the act of communication between the government and society or between famous persons and the public. To put it another way, all authorities, as well as celebrities, use their power, charisma, and credibility in order to obtain a social approval of their status as leaders and to move forward with the most interesting laws or ideas. Moreover, public discourse is developed on the basis of common interests from the side of government or public persons and separate individuals in order to find answers on the vulnerable topics that influence social welfare. Because of instant and undeniable changes that are happening every day within the society, public discourse has different platforms for its realization and implementation such as speeches, interviews, media, television, social media (Instagram, Facebook, Twitter), magazines, journals, radio, and even music.

Key words: critical discourse analysis (CDA), discourse, text, social pattern, public discourse.

Statement of the problem. Set the stage by discovering that critical discourse analysis (CDA) is an efficient methodology for discovering the public discourse peculiarities. Nowadays, there are in round terms and round figures several papers that vastly analyze the gender, social, political, power, position, bias aspects of public discourse. On the ground of this, the attempt of public discourse investigating from the CDA perspectives is made in this article.

Research analysis. Beginning on the 1990s, the critical discourse analysis was in the research domain by such scholars as: O. Holsti, W. Downes, J. Potter and M. Wetherell, R. Bhaskar, A. Sayer., J. Habermas, N. Fairclough, J. Derrida, N. Luhman, V. Dijk, S. Torfing, J. Scollon, K. Hall, M. Bucholtz, etc. The history of the public discourse research dates back to the works of such well-known scholars as P. Cap, M. Sellers, J. Habermas, etc.

The aim of the article is to view the peculiarities of public discourse applying the critical discourse analysis (CDA) methodology.

Presenting main material. According to N. Fairclough "discourse analysis" is a broad analysis of any type of text in different forms of its realization: spoken, written, media transcripts, or interview, etc. He observes "text" as a contextually, lexically, grammatically, and stylistically enhanced semiotic unit that depicts specific social events [1, p. 916]. Weiss and Wodak define research within Critical Discourse Analysis (CDA) as a diverse and unique theoretical background that is realized through appropriate data, fields as well as methodologies [2, p. 12]. Van Dijk [3] believes that CDA is not only a platform for studying and learning certain types of texts but it is also a great tool to discover discursive sources of power, prejudice, dominance, leadership, inequality and bias.

The Frankfurt School's Critical Theory and Jürgen Habermas' contributions are considered the most valuable input of CDA development. In consonance with the researches in this field by famous linguists like Fowler, Fairclough and Wodak, the language is regarded as a means of reaching specific aims by power groups [4, p. 19].

The main problem of Critical Discourse Analysis is the ambiguous variations of meaning that are not absolute. All types of visual or verbal information have their own unique meaning. However, there are not any means in order to verify it, since each meaning is coined through the individual person's perception of the world as well as his interaction. Modern science does not converse on the means that will be able to consolidate the meaning of things in real time and space. That is why, there are the only interpretations that will be able to analyze this social aspect of everyday life [5, p. 17].

The term discourse must be regarded not only within the language system but beyond its frames and evoke various social factors as the age of the interlocutors, marital status, nationality, the field of professional activities, beliefs, degree of education, etc. There are different approaches towards discourse studies as well as its definition. Mills [6] and Torfing & Howarth [7] in their researches develop dissimilar approaches towards discourse analysis. S. Mills has recollected and has analyzed Barne's and Foucault's works and concluded that each type of discourse comprises unwritten regulations and is under human control and subservient to social regulations [6, p. 49-56].

Van Dijk is persuaded that discourse is not only independent and ordinary text or dialogue with the same typology. It is necessary to view it as a communicative act that was created and formed regarding social context that is embodied into the context of a society with the active involvement of participants that reveal the cognitive and production processes [8, p. 2].

According to Foucault's study [9], discourses are about the verbalized expressions and thoughts that help speakers to introduce their idea to the public, as well as who is the mediator of communication and which power he has. He is persuaded that

they include in structure the meaning and social pattern and create the linkage between subjectivity and power relations; and are “practices that systematically form the objects of which they speak. In addition, discourses are not about objects; they do not identify objects, they constitute them and in the practice of doing so conceal their own invention” [9, p. 49].

Scollon and Scollon [10] believe that any type of discourse that is attached to the moment of speaking as well can find its realization in the present moment. That is why, they reconsider each speaker as a doer of the action and to a certain point an actor who is a constituent part of any social groups [10, p. 172]. E. Hidalgo Tenorio assumes that the essence of their theory is to find a connection between personal behavior in the concrete situations and public discourse in order to comprehend how we depict this form through the social prism through the historical body of each speaker [11, p. 194]. According to the sociolinguist M.A.K. Halliday [12], there are visible connections between any type of text or discourse and its socio-semiotic background.

While J. Torfing determines three generations of the discourse analysis [13, p. 8-9]:

- The first generation discovering discourse in the strict frames of spoken and written text O. Holsti [14], W. Downes [15], J. Potter & M. Wetherell [16];

- The second generation that broadens the body of the discourse with the help of social practices R. Bhaskar [17], A. Sayer [18], J. Habermas [19], N. Fairclough [20];

- The third generation proclaims that any type of discourse makes up for all social criteria J. Derride [21], N. Luhman [22].

Fairclough believes that discourse in each communicational act separates society and culture from the language and text [23, p. 60]. In order to better understand his idea, he proposed a table that depicts his thoughts. (Fig. 1)

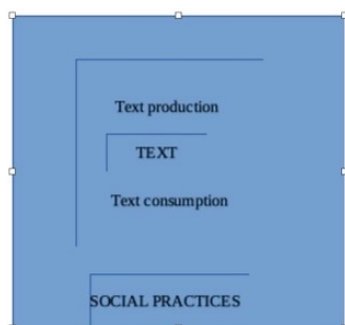

Fig. 1. Fairclough's approach for discourse study

Firstly, the discourse has broadened the sense since it falls outside the language and in most cases is realized in spoken communication. Bloor and Bloor identify “discourse” as the highest unit of linguistic description; phonemes, morphemes, words, phrases, clauses, sentences and texts are below [24, p. 6-7].

Like many fields of discourses, we have in the modern world as many types of discourses exist in linguistics. However, in this article we would like to discover the peculiarities of public discourse, which, in our opinion, are the most appropriate type of realization of the concept of MOTIVATION.

As Lakoff stated “language not only has the ability to allocate political power for all of us as a society but also is the means and the medium by which we construct and understand ourselves

as individuals... and also as members of a culture” [25, p. 21]. In consonance with K. Hall and M. Bucholtz, the well-developed and grounded linguistic practices do not occur and show up only in concrete models. Thanks to them, the distinct social terms appear and develop in the lexical system of language. In agreement with the ways of application, they can detect and characterize various aspects of social domains and impose a great influence on definitions [26, p. 175]. Under linguistics practices, the authors understand the means of implementation language usage in particular social domains in order to modify shades of meaning and adopt other types of these definitions or with the aim of highlighting the well-known truth or knowledge [27, p. 77].

Nowadays, the notion “public discourse” is applied to the act of communication that is related to the public issues such as culture, concern, welfare that in most cases are capable of influencing each person or a specific group within a stated nation [28, p. 1].

It is regarded as a long-lasting conversation that covers the transaction of the information from speakers to the public or society and reveals its influence on them in a positive or negative way. There is the assumption that public and political discourses are on the same axis but their main differences between them are various aims and targets. In a political discourse in most cases, the speaker is a politician, who has the clear aim to explain or report about the governmental issues in order to keep the society informed. Whereas the moderator of public discourse can be not only famous politicians or governmental representatives but other public figures like inventors, the CEO of a well-established corporation that became monopolists, actor, filmmakers, writers, singers, bloggers and vloggers who communicate with a great range of audience on a daily basis. And speaking about the target aim of the public discourse, here the ultimate goal is to influence or motivate the listeners by their own success and trigger any type of changes in their consciousness.

In a wider sense, public discourse is realized in statements, speeches and publications that were made to a big audience in order to ensure the well-being of the population. Since the welfare of the public is a predominant aim of each government, the key target of giving the public speech is to outline the limits of the law as well as its requirements. However, there is a clear line between public and private discourse. Considering the public discourse, in the core of it, we find appeal to public policy as its crucial trait, while in most cases private discourse is used by non-political bodies who pursue their goals and aims and are eager to obtain social support and approval for promoting their own business. Sometimes it is hard to identify the clear differences between these types, because it is needed to examine the division of power between government and private citizens. “That which is not public is private, and *vice versa*, but it is public discourse itself” [29, p. 1].

Jürgen Habermas [30] in his book *The theory of communicative action* describes “public discourse” as a set of various points of views on those branches of social and political life that are under close scrutiny of society. Those entities of political power who regulate and control social policy, for example, officials or even governmental organizations, reproduce the biggest part of public discourse. Habermas J. is persuaded that the strategy is the predominant trait of public discourse since producing speeches to a great audience aims to reveal and show the governmental interest linguistically [19].

However, speaking today about public discourse only from the retrospective of conducting a mutual dialogue between

politicians and society is not enough in order to understand its typology and targets to a full extent. We suppose that its realization falls beyond the political domain because the term “public figure” should also consider famous persons, who have a great influence on the public through verbal means of communication as the main tools. In most cases, we speak about celebrities, bloggers, entrepreneurs, researchers, investors, CEOs of well-known companies, sportsmen and others. Nowadays, it is a trend to be a famous person and conduct a live dialogue between the audience in order to seek social approval and friendship, but instead, the viewers can receive a plethora of interesting information, not only the entertaining one but also informative and useful. Moreover, because of the constant observance of a successful career, significant results in new projects, always good-looking appearance, strong body and fashionable looks of public figures, the audience receive a good dose of motivation.

A social cognitive psychologist, A. Bandura [31], developed a social cognitive theory that proclaims that each human polishes his own character in accordance with behavior, personal and environmental principles. That means that person can affect the environment with the help of his own actions and vice versa. Observance and imitation play a crucial role in cognitive, mental and learning processes. For example, each of us can find a so-called model in real life through which we will learn a new skill, study not yet know the theory, read a newspaper, change appearance, to become involved in discovering international projects or associations, in short, to imitate and observe the level of knowledge, behavior, the body language, etc of others who can put a great influence with the help of a popular created image. The chosen model may be a close friend, parents, public figure, TV hero, any celebrity, etc.

In further works of A. Bandura, he puts an emphasis on MOTIVATION as a constituent part of social cognitive theory, therefore he developed the classification of it in order to better understand its nature:

- biologically based: shortage of cellular components and presence of aversive events provoke the creation of physical comfort;
- socially based: implementation of action through the detection of outer incentives;
- cognitively based: anticipation of the action outcomes through the setting of specific goals [31, p.69-71].

Regarding this theory, it is necessary to state that from the perspectives of cognitive psychology the observance of the public figures that give speeches on different topics or are interviewed on certain occasions can put a great influence on the audience as well as to motivate them.

In this article, the aim is to discover its application in public speeches and interviews of famous persons and innovators who are changing the course of history and with the help of their own example inspire to move on, never give up and reach planned goals and dreams. Since we work with speeches, we will reconsider different discursive strategies like collocations, explicit comparisons, metaphors, allusions, topoi, etc that make a successful presentation and can motivate others.

Thus, in this article, we will consider public discourse jointly with its written variants that are represented in the form of transcripts in order to conduct more thorough research over the cohesion and coherence markers and discursive strategies that make spoken messages motivational and vivid.

Halliday M.A.K differentiates such notions for doing text analysis: field, mode and manner of discourse [12]. So, we can analyze the public discourse according to these criteria in order to discover its peculiarities. *The field of public discourse* is communication and interaction with the audience on governmental and private levels in order to gain social support and approval on a specific topic. If we speak about the state level, here the subject in most cases will concern the legitimiz sphere, the so-called “sphere of law”. However, the private subtype of public discourse intends that the moderator can abort and discuss any topic that concerns his sphere of activities, tell some facts about own life and gain experience and in such a way to motivate someone to reach their goals. So, the first has strict frames and formal style, while the second one is totally informal but contains its messages, logical structure, specific lexical units, in some cases even the professional terms, etc.

The mode of public discourse has a lot of forms of realization since it is multifunctional. So in most cases, we can observe its direct application in monologue, dialogue, interview, TV show, podcast, social network through the live meeting or stories. It is necessary to mention that social networks in modern life play a great communicative role between famous persons and society, even certain presidents use Twitter in order to show their opinions, point of view on international and state affairs.

Manner of discourse denotes a connection between interlocutor A and interlocutor B. Moreover, it also reveals the degree of formality between speakers which depends on the context and tools of verbal and non-verbal means of communications. The manner of public discourse can be formal and informal.

Observing the formal and informal spheres, here we can identify such pairs of speakers:

- public figure, reproducing monologue;
- public figure and journalists;
- public figure and audience;
- public figure and interviewer;
- public figure and mediator ;
- public figure and newscaster;
- public figure and journalist;
- public figure and social representative (from organizations, private firms, volunteering networks, etc.).

Conclusions. Taking into attention the above-mentioned theoretical review, we can conclude that from the perspective of critical discourse analysis, public discourse has a lot in common with political and private discourse. Despite the fact that most scholars believe that public discourse is represented throughout the dialogue between officials and society, we are strongly persuaded that private individuals can also be its representatives. Since the main traits of public discourse are not only to build a strategy in order to legally represent some information but also to appeal to the audience in order to make contact, seek social support and friendship as well as represent some insights, new approaches. Bandura’s theory of social cognitive theory proves that the audience can learn and be motivated through observing the successful life of the speakers.

References:

1. Fairclough, N. (2005) Peripheral Vision: Discourse Analysis in Organization Studies: The Case for Critical Realism. *Organization Studies*, 26(6), 915-939. doi:10.1177/0170840605054610
2. Weiss, G., & Wodak R. (2003). *Critical Discourse Analysis: Theory and interdisciplinarity*. London: Palgrave Macmillan.

3. Van Dijk, T. A. (1998). Critical discourse analysis. *The handbook of discourse analysis*, 349-371.
4. Chilton, P. (2005). Missing links in mainstream CDA: Modules, blends and the critical instinct. In Wodak, Ruth (ed.), *New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
5. Kuhar, R. (2003). *Media representations of homosexuality*. Lublań: Peace.
6. Mills, S. (1997). *Discourse*. Routledge: London
7. Howarth, D., & Torfing, J. (Eds.). (2004). *Discourse theory in European politics: Identity, policy and governance*. Springer.
8. Van Dijk, T. A. (1988). *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
9. Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language*. New York: Pantheon.
10. Scollon, R., & Scollon, S.W. (2000). *Intercultural communication: A discourse approach*. Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press.
11. Hidalgo Tenorio, E. (2011). Critical Discourse Analysis, An overview. *Nordic Journal of English Studies*, 10(1), 183–210. <http://doi.org/10.35360/njes.247>
12. Halliday, M.A.K., & Ruqaiya, H. (1989). *Language, Context and Text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford UP.
13. Torfing, J. (2005). Discourse theory: Achievements, arguments, and challenges. In *Discourse theory in European politics*, 1-32. Palgrave Macmillan, London.
14. Holsti, O. R. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and the Humanities*. Reading: Addison-Wesley.
15. Downes, W. (1984). *Language and Society*. London: Fontana.
16. Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications, Inc.
17. Bhaskar, R. (1978). *A Realist Theory of Science*. Brighton: Harvester.
18. Sayer, A. (1984). *Method in social science: a realist approach*. London: Hutchinson.
19. Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns. Bd. 1: Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung; Bd. 2: Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Suhrkamp: Frankfurt.
20. Fairclough, N. (1992). Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 3(2), 193–217. <https://doi.org/10.1177/0957926592003002004>
21. Derrida, J. (1978). *Writing and Difference*. London: Routledge and Kegan Paul.
22. Luhmann, K. (1995). *Social Science*. Stanford University Press.
23. Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
24. Bloor, M., & Bloor T. (2007). *The Practice of Critical Discourse Analysis. An Introduction*. London: Hodder Arnold.
25. Lakoff, R. (2000). *The language war*. Berkeley: University of California Press.
26. Hall, K., & Bucholtz, M. (1995). *Gender articulated: Language and the socially constructed self*. New York: Routledge.
27. Sun, Z. (2015). Linguistic Practice and Language. In *Language, Discourse, and Praxis in Ancient China* (pp. 77-90). Springer, Berlin, Heidelberg.
28. Cap, P. (2017). *The Language of Fear Communicating Threat in Public Discourse* (1st ed. 2017.). Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-59731-1>.
29. Sellers, M. (2003). *Ideals of Public Discourse. Civility and its Discontents*. 10.1057/9780230513402_8. P 1
30. Habermas, U. (1987). *The Theory of Communicative Action: vols I-II*. Cambridge: Polity Press.
31. Bandura, A. (1990). Self-regulation of motivation through anticipatory and self-reactive mechanisms. In R. A. Dienstbier (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation. Perspectives on motivation*, 69–164. University of Nebraska Press.

Скічко А. Дослідження публічного дискурсу за допомогою критичного дискурс-аналізу (CDA)

Анотація. Критичний дискурс-аналіз (CDA) вивчає міждисциплінарні зв'язки між використанням і відтворенням мови та соціальними і культурними аспектами суспільства. Термін «дискурс» трактують як логічно, але не структурно організований текст, у якому наявні всі маркери когезії та когерентності для передачі та декодування отриманої інформації. Цей методологічний підхід має на меті дослідити приховані значення, позиції, аспекти та цінності, що стосуються раси, ідентичності, політики, соціального статусу та статі. Критичний дискурс-аналіз дозволяє виконати обширний аналіз текстів або відтворених розмов та бесід, враховуючи соціально-політичний контекст. Інтерес дослідників до дослідження дискурсу у цьому ракурсі був широко помічений на початку 1990-х років. Це стало сферою діяльності всесвітньо відомих вчених: О. Холсті, В. Даунс, Дж. Поттер і М. Везерелл, Р. Бхаскар, А. Сейер., Дж. Хабермас, Н. Феркляф, Дж. Дерріда, Н. Луман., тощо. Беручи до уваги вищенаведені твердження, можна зробити висновок, що CDA є ефективним інструментом для дослідження публічного дискурсу. Публічний дискурс більшою чи меншою мірою включає політичний дискурс і розглядається як акт комунікації між владою та суспільством або між відомими особами та громадськістю. Інакше кажучи, усі політики, а також знаменитості використовують свою владу, харизму та авторитет, щоб отримати соціальне схвалення свого статусу лідера та просувати новоутворені закони чи ідеї. Крім того, публічний дискурс базується на основі спільних інтересів з боку влади або ж її окремих представників та відомих особистостей з метою пошуку відповідей на вразливі теми, які впливають на соціальний добробут. Завдяки беззупинним і швидким змінам у розвитку суспільства, публічний дискурс має різні платформи для реалізації та вербалізації: виступи, інтерв'ю, ЗМІ, телебачення, соціальні медіа (Інстаграм, Фейсбук, Твітер), журнали, газети, радіо і навіть музика.

Ключові слова: критичний дискурс-аналіз (CDA), дискурс, текст, соціальний аспект, публічний дискурс.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Abramicheva O. M.</i> JOHNSONISM AS A LINGUISTIC PHENOMENON: PROFESSIONAL DISCURSIVE PERSONALITY OF BORIS JOHNSON.....	4
<i>Башук Н. П.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ БОГ/GOTT В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ.....	11
<i>Bilyanina V., Kurianinova A.</i> WORD-PALINDROMES AS A MANIFESTATION OF SUPRANATIONAL MENTALITY: ON THE EXAMPLE OF ENGLISH AND CHINESE LANGUAGES.....	15
<i>Богущий В. М., Лопутько О. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПОГЛЯДУ НА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ.....	20
<i>Бречак О. О.</i> СУЧАСНА АНГЛІЙСЬКОМОВНА РЕКЛАМА З ОГЛЯДУ НА ГІПОТЕЗУ ОПТИМАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОСТІ.....	25
<i>Венгринович А. А.</i> ПРИКМЕТНИКИ РІЗНОЇ МОРФОЛОГІЧНОЇ БУДОВИ ТА КІЛЬКІСТЬ СІНОНІМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ “DUDEN. SINN- UND SACHVERWANDTE WÖRTER. SYNONYMWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN SPRACHE”).....	29
<i>Гарбар І. В., Гарбар А. І.</i> СИНТАКСИЧНІ АНОРМАТИВИ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ.....	33
<i>Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю.</i> МЕЛОДИЧНИЙ ПОРТРЕТ ПЕРЕКОНУВАННЯ В АРГУМЕНТАТИВНИХ ДІАЛОГІЧНИХ ЄДНОСТЯХ.....	37
<i>Гродський І. Я.</i> ЛИЦАРСЬКИЙ РОМАН – ВТІЛЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЕТИКЕТУ ТА ІДЕАЛУ.....	41
<i>Дзюбак Н. М.</i> НАЗВИ ОСІБ ЗА ГАЛУЗЯМИ НАУКИ В УКРАЇНІ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ, СЛОВОТВІРНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....	45
<i>Євдокимова І. О., Савілова Л. В., Хапіна О. В.</i> МОВЛЕННЄВА МАСКА КОМАНДИРА В УСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	50
<i>Зевако В. І.</i> ПРО УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКІ МІЖМОВНІ ЗВ'ЯЗКИ У ЧАСТИНІ СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВОРІВ (СПРОБА ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ).....	54
<i>Знанецька О. М., Цвєтаєва О. В.</i> ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ «ПАНДЕМІЧНОГО» СЛОВОТВОРЕННЯ.....	58
<i>Ігнатюля А. А., Данченко О. Б., Шипович М. В.</i> ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД УСКЛАДНЕННЯ ТА УСКЛАДНЮЮЧИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ.....	61
<i>Камішова Т. М.</i> ГАСТРОНІМІЧНИЙ КОД В ПАРЕМІЙНОМУ ФОНДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	65
<i>Каракевич Р. О.</i> ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ МЕТАФОРІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ЗІСТАВНОМУ АНАЛІЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ).....	69
<i>Козубська І. Г., Борковська І. П., Духаніна Н. М.</i> ДЕФІНІЦІЯ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ГАЛУЗІ БІОМЕДИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ.....	73

<i>Крижанівська Г. Т.</i> БЛОГ ЯК ЖАНР ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ	77
<i>Кришко А. Ю., Філіптович Т. М., Ставчук Н. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ У ВІТЧИЗНЯНОМУ МОВОЗНАВСТВІ	81
<i>Круть О. В.</i> СКЛАДНІ (СКЛАДНОПОХІДНІ) ІМЕННИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ: СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ	86
<i>Кузнєцова І. В.</i> ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ВЕРСТАТОБУДУВАННЯ	90
<i>Левченко Т. М.</i> СУБСТАНДАРТНІ ЛЕКСЕМИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «ПСИХІЧНІ І ФІЗИЧНІ СТАНИ ЛЮДИНИ» У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	95
<i>Лихошерстова М. Ю., Образцова Т. В.</i> ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ В АРАБСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ	99
<i>Maslova S. B., Lesnevska K. V.</i> THE ESSENTIAL PROPOSITIONAL CODES OF THE ENGLISH-LANGUAGE DISCOURSE	104
<i>Мельник Н. І.</i> КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ» У СУЧАСНИХ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДНИКІВ	111
<i>Мизин Т. О.</i> СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ	116
<i>Mintsys E. Ye., Kulchytska O. O.</i> DIMINUTIVES IN REPRESENTATIVE SPEECH ACTS IN ENGLISH PROSE LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG ADOLESCENTS	120
<i>Мірошник С. О., Попадюк С. С.</i> АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ	124
<i>Місягіна І. М.</i> РІВНІ ІНТЕРАКТИВНОЇ МОДЕЛІ СИТУАЦІЇ УХИЛЬНОСТІ	128
<i>Назаревич Л. Т., Мацюк Г. Р.</i> МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І СФЕРА ВИКОРИСТАННЯ	132
<i>Павлик Н. В.</i> ЗВУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТУ ЯК СПОСІБ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	136
<i>Паславська А. Й.</i> НЕВЕРБАЛЬНА СФЕРА ДІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ: МІЖКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ	140
<i>П'єцух О. І.</i> ПРОПОЗИЦІЙНИЙ ТА АКсіОЛОГІЧНИЙ ПЛАН МОВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЕКОНОМІКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА В БРИТАНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ	144
<i>Потапова О. В., Тимошук О. О., Бабай Л. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ У НОМІНАЦІЯХ НИЗЬКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРОФЕСІЙ	148
<i>Романова І. В., Крехно Т. І., Жукова А. І.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДОМІВКА В ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ (КУП'ЯНЩИНИ) ТА БОЙКІВЩИНИ	152
<i>Skichko A.</i> PUBLIC DISCOURSE FROM THE PERSPECTIVE OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS	156

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Abramicheva O.</i> JOHNSONISM AS A LINGUISTIC PHENOMENON: PROFESSIONAL DISCURSIVE PERSONALITY OF BORIS JOHNSON.....	4
<i>Bashuk N.</i> VERBALIZATION OF THE CONCEPT БОГ/GOTT IN UKRAINIAN AND GERMAN LINGUISTIC PICTURES OF THE WORLD..	11
<i>Bilyanina V., Kurianinova A.</i> WORD-PALINDROMES AS A MANIFESTATION OF SUPRANATIONAL MENTALITY: ON THE EXAMPLE OF ENGLISH AND CHINESE LANGUAGES.....	15
<i>Bohutskyi V., Loputko O.</i> FEATURES OF CULTUROLOGICAL PERSPECTIVES ON THE RESEARCH OF TEXTS.....	20
<i>Brechak O.</i> MODERN ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING IN THE PERSPECTIVE OF THE HYPOTHESIS OF OPTIMAL INNOVATION.	25
<i>Venhrynovych A.</i> ADJECTIVES OF DIFFERENT MORPHOLOGICAL STRUCTURE AND NUMBER OF SYNONYMS IN MODERN GERMAN LANGUAGE (BASED ON “DUDEN. SINN- UND SACHVERWANDTE WÖRTER. SYNONYMWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN SPRACHE”).....	29
<i>Garbar I., Garbar A.</i> SYNTAX ANORMATICS IN PROFESSIONAL SPEECH.....	33
<i>Grigoryan N., Dyomina N.</i> THE MELODIC PORTRAIT OF PERSUASION IN THE ARGUMENTATIVE DIALOGIC UNITS.....	37
<i>Hrodskyi I.</i> CHIVALRIC ROMANCE – THE EMBODIMENT OF THE MEDIEVAL ETIQUETTE AND IDEAL.....	41
<i>Dziubak N.</i> NAMES OF PEOPLE BY FIELDS OF SCIENCE IN UKRAINE: ETHYMOLOGICAL, WORD-FORMING AND FUNCTIONAL ASPECTS.....	45
<i>Yevdokimova I., Savilova L., Khapina O.</i> SPEECH COMMANDER MASK IN ORAL ENGLISH MILITARY DISCOURSE.....	50
<i>Zevako V.</i> UKRAINIAN-BELARUSIAN INTERLINGUAL RELATIONS DUE TO THE EAST POLESIAN DIALECT (ATTEMPT OF ETHYMOLOGICAL ANALYSIS).....	54
<i>Znanetska O., Tsvietaieva O.</i> LINGUISTIC ANALYSIS OF “PANDEMIC” WORD FORMATION.....	58
<i>Ignatolia A., Danchenko O., Shypovych M.</i> PROBLEMS OF RESEARCH OF THEORETICAL FUNDAMENTALS OF COMPLICATION AND COMPLEX COMPONENTS OF A SIMPLE SENTENCE IN MODERN UKRAINIAN LINGUISTICS.....	61
<i>Kamyshova T.</i> GASTRONYMIC CODE IN THE PAROEMIA FUND OF THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	65
<i>Karakevych R.</i> FUNCTIONALITY OF METAPHORICAL PRINCIPLES IN COMPARATIVE ANALYSIS (ON THE MATERIAL OF PHRASEOLOGISMS OF GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES).....	69
<i>Kozubska I., Borkovska I., Dukhanina N.</i> DEFINITION IN MODERN ENGLISH SCIENTIFIC TEXTS OF THE BIOMEDICAL ENGINEERING FIELD.....	73

<i>Kryzhanivska H.</i> BLOG AS A GENRE OF INTERNET COMMUNICATION	77
<i>Kryshko A., Filippovych T., Stavchuk N.</i> PSYCHOLOGICAL DIRECTION IN NATIVE LINGUISTICS	81
<i>Krut O.</i> COMPOSITE (COMPOUND DERIVATIVE) NOUNS DENOTING AGGRESSION: DERIVATIONAL ASPECT	86
<i>Kuznetsova I.</i> LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES IN ENGLISH TERMINOSYSTEM OF MACHINE TOOL CONSTRUCTION	90
<i>Levchenko T.</i> SUBSTANDARD LEXEMES OF THE THEMATIC GROUP «PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL CONDITION OF MAN» IN THE LANGUAGE OF MASS MEDIA	95
<i>Lykshosherstova M., Obraztsova T.</i> DIACHRONIC ASPECT OF TIME CATEGORY RESEARCH IN ARABIC LINGUISTICS	99
<i>Maslova S. B., Lesnevska K. V.</i> THE ESSENTIAL PROPOSITIONAL CODES OF THE ENGLISH-LANGUAGE DISCOURSE	104
<i>Melnyk N.</i> THE CONCEPT OF «NATIONAL IDENTITY» IN MODERN PHILOLOGICAL RESEACHERS OF EUROPEAN AND UKRAINIAN SCIENTISTS	111
<i>Myzyn T.</i> STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF THE TERMS OF TOURISM SPHERE	116
<i>Mintsys E., Kulchytska O.</i> DIMINUTIVES IN REPRESENTATIVE SPEECH ACTS IN ENGLISH PROSE LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG ADOLESCENTS	120
<i>Miroshnyk S., Popadiuk S.</i> ENGLISH BORROWINGS IN THE SPANISH LANGUAGE	124
<i>Misiagina I.</i> LEVELS OF INTERACTIVE MODEL OF HEDGING	128
<i>Nazarevych L., Matsiuk H.</i> YOUTH SLANG: THEORETICAL ASPECTS AND THE FIELD OF USAGE	132
<i>Pavlyk N.</i> SOUND ORGANIZATION OF THE TEXT AS A WAY OF EMOTIONAL INFLUENCE IN ARTISTIC DISCOURSE	136
<i>Paslavska A.</i> NON-VERBAL SCOPE OF NEGATION: INTERCULTURAL ASPECT	140
<i>Pietsukh O.</i> PROPOSITIONAL AND AXIOLOGICAL ASPECTS OF THE CONCEPT THE UK ECONOMY VERBAL REALIZATION IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE UK PARLIAMENTARY DEBATES	144
<i>Potapova O., Tymoshchuk O., Babay L.</i> USE OF EUPHEMISM IN ENGLISH LANGUAGE FOR LOW-PAID OCCUPATIONS	148
<i>Romanova I., Krekhno T., Zhukova A.</i> VERBALIZATION OF CONCEPT <i>HOUSE</i> IN THE DIALECTS OF CENTRAL SLOBOZHANSCHYNA (KUPJANSCHYNA) AND BOIKIVSCHYNA	152
<i>Skichko A.</i> PUBLIC DISCOURSE FROM THE PERSPECTIVE OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS	156

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 53 том 1, 2022

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 25.01.2022 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 23,23, ум. друк. арк. 19,07.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0322/117.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Тел. +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua